

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
«Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ:

ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ ΣΩΤΗΡΙΑ

ΣΑΠΡΙΚΗ ΧΡΙΣΤΙΝΑ

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΠΑΤΡΑ 2008

Η επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας :

1.....

2.....

3.....

«Το να είσαι ξένος είναι ένα είδος ισόβιας εγκυμοσύνης – μια αέναη αναμονή, ένα συνεχές φορτίο, ένα μόνιμο αίσθημα ότι είσαι αταίριαστος»

Τζούμπα Λαχίρι “Unaccustomed Earth”

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Αισθανόμαστε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε για την συμβολή τους κατά την εκπόνηση της παρούσας εργασίας, τους εργαζόμενους και τους εθελοντές από την «Κλίμακα» και το «Στέκι των Μεταναστών». Ακόμα, το προσωπικό της Δημοτικής Βιβλιοθήκης της Πάτρας, καθώς και των Βιβλιοθηκών του ΑΤΕΙ Πάτρας, του ΕΚΚΕ, του Πάντειου Πανεπιστημίου, του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και της Γενναδίου σχολής, για την βοήθεια τους στη συλλογή του βιβλιογραφικού υλικού.

Τέλος, ευχαριστούμε θερμά τον εποπτεύοντα καθηγητή κ. Δετοράκη, για την άριστη συνεργασία μας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
ΣΚΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	4
ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ.....	5

ΜΕΡΟΣ Α

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

1.1 Εννοιολογικό πλαίσιο.....	9
1.2 Ιστορικό πλαίσιο.....	13
1.3 Θεμελιώδεις αιτίες.....	15
1.4 Η πολυδιάστατη φύση του κοινωνικού αποκλεισμού.....	17
1.5 Κοινωνικά ευπαθείς ομάδες.....	19
1.6 Τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού.....	21
1.7 Οι άξονες λειτουργίας του κοινωνικού αποκλεισμού.....	25
1.7.1 Η αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων.....	25
1.7.2 Η απώλεια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.....	27
1.7.3 Η χαλάρωση και διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού.....	28
1.8 Οι διαβαθμίσεις του κοινωνικού αποκλεισμού.....	30
1.9 Εμπειρικές διερευνήσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα.....	32
1.10 Η ευθύνη της κοινωνίας.....	35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο **ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ – ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ**

2.1	Εννοιολογικό πλαίσιο.....	38
2.2	Διεθνής μετανάστευση: ιστορική αναδρομή.....	41
2.3	Μεταναστευτικές θεωρίες.....	43
2.4	Αιτίες μετανάστευσης.....	46
2.5	Κατηγοριοποιήσεις μεταναστών: «Ποιός θεωρείται μετανάστης;».....	48
2.6	Τα χαρακτηριστικά της «νέας μετανάστευσης».....	52
2.7	Οι επιδράσεις στις χώρες προέλευσης και υποδοχής	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο **ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

3.1	Η Ελλάδα από χώρα αποστολής, σε χώρα υποδοχής μεταναστών.....	56
3.2	Τα αίτια της εισροής των μεταναστών στην Ελλάδα.....	59
3.3	Οι προσδοκίες των μεταναστών.....	62
3.4	Το προφίλ του μετανάστη.....	65
3.4.1	Ο πληθυσμός.....	65
3.4.2	Οι εθνικότητες	66
3.4.3	Το φύλο.....	66
3.4.4	Η ηλικία.....	67
3.4.5	Οι λόγοι εγκατάστασης.....	67
3.4.6	Οικογενειακή κατάσταση.....	69
3.4.7	Σύνθεση νοικοκυριού.....	70
3.4.8	Ο χρόνος παραμονής.....	71
3.4.9	Η γεωγραφική διάσταση.....	72
3.4.10	Εκπαιδευτικό επίπεδο.....	73

3.4.11 Η απασχόληση.....	74
3.4.12 Ασφαλιστική κάλυψη.....	78
3.4.13 Εγκληματικότητα.....	82
3.4.14 Σύνοψη των χαρακτηριστικών των κυριότερων εθνοτικών ομάδων μεταναστών.....	87
3.5 Το παιδί του μετανάστη.....	91
3.6 Οι επιδράσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα.....	94

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ-ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

4.1 Η έννοια της «κοινωνικής ένταξης».....	97
4.2 Στρατηγικές – μοντέλα κοινωνικής ένταξης.....	100
4.3 Η κριτική των μοντέλων ένταξης.....	104
4.4 Η ευρωπαϊκή πολιτική.....	106
4.5 Η ελληνική πολιτική.....	111
4.6 Παράγοντες που επηρεάζουν την ένταξη.....	114
4.7 Οι διαστάσεις της διαδικασίας ένταξης.....	117
4.8 Τα κριτήρια της κοινωνικής ένταξης.....	118
4.9 Σύγχρονες συγκριτικές προσεγγίσεις του φαινομένου της ένταξης.....	120
4.10 Η προβληματική των σχετικών ερευνών.....	122

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

«ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΕΝΟΣ» ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΔΥΟ ΕΝΝΟΙΕΣ ΑΛΛΗΛΕΝΔΕΤΕΣ;

5.1	Αποτίμηση των δεικτών μέτρησης των σταδίων της πορείας ένταξης των μεταναστών.....	124
	<u>Στάδιο 1^ο : Διαμονή και απασχόληση</u>	
	α) Νομική ένταξη.....	125
	β) Αγορά εργασίας.....	126
	γ) Στέγαση και αστικό περιβάλλον.....	127
	<u>Στάδιο 2^ο : Οικογενειακή ομαδοποίηση και εγκατάσταση</u>	
	α) Παιδεία και γλώσσα.....	129
	β) Υγεία και κοινωνικές υπηρεσίες.....	130
	γ) Κοινωνική και πολιτιστική ένταξη.....	130
	<u>Στάδιο 3^ο : Σχηματισμός κοινωνικών ομάδων ή/και αφομοίωση</u>	
	α) Παραχώρηση ελληνικής ιθαγένειας.....	132
	β) Συμμετοχή στην πολιτική	133
	γ) Θρησκευτική ελευθερία και πρακτική.....	133
	δ) Σεβασμός στη διαφορά.....	134
5.2	Συμπεράσματα για την πορεία ένταξης των κύριων εθνικών ομάδων μεταναστών.....	135
5.3	Ο ρόλος των Μ.Μ.Ε.....	137
5.4	Περιοχές - σύγχρονα παραδείγματα των κοινωνικά αποκλεισμένων μεταναστών.....	141
5.5	Οι συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού στην ελληνική κοινωνία.....	144
5.6	Οι ψυχολογικές συνέπειες που αντιμετωπίζει ο μεταναστής-θύμα του κοινωνικού αποκλεισμού.....	147

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο
ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

6.1 Ευρωπαϊκή νομοθεσία.....	151
6.2 Ελληνική νομοθεσία.....	157

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

7.1 Σχετικοί φορείς και υπηρεσίες.....	166
7.2 Η καταπολέμηση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών σε τοπικό επίπεδο.....	173
7.3 Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού.....	180

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....

• ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	189
----------------------------	-----

ΜΕΡΟΣ Β

• ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α' (στατιστικοί πίνακες).....	200
• ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β' (άρθρα,φωτογραφικό υλικό).....	233

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το φαινόμενο της μετανάστευσης αποτελεί ένα ευρύ πεδίο μελέτης και προβληματισμού. Για το λόγο αυτό επιλέξαμε να προχωρήσουμε στη διερεύνηση του, παράλληλα με την ανάλυση -και όχι μόνο απλή αναφορά- του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς τα δύο αυτά φαινόμενα συνήθως συνυπάρχουν.

Θεωρήσαμε σκόπιμο να επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας σε ορισμένες παραμέτρους που παρουσιάζουν αυξημένο ενδιαφέρον.

Στην συνέχεια, παραθέτουμε τους σκοπούς της παρούσας εργασίας και τους ορισμούς των κυριότερων όρων.

Στο 1^ο Κεφάλαιο, αναλύεται το εννοιολογικό και ιστορικό πλαίσιο του «κοινωνικού αποκλεισμού». Μελετώνται ακόμα τα χαρακτηριστικά του, οι αιτίες που προκαλούν το φαινόμενο αυτό, οι ευπαθείς ομάδες, η ευθύνη της κοινωνίας και οι -έως σήμερα- εμπειρικές διερευνήσεις του φαινομένου.

Στο 2^ο Κεφάλαιο, επιχειρούμε μια γενική θεώρηση του φαινομένου της μετανάστευσης, που περιλαμβάνει: το εννοιολογικό πλαίσιο, μια σύντομη αναδρομή των διεθνών μεταναστευτικών ρευμάτων, τις διάφορες μεταναστευτικές θεωρίες, τις αιτίες, την κατηγοριοποίηση των «μεταναστών», τα χαρακτηριστικά της «νέας μετανάστευσης» και τις συνέπειες του φαινομένου στις χώρες προέλευσης και υποδοχής.

Στο 3^ο Κεφάλαιο, γίνεται η καταγραφή του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ελλάδα, η μετατροπή της από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών και τα αίτια αυτής. Διερευνάται ακόμα, το προφίλ του μετανάστη στην Ελλάδα, με βάση τα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα, καθώς και οι επιδράσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα.

Στο 4^ο Κεφάλαιο, διερευνούμε την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών, μέσω των πολιτικών ένταξης. Συγκεκριμένα,

αναλύονται: το εννοιολογικό πλαίσιο της «κοινωνικής ένταξης», τα μοντέλα ένταξης και η κριτική που έχουν δεχθεί, η ευρωπαϊκή και η ελληνική μεταναστευτική-ενταξιακή πολιτική, τα χαρακτηριστικά της ενταξιακής διαδικασίας, καθώς και οι σχετικές μελέτες και έρευνες .

Στο 5^ο Κεφάλαιο, επιδιώκουμε να απαντήσουμε στο ερώτημα: «Μετανάστης και Κοινωνικά Αποκλεισμένος...δύο έννοιες αλληλένδετες;» Για να δώσουμε την απάντηση, γίνεται μια αποτίμηση των δεικτών μέτρησης των σταδίων της κοινωνικής ένταξης. Ακόμα αναλύονται: ο ρόλος των Μ.Μ.Ε., η ύπαρξη αστικών περιοχών «κοινωνικά αποκλεισμένων», καθώς και οι συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού στη κοινωνία και στον μετανάστη.

Στο 6^ο Κεφάλαιο, καταγράφεται το ευρωπαϊκό και το ελληνικό νομικό καθεστώς, σχετικά με θέματα μετανάστευσης και κοινωνικού αποκλεισμού.

Στο 7^ο Κεφάλαιο, επιχειρείται η καταγραφή: των σχετικών φορέων και υπηρεσιών, της δυναμικής καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών σε τοπικό επίπεδο και του ρόλου του Κοινωνικού Λειτουργού.

Τέλος, στο 8^ο Κεφάλαιο, παραθέτουμε τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης και τις σχετικές προτάσεις μας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ελλάδα από τη δεκαετία του '90, μετατρέπεται από χώρα προέλευσης σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Η μαζική εισροή των μεταναστών, επέφερε αλλαγές τόσο σε δημογραφικό, όσο σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Νέες και διαφορετικές ομάδες ανθρώπων, με την ελπίδα μιας καλύτερης ζωής, εμφανίζονται στα πλαίσια της ελληνικής κοινωνίας, καθεμιά με τα μοναδικά της πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά.

Η παρουσία των μεταναστών στην Ελλάδα, συνέβαλλε στην οικονομική ανάπτυξη και παράλληλα δημιούργησε νέες ανάγκες σε διάφορους τομείς της κοινωνίας.

Οι αλλαγές αυτές, βρήκαν απροετοίμαστους το κράτος και την ελληνική κοινωνία, που έως τότε είχε ένα ενιαίο και ομοιογενή στην πλειοψηφία του πληθυσμό. Η έλλειψη συντονισμένης μεταναστευτικής πολιτικής, οδήγησε τους μετανάστες στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Η πρόκληση για την Ελλάδα είναι η δημιουργία δομών και θεσμών, με στόχο την εξάλειψη του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού και την προώθηση της κοινωνικής ένταξης-ενσωμάτωσης των μεταναστών, που θα προλάβουν επιπλέον δυσάρεστες συνέπειες, όπως την διάρρηξη της κοινωνικής συνοχής από μια ενδεχόμενη εξέργηση.

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται οι παράγοντες που διαμόρφωσαν το κοινωνικό φαινόμενο της «μετανάστευσης» και του «κοινωνικού αποκλεισμού» με θύματα τους μετανάστες στην ελληνική κοινωνία, καθώς και οι πολιτικές που στοχεύουν στη κοινωνική τους ένταξη.

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθεί και να διερευνηθεί η ιδιαίτερη σχέση μεταξύ των φαινομένων της «μετανάστευσης» και του «κοινωνικού αποκλεισμού» στην Ελλάδα, καθώς και η αποτελεσματικότητα των ενταξιακών πολιτικών που εφαρμόζονται, για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών στη χώρα μας .

Επιπλέον, η εργασία μας αποσκοπεί στην ανάλυση και σκιαγράφηση του προφίλ των μεταναστών που ζουν και εργάζονται στην ελληνική κοινωνία .

Ως απώτερο στόχο θέτουμε την επισήμανση των λανθασμένων κατευθύνσεων και των ελλείψεων της μεταναστευτικής και ενταξιακής πολιτικής του ελληνικού κράτους.

Η προσέγγιση του θέματος, κινήθηκε γύρω από το «τρίγωνο» των εννοιών της «μετανάστευσης», του «κοινωνικού αποκλεισμού» και της «κοινωνικής ένταξης» και στη συνέχεια επιχειρήθηκε η καταγραφή των παραγόντων που διαμορφώνουν τα χαρακτηριστικά τους και των επακόλουθων επιδράσεων στην ελληνική κοινωνία.

Για την επίτευξη των σκοπών και του στόχου της εργασίας, αξιοποιήσαμε στοιχεία από την ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία, από προϋπάρχουσες εμπειρικές και βιβλιογραφικές έρευνες και από ιστορικά αρχεία και δεδομένα.

ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ

Αλλοδαπός : Το φυσικό πρόσωπο που δεν έχει την ιθαγένεια της χώρας όπου ζει. Ενώ η ιθαγένεια αποτελεί τη βάση της διάκρισης μεταξύ ημεδαπού και αλλοδαπού, η εθνικότητα -δηλαδή ο πραγματικός δεσμός ενός φυσικού προσώπου και ενός έθνους- αποτελεί τη βάση της διάκρισης μεταξύ ομογενούς και αλλογενούς. Έτσι ημεδαπός μπορεί να είναι και κάποιος αλλογενής (Παπασιώτη-Πασιά, 2003, σ.28).

Αφομοίωση: Είναι η διαδικασία με την οποία κάποιος ή κάτι γίνεται όσο το δυνατόν «περισσότερο όμοιος» ή «όμοιο» με κάποιον ή με κάτι άλλο. Στην Κοινωνιολογία ο όρος προσδιορίζει τη διαδικασία με την οποία ένα άτομο ή μια ομάδα ενσωματώνεται σε μια συγκεκριμένη κοινωνία, προσλαμβάνοντας τα πρότυπα συμπεριφοράς, τις αξίες, τον τρόπο ζωής κλπ. της κοινωνίας αυτής (Βασιλείου & Σταματάκης, 1992, σ.136).

Δημόσιο αγαθό : Αγαθό που παρέχει το Δημόσιο στα άτομα και τις ομάδες χωρίς άμεση πληρωμή και το οποίο μπορεί να ικανοποιήσει ταυτόχρονα και εξίσου μια ανάγκη πολλών ή και όλων των μελών μιας κοινωνίας, χωρίς η ικανοποίηση του ενός να μειώνει την ικανοποίηση του άλλου(...). Το δημόσιο αγαθό έχει δύο βασικά γνωρίσματα. Πρώτον, είναι αδύνατο να εφαρμοστεί σε αυτό η αρχή του αποκλεισμού και δεύτερον, η κατανάλωση του είναι αδιαίρετη (Σταματάκης & Βασιλείου, 1992).

Κοινωνική ανισότητα : Κοινωνικό φαινόμενο που θεμελιώνεται όχι τόσο στα φυσικά και βιολογικά χαρακτηριστικά των μελών μιας κοινωνίας, αλλά κυρίως στα κοινωνικά τους χαρακτηριστικά γνωρίσματα και στους διαμορφωμένους κοινωνικούς παράγοντες στη βάση των οποίων διαφοροποιούνται οι κοινωνικές θέσεις των ατόμων. Στις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες, η άνιση απολαβή του πλούτου, της κοινωνικής δύναμης, του γοήτρου, της μόρφωσης κλπ., δημιουργεί

και τις άνισες ευκαιρίες και δυνατότητες που έχουν τα άτομα να βελτιώσουν την κοινωνική τους θέση (Βασιλείου & Σταματάκης, 1992, σ.214-215).

Κοινωνική ενσωμάτωση : Α) η συνένωση μεμονομένων και ανεξάρτητων μερών (ατόμων ή κοινωνικών συνόλων) σε ένα βασικό όλο, Β) η -εκ μέρους του συνόλου- αποδοχή ενός ατόμου είτε η -εκ μέρους του ατόμου/συνόλου- ταύτιση με ένα σύνολο και είσοδος σε αυτό (Τσαούσης, 1989, σ.83)

Κοινωνική ένταξη : Α) η απόδοση της θέσης σε ένα άτομο ή μία κατηγορία πληθυσμού στα πλαίσια της οργάνωσης (δομής και διαστρωμάτωσης) ενός κοινωνικού συνόλου, Β) η αποδοχή από ένα άτομο ή μία κατηγορία πληθυσμού της θέσης που του/της αποδίδεται στα πλαίσια της οργάνωσης (δομής και στρωμάτωσης) ενός κοινωνικού συνόλου (Τσαούσης , 1989, σ.84).

Κοινωνική πρόνοια: Πλέγμα κοινωνικών προγραμμάτων που χρησιμοποιούνται από το κράτος και αποσκοπούν στην παροχή δωρεάν βοήθειας , σε χρήμα ή σε είδος, σε ομάδες ατόμων που αδυνατούν να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες της ζωής (Βασιλείου & Σταματάκης, 1992, 217) .

Κοινωνική συνοχή : Η σύνδεση και η συναρμογή των επιμέρους ατόμων αλλά και των επιμέρους στοιχείων της κοινωνίας σε ένα ισχυρό ενιαίο σύνολο. Η κοινωνική συνοχή εκδηλώνεται μέσα από ενοποιητικές κοινωνικές λειτουργίες από τη συνείδηση της ζωής του «Εγώ» με τον «Άλλο» και από τη ταύτιση των ατόμων με άλλα άτομα ή ομάδες. Η κοινωνικοποίηση, η συλλογική συνείδηση και ο κοινωνικός έλεγχος αποτελούν μέρη του ιστού της κοινωνικής συνοχής (Σταματάκης & Βασιλείου, 1992, σ.218).

Κοινωνικός αποκλεισμός : Η διαδικασία μέσα από την οποία οι προνομιακές ομάδες προσπαθούν να αυξήσουν τα πλεονεκτήματα της κατάστασης τους μονοπωλώντας τις πηγές και περιορίζοντας την πρόσβαση και την απασχόληση,

αποκλείοντας τις άλλες «διαφορετικές» ομάδες (David Jary & Julia Jary, 2006, σ.964) .

Μετανάστευση: Η μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου, μιας ομάδας ή ενός κοινωνικού συνόλου (Τσαούσης, 1991, σ.261).

Μετανάστης : Πρόσωπο, το οποίο μετακινείται σε δεδομένο χρόνο από ένα συγκεκριμένο μέρος της γης σε άλλο, κατά κανόνα, όχι κάτω από ιδανικές συνθήκες. Σήμερα, όταν μιλάμε για μετανάστες εννοούμε κυρίως τους οικονομικούς μετανάστες (ΚΕΣΔ, 2004,σ. 13).

Πολιτικές ένταξης : Στοχευμένες ενέργειες που έχουν χαρακτήρα θετικό και τείνουν να δημιουργήσουν τις νομικές και τυπικές προϋποθέσεις σύγκλισης των μεταναστευτικών πληθυσμών με τους πολίτες μιας κοινωνίας (Schnapper, 1992, σ.29).

Πολιτισμικός ρατσισμός : Διακρίσεις που γίνονται στην καθημερινή ζωή και που χωρίς να είναι θεσμικά έγκυρες υπάρχουν ως γνωρίσματα της πολιτισμικής παράδοσης μιας κοινωνίας ή κοινωνικής ομάδας (Γκότοβος, 1998, σ.64).

Προκατάληψη : Η δυσμενής, αρνητική στάση απέναντι σε μια ομάδα ή μεμονωμένα άτομα-μέλη της. Στις κοινωνικές επιστήμες χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά σε σχέση με τις εθνικές ομάδες και τις μειονότητες (Βασιλείου & Σταματάκης, 1992, σ.326).

Ρατσισμός : Ο καθορισμός των ενεργειών, των στάσεων ή της πολιτικής με βάση τις πεποιθήσεις σχετικά με τα φυλετικά χαρακτηριστικά (Abercrombie, Hill & Turner, 1991, σ.312).

Στερεότυπο : Αναφέρεται στις πεποιθήσεις για τάξεις ατόμων, ομάδων ή αντικειμένων, οι οποίες είναι προκατασκευασμένες, δηλαδή δεν προκύπτουν

από μια νωπή εκτίμηση του κάθε φαινομένου, αλλά από τις μηχανικές, «ρουτινιέρικες» συνήθειες κρίσεως και προσδοκίας (UNESCO ,τόμος 3ος, 1972, σ.832).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

1.1 Εννοιολογικό πλαίσιο

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί μία πολυσυζητημένη και πολυαμφισβητούμενη έννοια. Χρησιμοποιήθηκε με διάφορους τρόπους από το σύνολο των κοινωνικών εταίρων και τοποθετήθηκε στο επίκεντρο του πολιτικού, επιστημονικού και δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος.

Ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» δεν έχει αποσαφηνιστεί πλήρως. Η επιστημονική συζήτηση συχνά εστιάζεται γύρω από την αδυναμία καθολικής αποδοχής ενός ενιαίου ορισμού. Η ανυπαρξία ενός απόλυτου ορισμού έχει οδηγήσει στον χαρακτηρισμό της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού ως «έννοια-ορίζοντας». (Σταμέλος, 1999, σ. 304).

Κοινή είναι η διαπίστωση, για τη σταδιακή μετατόπιση από τον όρο «φτώχεια» στον όρο «κοινωνικός αποκλεισμός». Σύμφωνα με την Κασιμάτη (1998, σ. 13) ο κοινωνικός αποκλεισμός υποκατέστησε ως ένα σημείο, την έννοια της φτώχειας και τα προγράμματα κοινωνικής πολιτικής για την καταπολέμησή της.

Στο πρώτο κοινοτικό πρόγραμμα για την καταπολέμηση της φτώχειας «Φτώχεια Ι» (1974), η φτώχεια ορίζεται ως ο περιορισμός των υλικών πόρων. Στο πρόγραμμα «Φτώχεια 2» (1984) ο ορισμός διευρύνεται και περιλαμβάνει τον περιορισμό των υλικών όσο και των κοινωνικών και πολιτιστικών πόρων. Στο πρόγραμμα «Φτώχεια 3» (1989) ο όρος «φτώχεια» δεν υπάρχει και αντικαθίσταται από τον όρο «κοινωνικός αποκλεισμός» (Τσιάκαλος, 1998, σ. 90).

Οι Λύτρας και Παντέλογλου (1999, σ. 32-33), θεωρούν πως η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού είναι εναλλακτική των κοινωνικών ανισοτήτων και της φτώχειας. Για το λόγο αυτό, στόχος των πολιτικών αντιμετώπισης είναι η εκτροπή της πορείας των φτωχών προς τον αποκλεισμό και όχι ο περιορισμός τους. Στην πραγματικότητα δηλαδή εξελίσσονται και μετατίθενται τα όρια της φτώχειας.

Η Μουσούρου (1998, σ. 69) ορίζει τον κοινωνικό αποκλεισμό ως «διαδικασία έκπτωσης που συνδέεται με την ανισότητα και τα η φτώχεια». Με την προαναφερθείσα άποψη συμφωνεί και η Παπαδοπούλου (2002, σ. 46). Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός -από την στιγμή που δεν αποτελεί ένα μετρήσιμο φαινόμενο με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και δεν έχει συγκεκριμένη θέση μέσα στο κοινωνικό χώρο-, δεν αποτελεί κατάσταση, έστω και αν έχει άμεση σχέση με μετρήσιμες καταστάσεις όπως τη φτώχεια, τη μετανάστευση, τη σχολική αποτυχία κ.α. Ακόμα, θεωρεί πως η περιγραφή του αποκλεισμού ως κατάσταση δεν είναι τυχαία, αλλά γίνεται «...για να εξυπηρετήσει σκοπούς του Κράτους και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας έτσι ώστε να μπορεί να περιγραφεί και να ελεγχθεί».

Πολλοί επιστήμονες διαχωρίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό από τη φτώχεια, στηρίζοντας την άποψή τους στο γεγονός ότι το φαινόμενο αφορά και άτομα που δεν έχουν άμεση σχέση με την αγορά εργασίας (Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, 1999, σ. 570). Θεωρούν ότι είναι ένα «πολυδιάστατο φαινόμενο με αναφορές και σε κοινωνικό-συναισθηματικούς παράγοντες και στη μορφή και έκταση της ενεργής συμμετοχής όλων των πολιτών στα κοινωνικά δρώμενα (ο.π. σ. 570-571).

Σύμφωνα με την Παπαδοπούλου (2004, σ. 385) η έννοια του αποκλεισμού διαμορφώνεται από το χώρο και το χρόνο, κατά τους οποίους υπάρχει. Πρόκειται για μια «έννοια-λάστιχο», που προσδιορίζεται κάθε φορά από την πραγματικότητα την οποία υπηρετεί. Ο Τσαούσης (1998, σ. 81) θεωρεί ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρεται σε μια «εν δυνάμει ή και εν ενεργεία

κατάσταση ή διαδικασία» που προσαρμόζεται στα «διαφορετικά κοινωνικά δεδομένα και αιτήματα.

Ανατρέχοντας στα επίσημα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαπιστώνουμε ότι και εκεί δεν υπάρχει ταύτιση ως προς τους ορισμούς που δίδονται για την έννοια του φαινομένου (Τσιάκαλος, 1998, σ. 50). Στο πλαίσιο της «Στοχοθετημένης Κοινωνικό-Οικονομικής Έρευνας» ο κοινωνικός αποκλεισμός ταυτίζεται με την απώλεια της κοινωνικής συνοχής και περιγράφεται ως «προοδευτική διαδικασία περιθωριοποίησης που οδηγεί σε οικονομική εξαθλίωση και σε διάφορες μορφές κοινωνικής και πολιτισμικής μειονεκτικότητας (ο.π. σ. 52-53).

Σε κείμενο του Παρατηρητηρίου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ο κοινωνικός αποκλεισμός ορίζεται σε σχέση με τα κοινωνικά δικαιώματα και τους περιορισμούς στην πρόσβαση των κοινωνικών και δημοσίων αγαθών. «Μιλώντας για κοινωνικό αποκλεισμό υποδηλώνουμε περιορισμούς στην πρόσβαση, ηθελημένους ή όχι. Πολίτες μπορεί να αποτυγχάνουν να κάνουν χρήση των δικαιωμάτων τους είτε από τη δική τους ανικανότητα ή από λανθασμένη επιλογή. Όπου ανικανότητα ή επιλογή είναι αποτέλεσμα προηγούμενων αποκλεισμών -από την εκπαίδευση, από την πληροφόρηση κ.λ.π. -μπορούν να θεωρηθούν ως παρεμπόδιση στην πρόσβαση» (Τσιάκαλος, 1998, σ. 55 κ' 57).

Στην έκθεση της Eurostat του 1998, η φτώχεια διακρίνεται από τον κοινωνικό αποκλεισμό και υπογραμμίζεται πως όλες οι μορφές φτώχειας δεν οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό. Ως κοινωνικός αποκλεισμός ορίζεται μια πολυδιάστατη διαδικασία, που αποκλείει άτομα και κοινωνικές ομάδες από τα κοινωνικά συστήματα, κοινωνικό, οικονομικό, θεσμικό, τυπικό, σύστημα συμβολικών αναφορών). (Λύτρας και Παντέλογλου, 1999, σ. 17).

Στην παρούσα εργασία υιοθετούμε τον παρακάτω ορισμό:

«Κοινωνικός αποκλεισμός είναι η παρεμπόδιση απορρόφησης κοινωνικών και δημόσιων αγαθών (...), η έλλειψη των οποίων οδηγεί συνήθως και στην οικονομική ανέχεια και στην περιθωριοποίηση».

(Τσιάκαλος, 1998, σ.58)

Ως συνέχεια του ορισμού, ο Τσιάκαλος (ο.π., σ. 61) επισημαίνει ότι η δυσκολία αντιμετώπισης του προβλήματος έγκειται στο γεγονός ότι συνήθως όσοι πλήττονται από κοινωνικό αποκλεισμό, κατά την απορρόφηση δημόσιου και κοινωνικού πλούτου, αποκλείονται ταυτοχρόνως -σε πολύ μεγάλο βαθμό- και από το «σημαντικότερο αγαθό δημόσιου πλούτου, εκείνο της ισότιμης συμμετοχής στο πολιτικό γίγνεσθαι.

Θεωρούμε λοιπόν, πως τα όσα επισημαίνει ο Τσιάκαλος, ταιριάζουν απόλυτα στην περίπτωση των μεταναστών-θυμάτων κοινωνικού αποκλεισμού, στα πλαίσια της ελληνικής κοινωνίας.

1.2 Ιστορικό πλαίσιο

Ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» έλκει τη καταγωγή του από τη γαλλική φιλοσοφικό-θεωρητική παράδοση, που έχει τις ρίζες της στο έργο των Durkheim και Weber. Στη σύγχρονη εκδοχή της εμφανίζεται πρώτη φορά στη Γαλλία της δεκαετίας του '60, όταν πολιτικοί, ακαδημαϊκοί και δημοσιογράφοι, αναφερόμενοι στους φτωχούς, κάνουν λόγο για «κοινωνικά αποκλεισμένους» (Οικονόμου, Φερώνας, 2005, σ. 9).

Σε επιστημονικό κείμενο εμφανίζεται τη δεκαετία του '60 στο έργο του, γενικού γραμματέα του Υπουργείου Σχεδιασμού της Γαλλίας, Pierre Masse με τίτλο «Les dividendes du progres». Το 1965, αναφέρεται στο έργο «L'exclusion sociale» του J. Klanfer, ο οποίος ανήκε στην ομάδα εθελοντικής παρέμβασης του Πατέρα Joseph Wresinski, ηγέτη του κινήματος του ATD-Quart Monde (Παπαδοπούλου, 2002, σ. 45). Από τις αρχές του '70 ο όρος εισάγεται επίσημα στο Ευρωπαϊκό Λεξιλόγιο (Βιρτζιλιάκη-Σορωνιάτη, 1999, σ. 570). Το 1974, ο Rene Lenoir, ανώτατο στέλεχος της γαλλικής κρατικής διοίκησης, τον χρησιμοποιεί στο έργο του «Les exclus, un Francais sur dix» (Παπαδοπούλου, 2002, σ. 45).

Παρά τη γαλλική καταγωγή της, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού, εξαπλώθηκε ραγδαία χάρη στους θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το 1988, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εισάγει για πρώτη φορά τον «κοινωνικό αποκλεισμό, περιθωριοποίηση και νέες μορφές φτώχειας» (European Commission, 1988). Τον Σεπτέμβριο του 1989, ένα δεύτερο επίσημο κείμενο, εμπεριέχει τον όρο του κοινωνικού αποκλεισμού και έρχεται να επιβεβαιώσει την υιοθέτηση του όρου από την Κοινότητα. πρόκειται για μια απόφαση του Συμβουλίου, στην οποία σημειώνεται ότι «η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού πρέπει να θεωρείται ως ένα σημαντικό μέρος της κοινωνικής διάστασης της κοινής αγοράς». Στο τίτλο του 3^{ου} Κοινοτικού Προγράμματος για την καταπολέμηση της φτώχειας (1989-1994), δεν συναντάμε πουθενά τον όρο «φτώχεια». Ο τίτλος

παρουσιάζεται ως «Μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα Κοινωνικής δράσης για την οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικών ομάδων» (Οικονόμου, Φερόνας, 2005, σ. 10-11).

Από τη στιγμή που ο «κοινωνικός αποκλεισμός» εμφανίστηκε στα Κοινοτικά κείμενα, η Κοινότητα παρέμεινε πιστή σ' αυτόν. Πολλοί υποστηρίζουν ότι οι λόγοι μετάβασης από τον όρο «φτώχεια» στον όρο «κοινωνικός αποκλεισμός», ήταν πολιτικοί. Ο «κοινωνικός αποκλεισμός» είναι λιγότερο επικριτικός ως όρος, για τη περιγραφή σοβαρών κοινωνικών προβλημάτων (Room, 1997, σ. 3).

1.3 Θεμελιώδεις αιτίες

Ανατρέχοντας στη βιβλιογραφία, παρατηρούμε ότι οι απόψεις για τις αιτίες του κοινωνικού αποκλεισμού ποικίλλουν, ίσως λόγω της ευρύτητας του όρου. Διακρίνονται τρεις σχολές σκέψης: α) εκείνη που θέτει στο επίκεντρο τη συμπεριφορά των ατόμων και τις ηθικές αξίες, β) εκείνη που τονίζει το ρόλο των θεσμών και των συστημάτων (από το κράτος-πρόνοιας έως τον καπιταλισμό και τη παγκοσμιοποίηση) και γ) εκείνη που δίνει έμφαση στα ζητήματα των διακρίσεων και της καταπάτησης των δικαιωμάτων.

Όσον αφορά λοιπόν την υπαιτιότητα του φαινομένου ο Atkinson (1998) συμπεραίνει ότι οι υποστηρικτές της ερμηνείας τη πρώτης σχολής σκέψης, αποδίδουν τις ευθύνες στους ίδιους τους κοινωνικά αποκλεισμένους για τη δύσκολη θέση που βρίσκονται. Η δεύτερη σχολή, η οποία ισχυρίζεται ότι οι αστικοί και οικονομικοί θεσμοί περιορίζουν τις ευκαιρίες ορισμένων ατόμων ή ομάδων, θεωρεί ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι συνέπεια του «συστήματος». Σύμφωνα με την ανάλυση του Jordan, οι αποκλεισμένοι βρίσκονται στο έλεος των ισχυρών. Άρα, θεωρεί τις ελίτ ως υπεύθυνες για το φαινόμενο, καθώς κατά την επιδίωξη τους να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους, ενεργούν υπέρ του αποκλεισμού κάποιων άλλων. (Burchardt, Le Grand, Piachand, 2006, σ. 44-45).

Σύμφωνα με το Πράσινο Βιβλίο (1994) της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, αιτίες κοινωνικού αποκλεισμού θεωρούνται:

- η ανεργία (και κυρίως η μακροχρόνια)
- ο αντίκτυπος της βιομηχανικής αλλαγής σε μη ειδικευμένους εργαζομένους
- η εξέλιξη των οικογενειακών δομών
- η παρακμή των παραδοσιακών μορφών αλληλεγγύης

- η αύξηση του ατομικισμού
- η παρακμή των αντιπροσωπευτικών θεσμών και
- οι νέες μορφές μετανάστευσης

Επισημαίνεται ακόμα, ότι «τα φαινόμενα αυτά, συγκεντρώνονταν συνήθως σε παρακμάζουσες αστικές περιοχές ή σε αγροτικές περιοχές οι οποίες υπολείπονται της γενικής προόδου στην κοινωνία». (Τσιάκαλος, 1998, σ. 51).

1.4 Η πολυδιάστατη φύση του κοινωνικού αποκλεισμού

Ο «κοινωνικός αποκλεισμός», σε αντίθεση με τη «φτώχεια» είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο. Σύμφωνα με τον Walker (1997, σ. 8), η φτώχεια εκλαμβάνεται «ως έλλειψη πόρων, ιδιαίτερα εισοδήματος, απαραίτητων για τη συμμετοχή (...) στην κοινωνία», ενώ ο κοινωνικός αποκλεισμός «είναι ένας πιο περιεκτικός όρος που αναφέρεται σε μια δυναμική διαδικασία μερικού ή ολικού αποκλεισμού από οποιοδήποτε από τα κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά ή πολιτισμικά συστήματα που προσδιορίζουν τη κοινωνική ενσωμάτωση ενός ατόμου στην κοινωνία». Τα αποκλεισμένα άτομα δηλαδή, είναι δυνατόν να αποκλείονται από διάφορους τομείς της κοινωνίας, όπου ζουν και εργάζονται, όπως: την απασχόληση, την εκπαίδευση, τη στέγαση, τις κοινωνικές επαφές, την υγεία-πρόνοια κ.α. (Τσομπάνογλου, Κορρές, Γιαννοπούλου, 2005, σ. 294-295).

Στο πλαίσιο της «Στοχοθετημένης Κοινωνικό-Οικονομικής Έρευνας» της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1995, σ. 29) ως πιθανές διαστάσεις αποκλεισμού αναφέρονται:

- η οικονομική
- η κοινωνική
- η γεωγραφική
- η πολιτική

Η έννοια της φτώχειας ως σχετικής αποστέρησης, αποτελεί τον συνδεδετικό κρίκο με την ευρύτερη έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού, του οποίου οι διαστάσεις σφραγίζονται από τα χαρακτηριστικά της αποστέρησης, μη πρόσβασης ή αποκλεισμού από:

- την ιδιωτική αγορά και κυρίως της αγοράς εργασίας, μέσω της οποίας προάγεται η οικονομική ενσωμάτωση
- το κοινωνικό κράτος, μέσω του οποίου προάγεται η κοινωνική ενσωμάτωση

- τα άτυπα δίκτυα στήριξης, (π.χ. οικογένεια, φίλοι, γείτονες, δημοτικές-τοπικές υπηρεσίες κ.α.), μέσω των οποίων προάγεται η διαπροσωπική ενσωμάτωση και
- το δημοκρατικό σύστημα, μέσω του οποίου προάγονται η ενσωμάτωση και η ισότητα στα πλαίσια κάθε κοινωνίας (Μπούλας, Μπαλούρδος, Σισούρας, 2006, σ. 386).

Διάγραμμα

Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού

Όπως βλέπουμε και στο Διάγραμμα η φτώχεια συνιστά μια από τις βασικές διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς η μη συμμετοχή στις δραστηριότητες της ιδιωτικής αγοράς, ουσιαστικά αφορά την αγορά εργασίας και την απολαβή εισοδήματος μέσω της εργασίας.

1.5 Κοινωνικά ευπαθείς ομάδες

Το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού αφορά στην περιθωριοποίηση και στην αποξένωση ατόμων ή ομάδων στο πλαίσιο της κοινωνίας. Σύμφωνα με τον Παπαχρήστου (2007), συνδέεται συχνά με την κοινωνική τάξη, το εκπαιδευτικό και βιοτικό επίπεδο του ατόμου και πώς αυτά επηρεάζουν την πρόσβασή του στις ίσες ευκαιρίες. Όποιος παρεκκλίνει από τις νόρμες μίας οργανωτικής κοινωνίας μπορεί να υποστεί άμεσες ή έμμεσες μορφές αποκλεισμού.

Οι ομάδες που βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό ως κοινωνικά ευπαθείς ομάδες. Στις ομάδες αυτές εντάσσονται:

- Οι μετανάστες, οι πρόσφυγες και οι παλινοστούντες
- Οι χρόνια άνεργοι
- Οι άποροι
- Οι άστεγοι
- Οι τσιγγάνοι
- Οι μονογονεϊκές οικογένειες
- Τα άτομα τρίτης ηλικίας
- Οι αποφυλακισμένοι
- Οι (πρώην και νυν) χρήστες ναρκωτικών
- Οι ψυχικά πάσχοντες
- Τα άτομα με ειδικές ανάγκες
- Οι φορείς του AIDS
- Τα θύμα trafficking κ.α.

(www.alkistis-equal.gr)

Συχνά επειδή δεν υπάρχει κάποιος αποσαφηνισμένος όρος του κοινωνικού αποκλεισμού, χρησιμοποιείται η περιγραφή των ατόμων-θυμάτων, ώστε να διευκολύνεται η κατανόηση του φαινομένου (Τσιάκαλος, 1998, σ. 48).

Για την Μουσούρου (1998, σ. 73) τα άτομα που αποκλείονται ή έχουν μεγάλη πιθανότητα να αποκλειστούν είναι κυρίως άτομα που έχουν εθnicoπολιτισμικές διαφορές σε σχέση με τη πλειοψηφία του πληθυσμού μιας δεδομένης κοινωνίας, όπως οι μετανάστες.

1.6 Τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού αποκλεισμού

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού χαρακτηρίζεται από τέσσερα στοιχεία, τα οποία αναδεικνύουν την ιδιαιτερότητα της σε σχέση με τις υπόλοιπες παραδοσιακές έννοιες των κοινωνικών επιστημών. Σύμφωνα με την Παπαδοπούλου (2002, σ. 47), είναι:

- μία έννοια πολυδιάστατη
- μία έννοια πολιτικής διαχείρισης
- μία έννοια «ορίζοντας»
- μία έννοια που αναφέρεται σε μία διαδικασία και όχι σε μία κατάσταση

Όπως έχει προαναφερθεί, ως πολυδιάστατη έννοια χαρακτηρίζεται από πολλαπλά επίπεδα ανάλυσης και παραπέμπει σε διάφορα κοινωνικά φαινόμενα (Φερόνας 2006, σ. 295). Ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να έχει ως θύματα ανόμοια άτομα που βιώνουν τη καθημερινότητα τους σε διαφορετικές συνθήκες. Π.χ.: Ένας νεαρός μετανάστης, που ζει στην πόλη, δε βρίσκει εργασία και καταφεύγει στην παρανομία για να επιβιώσει. Από την άλλη πλευρά, ένα άτομο τρίτης ηλικίας που ζει στο χωριό και αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα επιβίωσης ή μια άγαμη μητέρα σε μια κλειστή κοινωνία... Όλα τα άτομα αυτά, βρίσκονται σε διαφορετικές πορείες κοινωνικού αποκλεισμού, για την αντιμετώπιση του οποίου, θα πρέπει να εξεταστούν κατά περίπτωση. Τα παραδείγματα είναι αναρίθμητα, καθώς αναρίθμητες είναι και οι διαδικασίες του κοινωνικού αποκλεισμού. Η Παπαδοπούλου (2002, σ. 48) θεωρεί πως «όσα είναι τα υποκείμενα μιας κοινωνίας τόσες διαφορετικές μορφές μπορεί να υιοθετήσεις μια διαδικασία αποκλεισμού». Οι λόγοι, στις διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού προσδιορίζονται από την ποικιλία των παραγόντων που επιδρούν στην κατασκευή προτύπων και στους διάφορους πόλους εξουσίας και πολύ λιγότερο από την αναζήτηση εκείνου του παράγοντα που με την εξάλειψη του, εξαλείφονται και οι διαδικασίες του αποκλεισμού.

Ως έννοια πολιτικής διαχείρισης έχει επισημανθεί τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Πολλοί ερευνητές, θεωρούν ότι οι όροι «αποκλεισμός» και «ένταξη» εξυπηρετούν την ανάγκη πολιτικής διαχείρισης των διαθρωτικών κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών και των πολιτικών κρίσεων που πληθαίνουν τα τελευταία στο δυτικό κόσμο. Οι όροι του ενδοευρωπαϊκού πολιτισμού και του Χριστιανισμού όσον αφορά την αντίληψή τους για τον κόσμο, «καλός» και «κακός», «ανώτερος» και «κατώτερος», εμπλουτίστηκαν με όρους αξιολόγησης της κοινωνικής συμπεριφοράς του ατόμου που βρίσκεται «μέσα» ή «έξω», «ενταγμένος» ή «αποκλεισμένος» σ' ένα κοινωνικό σύνολο. Έτσι, κάθε φορά που αναφερόμαστε στην έννοια του αποκλεισμού αναπόφευκτα έχουμε στο νου μας μια διχοτομημένη κοινωνία. Άλλωστε τέτοιου τύπου κοινωνίες γεννούν τον αποκλεισμό και αξιολογούν ανάλογα τις συμπεριφορές ως «κοινωνικά ενταγμένες» ή «κοινωνικά αποκλεισμένες» (Παπαδοπούλου, 2002, σ. 48-49).

Ως έννοια «ορίζοντας» ο κοινωνικός αποκλεισμός χαρακτηρίζεται, γιατί είναι μια έννοια που εγκαινιάζει νέα πεδία στην κοινωνική έρευνα και στην επιστημονική σκέψη. Οι ερευνητές έχουν καταλήξει ότι για κρίσιμες έννοιες που κατασκευάζονται συγκυριακά για να απαντήσουν σε κρίσιμα προβλήματα τις επικαιρότητας, δεν μπορούν να υπάρξουν ορισμοί. Ανάλογοι όροι έχουν εμφανιστεί στο παρελθόν, όπως ο όρος «ταυτότητα» ή «ενσωμάτωση», ο οποίος αν και ήταν προϊόν της γαλλικής αποικιοκρατικής περιόδου, τροφοδότησε αναρίθμητες έρευνες. Είναι συνεπώς παράλογο να αναζητούμε ένα επιστημονικό ορισμό του αποκλεισμού, αδιαφορώντας για τις αξίες και τα ιστορικά στοιχεία που συγκροτούν κάθε κοινωνία. (Π.χ. Άλλη βαρύτητα έχει ο ρόλος της θρησκείας στην ελληνική κοινωνία και άλλη στη σουηδική. «Άλλος» είναι ο Αλβανός που ζει στην Ελλάδα και «άλλος» στη Γερμανία κ.τ.λ.)

Τέταρτο βασικό χαρακτηριστικό της έννοιας του αποκλεισμού είναι ότι αναφέρεται μια διαδικασία και όχι σε μια κατάσταση. Το γεγονός αυτό στηρίζεται στα παρακάτω επιχειρήματα:

Στην περίπτωση της κατάστασης, έχουμε ένα φαινόμενο μετρήσιμο, γιατί είτε είναι προσδιορισμένο από μια δημόσια πηγή, είτε είναι μια «φωτογραφία» φαινομένου με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και συγκεκριμένη θέση μέσα στην κοινωνία. Παραδείγματα τέτοιων εννοιών είναι οι έννοιες της φτώχειας, των ατόμων με ειδικές ανάγκες, των μεταναστών κ.λ.π. Αντίθετα, ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρεται σε καταστάσεις που θα οδηγήσουν σε αποκλεισμό, εφόσον δεν υπάρξουν κάποιοι παράγοντες παρέμβασης και ισορρόπησης αυτών των αρνητικών καταστάσεων. Οι ίδιες καταστάσεις έχουν διαφορετικές πορείες και εκβάσεις, ανάλογες των χωρικών και χρονικών συνθηκών.

Ένα δεύτερο επιχείρημα στηρίζεται στα ιστορικά στοιχεία της κατασκευής της έννοιας του αποκλεισμού, που εμφανίστηκε σχετικά πρόσφατα, λόγω των παγκόσμιων συγκυριών. Οι όροι της φτώχειας και της περιθωριοποίησης είναι έννοιες, τις οποίες το Κράτος χρησιμοποιούσε, ως εργαλεία ορισμού μιας κατάστασης, ώστε να μπορεί να την περιγράψει και να την ελέγξει. Στην πραγματικότητα όμως είναι «μία διαδικασία η οποία εισβάλλει μέσα από γνωστές και παραδοσιακές καταστάσεις που τις χρησιμοποιεί ως κύρια αιτία ή αιτιατό». (Παπαδοπούλου, 2002, σ. 48-52).

Ως κοινά χαρακτηριστικά των διαδικασιών κοινωνικού αποκλεισμού έχουν αναδειχθεί τα παρακάτω:

- η έλλειψη δυνατότητας άσκησης των δικαιωμάτων του ατόμου εξαιτίας της ύπαρξης περιορισμών πρόσβασης σε τομείς όπως, η πληροφόρηση, η εκπαίδευση, η επαγγελματική κατάρτιση, η απασχόληση, η στέγαση, οι συλλογικές υπηρεσίες, η ιατρική περίθαλψη κ.α.
- η κακή εικόνα που συχνά διατηρούν τα άτομα αυτά για τον εαυτό τους και τις ικανότητές τους
- ο στιγματισμός αυτών και των συνοικιών των αστικών περιοχών, όπου κατοικούν και

- η προβληματική σχέση των ατόμων αυτών με τους κύριους μηχανισμούς που παράγουν ή διανέμουν πόρους, όπως αγορά εργασίας, διαπροσωπικά δίκτυα, κράτος κ.τλ. (Ελληνική Έκθεση για το Κοινωνικό Παρατηρητήριο Κοινωνικού Αποκλεισμού, 1990).

1.7 Οι άξονες λειτουργίας του κοινωνικού αποκλεισμού

Ο γάλλος κοινωνιολόγος Serge Paugam (1996), επιδιώκοντας να συνθέσει τις διαφορετικές προσεγγίσεις των κοινωνικών επιστημών στο θέμα του κοινωνικού αποκλεισμού, προτείνει τη μελέτη του φαινομένου σύμφωνα με τρεις βασικούς άξονες λειτουργίας του. Οι τρεις αυτοί άξονες έχουν μια σχετική αυτονομία. Μπορεί να παρατηρηθούν έντονα στοιχεία αποκλεισμού μόνο στον ένα από τους τρεις άξονες. Συνήθως όμως, όταν στοιχεία αποκλεισμού αν εκδηλωθούν σ' ένα άξονα, σύντομα εμφανίζονται και στους άλλους δύο. (Παπαδοπούλου, 2002).

1.7.1 Η αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων

Στις σύγχρονες αναπτυγμένες κοινωνίες η διατήρηση των μορφών απόλυτης φτώχειας και αποκλεισμού σκανδαλίζει, καθώς έρχεται σε αντίθεση με την αρχή της οικονομικής ανάπτυξης των κρατών και την αρχή της ισότητας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου. Είναι ανησυχητικό ότι -στη πραγματικότητα- οι μηχανισμοί ανάδειξης της ατομικότητας και της διαφορετικότητας παρερμηνεύονται και λειτουργούν ως μορφές ανισότητας και κοινωνικών διακρίσεων.

Από την άλλη μεριά, στις παραδοσιακές κοινωνίες, η ιεράρχηση των ατόμων όχι μόνο είναι αποδεκτή, αλλά είναι εκείνο το στοιχείο που συντελεί σημαντικά στην κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση του ατόμου, ανάλογα με τη λειτουργική του θέση στο σύνολο και τη ταυτότητά του.

Από τη στιγμή που το σύγχρονο κοινωνικό κράτος έθεσε σε λειτουργία, την αναδιανομή του εισοδήματος και τη κοινωνική προστασία και νομιμοποίηση το άνοιγμα των εκπαιδευτικών και των προπαρασκευαστικών στην εργασία θεσμών (συνεχόμενη εκπαίδευση κ.α.) οι κοινωνικές ανισότητες εντάθηκαν. Μπορεί το φαινόμενο της απόλυτης φτώχειας να έχει σχεδόν

εξαλειφθεί το φαινόμενο όμως της σχετικής φτώχειας οξύνεται σταδιακά. Ανεξάρτητα λοιπόν, από το επίπεδο ανάπτυξης, κάθε κοινωνία υφίσταται κάποιες διαδικασίες που στη συνέχεια παράγουν διαδικασίες αποκλεισμού για ένα μέρος του πληθυσμού. Οι «νέες μορφές ιεραρχίας», οδηγούν κάποια άτομα ή ομάδες, που έχουν κριθεί ως λιγότερο ικανά/ες ή λιγότερο άξια/ες να χάσουν την κοινωνική αναγνώριση και την αξιοπρέπειά τους. Οι ιστορικοί έχουν καταλήξει ότι οι σημερινές μορφές αποκλεισμού δε διαφέρουν σε τίποτα από τις μορφές διάκρισης και «προστασίας» που έχουν επινοήσει οι άρχουσες τάξεις κάθε εποχής, ώστε να απομονώσουν τους «επικίνδυνους» για τη δημόσια τάξη πληθυσμούς.

Τρανταχτό παράδειγμα της προαναφερθείσας κατάστασης, παρατηρούμε στο τομέα της στέγασης. Η εγκατάσταση σε κάποιες περιοχές, τόσο σε μεγάλα όσο και σε μικρά αστικά κέντρα, αποτελεί σημαντικό στοιχείο κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς προσδιορίζει ένα ουσιαστικό στοιχείο της ατομικής ταυτότητας, δημιουργώντας «υποβαθμισμένες συλλογικές ταυτότητες» εξαιτίας του υποβαθμισμένου χαρακτήρα των περιοχών αυτών.

Ένα άλλο παράδειγμα, είναι η ανισότητα του εκπαιδευτικού συστήματος που «αποκλείει» άτομα από τη συμμετοχική διαδικασία, κατηγοριοποιώντας του μαθητές σε «καλούς» και «κακούς». Έτσι, κατασκευάζεται το φαινόμενο της σχολικής αποτυχίας, προσανατολίζοντας το άτομο σε ευέλικτες μορφές εργασίας.

Συμπερασματικά, ο κοινωνικός αποκλεισμός λειτουργεί ως μία αδυναμία συμμετοχής στις μορφές της κοινωνικής ζωής, με σημαντικότερη αυτή της παραγωγικής διαδικασίας. Το τέλος της μισθωτής εργασίας και της πλήρους απασχόλησης σηματοδοτεί την έξαρση της ανασφάλειας, της ανεργίας, της ισοπέδωσης της επαγγελματικής ταυτότητας. Στις παραπάνω καταστάσεις, μπορούν να προστεθούν ανισότητες με αφορμή το φύλο, το χρώμα του δέρματος, την ηλικία, τα πολιτιστικά στοιχεία κ.α. (Παπαδοπούλου, 2002, σ. 53-57).

1.7.2 Η απώλεια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Ο δεύτερος άξονας εκδήλωσης του φαινομένου, είναι η απώλεια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο Paugam (1996) επισημαίνει ότι οι ερευνητές αρχικά αναγνώριζαν μόνο την οικονομική διάσταση του φαινομένου ή -στην καλύτερη περίπτωση- προσέγγιζαν και τις μορφές ανισότητας. Με την επίσημη ερμηνεία της «Πράσινης και Λευκής Βίβλου», ο αποκλεισμός θεωρήθηκε ως «η απώλεια των κοινωνικών δικαιωμάτων και μάλιστα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή ως παρεμπόδιση απορρόφησης κοινωνικών και δημόσιων αγαθών». Όπου δηλαδή, δεν υπάρχουν δικαιώματα ή η πρόσβαση σ' αυτά είναι αδύνατη, εκδηλώνεται ο κοινωνικός αποκλεισμός.

Στα φιλελεύθερα κράτη του 20^{ου} αιώνα, τα οποία θεμελιώθηκαν πάνω στην έννοια των ατομικών δικαιωμάτων, το κράτος οφείλει να εγγυηθεί στο άτομο ένα χώρο ελεύθερης δημιουργικής ανάπτυξης και επίτευξης των σκοπών του, χωρίς το ίδιο να παρεμβαίνει. Στη τελευταία φάση ανάπτυξης του κράτους, η οποία ενσαρκώνεται μέσα από το κοινωνικό κράτος και το κράτος πρόνοιας, η λειτουργία του κράτους αντιστρέφεται. Το κράτος καλείται να παρέμβει ενεργά για να κατοχυρώσει την άσκηση των βασικών δικαιωμάτων του, τα οποία φαίνεται να έχουν καταλυθεί λόγω της άκρατης άσκησης των αστικών ελευθεριών, στις προηγούμενες δεκαετίες. Όπως σχολιάζει ο Φιλόσοφος και κοινωνιολόγος Raymond Aron «οι τυπικές ελευθερίες, όπως το δικαίωμα στη ψήφο και οι ατομικές ελευθερίες, δεν αρκούν για να εγγυηθούν μία αξιοπρεπή ύπαρξη σε όλους, δεν αναπτύσσονται παρά μόνο σ' ένα κλίμα ουσιαστικών ελευθεριών, ή αλλιώς με τον όρο να εξασφαλιστεί για το μεγαλύτερο μέρος ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής και ασφάλειας».

Σήμερα, το γεγονός ότι συζητείται το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού, αποδεικνύει ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν γίνονται σεβαστά για κάποια/ες άτομα και ομάδες του πληθυσμού. Σκοπός κάθε κοινωνίας είναι να αποκαταστήσει την ελεύθερη άσκηση τους.

Το σημαντικότερο όμως μειονέκτημα είναι ότι στη προσπάθεια τους να περιορίσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό ατόμων ή ομάδων, (καθώς το κοινωνικό πρόβλημα και οι πολιτικές που χρησιμοποιούνται είναι προϊόντα του ίδιου πολιτικο-οικονομικού συστήματος) αναπαράγουν το πρόβλημα στιγματίζοντας τις ομάδες, στις οποίες απευθύνεται. (Παπαδοπούλου, 2002, σ. 57-61).

1.7.3 Η χαλάρωση και η διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού

Λίγες έρευνες έχουν ασχοληθεί με τον τρίτο άξονα εκδήλωσης του κοινωνικού αποκλεισμού, τη διάβρωση του κοινωνικού δεσμού και της συνοχής. Οι έννοιες «κοινωνική συνοχή» και «κοινωνικός αποκλεισμός» διέπονται από μια σχέση «αντιστρόφως ανάλογη». Όσο μεγαλύτερη είναι η εξάπλωση του κοινωνικού αποκλεισμού, τόσο μειώνεται ο βαθμός της κοινωνικής συνοχής μιας κοινωνίας. Η κοινωνική συνοχή αποτελεί αντίδοτο στον αποκλεισμό. Το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την κρίση των κοινωνικών δεσμών και δη των οικογενειακών.

Σύμφωνα με την Παπαδοπούλου, η χαλάρωση του κοινωνικού δεσμού εκφράζεται σε πολλά πεδία τη κοινωνικής ζωής όπως ο χώρος της εργασίας (με το τέλος της εργατικής τάξης), ο χώρος της οικογένειας (με τη κρίση του θεσμού), ο χώρος του σχολείου (με την αναδιαμόρφωση του παραδοσιακού εκπαιδευτικού συστήματος) κ.λ.π. Οι σύγχρονες κοινωνίες είναι ατομοκεντρικές. Αυτή η νέα πραγματικότητα, δημιούργησε το κράτος-πρόνοιας και την ανάπτυξη των κοινωνικών υπηρεσιών. Έτσι, όπου τα οικογενειακά και κοινωνικά δίκτυα δεν προστατεύουν το άτομο, αναλαμβάνουν το ρόλο αυτό οι κοινωνικές υπηρεσίες.

Πρώτα απ' όλα όμως, η χαλάρωση και διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού, οφείλεται στα αρνητικά βιώματα του ατόμου (μακροχρόνια άνεργος, οικονομικός μετανάστης κ.α.) που το υποχρεώνουν σε κοινωνική απομόνωση, αναδίπλωση του εαυτού του και αποχή από κάθε συμμετοχική διαδικασία. Αν

και αυτό φαίνεται ως ένα ατομικό πρόβλημα πρόκειται για ένα πρόβλημα συλλογικό, που έχει άμεση σχέση με τη λειτουργία των θεσμών και του πολιτικο-κοινωνικού συστήματος. (Παπαδοπούλου, 2002, σ. 61-65).

1.8 Οι διαβαθμίσεις του κοινωνικού αποκλεισμού

Ο κοινωνικός αποκλεισμός, σύμφωνα με τη πλειονότητα των ερευνητών, δεν εκλαμβάνεται ως απόλυτο γεγονός, αλλά ως σχετικό γεγονός, με διαβαθμίσεις (δηλαδή τα στάδια της διαδικασίας του αποκλεισμού) είναι οι παρακάτω:

1. Ο βαθμός του κινδύνου: αφορά κατηγορίες πληθυσμού που τις χαρακτηρίζουν κοινωνικές μειονεξίες, οι οποίες τις καθιστούν ευάλωτες: κακές συνθήκες στέγασης, δύσκολη οικογενειακή ζωή, αναλφαβητισμός κ.τ.λ. Από μόνες τους, αυτές οι μειονεξίες, δεν οδηγούν στον αποκλεισμό. Όμως, ένα απροσδόκητο γεγονός αρκεί για να φανεί πόσο ευάλωτο είναι το άτομο στην απειλή του αποκλεισμού.
2. Ο βαθμός της απειλής: αφορά μια ποικιλία καταστάσεων. Π.χ. ένας μετανάστης ή/και μεγάλης ηλικίας εργάτης χάνει την απασχόληση του λόγω του εκσυγχρονισμού της συγκεκριμένης επιχείρησης ή/και δομικών αλλαγών της οικονομίας. Ή μια γυναίκα που γίνεται αρχηγός μονογονεϊκής οικογένειας, ύστερα από διαζύγιο ή χηρεία κ.τ.λ. Αυτές οι καταστάσεις δεν είναι καταστάσεις αποκλεισμού, αλλά τον φέρνουν πλησιέστερα. Αυτό συμβαίνει, γιατί η απειλή μπορεί να αποσταθεροποιήσει το άτομο και να το οδηγήσει σε αποκλεισμό.
3. Ο βαθμός της αποσταθεροποίησης: πρόκειται για το αποτέλεσμα των τρόπων με τους οποίους τα άτομα διαχειρίζονται την απειλή και αντιδρούν στην απόλυση, σ' ένα πρόβλημα υγείας κ.τ.λ. Οι τρόποι αυτοί είναι συνδεδεμένοι με τους δεσμούς που τα άτομα έχουν: οικογενειακούς, κοινοτικούς, κοινωνικούς. Αυτοί οι δεσμοί μπορεί να αποτρέψουν την αποσταθεροποίηση ή να περιορίσουν τη διάρκειά της. Αν ο χρόνος αποσταθεροποίησης είναι πολύς, τότε το άτομο οδηγείται στην έκπτωση, σε μια «κατάσταση» αποκλεισμού.

4. Ο βαθμός της έκπτωσης: είναι το αποτέλεσμα της ρήξης κοινωνικών δεσμών και της αδυναμίας επαναδημιουργίας τους, η οποία οφείλεται στη συσσώρευση αρνητικών παραγόντων για μεγάλο χρονικό διάστημα (π.χ. μακροχρόνια ανεργία, μακροχρόνια στέρηση από αγαθά και υπηρεσίες, μακροχρόνια εξάρτηση από εισοδήματα και μάλιστα ανεπαρκή για μια αξιοπρεπή ζωή). Εφόσον η έκπτωση αυτή διαιωνίζεται, παγιώνεται και μπορεί να οδηγήσει στον πραγματικό αποκλεισμό.
5. Ο βαθμός του πραγματικού αποκλεισμού: αναφέρεται στην πλήρη ρήξη των κοινωνικών δεσμών που συνδέονται με την απασχόληση, em την οικογένεια και με την κατοικία. Τα άτομα, στο στάδιο αυτό, χαρακτηρίζονται από την απάθεια, την παντελή έλλειψη ενδιαφέροντος για τη κοινωνία που τα πλαισιώνει και την αδιαφορία για οποιαδήποτε προσπάθεια ένταξης τους στην κοινωνία αυτή. «Είναι αυτοί που δε μετέχουν στα κοινωνικά πράγματα και τη διαμόρφωση της προοπτικής τους, που αδιαφορούν, που δε διαθέτουν αντοχές, που δεν ελπίζουν σε τίποτε, αλλά φοβούνται τα πάντα».

(Μουσούρου, 1998, σ. 70-72).

1.9 Εμπειρικές διερευνήσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» εμφανίστηκε επίσημα για πρώτη φορά το 1990, στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του «Εθνικού Παρατηρητηρίου Καταπολέμησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού». (Οικονόμου, Φερώνας, 2006, σ. 29). Σύμφωνα με τον Τσιάκαλο (1998, σ. 42) η ενασχόληση της πλειοψηφίας της ελληνικής επιστημονικής κοινότητας δεν προέκυψε ως μετεξέλιξη του δικού της προηγούμενου ερευνητικού ενδιαφέροντος για ένα ξεχωριστό και ορατό -στην ελληνική κοινωνία- φαινόμενο.

Το ενδιαφέρον προκύπτει από τη χρηματοδότηση των σχετικών με τον κοινωνικό αποκλεισμό ερευνών. Δηλαδή, η ερευνητική ενασχόληση πολλών επιστημόνων προέκυψε μετά από σχετική προκήρυξη για ανάθεση εργασίας. Τέτοιες διαδικασίες συνδέονται με σειρά προβλημάτων που μπορεί να επηρεάζουν και τον ορισμό του υπό εξέταση φαινομένου. Ο Τσιάκαλος (ο.π.) επισημαίνει ότι «η κατ' ανάθεση έρευνα ως ερευνητική διαδικασία διαφέρει από την “απλώς χρηματοδοτούμενη” έρευνα είναι οι ερευνητές/τριες που θέτουν το ερευνητικό πρόβλημα με αποσαφηνισμένο εκ μέρους τους από την αρχή το θεωρητικό και το εννοιολογικό πλαίσιο και με βάση την προεργασία τους αυτή αναζητούν χρηματοδότες. Ενώ, στην έρευνα κατ' ανάθεση είναι οι χρηματοδότες που θέτουν τα προβλήματα και αναζητούν ερευνητές/τριες που αποδέχονται τους όρους της προκήρυξης».

Όσον αφορά τις ερευνητικές εργασίες του «Εθνικού Παρατηρητηρίου Καταπολέμησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού», αποτυπώνονται σε πέντε εκθέσεις. Στις εκθέσεις αυτές γίνεται προσπάθεια προσδιορισμού της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού και των βασικών κοινωνικών του διαστάσεων στα πεδία της απασχόλησης, της υγείας, της στέγασης, των ειδικών πληθυσμιακών κατηγοριών κ.τ.λ. (Οικονόμου, Φερώνας, 2006, σ. 29).

Το «Παρατηρητήριο Κοινωνικής Φτώχειας και Νέας Μετανάστευσης» του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, το 1994, κυκλοφόρησε (από τις εκδόσεις “Παρατηρητής”) ένα βιβλιογραφικό οδηγό με τίτλο «Φτώχεια-Κοινωνικός Αποκλεισμός, περίοδος 1970-1995» των Κογκίδου, Τρέσσου και Τσιάκαλου.

Το 1995, το Κέντρο Έρευνας και Τεκμηρίωσης (η ομάδα ανθρωπολογίας) πραγματοποίησε μία ημερίδα με θέμα «Μορφές Κοινωνικού Αποκλεισμού και Μηχανισμοί Παραγωγής του». Οι θεματικοί άξονές της κινήθηκαν γύρω από τα πεδία της εργασίας και του ψυχισμού που διαμορφώνεται σε ιδιαίτερες κοινωνικές ομάδες όπου οι άνεργοι, οι μετανάστες, οι φυλακισμένοι κ.α. Δύο χρόνια αργότερα οι εργασίες της εκδόθηκαν από την «Ιδεοκίνηση» (Παπαδοπούλου, 2002, σ. 67).

Το 1996, το τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης σε συνεργασία με το International Social Science Council, πραγματοποίησε συνέδριο με τίτλο «Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις χώρες της Μεσογείου». Το συνέδριο αναφέρθηκε στα χαρακτηριστικά, τα αίτια και τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής κατά της φτώχειας στις μεσογειακές χώρες, με ιδιαίτερη έμφαση στον κοινωνικό αποκλεισμό των μεταναστευτικών πληθυσμών.

Την ίδια χρονιά το Ίδρυμα Καραγιώργα οργάνωσε συνέδριο με θέμα «Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός» και το Πάντειο Πανεπιστήμιο μια σειρά διαλέξεων με τίτλο «Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία», που εκδόθηκαν το '98. (Παπαδοπούλου, 2002, σ. 68). Το Υπουργείο Εργασίας, προκήρυξε το «Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Καταπολέμησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας» στα πλαίσια του 2^{ου} Κ.Π.Σ. (1994-1999).

Το ίδρυμα «Νίκος Πουλαντζάς» σε συνεργασία με το «Συμβούλιο της Ευρώπης», προχωρά στην έκδοση του έργου, «Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εκπαιδευτική», το 1999. Τον ίδιο χρόνο, πραγματοποιείται τριήμερο συνέδριο από το Πάντειο Πανεπιστήμιο με θέμα

«Κοινωνικός Αποκλεισμός: για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε...», οι εργασίες του οποίου εκδόθηκαν το 2002 από τις εκδόσεις «Αρμός» (Παπαδοπούλου, 2002, σ. 68-69).

Την πλέον συγκροτημένη προσπάθεια ανάλυσης του κοινωνικού αποκλεισμού, σε σχέση με τα χαρακτηριστικά, τις όψεις και τις κοινωνικά ευπαθείς ομάδες, αποτέλεσε η δίτομη Έκθεση προς το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, που συντάχθηκε από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), το 1996. Επίσης, το ΕΚΚΕ διοργάνωσε συνέδριο με θέμα τη φτώχεια, τις κοινωνικές ανισότητες και τον αποκλεισμό, τα πρακτικά του οποίου εξέδωσε το 2006. (Οικονόμου, Φερώνας, 2006, σ. 30).

1.10 Η ευθύνη της κοινωνίας

Σύμφωνα με τον Τσιάκαλο (www.eled.auth.gr) ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι αποτέλεσμα:

- της ύπαρξης ισχυρών δογμάτων και ιδεολογιών
- της έλλειψης πολιτικής βούλησης για αναγκαίες μεταρρυθμίσεις
- της έλλειψης επαρκούς τεχνογνωσίας για την αντιμετώπιση των φαινομένων αποκλεισμού, ακόμη και στις περιπτώσεις που υπάρχει η βούληση για κάτι τέτοιο.

Όπως λοιπόν, θεωρεί σκανδαλώδες το γεγονός της διατήρησης του κοινωνικού αποκλεισμού σε δημοκρατικές κοινωνίες, που θεωρητικά υποστηρίζεται η διαφορετικότητα, η αλληλεγγύη και άλλες αξίες που αντίκεινται σε κάθε μορφή περιθωριοποίησης, είναι υποχρεωμένος/η να παρέμβει για την αλλαγή όσων ευθύνονται για τη διατήρηση του φαινομένου. (Τσιάκαλος ο.π.),.

Στη σύγχρονη εποχή η άγνοια, η αποξένωση, τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις, οι ρατσιστικές κραυγές συνεχίζουν να διατηρούν τον αποκλεισμό ατόμων και ομάδων από το κοινωνικο-πολιτικό «γίγνεσθαι» και τη πρόσβαση στις ίσες ευκαιρίες. Τα άτομα-φορείς των πεποιθήσεων που ευνοούν τέτοια φαινόμενα, αδυνατούν να κατανοήσουν ότι μια κοινωνία ευδοκιμεί, μόνο όταν παρέχεται σε όλους η δυνατότητα εξέλιξης. Η περιθωριοποίηση ατόμων ή ομάδων στερεί από τον κοινωνικό ιστό δυναμικό που θα μπορούσε να συμβάλλει στη πρόοδο του κοινωνικού συστήματος. Ο κοινωνικός αποκλεισμός λοιπόν οφείλεται -κατά ένα μέρος- και στα προπαρασκευασμένα σχήματα σκέψης που οδηγούν το άτομο να αντιμετωπίζει με φόβο και καχυποψία ότι παρεκκλίνει από το σύνηθες. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των μεταναστών. Αν και οι κοινωνίες είναι πλέον -συνήθως- πολυπολιτισμικές οι

μετανάστες παραγκωνίζονται από διάφορες εκδηλώσεις και αντιμετωπίζονται με καχυποψία και -πολλές φορές- με βαναυσότητα στις διάφορες υπηρεσίες (www.equal.gr).

Οι Φιτουσσί και Ροζανβαλόν (Καυταντζόγλου, 2005, σ. 195-200) δίδουν μια άλλη διάσταση του ζητήματος της ευθύνης της κοινωνίας έναντι των αποκλεισμένων. Επισημαίνουν ότι «η διεκδίκησης της κοινωνικής δικαιοσύνης (...) έχει πάρει τη μορφή της ανταπόδοσης, του χρέους ή της οφειλής». Κυριαρχεί δηλαδή η αντίληψη ότι «το κράτος έχει ορισμένες μόνο υποχρεώσεις κοινωνικού και οικονομικού χαρακτήρα και οφείλει συγκεκριμένες παροχές στους πολίτες». Έτσι, η πλειοψηφία των μελών κάθε κοινωνίας αρκείται σε όσα της παρέχονται, χωρίς να ζητά την ικανοποίηση επιπλέον αναγκών. Σύμφωνα με τους ίδιους, η κατάσταση αυτή καταδεικνύει την ανάγκη διατύπωσης μιας άλλης σειράς δικαιωμάτων, νέας μορφής. Πέρα από τα παραδοσιακά δικαιώματα-ελευθερίες και τα ανταποδοτικά δικαιώματα (ως απαίτηση παροχής), είναι αναγκαία η χρήση και των «ενταξιακών» δικαιωμάτων. Βασικό στοιχείο του δικαιώματος στην ένταξη είναι η κοινωνική αλληλεγγύη και η ηθική. Τα νέα αυτά δικαιώματα θα οδηγήσουν την κοινωνία να εκφράζει την απαίτηση της κοινωνικής ένταξης/επανένταξης και της συμμετοχής ως δικαίωμα και όχι ως παροχής.

Σίγουρα οι κρατικές πολιτικές έχουν το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για την ύπαρξη και διατήρηση του κοινωνικού αποκλεισμού (μέσω των οικονομικών πολιτικών που ασκούν, την έλλειψη παροχής παιδείας μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος κ.τ.λ.). Όμως, ο παθητικός, κυριαρχημένος πολίτης-αντικείμενο δικαιωμάτων, είναι (ή έστω πρέπει να είναι) πολίτης-υποκείμενο δικαιωμάτων. Χρειάζεται λοιπόν να πιστέψουμε όλοι στο δικαίωμα ισότιμης συμμετοχής όλων, μέσα στα πλαίσια μιας κοινωνίας. Αν δε θέλουμε να παραμείνουμε συνένοχοι, οφείλουμε να κατανοήσουμε ότι δεν απειλούμαστε από κανένα «διαφορετικό» συνάνθρωπό μας, αλλά μονάχα από νοοτροπίες που συντηρούν τον αποκλεισμό συνανθρώπων μας. Τότε μόνο, μπορεί η

παθητικότητά μας να μετατραπεί σε ενεργητική πίεση των κέντρων λήψεων αποφάσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ – ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

2.1 Εννοιολογικό πλαίσιο

Ο ορισμός της μετανάστευσης αποτελεί ένα δύσκολο ζήτημα, καθώς επηρεάζεται από διάφορους ιδεολογο-πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες και θεωρητικές προϋποθέσεις. Πρόκειται για ένα δυναμικό φαινόμενο που μεταβάλλεται συνεχώς, προκαλώντας αλλαγές τόσο στις χώρες υποδοχής, όσο και στις χώρες προέλευσης.

Το φαινόμενο απέκτησε ιδιαίτερη σημασία στον 20ο αιώνα, διαταράσσοντας παγιωμένες ισορροπίες, στις οποίες στηριζόταν το πρότυπο του ομοιογενούς εθνικού κράτους (Κ.Ε.Σ.Δ., 2004, σ.16). Ωστόσο, μεταναστευτικές κινήσεις ομάδων παρατηρούνται από την αρχή της ιστορίας των λαών και λαμβάνουν χώρα από μικρές σε μεγαλύτερες περιοχές, από επαρχιακές σε αστικές και από φτωχές σε πλουσιότερες (Δαμανάκης, 1993, σ.19).

Το Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής ορίζει τη μετανάστευση ως τη «φυσική μετάβαση ατόμων και ομάδων από μία ακοινωνία σε κάποια άλλη ή τη μεταφορά ανθρώπινου και εργατικού δυναμικού από μία περιοχή σε κάποια άλλη». Από τον παραπάνω ορισμό, γίνεται αντιληπτό ότι η γεωγραφική κινητικότητα αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό της μετανάστευσης, αλλά το τι ορίζουμε κάθε φορά σαν «μετανάστευση», εξαρτάται από τις εκάστοτε κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.8).

Σύμφωνα με την Κασιμάτη (2003, σ.23), η μετανάστευση είναι ένας μηχανισμός αναδιανομής του πληθυσμού από χώρες λιγότερο αναπτυγμένες, με καταπιεστικά ή εν μέσω ταραχών καθεστώτα, προς χώρες με οικονομική και

κοινωνική άνθηση, με πολιτική σταθερότητα και δημοκρατική διακυβέρνηση, η απαρχή της οποίας βρίσκεται στο βάθος της ιστορίας.

Ως μεταφορά ενός πολύτιμου οικονομικού μέσου, της εργατικής δύναμης από τις φτωχές στις οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες, ορίζουν τη μετανάστευση οι κοινωνιολόγοι Castles και Kosack (Εμκε-Πουλοπούλου, 1986, σ.20).

Ο όρος «μετανάστευση» πέρα από την αλλαγή του τόπου κατοικίας και εργασίας συνδέεται με κοινωνικές παραμέτρους που επηρεάζουν:

- α) τα ίδια τα άτομα, τη συμπεριφορά τους και τον κοινωνικό τους περίγυρο
- β) τις ομάδες, στις οποίες ανήκαν ή ανήκουν ή αισθάνονται ότι ανήκουν οι μετανάστες και τις ομάδες που συναντούν και έχουν σχέση στη χώρα υποδοχής
- γ) την κοινωνία και την οικονομία της χώρας υποδοχής
- δ) τις κοινωνικοοικονομικές δομές της χώρας προέλευσης (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007, σ.49)

Οι διακρίσεις της μετανάστευσης έχουν ιδιαίτερη σημασία, καθώς προσδιορίζουν την εργασιακή, εισοδηματική, ασφαλιστική, συνταξιοδοτική κατάσταση των μεταναστών και τη θέση τους στην κοινωνία της χώρας υποδοχής (ό.π.). Στη βιβλιογραφία η μετανάστευση διακρίνεται σε εσωτερική (μετακίνηση εντός μιας χώρας) και εξωτερική (μετακίνηση από χώρα σε χώρα), σε εκούσια (εθελοντική-«ελεύθερη επιλογή του ατόμου») και ακούσια (αναγκαστική), σε πρωτογενή (κατάληψη ακατοίκητων περιοχών) και δευτερογενή (επαφή με τον εγχώριο πληθυσμό και κοινωνική προσαρμογή), σε πλήρη και ατελή (αφορά κυρίως τους αιτούντες πολιτικού ασύλου που τελούν υπό διεθνή επιτήρηση έως ότου ολοκληρωθεί η διαδικασία με την οποία θα γίνουν δεκτοί στη χώρα υποδοχής), σε συντηρητική (διατήρηση του υφιστάμενου τρόπου ζωής) και ανανεωτική (αλλαγή τρόπου ζωής) και σε βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη (UNESCO, 1972, σ.554).

Ο Borjas εστιάζοντας στη μεταβλητότητα του φαινομένου, διακρίνει τη μετανάστευση με βάση τους «παράγοντες προσέλκυσης» (pull) και «απόθησης» (push). Στον εικοστό αιώνα οι «παράγοντες προσέλκυσης» καθόρισαν τον μεταναστευτικό χαρακτήρα. Οι χώρες υποδοχής επέλεξαν τους μετανάστες βάσει των αναγκών τους σε εργατικό δυναμικό. Έτσι, η μεταναστευτική πολιτική βασίστηκε σε «συμβάσεις εργασίας» και διακρατικές συμφωνίες. Σήμερα όμως, μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, τη δημογραφική έκρηξη και την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, δημιουργούνται «παράγοντες απόθησης» που καθορίζουν την πορεία της μετανάστευσης (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.9).

Στην ελληνική κοινωνία έχουν δημιουργηθεί νέες κοινωνικές ομάδες, τις οποίες αποτελούν οι μετανάστες, οι παλινοστούντες, οι πρόσφυγες, οι αιτούντες άσυλο και οι αλλοδαποί. Στην καθημερινότητά μας, αλλά ακόμα και στην επιστημονική έρευνα, οι έννοιες αυτές συγχέονται (βλ. σχετικά κεφ. 2.4).

Σήμερα, με τον όρο «μετανάστευση», εννοούμε την οικονομική μετανάστευση, διαχωρίζοντάς την έτσι από τις άλλες μορφές μετανάστευσης (όπως η προσφυγική, η ανταλλαγή πληθυσμών κ.ά.).

2.2 Διεθνής μετανάστευση: ιστορική αναδρομή

Η μετανάστευση είναι ένα παγκόσμιο κοινωνικό φαινόμενο, που εκδηλώνεται διαχρονικά. Από τα προϋστορικά χρόνια οι άνθρωποι μετανάστευαν από τον έναν τόπο στον άλλο, επιδιώκοντας τη βελτίωση της ζωής τους.

Από τον 15ο αιώνα, οι γεωγραφικές εξερευνήσεις και η τεχνολογική ανάπτυξη έκαναν δυνατή τη μετανάστευση για μεγαλύτερους αριθμούς πληθυσμών σε μεγαλύτερες αποστάσεις (Ψημμένος, , σ.1-2).

Τον 19ο αιώνα, πολυπληθής ροή μεταναστών παρατηρήθηκε από την Ευρώπη προς την Αμερική (Μουσούρου, 1991, σ.25). Ιδιαίτερα μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς οι ευρωπαϊκές χώρες βρίσκονταν σε οικονομική κρίση, παρατηρήθηκε ραγδαία αύξηση της μετανάστευσης προς τις Η.Π.Α. που δεν είχαν θιγεί άμεσα από τις παγκόσμιες συρράξεις (www.wikipedia.org). Ενδεικτικά, από το 1864 ως το 1914, περίπου 65.000.000 Ευρωπαίοι μεταναστεύουν και εγκαθίστανται στον νέο κόσμο. Από αυτούς, 40.000.000 στις Η.Π.Α. και 25.000.000 σε άλλες χώρες του νέου κόσμου (Πανουτσοπούλου, 1998, σ.22).

Οι Η.Π.Α. επιδιώκοντας να αναχαιτίσουν την εισροή μεταναστών, προχώρησαν στην εφαρμογή αυστηρών ελέγχων. Έτσι, από το 1922 οι μετανάστες στρέφονται σε άλλες χώρες π.χ. Αυστραλία, Καναδάς κ.ά. (Μουσούρου, 1991, σ.29).

Η μετανάστευση πληθυσμών προς την Ευρώπη ξεκινά ουσιαστικά με την απελευθέρωση των αποικιών των ευρωπαϊκών χωρών. Κατά τις δεκαετίες του '50 και του '60, πληθυσμοί από την Αφρική, την Ασία και την Καραϊβική εγκαταστάθηκαν κυρίως στη Γαλλία, στη Βρετανία, στην Ιταλία και στις Κάτω Χώρες (Καρασάββογλου, 2001, σ.200).

Τις δεκαετίες του '60 και του '70 παρατηρήθηκε μαζική μετανάστευση πληθυσμών από ευρωπαϊκό νότο προς τον ευρωπαϊκό βορρά. Ο αυξανόμενος

ρυθμός ανάπτυξης των δυτικοευρωπαϊκών οικονομιών μετά την επούλωση των πληγών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αφού οδήγησε στην απορρόφηση όλου του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού, διαμόρφωσε συνθήκες υπερβάλλουσας ζήτησης εργασίας. Έτσι λοιπόν, οι ισχυρές ευρωπαϊκές οικονομίες στράφηκαν σε αλλοδαπό εργατικό δυναμικό, εφαρμόζοντας τη λογική του «συστήματος των Gastarbeiter» (ό.π. σ.201).

Στο τέλος της δεκαετίας του '80 και τις αρχές του '90 μεγάλος αριθμός μεταναστών μετακινήθηκε στις χώρες της Δυτικής και Νότιας Ευρώπης, λόγω της κατάρρευσης των ανατολικών κομμουνιστικών καθεστώτων, μεταξύ άλλων χωρών και στην Ελλάδα (βλ. σχετικά κεφ. 3.2) (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.7).

Την περίοδο 2000-2001, 18,7 εκατομμύρια μετανάστες ήταν στις 15 χώρες της Ε.Ε.. Το 2004 υπολογίζονται (καθώς υπάρχει έλλειψη συνολικών ερευνητικών δεδομένων) ότι 34 ως 47 εκατομμύρια στο σύνολο των 455 εκατομμυρίων ατόμων στην Ευρώπη είναι μετανάστες (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.19-20). Πλέον, υπάρχει αξιοσημείωτη αναλογία μεταναστών σε χώρες που ως το 1990 θεωρούνταν χώρες αποστολής μεταναστών.

Όπως παρατηρούμε στον Πίνακα 1, στη σύγχρονη πραγματικότητα χώρες όπως η Ελλάδα, η Ισπανία και η Πορτογαλία δέχονται πλέον στις κοινωνίες τους μετανάστες, γεγονός που επηρεάζει την εφαρμογή στρατηγικών κοινωνικής πολιτικής (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.19).

2.3 Οι μεταναστευτικές θεωρίες

Με το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει ασχοληθεί μεγάλο τμήμα των επιστημόνων και των πολιτικών από τα τέλη του 18ου αιώνα. Οικονομολόγοι, κοινωνιολόγοι, γεωγράφοι, περιβαλλοντολόγοι, ψυχολόγοι και άλλοι κοινωνικοί επιστήμονες έχουν διατυπώσει διάφορες θεωρίες με διαφορετικές προσεγγίσεις ως προς την ερμηνεία των αιτίων και των επιπτώσεων της μετανάστευσης.

Ενδεικτικά αναφέρουμε: τις οικονομικές θεωρίες, τις θεωρίες του μεταναστευτικού μετασχηματισμού, τις κοινωνιολογικές θεωρίες, τις φεμινιστικές θεωρίες, τις θεωρίες που επικεντρώνονται στο ρόλο των θεσμών, τις θεωρίες που επικεντρώνονται στη διεθνική οπτική κ.ά. (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007, σ.117-177).

Οι διάφορες σχολές θεώρησης της μετανάστευσης άλλοτε επικεντρώνονται στη μετακίνηση και τις δημογραφικές της προεκτάσεις και στην ανάπτυξη παγκόσμιων δικτύων εργασίας και άλλοτε στους μηχανισμούς εξουσίας και ελέγχου των εργαζόμενων μεταναστών (Ψημμένος, 1999, σ.46).

Μερικές από τις θεωρίες που επηρέασαν σημαντικά την κοινωνικο-οικονομική σκέψη στην αντιμετώπιση του μεταναστευτικού φαινομένου είναι: οι νεοκλασικές θεωρίες, οι μαρξιστικές και νεομαρξιστικές θεωρίες και οι θεωρίες μέσου επιπέδου (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.11).

Οι **νεοκλασικές** θεωρίες για τη μετανάστευση βασίζονται στην προϋπόθεση της γνώσης των λειτουργιών της αγοράς εργασίας και των αντίστοιχων πληροφοριών για τα οικονομικά χαρακτηριστικά διαφόρων περιοχών από τον υποψήφιο μετανάστη, ώστε να επιλέξει «ορθολογικά» τον τόπο εγκατάστασης και εργασίας του, με γνώμονα τα ατομικά και οικονομικά του συμφέροντα. Σύμφωνα με τη Μουσούρου, οι νεοκλασικές θεωρίες θεωρούν τη μετανάστευση «μηχανισμό εξισορρόπησης της ανισότητας στην κατανομή οικονομικών συμφερόντων» (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.11). Αιτίες της μετανάστευσης θεωρούνται οι καταπιεστικοί νόμοι, η βαριά φορολογία, το δυσάρεστο

κοινωνικό περιβάλλον κ.τ.λ. Ωστόσο, πρωταρχική αιτία μετανάστευσης, κατά τη νεοκλασική θεωρία είναι η επιθυμία των ανθρώπων να βελτιώσουν την οικονομική τους κατάσταση (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007, σ.118). Ο Ψημμένος (1999, σ.46) υποστηρίζει ότι η νεοκλασική σχολή συντήρησε ένα «μοντέλο ολιστικής προσέγγισης και ομογενοποίησης» των μεταναστών. Άλλη μία αδυναμία της είναι ότι παραβλέπει ότι είναι σχεδόν αδύνατο να διαθέτει κάποιος τις κατάλληλες γνώσεις για τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες άλλων περιοχών (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.11).

Οι **μαρξιστικές** και **νεομαρξιστικές** αναλύσεις συνδέουν τη μετανάστευση εργατικού δυναμικού με τη λειτουργία του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007, σ.160). Υποστηρίζουν τη μελέτη του φαινομένου σε σχέση με τις κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές. Η συλλογική δράση στις κοινωνικές και ταξικές δομές διαμορφώνει τη μετανάστευση. Η αδυναμία των θεωριών αυτών έγκειται στο γεγονός ότι επικεντρώνονται στο μακρο-επίπεδο και αγνοούν το μικρο-επίπεδο που συνδέει τις κοινωνικές δομές με τις πληθυσμιακές μετακινήσεις. Δεν συμπεριέλαβαν έτσι τα κίνητρα που ωθούν τα άτομα στις χώρες υποδοχής και τα κίνητρα που δίνονται για την απόφασή τους να παραμείνουν εκεί (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.11).

Οι **θεωρίες μέσου επιπέδου**, κατά τους Bach και Schami, προσπάθησαν να συνδυάσουν τις δύο προαναφερθείσες θεωρητικές κατευθύνσεις, στοχεύοντας στην άρση των αδυναμιών που τις χαρακτήριζαν. Προσέγγισαν τη μετανάστευση ως ένα φαινόμενο που μπορεί να αναλυθεί με βάση το «νοικοκυριό» ως μονάδα μέτρησης, εφόσον η κοινωνική και οικονομική του συμπεριφορά μπορεί να θεωρηθεί ως στρατηγική επιβίωσης. Μία τέτοια στρατηγική επιβίωσης μπορεί να έχει τη μορφή της μετανάστευσης -ύστερα από συλλογική απόφαση- για ένα ή περισσότερα μέλη του «νοικοκυριού» (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.11-12).

Οι παραπάνω θεωρητικές προσεγγίσεις της μετανάστευσης έχουν γίνει αντικείμενα κριτικής. Η νεοκλασική και η μαρξιστική-νεομαρξιστική

προσέγγιση για παράδειγμα, αν και συνεισέφεραν θετικά στην επιστημονική ανάλυση, οδήγησαν στη δημιουργία ολιστικών μοντέλων επεξήγησης της μετανάστευσης, αγνοώντας τις εμπειρίες και τις ιδιαιτερότητες των μεταναστών. Η εθνική-φυλετική κατηγοριοποίηση των μεταναστών (στις νεοκλασικές θεωρίες) και η ταξική κατηγοριοποίηση (στις μαρξιστικές και νεομαρξιστικές θεωρίες) πολλές φορές κατέληγαν στη δημιουργία προκαταλήψεων και διαχωριστικών γραμμών (Ψημμένος, 1999, σ.46-47).

2.4 Αιτίες μετανάστευσης

Η ανάλυση των αιτιών που προκαλούν και εντείνουν τη μετανάστευση, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την κατανόηση της διαδικασίας του φαινομένου. Στο νέο διεθνές οικονομικό σκηνικό που δημιούργησε η παγκοσμιοποίηση, με χαρακτηριστικά του τη μεγαλύτερη οικονομική ανισότητα και την ανισότητα σε ευκαιρίες απασχόλησης, οι προσδοκίες για ένα καλύτερο επίπεδο διαβίωσης, οδηγούν ολοένα και περισσότερα άτομα ή/και οικογένειες στο δρόμο της μετανάστευσης.

Τα αίτια της μετανάστευσης μπορεί να είναι οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά και θρησκευτικά (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.5). Ως κύριες αιτίες μετανάστευσης θεωρούνται η φτώχεια, το χαμηλό εισόδημα και η ανεργία που χαρακτηρίζουν τις χώρες αποστολής (Εμκε-Πουλοπούλου, 1990, σ.38).

Ο γεωγράφος Ravenstein (1889) υπήρξε από τους πρώτους επιστήμονες που ανέλυσαν το φαινόμενο της μετανάστευσης, διατυπώνοντας αρχές που σχετίζονταν με προβλήματα υπερπληθυσμού, δυσμενή νομικά πλαίσια, υψηλές φορολογίες και αρνητικό κοινωνικό περιβάλλον. Οι παραπάνω αρχές αποτελούν αιτίες μετανάστευσης με σημαντικότερο κίνητρο τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.12).

Μία ακόμη αιτία μετανάστευσης είναι οι ανάγκες ορισμένων κρατών για ειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Η διεθνοποίηση της αγοράς έχει οδηγήσει στη σύναψη διακρατικών συμφωνιών για τη μετακίνηση ειδικευμένων εργαζομένων.

Ο Ο.Η.Ε. επισημαίνει ότι ένας παράγοντας που ευνοεί τη μετανάστευση είναι η πληθυσμιακή έκρηξη, κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες (Ναζάκης και Χέλτσος, 2001, σ.197).

Άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν τη μετανάστευση είναι το ύψος των μισθών, ο «χρόνος αναζήτησης εργασίας», η γεωγραφική απόσταση μεταξύ της χώρας προέλευσης και της χώρας υποδοχής, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά

των υποψήφιων μεταναστών, το άνοιγμα των οικονομιών, ο διεθνής οικονομικός ανταγωνισμός κ.ά. (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.12-13).

Συνοψίζοντας, οι κυριότερες αιτίες μετανάστευσης έχουν ως εξής:

- χαμηλή οικονομική ανάπτυξη
- άνιση κατανομή εισοδήματος
- υπερπληθυσμός (στενά συνδεδεμένος με έντονη δημογραφική έκρηξη)
- υψηλοί δείκτες ανεργίας
- ένοπλες συγκρούσεις και εθνοτικές εκκαθαρίσεις
- παραβίαση των δικαιωμάτων του ατόμου
- φυσικές καταστροφές
- κακή διακυβέρνηση (www.europa.eu)

Η διαφορά οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής ανάπτυξης ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες και στις χώρες της «περιφέρειας», σε έναν κόσμο που χαρακτηρίστηκε -αυτό τον αιώνα- από τη διεθνοποίηση και την τεχνολογική ανάπτυξη, μπορούμε να πούμε ότι είναι η βασικότερη αιτία μετανάστευσης (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.12).

2.5 Κατηγοριοποίηση μεταναστών

Για την εξέταση του αποκλεισμού και της ένταξης των μεταναστών βασικό ζήτημα είναι η διατύπωση κάποιου κοινού ορισμού της έννοιας του μετανάστη. Τέτοιος ορισμός δεν υφίσταται στην Ε.Ε. για τους παρακάτω λόγους:

- **Κατοχή εθνικότητας της χώρας υποδοχής**

Πολλοί μετανάστες δεν καταγράφονται ως μετανάστες γιατί έχουν την εθνικότητα της χώρας υποδοχής. Τέτοιες περιπτώσεις είναι των μεταναστών από τις πρώην αποικίες του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ολλανδίας, της Γαλλίας κ.ά. Οι στατιστικές αποκρύπτουν την πραγματικότητα, μειώνοντας έτσι τη σημασία λήψης μέτρων ένταξης.

- **Κτήση εθνικότητας της χώρας υποδοχής**

Τα περισσότερα κράτη-μέλη της Ε.Ε. μετά από πέντε έτη παραμονής παραχωρούν -σχετικά εύκολα- την ιθαγένεια. Έτσι κάποιο ποσοστό μεταναστών δεν περιλαμβάνονται στις στατιστικές μετρήσεις. Αντίθετα, τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. (ανάμεσα τους και η Ελλάδα), στα οποία ισχύει το *ius sanguinis* (παραχώρηση ιθαγένειας με βάση την εθνικότητα των γονέων παρά τον τόπο γέννησης) αντιμετωπίζουν τα παιδιά των μεταναστών ως μετανάστες στη χώρα που γεννήθηκαν. Στη νότια Ευρώπη, η χορήγηση της ιθαγένειας είναι μία δύσκολη διαδικασία, γι' αυτό και οι πληθυσμοί των μεταναστών είναι πιο «ορατοί».

- **«Εθνικοί μετανάστες»**

Όσοι ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία, όπως οι ομογενείς που κατευθύνονται στην Ελλάδα από τον Πόντο και τη Ρωσία απολαμβάνουν ειδικό καθεστώς και αντιμετωπίζονται ως μη μετανάστες (Baldwin-Edwards, 2004, σ.6-7).

- Το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (2004, σ.11) ορίζει τους **μετανάστες** ως άτομα που για οικονομικούς, επαγγελματικούς, οικογενειακούς, προσωπικούς και άλλου λόγους εγκαταλείπουν με δική τους θέληση τη χώρα τους και εγκαθίστανται σε μία άλλη χώρα με σκοπό την αναζήτηση καλύτερης τύχης.

Το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου ορίζει το μετανάστη ως «πρόσωπο το οποίο μετακινείται σε δεδομένο χρόνο από ένα συγκεκριμένο μέρος της γης σε άλλο, κατά κανόνα, όχι κάτω από ιδανικές συνθήκες». Βασικές κατηγορίες για το ΚΕΣΔ είναι οι οικονομικοί μετανάστες και οι εργαζόμενοι μετανάστες (ΚΕΣΔ, 2004, σ.13).

- Οι **μετανάστες** στη βιβλιογραφία διακρίνονται σε «κανονικούς» και «μη κανονικούς». Οι όροι «μη κανονικοί μετανάστες» ή «αλλοδαποί χωρίς τα προαπαιτούμενα έγγραφα» προτάθηκαν ως εναλλακτικοί των όρων «παράνομοι μετανάστες» ή «λαθρομετανάστες» για την αποφυγή κοινωνικών προκαταλήψεων και αρνητικών προδιαθέσεων των ημεδαπών απέναντι στους παράνομους αλλοδαπούς. Ωστόσο, οι όροι στη βιβλιογραφία χρησιμοποιούνται ως συνώνυμοι, καθώς πολλοί μελετητές επισημαίνουν ότι ο όρος «μη κανονικοί» παραπέμπει σε εξίσου μειωτικό χαρακτηρισμό (Κόντη, 2000, σ.455).

Σύμφωνα με τη Μιλέση (2004, σ.50) οι μετανάστες διακρίνονται στους μόνιμους και στους προσωρινούς. Μόνιμοι μετανάστες είναι όσοι εγκαθίστανται σε μία άλλη χώρα από αυτή που διαμένουν μόνιμα, για χρονικό διάστημα τουλάχιστον ενός χρόνου. Προσωρινοί μετανάστες είναι όσοι παραμένουν σε χώρα του εξωτερικού για χρονικό διάστημα μικρότερο του ενός έτους.

- Ως **αλλοδαπός** ορίζεται το φυσικό πρόσωπο που δεν έχει την ιθαγένεια της χώρας όπου ζει. Ενώ η ιθαγένεια αποτελεί τη βάση της διάκρισης μεταξύ

ημεδαπού και αλλοδαπού, η εθνικότητα -δηλαδή ο πραγματικός δεσμός ενός φυσικού προσώπου και ενός έθνους- αποτελεί τη βάση της διάκρισης μεταξύ ομογενούς και αλλογενούς. Έτσι ημεδαπός μπορεί να είναι και κάποιος αλλογενής (Παπασιώτη-Πασιά, 2003, σ.28).

Οι υπήκοοι κρατών-μελών Ε.Ε. ανήκουν σε μία δεύτερη κατηγορία αλλοδαπών. Οι διάφοροι νόμοι και τα προεδρικά διατάγματα τους αντιμετωπίζουν ευνοϊκά (ΚΕΣΔ, 2004, σ.13-14). Τα άτομα αυτά απολαμβάνουν τις ελευθερίες της κυκλοφορίας και της εγκατάστασης. Απαιτείται να έχουν άδεια παραμονής και εργασίας, η οποία είναι δυνατόν να ανανεώνεται απεριόριστα (Πετρινώτη,2000, σ.14).

- Αλλοδαποί-Υπήκοοι χωρών με τις οποίες η Ελλάδα έχει συνάψει ειδικές συμβάσεις: Πρόκειται για άτομα, το καθεστώς των οποίων ρυθμίζεται από συμβάσεις που αποβλέπουν στην ειδική μεταχείρισή τους επί διαφόρων θεμάτων (ΚΕΣΔ, 2004, σ.14).
- Ανιθαγενής-«άπατρις» είναι το πρόσωπο που στερείται ιθαγένειας, δηλαδή το πρόσωπο που δε θεωρείται πολίτης οποιουδήποτε κράτους σύμφωνα με το δίκαιό του (ό.π.).
- Παλλινოსτούντες είναι τα άτομα που επαναπατρίζονται στη χώρα καταγωγής τους, όπως οι Έλληνες μετανάστες από τη Δ. Ευρώπη, την Αμερική, τον Καναδά και την Αυστραλία και οι πολιτικοί πρόσφυγες (Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, 2004, σ.10).
- Ως «επί μακρόν διαμένοντες στην επικράτεια κράτους-μέλους Ε.Ε.» θεωρείται όποιος έχει συμπληρώσει συγκεκριμένη διάρκεια διαμονής στην επικράτεια ενός κράτους-μέλους κατά τρόπο νόμιμο και αδιάλειπτο,

ώστε να διαφαίνεται ή να εικάζεται η βούλησή του να εγκατασταθεί ή να παραμείνει στη χώρα για μεγάλο χρονικό διάστημα (ΚΕΣΔ, 2004, σ.15).

- Με τον όρο «αιτούντες άσυλο» ορίζονται τα άτομα που έχουν καταθέσει αίτηση για άσυλο στη χώρα υποδοχής και αναμένουν την έγκρισή της. Μέχρι την οριστική κρίση του αιτήματος χορηγείται το «Ειδικό Δελτίο Αλλοδαπού που ζήτησε να αναγνωριστεί ως Πρόσφυγας» (Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, 2004, σ.11) και δεν επιτρέπεται η καθ' οιονδήποτε τρόπο απομάκρυνσή του από τη χώρα (ΚΕΣΔ, 2004, σ.14).
- Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης περί της νομικής κατάστασης των προσφύγων του 1951, πρόσφυγας είναι κάθε άτομο το οποίο εγκαταλείπει τη χώρα της οποίας έχει την ιθαγένεια, «εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων» και η επιστροφή του σε αυτήν εγκυμονεί κινδύνους. Οι πρόσφυγες κατέχουν άδεια αορίστου χρόνου παραμονής στη χώρα υποδοχής με πλήρη εργασιακά δικαιώματα (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.9)

Η διαφορά του μετανάστη από τον πρόσφυγα, έγκειται στο γεγονός ότι ο μετανάστης συνήθως εγκαταλείπει τη χώρα του εθελοντικά αναζητώντας καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και αν αποφασίσει να επιστρέψει στην πατρίδα του θα συνεχίσει να χαίρει της προστασίας της χώρας του. Από την άλλη μεριά, ο πρόσφυγας που φεύγει εξαιτίας του φόβου δίωξης λόγω των πολιτικών συνθηκών της χώρας του, δεν μπορεί να επιστρέψει (www.reconstruction.gr).

Σήμερα πάντως, όταν κάνουμε λόγο για μετανάστες εννοούμε τους οικονομικούς μετανάστες.

2.6 Τα χαρακτηριστικά της «νέας μετανάστευσης»

Σύμφωνα με τους ερευνητές το έτος 1974 ήταν ορόσημο για το φαινόμενο της μετανάστευσης. Οι οικονομικές δυσχέρειες λόγω της πετρελαϊκής κρίσης, οδήγησαν πολλές χώρες υποδοχής μεταναστών στην εφαρμογή μέτρων για την αναστολή των μεταναστευτικών ρευμάτων. Τότε, ο χαρακτήρας της διεθνούς μετανάστευσης υπέστη μεγάλες μεταβολές έτσι ώστε ο επιστημονικός κόσμος να μιλάει για «νέα μετανάστευση» (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.35).

Τα χαρακτηριστικά της νέας μετανάστευσης είναι τα εξής:

- Παρατηρείται πολυπλοκότητα όσον αφορά τις χώρες προέλευσης και υποδοχής. Στο παλιό σχήμα Νότος προς Βορρά προστίθενται νέοι μεταναστευτικοί δρόμοι. Στην Ευρώπη πέρα από τις χώρες του Βορρά, μεταναστευτικά ρεύματα κινούνται προς τη νότια Ευρώπη (σε χώρες όπως η Ισπανία, η Ελλάδα κ.ά.).
- Παρατηρείται μεγάλη ποικιλία σχετικά με τις εθνικότητες των μεταναστών. (Στην Ελλάδα μπορεί η μεγάλη πλειονότητα να είναι αλβανικής εθνικότητας, αλλά στην απογραφή του 2001 υπήρχαν αλλοδαποί από 216 χώρες)
- Οι περισσότεροι μετανάστες είναι παράνομοι, γεγονός που δε συμβαίνει μόνο στις νέες χώρες υποδοχής αλλά και στις πιο παραδοσιακές.
- Στις χώρες της νότιας Ευρώπης δεν υπήρχε μέχρι πρόσφατα κάποιο πλαίσιο μεταναστευτικής πολιτικής, γι' αυτό και η πλειοψηφία των μεταναστών είναι «χωρίς χαρτιά».

- Στις χώρες της νότιας Ευρώπης είναι θεμελιώδης ο ρόλος της άτυπης αγοράς εργασίας ή αλλιώς μαύρης εργασίας που εξασκούν οι μετανάστες. Το γεγονός αυτό δυσχεραίνει τη νομιμοποίηση των μεταναστών, καθώς απαιτούνται αποδεικτικά παροχής εργασίας από τους εργοδότες.
- Τέλος, η νέα μετανάστευση χαρακτηρίζεται από την έντονη και ολοένα αυξανόμενη γυναικεία μετανάστευση, που προκαλεί σημαντικές αλλαγές τόσο στην οργάνωση εργασίας όσο και στην οργάνωση των νοικοκυριών (π.χ. η απασχόληση των μεταναστριών στα νοικοκυριά των κοινωνιών υποδοχής ενίσχυσε τη δυνατότητα εισόδου πολλών γηγενών γυναικών στην αγορά εργασίας) (ό.π. σ.35-36).

2.7 Οι επιδράσεις στις χώρες αποστολής και στις χώρες υποδοχής

Το φαινόμενο της μετανάστευσης επηρεάζει σημαντικά την οικονομική και κοινωνική διάρθρωση, τόσο των χωρών προέλευσης όσο και των χωρών υποδοχής των μεταναστών.

Σύμφωνα με την Κοιλιάρη (1997, σ.11), η μετανάστευση οφελεί οικονομικά τον μετανάστη, βραχυπρόθεσμα τη χώρα αποστολής, αλλά μακροπρόθεσμα φαίνεται να οφελεί πολυεπίπεδα μόνο τη χώρα υποδοχής, έστω αν υπάρχουν και αρνητικές επιπτώσεις.

Οι αρνητικές επιπτώσεις έχουν συνήθως την αιτία τους στην αδιαφορία για τις συνθήκες ζωής των μεταναστών και στην ελλειπή εφαρμογή των ποιτικών ενσωμάτωσης από μέρους των χωρών υποδοχής, που συχνά δημιουργεί εστίες κοινωνικών εντάσεων (Μουσουργού, 1991).

Ο Δαμανάκης (1989, σ.59-60) διακρίνει και αναλύει τις τέσσερις κατηγορίες επιπτώσεων για τις χώρες υποδοχής και τις χώρες αποστολής των μεταναστών ως εξής:

ΧΩΡΕΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ	ΧΩΡΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ
Δημογραφικές	
<ul style="list-style-type: none">• Αύξηση πληθυσμού• Αλλαγή της δομής της πληθυσμιακής πυραμίδας λόγω του νεαρού της ηλικίας των μεταναστών (ανανέωση του πληθυσμού)	<ul style="list-style-type: none">• Μείωση πληθυσμού• Αλλαγή της δομής της πληθυσμιακής πυραμίδας λόγω μετανάστευσης ατόμων σε παραγωγική ηλικία (γήρανση πληθυσμού)
Οικονομικές	

<ul style="list-style-type: none"> • Ικανοποιητική αντιμετώπιση της έλλειψης εργατικού δυναμικού με την εισαγωγή ξένων εργατών, για την ανατροφή και την εκπαίδευση των οποίων δε δαπάνησε τίποτα η χώρα υποδοχής • Αύξηση της παραγωγής και ικανοποιητικός ανταγωνισμός σε διεθνές επίπεδο • Ελαστικότητα στην αγορά εργασίας λόγω της κινητικότητας και των χαμηλών μισθών των αλλοδαπών εργατών • Χαμηλοί μισθοί λόγω της ύπαρξης του εφεδρικού στρατού των αλλοδαπών εργατών, σταθεροποίηση τιμών, περιορισμός πληθωρισμού • Αύξηση των έργων υποδομής κτλ. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ικανοποιητική αντιμετώπιση της ανεργίας και της υποαπασχόλησης • Εξαγωγή νεαρών (παραγωγικών) ατόμων, για την ανατροφή και την εκπαίδευση των οποίων επιβαρύνθηκε η χώρα προέλευσης του μετανάστη • Ερήμωση περιοχών (κυρίως των επαρχιών) • Μείωση των δυνατοτήτων παραγωγής, στασιμότητα στην αγορά εργασίας και την οικονομία λόγω της έλλειψης εργατικού δυναμικού σε παραγωγική ηλικία • Εισαγωγή εμβασμάτων με συνεπακόλουθη την τόνωση της κατανάλωσης και των ιδιωτικών επιχειρήσεων, την αύξηση των δημόσιων εσόδων και γενικά θετικές οικονομικές επιδράσεις
--	--

Κοινωνικές-Πολιτικές

<ul style="list-style-type: none"> • Συμβολή των μεταναστών στην τόνωση του συστήματος κοινωνικών ασφαλίσεων και παροχών, χωρίς οι ίδιοι να έχουν πάντα τα ίδια δικαιώματα με τους ντόπιους • Δημιουργία γκέτο σε ορισμένα αστικοβιομηχανικά κέντρα • Κοινωνικές εντάσεις • Επιβάρυνση του εκπαιδευτικού συστήματος • Μεταφορά τυχόν πολιτικών διαμαχών-συγκρούσεων • Αλλαγή της κοινωνικής δομής λόγω της δημιουργίας ενός υποστρώματος κάτω από το κατώτερο στρώμα της χώρας υποδοχής (υποπρολεταριοποίηση της κοινωνίας) • Κίνδυνος διαταραχών της κοινωνικής ισορροπίας σε περιόδους οικονομικής κρίσης 	<ul style="list-style-type: none"> • Εξασθένιση του συστήματος ασφαλίσεων και κοινωνικών παροχών λόγω της μείωσης των παραγωγικών δυνάμεων και κατά συνέπεια και των κοινωνικών εισφορών • Εξαγωγή κοινωνικών και πολιτικών εντάσεων και επομένως σταθεροποίηση του «συστήματος» • Αστικοποίηση της κοινωνίας λόγω αγοράς σπιτιών από την είσοδο των χρημάτων των μεταναστών
--	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1 Η Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών σε χώρα υποδοχής

Η Ελλάδα, μέχρι μια τριαντακονταετία πριν, συγκαταλεγόταν στις παραδοσιακές χώρες αποστολής μεταναστών. Από το 1975, όμως, το ισοζύγιο μετανάστευσης, το οποίο προκύπτει από τη διαφορά μεταξύ εισερχόμενων και εξερχόμενων ατόμων, γίνεται θετικό για την Ελλάδα (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ. 34). Στη συνέχεια, επιχειρούμε μια περιγραφή της μετανάστευσης από και προς την Ελλάδα.

Η ιστορία της νεοελληνικής μετανάστευσης, ξεκινάει στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Οι Έλληνες είχαν ως παραδοσιακούς προορισμούς τον Εύξεινο Πόντο, τα ανατολικά της Μεσογείου, τα νότια της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ. 5).

Την περίοδο 1900-1920, το 8% του πληθυσμού της Ελλάδας μεταναστεύει. Ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, το μεγαλύτερο ρεύμα κατευθύνεται προς την Αυστραλία και την Αμερική (ο.π. σ. 6). Είναι η εποχή της «κλασικής υπερπόντιας μετανάστευσης» (Μαράτου-Αλιπράντη, 2002, σ. 278). Περίπου 25.000 άτομα, μετανάστευαν την περίοδο εκείνη -κάθε χρόνο προς την «γη της επαγγελίας», τις ΗΠΑ (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ. 6).

Την περίοδο 1941-1946, λόγω της διεθνούς οικονομικής κρίσης, και του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, η μετανάστευση των Ελλήνων περιορίζεται (Δαμανάκης, 1993, σ. 34). Στα μεταπολεμικά χρόνια η Ελλάδα απώλεσε μεγάλο μέρος του εργατικού της δυναμικού, το οποίο εγκαταστάθηκε σε ανεπτυγμένα

κράτη του Βορρά και στις υπερπόντιες χώρες, προσδοκώντας τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ. 6).

Η μεγαλύτερη σε πληθυσμό εξωτερική μετανάστευση πραγματοποιείται την περίοδο 1955-1975, με το 13% του τότε πληθυσμού (1.200.000 Έλληνες) να μεταναστεύουν (Μαράτου-Αλιμπράντη, 2000, σ. 279). Οι περισσότεροι από αυτούς εγκαθίστανται στην Δ. Γερμανία, κυρίως από τη Βόρεια Ελλάδα (Δαμανάκης, 1993, σ. 37).

Με τη πτώση της δικτατορίας, τα δεδομένα αλλάζουν. Συγκεκριμένα το 1974, περίπου 148.000 Έλληνες και το 1976 περίπου 58.000 επιστρέφουν στην Ελλάδα από τη Γερμανία (Δαμανάκης, 1993, σ. 39). Σύμφωνα με τον Πετρόπουλο (1992) οι παλιννοστούντες υπολογίζονται στις 616.950 χιλιάδες (Μαράτου-Αλιμπράντη, σ. 279).

Στις δεκαετίες του '70 και του '80, έχουμε έλευση μεταναστριών από τις Φιλιππίνες που εργάζονται κυρίως ως οικιακές βοηθοί, Πολωνών που εργάζονται κυρίως ως οικοδόμοι και Ασιατών και Αφρικανών στη ναυπηγοεπισκευαστική ζώνη και στο τομέα της ναυτιλίας γενικότερα (Καβουνίδη, 2004, σ. 18). Ακόμα εισροή μεταναστών παρατηρείται από την Αίγυπτο, το Μαρόκο, το Πακιστάν και την Αιθιοπία (Χαραμής, 2002, σ. 27).

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat οι πολίτες χωρών εκτός ΕΟΚ που διέμεναν και εργάζονταν στην Ελλάδα το 1985 ήταν 67.365, ενώ το 1989 έφτασαν τις 123.473, παρατηρείται δηλαδή αύξηση 83%. (Πετρινώτη, 1993, σ. 24).

Το 1990 παρατηρείται σημαντική αύξηση του μεταναστευτικού ρεύματος προς την Ελλάδα, λόγω της κατάρρευσης των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού. Το άνοιγμα των συνόρων στην Αλβανία στις αρχές της δεκαετίας του 1990, προκάλεσε τεράστιο κύμα μεταναστών, που υπολογίζεται περίπου στο μισό εκατομμύριο παραπάνω από το σύνολο των αλλοδαπών που ζούσαν μέχρι τότε στην Ελλάδα (Γεωργούλας, 2003, σ. 95-96). Η Ελλάδα αποδείχθηκε ανέτοιμη να διαχειριστεί αποτελεσματικά τη νέα κατάσταση και προχώρησε

στην εφαρμογή πολιτικών που συντηρούσαν την παράνομη μετανάστευση, υπακούοντας στα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα (ο.π.).

Η Ελλάδα πλέον (όπως και άλλες χώρες της Νότιας Ευρώπης) αντιμετωπίζεται ως χώρα υποδοχής μεταναστών. Η απογραφή του 2001 κατέγραψε περίπου 800.000 μετανάστες που αντιστοιχούν στο 7,3% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Ωστόσο, ο αριθμός αυτός είναι μικρότερος από τον πραγματικό που εκτιμάται ότι μπορεί να ξεπερνά το 1.000.000 μεταναστών (Ι.Α.Π.Α.Δ. Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2004, σ. 5).

Συνοπτικά, τα μεταναστευτικά ρεύματα από και προς την Ελλάδα περιγράφονται στο Πίνακα 2 του Παραρτήματος Α.

3.2 Τα αίτια της εισροής των μεταναστών στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τον King (2000, σ. 8-11) τα αίτια της «νέας μετανάστευσης» προς τη Νότια Ευρώπη και συνεπώς προς την Ελλάδα είναι τα ακόλουθα:

- Η επίδραση των κατασταλτικών μέτρων στις βορειοευρωπαϊκές χώρες μετά την οικονομική κρίση του 1973-74 για τον περιορισμό μεταναστευτικών ρευμάτων. Τα μέτρα αυτά ως αποτέλεσμα είχαν την επιλογή των χωρών του Νότου από μέρους των μεταναστών, καθώς η είσοδος και η εγκατάσταση φαινόταν ευκολότερη.
- Η ανοιχτή φύση των οικονομιών, που ευνοείται από τον τουρισμό, το εμπόριο και τη ναυτιλία, τομείς που εκ των πραγμάτων διευκολύνουν την είσοδο επισκεπτών και εργαζομένων.
- Η γεωγραφία: Η Νότια Ευρώπη και ιδιαίτερα η Ιταλία και η Ελλάδα διαθέτουν μεγάλη ακτογραμμή, πολλά νησιά και ορεινές συνοριακές ζώνες που δυσχεραίνουν πολύ τον αποτελεσματικό έλεγχο των συνόρων.
- Ο αξιοσημείωτος οικονομικός μετασχηματισμός των χωρών αυτών από της δεκαετία του 1970.
- Η ιδιάζουσα φύση της οικονομικής ανάπτυξης, η οποία βασίζεται στον τριτογενή τομέα και συγκεκριμένα στον τουρισμό και τις προσωπικές υπηρεσίες (π.χ. η οικιακή εργασία). Επίσης, η εποχική απασχόληση σε σημαντικούς κλάδους οικονομικής δραστηριότητας (όπως η γεωργία, ο τουρισμός, οι κατασκευές κ.α.) οδήγησε στην αυξανόμενη ζήτηση «ευέλικτου και μη συνδικαλιζόμενου» εργατικού δυναμικού. Οι παρανομικοί μετανάστες ειδικά, είναι ιδανικοί λύση για τους εργοδότες.
- Η μείωση της εσωτερικής μετανάστευσης που κάλυπτε τις ανάγκες σε φθηνό εργατικό δυναμικό.

- Η σταδιακή άρνηση των γηγενών να αναλαμβάνουν εργασίες χαμηλού κύρους και χαμηλής αμοιβής.
- Η κατακόρυφη πτώση του αριθμού γεννήσεων.

Οι παράγοντες που διαμορφώνουν την εισροή μεταναστών στην Ελλάδα είναι πολλοί (μακρο-οικονομικοί, μικρο-οικονομικοί, πολιτικοί, δημογραφικοί κ.α.), δεν είναι σταθεροί αλλά διαφοροποιούνται με την πάροδο του χρόνου και έχουν αιτιώδη σχέση μεταξύ τους. (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007, σ. 324).

Στην Ελλάδα η εισροή των μεταναστών, οφείλεται σε ενδογενείς εξελίξεις. Η μετανάστευση είναι ένας καθοριστικός παράγοντας στο πλαίσιο των αλλαγών που συντελούνται στον εργασιακό χώρο στη χώρα μας. Οι μη τυπικές μορφές εργασίας, όπως η μερική απασχόληση, η προσωρινή απασχόληση και η αυτοαπασχόληση κερδίζουν ολοένα έδαφος.

Κατά την Έμκε-Πουλοπούλου (2007, σ. 251), βασική αιτία προσέλευσης των μεταναστών στην Ελλάδα είναι η κάλυψη των αναγκών της παραοικονομίας. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνεται, καθώς το 1998 οι περισσότεροι αλλοδαποί που υπέβαλαν αίτημα για νομιμοποίηση απασχολούνταν στην παραοικονομία, γεγονός που εμπόδιζε και τη νομιμοποίησή τους. Στη χώρα μας το ποσοστό των άτυπων οικονομικών δραστηριοτήτων είναι ιδιαίτερα υψηλό και κυμαίνεται από 18% έως 30% (Χλέτσος, 1996, σ. 70).

Η τάση εισόδου μεταναστών στην Ελλάδα δε φαίνεται να ανακόπτεται στο εγγύς μέλλον. Σύμφωνα με τον Καρασάββογλου (2001, σ. 212) η χώρα μας θα συνεχίσει να αντιμετωπίζεται ως χώρα υποδοχής. Σ' αυτή τη διαπίστωση συνηγορούν, πέρα από την «εύκολη» πρόσβαση παράνομων μεταναστών λόγω της ιδιαιτερότητας των συνόρων οι εξής παράγοντες προσέλευσης:

- η συνεχιζόμενη πολιτοοικονομική αβεβαιότητα στο ευρύτερο βαλκανικό περιβάλλον και ιδιαίτερα η κατάσταση που επικρατεί στις αυτόνομες πλέον, χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας.

- η εντατικοποίηση των πάσης φύσεως οικονομικών σχέσεων με τις γειτονικές χώρες και
- το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι το «ευρωπαϊκό αποκούμπι» της περιοχής, καθώς αντιμετωπίζεται ως ενδιάμεση λύση-σταθμός προς τη Κεντρική Ευρώπη και την Αμερική και συχνά επιλέγεται ως τόπος εγκατάστασης (ό.π.)

3.3 Οι προσδοκίες των μεταναστών

Οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί στην Ελλάδα με αντικείμενο τις προσδοκίες των μεταναστών είναι εξαιρετικά περιορισμένες. Πιο πρόσφατη είναι αυτή του ΙΜΕΠΟ που πραγματοποιήθηκε το 2007, στα πλαίσια της μελέτης «Το ψυχοκοινωνικό προφίλ του μετανάστη και η ένταξη του». Άλλη μία σχετική μελέτη έγινε το 2003, από την Κασιμάτη και τον Ψημμένο στα πλαίσια του -χρηματοδοτούμενου απ' την Ευρωπαϊκή Ένωση- προγράμματος APASIS (www.kekmokop.gr/ekdoseis.php), η οποία όμως ασχολήθηκε μόνο με την περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών.

Μέσα από τα άτυπα δίκτυα, από όπου οι επίδοξοι μετανάστες συλλέγουν πληροφορίες για τη μελλοντική χώρα υποδοχής, δημιουργείται ένα σύνολο προσδοκιών. Στην επιλογή της χώρας στην οποία θα μεταναστεύσουν υπεισέρχονται: το δίπολο των παραγόντων απώθησης και έλξης, η δίψα για το ταξίδι και η ενσάρκωση του δικαιώματος στη διαφυγή (ΙΜΕΠΟ 2007, σ. 55).

Οι μετανάστες έρχονται στην Ελλάδα για να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσης τους τόσο στις οικονομικές όσο και στις κοινωνικές και πολιτικές παραμέτρους της. Είναι άτομα «πολυπλεύρως δρώντα» και όχι άτομα με συγκεκριμένα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, όπως το ελληνικό κράτος τους αντιμετωπίζει (ό.π.).

Κάποιες προσδοκίες γεννιούνται από την αρχή της μετανάστευσης διαδικασίας και κάποιες στην εξέλιξη της. Οι λόγοι μετανάστευσης προσδιορίζουν και τις προσδοκίες σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Μπορούμε να τις ομαδοποιήσουμε ως εξής:

- Οικονομικές προσδοκίες: ανεύρεση εργασίας, βελτίωση του οικονομικού και γενικότερα του βιοτικού επιπέδου, ανοδική εργασιακή κινητικότητα, εξοικονόμηση πόρων για επενδύσεις στη χώρα προέλευσης (και ενδεχόμενη επιστροφή), αποστολή εμβασμάτων κ.α.

- Κοινωνικο-πολιτικές προσδοκίες: χειραφέτηση, διαβίωση σε συνθήκες ασφάλειας και προστασίας των δικαιωμάτων τους, δυνατότητα έκφρασης και διεύρυνσης των κοινωνικών σχέσεων κ.α. (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ. 56).

Στην έρευνα του ΙΜΕΠΟ, οι Αλβανοί μετανάστες φαίνεται να προσδοκούν την εύρεση μιας δουλειάς σε μια χώρα κοντά στην Αλβανία όπως η Ελλάδα, ώστε να είναι εύκολη η επιστροφή σε περίπτωση που άλλαζαν γνώμη αλλά και για να μπορούν να επισκέπτονται τους συγγενείς τους. Όσοι εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα από το 1997 και μετά είχαν ρεαλιστικές προσδοκίες, καθώς συγγενικά άτομα τα οποία ήταν ήδη στην Ελλάδα, τους πληροφόρησαν και τους βοήθησαν στο πρώτο στάδιο της εγκατάστασής τους. Η μετανάστευση για την εξασφάλιση ενός καλύτερου μέλλοντος για τα παιδιά τους αναφέρθηκε ως ο βασικότερος παράγοντας οικογενειακής μετακίνησης.

Συχνή είναι και η διάψευση των προσδοκιών. Ο Γιάννης από την Αλβανία αναφέρει:

«Ελπίζαμε σε κάτι καλύτερο μετά το καθεστώς του Χότζα, αλλά μου φαίνεται κανείς δεν ενδιαφέρεται για εμάς...», (Ψημμένος, 1995, σ.162)

Σε ότι αφορά τους μετανάστες από αραβικές χώρες, οι προσδοκίες ποικίλουν και εξαρτώνται από διάφορους παράγοντες (φύλο, ηλικία κ.ά.). Γενικά οι προσδοκίες για βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου υπερτερούν. Συγκεκριμένα όμως, στην περίπτωση των ερωτηθέντων από το Ιράκ είναι η αναζήτηση ενός ασφαλούς περιβάλλοντος. Σε κάποιες περιπτώσεις γυναικών από την Αραβία προσδοκία τους ήταν ένας καλός γάμος. Σε άλλες περιπτώσεις η Ελλάδα ήταν ενδιάμεσος ή τυχαίος προορισμός πριν ή μετά την απόπειρα μετανάστευσης σε άλλη χώρα (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.59).

Σχετικά με τους ερωτηθέντες στην έρευνα του ΙΜΕΠΟ (σ.60) από τις χώρες της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και

δευτερευόντος οι σπουδές ικανοποιητικού επιπέδου και μια ανάλογη των σπουδών επαγγελματική πορεία, είναι οι ευσεβείς πόθοι τους (ό.π., σ.60).

Συμπερασματικά, φαίνεται ότι συχνά οι αρχικές προσδοκίες συχνά δεν επαληθεύονται:

«Περίμενα τη ζωή εδώ ωραία, ωραίος λαός. Όμως πολλή ταλαιπωρία». (άνδρας από την Αίγυπτο, 19 ετών)

«Χάλια. Δέκα χρόνια τρέχω να φτιάξω τα χαρτιά μου για να βγάλω άδεια παραμονής και άλλα πολλά προβλήματα». (άνδρας από Συρία, 37 ετών)

«Στόχος μου ήταν η μόνιμη εγκατάσταση. Αλλά η ζωή είναι ακόμα πιο δύσκολη, η γλώσσα, οι άνθρωποι, η δουλειά Δεν υπάρχει ασφάλεια». (άνδρας από Ουκρανία, 50 ετών)

«Ήταν δύσκολο να πιστέψουμε ότι δε μας περιμένει κανείς». (γυναίκα από Γεωργία, 33 ετών)

(ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.61-63)

Η διάψευση των προσδοκιών τους φαίνεται να σχετίζεται με τον τομέα της εργασίας και της γραφειοκρατείας. Άλλες δυσκολίες για την ομαλή ένταξη των μεταναστών αποτελούν η γλώσσα, η νοοτροπία και ο τρόπος ζωής των γηγενών.

3.4 Το προφίλ του μετανάστη

Για την απεικόνιση και ανάλυση των κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών που συνθέτουν το προφίλ του μετανάστη στην Ελλάδα, θα χρησιμοποιήσουμε κατά βάση τα δεδομένα της απογραφής του πληθυσμού του 2001 από την ΕΣΥΕ. Θα χρησιμοποιηθούν ακόμα τα διαθέσιμα στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών, των ασφαλιστικών ταμείων και των άλλων συγγενών μελετών.

Τα χαρακτηριστικά που θα παρουσιαστούν στη συνέχεια είναι: ο πληθυσμός, οι εθνικότητες, η ηλικία, το φύλο, η οικογενειακή κατάσταση, η σύνθεση του νοικοκυριού, οι λόγοι εγκατάστασης, ο χρόνος παραμονής στη χώρα μας, το μορφωτικό επίπεδο, η απασχόληση, η θέση στο επάγγελμα, η μερική απασχόληση, η ανεργία, η γεωγραφική διάσταση, η κοινωνική ασφάλιση και ιατρική περίθαλψη και η εγκληματικότητα.

3.4.1 Ο πληθυσμός

Σύμφωνα με την απογραφή πληθυσμού της ΕΣΥΕ το 2001, ο αριθμός των αλλοδαπών που μετείχε στη διαδικασία αυτή ήταν 762.191 άτομα εκ των οποίων 690.000 ήταν υπήκοοι τρίτων χωρών, όχι όμως ομογενείς. Ο συνολικός πληθυσμός της Ελλάδας ήταν 10.394.097 άτομα. Επομένως, οι αλλοδαποί αποτελούσαν σχεδόν το 7% του γενικού πληθυσμού. Ο αριθμός βέβαια των αλλοδαπών ήταν ενδεικτικός. Η απεικόνιση του πραγματικού αριθμού είναι αδύνατη, μιας και το φαινόμενο της λαθρομετανάστευσης εξακολουθεί να υφίσταται.

Ο Μπάγκαβος (2003, σ.46-50) επισημαίνει ότι τα τελευταία χρόνια ο πληθυσμός της Ελλάδας αυξήθηκε, εξαιτίας της γρήγορης αύξησης των αλλοδαπών, η οποία αντιστάθμισε τη μείωση του ελληνικού πληθυσμού.

Σύμφωνα με έρευνα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οι μετανάστες στην Ελλάδα εκτιμώνται σε 1.070.000, το 2007. Η μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το «Δημογραφικό Μέλλον της Ευρώπης» προβλέπει ότι οι μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς στη χώρα μας θα φθάσουν στα 2.049.000 το 2030 και τα 2.750.000 το 2050.

3.4.2 Οι εθνικότητες

Το 55,6% του συνόλου των αλλοδαπών αποτελείται από Αλβανούς μετανάστες που υπερτερούν κατά πολύ των υπολοίπων. Ακολουθούν οι Βούλγαροι (4,7%), οι Γεωργιανοί (2,9%) και οι Ρουμάνοι (2,9%). Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα της Ε.Ε., η οποία έχει μια εθνικότητα μεταναστών που ξεπερνά το 50% του συνόλου αλλοδαπών (ΙΜΕΠΟ, 2004, σ.6). Στην Ελλάδα ζουν αλλοδαποί προερχόμενοι συνολικά από 216 χώρες του κόσμου (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.36).

Αναλυτικότερα, η σύνθεση του πληθυσμού της Ελλάδας που δεν έχει ελληνική ιθαγένεια περιγράφεται στον Πίνακα 3.

3.4.3 Το φύλο

Η αναλογία των δύο φύλων στις διάφορες εθνικότητες δεν είναι σταθερή. Σε ορισμένες υπάρχει μια σχετική ισορροπία, ενώ σε άλλες εθνικότητες έχουμε μεγάλες διαφοροποιήσεις. Οι ασιατικές χώρες, όπως το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές και η Ινδία έχουν σχεδόν μόνο ανδρικό πληθυσμό. Και οι αραβικές χώρες όπως η Αίγυπτος και η Συρία έχουν ποσοστό ανδρικού πληθυσμού της τάξης του 80%. Αντίθετα, χώρες όπως οι Φιλιππίνες, η Ουκρανία και η Μολδαβία έχουν ποσοστά γυναικείου πληθυσμού της τάξης του 70%. Στις υπόλοιπες εθνότητες δεν υπάρχουν μεγάλα χάσματα αναλογικά με τα δύο φύλα. Η Αλβανία και η Ρουμανία έχουν ποσοστό ανδρών περίπου 60%. Οι

άλλες εθνικότητες (Βουλγαρία, Γεωργία κ.ά.) έχουν ποσοστά γυναικείου πληθυσμού που κυμαίνεται μεταξύ 50% και 60% του συνολικού πληθυσμού. Για την παράσταση της αναλογίας των δύο φύλων δείτε τον Πίνακα 4.

3.4.4 Η ηλικία

Τα δεδομένα του Πίνακα δείχνουν ότι η δομή του πληθυσμού των αλλοδαπών και των Ελλήνων κατά ηλικία διαφέρουν. Γύρω στο 80% των αλλοδαπών βρίσκεται σε εργάσιμη ηλικία (15-64), ποσοστό που όσον αφορά τον ελληνικό πληθυσμό βρίσκεται στο 68%. Στην ηλικιακή ομάδα των 60-69 ετών το 3,2% είναι αλλοδαποί έναντι του 12% των Ελλήνων. Ακόμη, στον αλλοδαπό πληθυσμό το ποσοστό των παιδιών παρουσιάζεται μεγαλύτερο σε σχέση με τον ελληνικό.

Ο Πίνακας 5 παραθέτει στοιχεία ανά γεωγραφική περιοχή της καταγωγής των αλλοδαπών και των Ελλήνων. Η Κεντρική Ευρώπη (Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία και Πολωνία) κυριαρχεί σε ολόκληρο το ηλικιακό φάσμα. Ακόμα, παρατηρώντας τον Πίνακα μπορούμε να δούμε πόσοι μετανάστες τρίτων χωρών (εκτός Ε.Ε.) βρίσκονται πάνω από την ηλικία των 18 το 2004 και οφείλουν να έχουν άδεια παραμονής. Στην απογραφή του 2001 έχουμε 592.159 τέτοια άτομα, ηλικίας 15+.

3.4.5 Οι λόγοι εγκατάστασης

Ο κύριος λόγος εγκατάστασης των αλλοδαπών μπορεί να είναι ένδειξη των προθέσεων των μεταναστών για το χρονικό διάστημα που σκοπεύουν να μείνουν στην Ελλάδα (ΙΜΕΠΟ, 2005,σ.43). Ως έγκυρη βάση δεδομένων θα χρησιμοποιήσουμε τα στατιστικά δεδομένα της απογραφής του 2001.

Στην περίπτωση των προερχόμενων ατόμων από τις Η.Π.Α., τον Καναδά και την Αυστραλία έχουμε πολλούς Έλληνες μετανάστες, οι οποίοι αφού

απέκτησαν την ιθαγένεια της χώρας υποδοχής επέστρεψαν στην Ελλάδα. Αυτό φαίνεται και από το σχετικά υψηλό ποσοστό αυτών που δήλωσαν ως κύριο λόγο της εγκατάστασης στην Ελλάδα τον «επαναπατρισμό-παλιννόστηση». Το ποσοστό αυτό, ενώ στο σύνολο των αλλοδαπών της Ελλάδας είναι 6,8%, στην ομάδα που αναφερόμαστε φτάνει το 23,9%. Αντιστοίχως, τα ποσοστά αυτών που δήλωσαν ως κύριο λόγο εγκατάστασης στη χώρα μας την εργασία είναι πολύ χαμηλότερα, σχεδόν στο ήμισυ, σε σχέση με τους υπόλοιπους μετανάστες (Πίνακας 6),(ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.40).

Όσον αφορά τα στοιχεία των μεταναστών που προέρχονται από τρίτες χώρες παρατηρούμε ότι ο κύριος λόγος εγκατάστασης είναι -με διαφορά- η εργασία. Τα ποσοστά αυτά είναι συντριπτικά, κυρίως σε ό,τι αφορά τους μετανάστες από ασιατικές χώρες (Μπαγκλαντές 94,2%, Πακιστάν 92,7%, Ινδία 91,7%, Φιλιππίνες 81,4%), (Πίνακας 7).

Μετανάστες από χώρες όπου υπήρχε ελληνικό μειονοτικό στοιχείο επικαλούνται ως κύριο λόγο εγκατάστασης τον επαναπατρισμό-παλιννόστηση (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.43).

Τα στοιχεία της απογραφής του 2001, δείχνουν ότι το 13,1% των αλλοδαπών αναφέρουν ως λόγο εγκατάστασης την οικογενειακή επανένωση. Από αυτούς το υψηλότερο ποσοστό προέρχεται από τους Αλβανούς μετανάστες (ΕΚΚΕ, 2005, σ.44), (Πίνακας 8).

Τα στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών βάσει της έκδοσης αδειών παραμονής το 2004 διαφοροποιούνται από εκείνα της απογραφής του 2001, γεγονός που έχει σχέση με τις ιδιαιτερότητες που αφορούν τη διαδικασία νομιμοποίησης και την ενδεχόμενη συγκριτική ευχέρεια ή δυσχέρεια που αντιμετωπίζουν κάποιες ομάδες του αλλοδαπού πληθυσμού π.χ. κάποιες γυναίκες δεν εκδίδουν αυτόνομη άδεια παραμονής ή εντάσσονται στις διατάξεις περί οικογενειακής συνένωσης (ΕΚΚΕ, 2005), (Σχήμα 9).

Σύμφωνα με τα στοιχεία που προκύπτουν από τις άδειες παραμονής του 2004 η εργασία (εξαρτημένη και εποχική) αποτελεί τον κύριο λόγο

εγκατάστασης σε ποσοστό 80% (Σχήμα 10). Ένα άλλο στοιχείο που διαφοροποιείται από τα δεδομένα της απογραφής του 2001 είναι ότι από το σύνολο όσων αλλοδαπών δήλωσαν ως κύριο λόγο εγκατάστασης την οικογενειακή συνένωση, το 82% είναι Αλβανοί (ΙΜΕΠΟ, 2005), (Πίνακας 11).

3.4.6 Οικογενειακή κατάσταση

Σχετικά με την οικογενειακή τους κατάσταση, βλέπουμε στον Πίνακα 12 ότι το 60% των αλλοδαπών που εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα για εργασία, ζει οικογενειακά στην Ελλάδα. Σε αυτούς ανήκουν το 73% των γυναικών και το 50% των ανδρών μεταναστών, σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001.

Τα στοιχεία της έρευνας (αν και μικρής κλίμακας) που πραγματοποιήθηκε το 2000 από την Καβουνίδη για λογαριασμό του «Παρατηρητηρίου Απασχόλησης Ερευνητική-Πληροφορική Α.Ε.» κρίνονται αξια αναφοράς. Σημειώνονται σημαντικές διαφορές ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες. Οι άνδρες είναι σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό άγαμοι από ότι οι γυναίκες. Το γεγονός αυτό όμως δεν συνεπάγεται ότι οι γυναίκες είναι έγγαμες σε μεγαλύτερο από ότι οι άνδρες. Η διαφορά βρίσκεται στο ότι σε σχέση με τους άνδρες, οι γυναίκες είναι σε μεγαλύτερο ποσοστό διαζευγμένες και χήρες. Συγκεκριμένα, το 39% των ανδρών του δείγματος δήλωσε ανύπανδρο και μόνο το 20% των γυναικών. Τα ποσοστά των παντρεμένων ανδρών και γυναικών είναι 58% και 55% αντίστοιχα (Καβουνίδη, 2004, σ.86), (Πίνακας 13).

Οι Αλβανίδες και οι Φιλιππινέζες εμφανίζουν ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά έγγαμης οικογενειακής κατάστασης με 77% και 71% αντίστοιχα. Το 30% των γυναικών από τη Βουλγαρία, το 29% από την Ουκρανία, το 27% από την Πολωνία και το 26% από τη Γεωργία δήλωσαν διαζευγμένες. Στους άνδρες παρατηρείται λιγότερη διαφοροποίηση ανά υπηκοότητα. Τα μεγαλύτερα

ποσοστά άγαμων εντοπίζονται σε άνδρες μη Ευρωπαίους, όπως τους Αιγυπτίους, τους Πακιστανούς και τους Ινδούς (ό.π.,σ. 87).

Το 51,4% των μεταναστών της έρευνας δήλωσαν ότι έχουν παιδιά. Συγκεκριμένα το 23,9% έχει ένα παιδί, το 19,9% δύο παιδιά, το 5,5% τρία παιδιά και το 2,1% τέσσερα ή περισσότερα (Πίνακας 14). Ως προς τον τόπο διαμονής του/της συζύγου το 79% των έγγαμων μεταναστών βρίσκεται στην Ελλάδα. Παρατηρούνται όμως μεγάλες διαφορές ανάμεσα στις υπηκοότητες. Στην Ελλάδα μαζί με τον/την σύζυγο βρίσκονται το 94% των έγγαμων Αλβανών, το 90% των Πολωνών και το 80% των Γεωργιανών αλλά μόνο το 22% των Πακιστανών (ό.π.). Συμπερασματικά, παρατηρούνται σημαντικές διαφορές στα πρότυπα διαμονής των μεταναστών που επηρεάζουν και τους τρόπους ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία.

3.4.7 Σύνθεση νοικοκυριού

Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001, τόσο στο σύνολο όσο και για τους πολίτες ΕΕ, η αναλογία των νοικοκυριών με περισσότερα από πέντε πρόσωπα είναι χαμηλή, 9% και 5% αντίστοιχα. Για τους μετανάστες από χώρες εκτός της ΕΕ το ποσοστό είναι 15%, ενώ ο αριθμός των νοικοκυριών με πέντε πρόσωπα είναι επίσης μεγαλύτερος (Πίνακας 15). Σχετικά με τις ηλικίες των μελών των νοικοκυριών δείχνουν ότι στα πολύ μεγάλα νοικοκυριά κυριαρχούν άτομα ηλικίας 20-40 ετών, ενώ στα νοικοκυριά πέντε προσώπων η γκάμα διευρύνεται (10-50). Από τα διαθέσιμα στοιχεία δεν προκύπτει αν τα μεγάλα νοικοκυριά είναι οικογένειες με νέους γονείς και παιδιά, ή αν περιλαμβάνονται και νοικοκυριά με πρόσωπα εκτός οικογένειας.

Από την έρευνα του «Παρατηρητηρίου Απασχόλησης, Ερευνητική-Πληροφορική Α.Ε.» προκύπτει ότι ένα 7% των μεταναστών μένει με τους εργοδότες τους (πρόκειται κυρίως για οικιακούς/ες βοηθούς). Από τους μετανάστες που δε διαμένουν με τους εργοδότες τους, το 74% συγκατοικεί

αποκλειστικά με συγγενείς και το 13% αποκλειστικά με μη συγγενείς. Το 10% μένουν μόνοι τους, δηλαδή σε μονομελή νοικοκυριά, ενώ το 3% μένουν σε νοικοκυριά όπου συνυπάρχουν συγγενείς και μη συγγενείς (Πίνακας 16).

3.4.8 Ο χρόνος παραμονής

Τα στοιχεία της απογραφής του 2001, δείχνουν ότι το 40% των αλλοδαπών, την περίοδο της απογραφής, κατοικούσε ήδη στην Ελλάδα για περισσότερο από 5 χρόνια (πριν ακόμη από την έναρξη της διαδικασίας νομιμοποίησης του 2001). Σχεδόν οι μισοί κατοικούσαν από 1 έως 5 χρόνια. Αυτό το γεγονός καταδεικνύει την αποτυχία της μεταναστευτικής πολιτικής, καθώς κράτησε μεγάλο αριθμό εργαζομένων μεταναστών εκτός καταγραφής, αλλά και σε καθεστώς παράνομης διαμονής στη χώρα κατά τη δεκαετία του 1990. Ο χρόνος παραμονής διαφοροποιείται μεταξύ αλλοδαπών διαφορετικής υπηκοότητας. Σχεδόν 48% των Αλβανών έμενε πάνω από 5 έτη, ενώ μόνο το 23% των Βούλγαρων περιλαμβάνεται στην ίδια κατηγορία (Παύλου, 2004, σ.379), (Πίνακας 17).

Το Υπουργείο Εσωτερικών δίνει μια ανάλυση της διάρκειας των αδειών παραμονής της περιόδου 2003-2004. Στο Σχήμα 18 παρατηρούμε ότι το 92% είναι για περισσότερο από ένα με δύο χρόνια. Το 5,4% είναι για λιγότερο από ένα χρόνο και πρόκειται για εποχιακούς εργάτες (6-9 μήνες) και άδειες προσωρινής επανένωσης οικογενειών (3 μήνες). Το 3% των κατόχων αδειών επωφελούνται από το καθεστώς της Ε.Ε. για τα μέλη των οικογενειών της Ε.Ε., με πενταετείς άδειες. Μόνο το 0,1% έχουν άδειες αορίστου χρόνου (ΙΜΕΠΟ, 2004, σ.15). Το 55,5% των μεταναστών δηλώνει ότι σκοπεύει να μείνει μόνιμα στην Ελλάδα.

3.4.9 Η γεωγραφική διάσταση και η στέγαση

Το 78,6% των αλλοδαπών στην απογραφή του 2001 κατοικούσε σε αστικές περιοχές (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.48). Η μεγαλύτερη συγκέντρωση μεταναστών σε σχέση με το γηγενή πληθυσμό παρατηρήθηκε στην Αθήνα αλλά και στα νησιά του Ιονίου και του Αιγαίου, ενώ η χαμηλότερη στη Θράκη, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο και τη Μακεδονία με αυξημένη παρουσία στην Κεντρική Μακεδονία και τη Θεσσαλονίκη και μειωμένη στη Δυτική και Ανατολική Μακεδονία. Στον Χάρτη 19 μπορούμε να παρατηρήσουμε τα ποσοστά μεταναστών (από τρίτες χώρες) που καταγράφησαν το 2001 (Παύλου, 2004, σ.375-376).

Όσον αφορά στην Αθήνα και την Ανατολική Αττική μπορούμε να παρατηρήσουμε τα στοιχεία του Πίνακα 20. Το 52% των αλλοδαπών στην Αθήνα είναι Αλβανοί και ακολουθούν οι Πολωνοί με 3,3%, που υπερέβαινε το ποσοστό των Βούλγαρων, Ρουμάνων και Ουκρανών. Στην Ανατολική Αττική, οι Πακιστανοί και οι Ινδοί παρουσιάζουν αναπάντεχα υψηλά ποσοστά (Baldwin-Edwards, 2004, σ.34).

Στον Πίνακα 21 βλέπουμε τις γενικές κατηγορίες της οικιστικής κατάστασης σε όλη την Ελλάδα ως προς Έλληνες, πολίτες της ΕΕ και πολίτες τρίτων χωρών. Οι Έλληνες παρουσιάζουν ένα από τα υψηλότερα ποσοστά ιδιοκτησίας κατοικίας στην Ευρώπη, σχεδόν 80%. Το σύνολο για την Ελλάδα δεν καταγράφει το ποσοστό ιδιοκτησίας κατοικιών των Ελλήνων αλλά όλων των κατοίκων της χώρας (71% ιδιοκατοίκηση, και 18% ενοικιαζόμενη κατοικία). Η εικόνα για τους μετανάστες από χώρες εκτός της ΕΕ είναι σχεδόν ακριβώς η εξής: το 16% είναι ιδιοκτήτες και το 68% ενοικιαστές. Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει επίσης ότι στους μετανάστες στην Ελλάδα (από την ΕΕ και από χώρες εκτός ΕΕ) αναλογεί το 25% όλων των ενοικιαζόμενων κατοικιών (Baldwin-Edwards, 2004, σ.31).

Το 1999 διενεργήθηκε έρευνα της Δημόσιας Επιχείρησης Πολεοδομίας Οικισμού και Στέγασης στην πόλη της Αθήνας, στο δείγμα της οποίας περιλαμβάνονταν Έλληνες "χαμηλού εισοδήματος"(14%), μη Αλβανοί μετανάστες (5%), και Αλβανοί μετανάστες (3%). Οι υπόλοιποι ήταν ομάδες Ελλήνων Αθηναίων με υψηλότερα εισοδήματα. Παρατηρήθηκαν μεγάλες ομοιότητες μεταξύ των συνθηκών στέγασης των φτωχών Ελλήνων και των μεταναστών που αφορούν την ηλικία των κτιρίων (το 30% έχει ανεγερθεί πριν το 1960), την έλλειψη βασικών ανέσεων (11%), τα δωμάτια ανά πρόσωπο(0,7) κλπ. Διαπιστώθηκε πως η κατάσταση τους, διαφέρει πολύ από τις συνθήκες διαβίωσης του μέσου Έλληνα, Όμως σε ορισμένα συγκεκριμένα σημεία, η κατάσταση των μεταναστών ήταν ακόμη χειρότερη από αυτή των φτωχών Ελλήνων όπως το ποσοστό συμβίωσης, το ποσοστό κατοικιών με λιγότερο από 25τ.μ. ανά πρόσωπο και άλλοι δείκτες ανεπαρκούς χώρου (ό.π., 33).

Η πιο πρόσφατη έρευνα της ΕΛΙΑΜΕΠ για τους Αλβανούς της Αθήνας διαπιστώνει ότι ο συνωστισμός δεν ήταν πρωτεύον θέμα, ειδικά στην περίπτωση μεγάλων νοικοκυριών με 5-7 μέλη, που αποτελούσαν το 30% του δείγματος (ίσως οι ερωτηθέντες ήταν απρόθυμοι να παραδεχθούν ότι αντιμετωπίζουν στεγαστικά προβλήματα, όπως σημειώνουν οι ερευνητές). Το 50% περίπου των μισθωμάτων ήταν στα επίπεδα των €200-300, και το 37% κάτω από €200:.. Το 37% των ερωτηθέντων ζούσαν στο κέντρο της πόλης και μόνο το 24% του δείγματος είχαν ζήσει πάνω από 6 χρόνια στην ίδια κατοικία (ό.π.).

3.4.10 Εκπαιδευτικό επίπεδο

Το 87,4% των αλλοδαπών έχει αποκτήσει πτυχίο 3-τάξιας Μέσης Εκπαίδευσης ως ανώτερο πτυχίο (πήγε δηλαδή μέχρι το γυμνάσιο ή διέκοψε νωρίτερα), έναντι 85% που αντιστοιχεί στο σύνολο του πληθυσμού της Ελλάδας. Αναλογικά οι διαφορές ανάμεσα στους αλλοδαπούς και το σύνολο του

πληθυσμού -Έλληνες και αλλοδαποί- που έχουν ανώτατο πτυχίο είναι 8,5% και 7,4% αντίστοιχα (ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.49-50).

Σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001, υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο παρουσιάζουν οι πολίτες χωρών της Ε.Ε., της Κύπρου (εκτός Ε.Ε. το 2001), των Η.Π.Α. και των περισσότερων χωρών του πρώην Σοβιετικού μπλοκ και το χαμηλότερο οι Αλβανοί και άλλες ομάδες προερχόμενες από την Ασία (εκτός των Φιλιππίνων) (Baldwin-Edwards, 2004, σ. 35), (Σχήμα 22). Πρέπει να σημειωθεί ότι στο Σχήμα 22, καθώς ανεβαίνουμε στην κλίμακα 1-10 μειώνεται το επίπεδο εκπαίδευσης (1 ο μεταπτυχιακός τίτλος ή διδακτορικό και 10 η μη γνώση ανάγνωσης και γραφής).

3.4.11 Η απασχόληση

Στην απογραφή του 2001, 413.000 μετανάστες δήλωσαν ότι έχουν έρθει στην Ελλάδα για να δουλέψουν. Στο Σχήμα 23 βλέπουμε την κατανομή των υπηκοοτήτων (ΙΜΕΠΟ, 2004, σ.16). Τα στοιχεία για την απασχόληση, αναφέρουν 4.102.091 απασχολούμενους, εκ των οποίων 391.674 είναι αλλοδαποί. Πρόκειται δηλαδή για το 9,5% του συνολικού εργατικού δυναμικού, εκ των οποίων 226.301 κατάγονται από την Αλβανία.

Ο συνολικός αριθμός των μισθωτών το 2001 ήταν 2.678.226 άτομα εκ των οποίων 348.455 είναι αλλοδαποί. Το ποσοστό αλλοδαπών μισθωτών αντιπροσωπεύει δηλαδή το 13% του συνόλου.

Όσον αφορά το είδος της απασχόλησης, φαίνεται ότι οι μετανάστες στη χώρα μας ακολουθούν στερεότυπα πρότυπα, που καθορίζονται από την εθνικότητα και το φύλο. Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής, η κυριότερη απασχόληση των ανδρών αλλοδαπών είναι τα οικοδομικά έργα. Ακολουθούν η γεωργία, η βιομηχανία και ο τουρισμός. Οι Βούλγαροι και οι Ινδοί παρουσιάζουν υψηλό ποσοστό απασχόλησης στη γεωργία, οι Πακιστανοί και οι

Μπαγκλαντέςιοι στη βιομηχανία, οι Πολωνοί, οι Γεωργιανοί και οι Αλβανοί στα οικοδομικά έργα (Σχήμα 24 και 25).

Οι αλλοδαπές γυναίκες που εργάζονται (120.903) αποτελούν το 30,9% του συνόλου, ενώ το ποσοστό των Ελληνίδων απασχολούμενων (1.384.164) κυμαινόταν στο 37,3% (ΕΚΚΕ, 2005, σ.51). Και εδώ έχουμε μαζική παρουσία του αλβανικού στοιχείου. Ωστόσο, υπάρχουν και άλλες εθνότητες με σημαντική παρουσία όπως οι Βουλγάρες, οι Ουκρανές, οι Γεωργιανές, οι Ρουμάνες, οι Ρωσίδες και οι Φιλιππινέζες. Ο τομέας της απασχόλησης που επικρατεί σε όλες τις εθνικότητες είναι η κατηγορία «λοιπές υπηρεσίες», που σχέδον σε όλες τις εθνικότητες ξεπερνά το 50%, με εξαίρεση τις Ρουμάνες και τις Βουλγάρες στις οποίες υπερτερούν οι τομείς της γεωργίας και του τουρισμού.(Σχήματα 26 και 27), (ΙΜΕΠΟ, 2004, σ.17).

Τα στοιχεία που προέρχονται από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (Ε.Ε.Δ.) του 2001 είναι διαφοροποιημένα. Η Ε.Ε.Δ. φαίνεται να υποτιμά τον αριθμό των αλλοδαπών, με μόνο 159.328 άτομα κατά το έτος 2000. Επίσης θεωρεί ότι το 60% των αλλοδαπών ήταν την περίοδο εκείνη μισθωτοί έναντι 65% που ήταν στην απογραφή του 2001. Ο λόγος απασχολούμενων είναι σύμφωνα με την Ε.Ε.Δ. 51,4% (391.674/762.191) για τους αλλοδαπούς, 36,5% για τους Έλληνες (3.170.417/10.171.906) και 37,5% για το σύνολο του πληθυσμού (Έλληνες και αλλοδαποί) (ΕΚΚΕ, 2005, σ.52).

Ο παραπάνω λόγος μας δείχνει ότι ο ενεργός πληθυσμός πρέπει να πληρώνει για να συντηρήσει τους υπολοίπους. Έτσι το οικονομικό βάρος για τους Έλληνες προσεγγίζει το ένα τρίτο, ενώ ανέρχεται στο ένα δεύτερο για τους αλλοδαπούς. Το γεγονός αυτό σχετίζεται με τη διαφορετική ηλικιακή δομή των Ελλήνων και των αλλοδαπών (ό.π.).

Σχετικά με το ποσοστό απασχόλησης στις εργάσιμες ηλικίες 15-64, παρατηρούμε ότι το 64,4% (391.674/608.416) των αλλοδαπών 15-64 ετών απασχολείται. Το αντίστοιχο ποσοστό των Ελλήνων είναι 54,6%

(3.710.417/6.793.242). Το συνολικό ποσοστό απασχόλησης είναι 55,4% (4.102.091/7.401.658).

- Μερική απασχόληση

Η απογραφή του 2001 δεν περιέχει στατιστικά δεδομένα σχετικά με τη **μερική απασχόληση** και η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού υποτιμά τον αριθμό των απασχολούμενων και δε βοηθά στην προσέγγιση της μερικής απασχόλησης των μεταναστών. Για το λόγο αυτό θα βασιστούμε στα διαθέσιμα στοιχεία του ΙΚΑ για το έτος 2003, που συγκρίνει το μέσο όρο ημερών εργασίας των Ελλήνων με αυτό της μεγαλύτερης -πληθυσμιακά- ομάδας αλλοδαπών, των Αλβανών (Πίνακας 28).

Αν θεωρήσουμε ότι οι 230 ημέρες εργασίας και άνω (46 εβδομάδες με 5 ημέρες την εβδομάδα), θα διαπιστώσουμε ότι ο αριθμός ημερών εργασίας των αλλοδαπών είναι χαμηλότερος από αυτόν των Ελλήνων. Ο αρκετά χαμηλότερος μέσος όρος που παρατηρείται στα οικοδομοτεχνικά έργα πιθανότατα οφείλεται στη μη δήλωση του πραγματικού αριθμού των ημερών εργασίας.

- Ανεργία

Το σύνολο του εργατικού δυναμικού (απασχολούμενοι και άνεργοι) των αλλοδαπών στην απογραφή του 2001 ήταν 413.267 άτομα. Από αυτά 391.674 ήταν απασχολούμενοι και 21.953 άνεργοι, εκ των οποίων οι 18.855 ζητούσαν εργασία για πρώτη φορά. Το ποσοστό ανεργίας των αλλοδαπών αντιστοιχεί (το 2001) στο 5,22%. Παρατηρούμε ότι οι αλλοδαποί χαρακτηρίζονται από χαμηλό ποσοστό ανεργίας, καθώς το ποσοστό ανεργίας των Ελλήνων είναι 10,4% (ΕΚΚΕ, 2005, σ.53-54), (Πίνακας 29). Αυτό ίσως συμβαίνει γιατί οι μετανάστες είναι διατεθειμένοι να δεχτούν όρους εργασίας δυσμενέστερους από εκείνους που συνηθίζουν να αποδέχονται οι αυτόχθονοι .

- Θέση στο επάγγελμα

Η «θέση στο επάγγελμα» διαχωρίζει τους απασχολούμενους σε εργοδότες, αυτοαπασχολούμενους, μισθωτούς και συμβοηθούντα μη αμειβόμενα μέλη νοικοκυριού (ΕΚΚΕ, 2005, σ.54).

Το 88,97% των αλλοδαπών είναι μισθωτοί, ενώ μόνο το 62,8% των Ελλήνων απασχολούμενων είναι στην ίδια κατηγορία. Μόλις το 6,5% των αλλοδαπών είναι αυτοαπασχολούμενοι (Παύλου, 2004, σ.383). Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι μόνο το 4,6% των αλλοδαπών γυναικών είναι συμβοηθούντα μη αμειβόμενα μέλη νοικοκυριού, ενώ το 11,7% των Ελληνίδων περιλαμβάνονται στην ίδια κατηγορία.

- Εργατικά ατυχήματα

Όπως προαναφέρθηκε, οι αλλοδαποί απασχολούνται κυρίως σε κλάδους στους οποίους οι συνθήκες εργασίας είναι επιβαρυνμένες. Πολλές περιπτώσεις ατυχημάτων και θανάτων, ανέδειξαν την ανευθυνότητα των εργοδοτών, οι οποίοι δεν τηρούν τα απαιτούμενα μέτρα ασφαλείας, για να μη επιβαρυνθούν τα κέρδη τους. Τα συνήθη θύματα είναι οι μετανάστες, καθώς για να επιβιώσουν δέχονται να εργάζονται σε οποιεσδήποτε συνθήκες και δεν είναι ενημερωμένοι για τα δικαιώματά τους που κατοχυρώνονται από την εργατική νομοθεσία.

Τα ατυχήματα αυτά πολλές φορές δε γίνονται γνωστά. Ένα ποσοστό μεταναστών απασχολούνται στην παραοικονομία και είναι ανασφάλιστοι. Σε ενδεχόμενο ατύχημα παραμένουν «ξεκρέμαστοι», αποκλεισμένοι από το δικαίωμα στη δωρεάν ιατρική περίθαλψη.

Στοιχεία για τα προβλήματα υγείας που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες λόγω των κακών συνθηκών και της σωματικής φθοράς (που μπορεί να μη τους επιτρέψει να εργαστούν έως τα 65 τους χρόνια) δεν υπάρχουν. Τα μόνα επίσημα στοιχεία που υπάρχουν ανά υπηκοότητα, προέρχονται από το ΙΚΑ και αφορούν τα ατυχήματα εργασίας. Η συχνότητα εργατικών ατυχημάτων στους

μετανάστες είναι σχεδόν διπλάσια απ'ότι η συχνότητα για τους Έλληνες (Πίνακας 30).

Δυστυχώς δεν υπάρχουν στοιχεία ανά οικονομικό κλάδο και ανά επάγγελμα. Όμως ένας παράγοντας που -από τα στοιχεία- φαίνεται να συνδέεται με τη συχνότητα των ατυχημάτων είναι το καθεστώς απασχόλησης (Πίνακας 31). Οι μισθωτοί έχουν συχνότερα ατυχήματα σε σύγκριση με τους αυτοαπασχολούμενους και τα συμβοηθούντα μη αμειβόμενα μέλη (ΕΚΚΕ, 2005, σ.80).

3.4.12 Ασφαλιστική Κάλυψη

Στο ΤΕΒΕ από τους 551.413 άμεσους ασφαλισμένους μόνο οι 9.705 (1,7% του συνόλου) είναι αλλοδαποί, εκ των οποίων 3.453 είναι γυναίκες. Η πλειοψηφία των εγγεγραμμένων αλλοδαπών (όπως και στο ΙΚΑ) με ποσοστό 73% είναι μεταξύ 20 και 40 ετών. Οι αλλοδαποί εγγεγραμμένοι στο ΤΕΒΕ προέρχονται: 3.307 άτομα από την Αλβανία, 625 από τη Μ. Βρετανία, 390 από τη Γερμανία, 372 από την Κύπρο, 346 από τη Βουλγαρία, 339 από την Ιταλία και 300 άτομα από τη Συρία. Ωστόσο, δεν μπορεί να προσδιοριστεί ο ακριβής των ασφαλισμένων στο ΤΕΒΕ καθώς 259.192 ασφαλισμένοι δεν έχουν συμπληρώσει τη χώρα προέλευσής τους στο αντίστοιχο έγγραφο. Αν και εκτιμάται ότι η μεγάλη πλειοψηφία των μη δηλωθέντων είναι Έλληνες, δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι ένα ποσοστό από αυτούς είναι αλλοδαποί.

Ο αριθμός των ασφαλισμένων αλλοδαπών στον ΟΓΑ είναι 44.689, εκ των οποίων 36.562 (81,8%) είναι άνδρες και 8.127 (18,2%) γυναίκες (ΕΚΚΕ, 2005, σ.66). Οι Αλβανοί αποτελούν το 79% των ασφαλισμένων. Αν συμπεριλάβουμε τους Βούλγαρους και τους Ρουμάνους το ποσοστό αυξάνεται στο 91%. Το 72,2% των αλλοδαπών ασφαλισμένων στον ΟΓΑ είναι κάτω των 40 ετών.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των νόμιμων μεταναστών (346.000), σύμφωνα με τα στοιχεία του 2003 είναι ασφαλισμένα στο ΙΚΑ (ΕΚΚΕ, 2005, σ.). Τα

διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν μια αύξηση των ασφαλισμένων αλλοδαπών στο ΙΚΑ το 2002-2003 με εξαίρεση τους Ρώσους. Η μεγαλύτερη αριθμητική αύξηση αφορά τους Αλβανούς. Ακόμα παρατηρείται ότι οι Ινδοί και οι Πακιστανοί ασφαλισμένοι έχουν αυξηθεί σημαντικά (ΙΜΕΠΟ, 2004, σ.18) (Σχήμα 32).

Το σύνολο των ασφαλισμένων εργαζομένων (Έλληνες και αλλοδαποί) σε 60 τομείς οικονομικής δραστηριότητας, παρουσιάζεται συγκριτικά στο Σχήμα 33. Στα οικοδομικά έργα είναι ασφαλισμένοι 110.000 αλλοδαποί για το 2003 και στις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις και τα εστιατόρια 43.000. Σημαντική καταγράφεται η παρουσία των αλλοδαπών εργαζομένων στο λιανικό και χονδρικό εμπόριο, στη βιομηχανία τροφίμων, στα μεταλλικά προϊόντα, στις κατασκευές και σε διάφορες άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Ο μοναδικός τομέας απασχόλησης στον οποίο οι αλλοδαποί υπερτερούν αριθμητικά των Ελλήνων είναι αυτός της οικιακής απασχόλησης. Απουσία των αλλοδαπών παρατηρούμε στον χρηματοοικονομικό και κρατικό τομέα (αν και στον δεύτερο υπάρχει ένα πολύ μικρό ποσοστό απασχολούμενων στην παιδεία και την κοινωνική πρόνοια), (Σχήμα 34).

Συνολικά οι άνδρες αλλοδαποί στο ΙΚΑ (σύμφωνα πάντα με τα στοιχεία του ταμείου) το 2003 ήταν 231.731. Σχεδόν το 50% των ανδρών μεταναστών είναι ασφαλισμένο στον τομέα των οικοδομικών κατασκευών. Ακολουθεί το λιανικό εμπόριο (7%), τα ξενοδοχεία και εστιατόρια (7%), οι κατασκευές (4%), τα μεταλλικά προϊόντα (3%) και η βιομηχανία τροφίμων (3%), (Σχήμα 35).

Οι αλλοδαπές γυναίκες που είναι ασφαλισμένες στο ΙΚΑ ήταν το 2003 102.012, το 28% των οποίων είναι ασφαλισμένες στον τομέα των ξενοδοχείων/εστιατορίων και το 20% στον τομέα της οικιακής απασχόλησης. Ακολουθούν το χονδρικό εμπόριο (7%), το λιανικό εμπόριο (6%) και η βιομηχανία τροφίμων (4%). Αξιοσημείωτα είναι τα ποσοστά των ασφαλισμένων γυναικών στις κατηγορίες «άγνωστη» (7%) και «άλλες δραστηριότητες», που δυστυχώς δεν μπορούν να διευκρινιστούν (Σχήμα 36).

Το 10% των εισφορών του ΙΚΑ προέρχεται από τους νόμιμους μετανάστες. Όμως σε συνάρτηση με τις αποδοχές τους οι αλλοδαποί πληρώνουν το 41%, ενώ οι Έλληνες το 37% (Πίνακας 37). Η σύγκριση των στοιχείων της απογραφής του 2001 των αδειών παραμονής και του ΙΚΑ μας δίνει τη δυνατότητα για την εξαγωγή των παρακάτω συμπερασμάτων. Έχοντας υπόψη τις πιθανότητες για μερική απασχόληση και μερική ασφάλιση με άλλους φορείς, τα στοιχεία του ΙΚΑ προσομοιάζουν με τα στοιχεία της απογραφής του 2001, με εξαίρεση τον μικρό αριθμό των ασφαλιζόμενων αλλοδαπών γυναικών στην οικιακή απασχόληση που δε συμφωνεί με τα στοιχεία της απογραφής. Πιθανότατα, η κατηγορία «άλλη απασχόληση» στα στοιχεία της απογραφής του 2001 αφορά κυρίως την οικιακή απασχόληση. Μια άλλη εκδοχή μπορεί να είναι η αλλαγή τομέα απασχόλησης, λόγω ενδεχομένων δυσκολιών όσον αφορά τη δυνατότητα ασφάλισής τους από τους εργοδότες τους, κάτι που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση του Υπουργείου Εργασίας για την ανανέωση των αδειών εργασίας. Ένα άλλο ενδεχόμενο είναι ότι ένας αριθμός γυναικών αποσύρθηκαν από την επίσημη αγορά εργασίας, γιατί απόκτησαν δικαίωμα παραμονής μέσω της άδειας για οικογενειακή συνένωση. Πιθανά λοιπόν η οικιακή απασχόληση συνεχίζει να υπάρχει ως παρα-οικονομία.

Η σύγκριση των στοιχείων του ΙΚΑ με τις άδειες παραμονής του 2003-2004 παρουσιάζει κάποιες αντιφάσεις. Κάποιες εθνικότητες (όπως οι Ουκρανοί, οι Γεωργιανοί, οι Μολδαβοί και οι Αρμένιοι) έχουν πολύ χαμηλά ποσοστά ασφάλισης στο ΙΚΑ σε σύγκριση με τον αριθμό των αδειών παραμονής τους. Το παραπάνω γεγονός ίσως οφείλεται στο ότι οι εθνικότητες αυτές (πλην των Αρμενίων) παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά γυναικείου πληθυσμού που εργάζεται στην οικιακή απασχόληση και δεν πληρώνει εισφορές στο ΙΚΑ. Υπάρχουν όμως και κάποιες εθνικότητες (Ρώσοι, Πολωνοί, Σύριοι) που εμφανίζουν μεγαλύτερο από τον αναμενόμενο αριθμό ασφαλισμένων. Όσον αφορά τους Ρώσους, πολλοί είναι κάτοχοι αδειών ομογενή. Οι Πολωνοί, ίσως λόγω της ένταξης της χώρας τους στην Ε.Ε. μπορούν να παρακάμψουν τη διαδικασία για

την παροχή άδειας παραμονής. Ακόμα ένα μεγάλο ποσοστό (40%) Πολωνών και Σύριων παρέχουν ανεξάρτητες υπηρεσίες.

Στην απόκρυψη της πραγματικής εργασιακής κατάστασης των μεταναστών συμβάλλει η νομοθετική ρύθμιση του 2003, που επιτρέπει την πληρωμή των εισφορών που δεν κατέβαλλαν οι εργοδότες, από τους ίδιους τους μετανάστες. Όπως επισημαίνεται σε μελέτη του 2004 για λογαριασμό του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής (ΙΜΕΠΟ, 2004, σ.20), μπορεί το Υπ. Εργασίας να έχει θεσπίσει αυστηρή νομοθεσία για την έκδοση αδειών εργασίας και την πληρωμή των εισφορών της κοινωνικής ασφάλισης, αλλά δεν διαθέτει στοιχεία για τις διαδικασίες που το ίδιο έχει θεσπίσει για την ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας.

Τα κυριότερα συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν από τη μελέτη των ιδιαίτερα ελλειπών στοιχείων είναι:

- Ο αριθμός ασφάλισης των αλλοδαπών είναι χαμηλός σε σχέση με τα στοιχεία των αδειών παραμονής.
- Οι μετανάστες καταβάλλουν στα ταμεία αυξημένα ασφάλιστρα (στηρίζοντας έτσι ουσιαστικά τη βιωσιμότητα των ταμείων) σε σύγκριση με τους μισθούς τους αλλά και με τους Έλληνες εργαζομένους (Πίνακες 36-38).
- Βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ως προς τις υπηρεσίες και τα χρήματα που λαμβάνουν. Οι συντάξεις που θα πάρουν οι μετανάστες (υπόψη ότι πάνω από το 1/2 του πληθυσμού των μεταναστών δηλώνει ότι θα παραμείνει μόνιμα στην Ελλάδα) θα κινούνται σε πολύ χαμηλά επίπεδα, γεγονός που μπορεί να συμβάλλει στην εκδήλωση κοινωνικών αναταραχών.

3.4.13 Εγκληματικότητα

Η εγκληματικότητα κατά την δεκαετία του '90, παρουσίασε σημαντική αύξηση στην Ελλάδα, όπως και στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης. Η έντονη παρουσία των μεταναστών, η αρνητική στάση του ημεδαπούς πληθυσμού και ο παραμορφωτικός καθρέπτης των Μ.Μ.Ε. οδήγησαν στη στιγματική απόδοση της αυξημένης εγκληματικότητας στον πληθυσμό των μεταναστών.

Είναι συνήθης η πολιτική εκμετάλλευση του «φόβου του εγκλήματος» από πολιτικούς, δημοσιογράφους, επιστήμονες και άλλους, οι οποίοι βασίζονται στα στατιστικά δεδομένα της Ελληνικής Αστυνομίας και του Υπουργείου Δικαιοσύνης, καθώς και στην υπερεκπροσώπηση των μεταναστών στις φυλακές.

Το 2000, σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα του Υπ.Δικαιοσύνης, το 45,3% του συνολικού πληθυσμού των κρατουμένων στην Ελλάδα ήταν αλλοδαποί (Τσουκαλά, 2001, σ.29). Το στοιχείο αυτό φαντάζει άκρως απειλητικό και ως φυσικό επακόλουθο έχει τη δημιουργία ενός κλίματος ανασφάλειας και τη δημόσια εικόνα ενός «μετανάστη-εγκληματία». Στον μετανάστη προσωποείται η απειλή για την ασφάλεια των κεκτημένων μας και ο φόβος διάρρηξης του κοινωνικού ιστού. Είναι συχνά το άτομο που πρέπει να αποκλειστεί για το καλό του «φιλήσυχου» ημεδαπούς πληθυσμού.

Τα εγκλήματα στα οποία οι μεταναστές παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά συμμετοχής είναι οι κλοπές, ληστείες, πλαστογραφίες, σεξουαλική εκμετάλλευση, περί πνευματικής ιδιοκτησίας, λαθρεμπόριο και επαιτεία. Συνήθως φυλακίζονται για παραβάσεις νομοθεσίας περί ναρκωτικών ή για εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (Spinnelis, 1996, σ.134-135). Αν εξετάσουμε τα στατιστικά στοιχεία για την εγκληματικότητα των αλλοδαπών, ανά εθνότητα παρατηρούμε ότι :

- Οι Αλβανοί παρουσιάζουν υψηλό δείκτη συμμετοχής στη διακίνηση κάνναβης (43% των συλληθέντων), στην εκμετάλλευση ανηλίκων (επαιτεία) και γυναικών (πορνεία), παροχή προστασίας σε μαγαζιά (μαφία) και μικροεγκλήματα (κλοπές, πλαστογραφίες κ.α.).
- Οι Ρώσοι στη διακίνηση και εκμετάλλευση γυναικών, λαθρεμπόριο, «προστασία» ομοεθνών επιχειρηματιών, διακίνηση ναρκωτικών
- Οι Βούλγαροι στη διακίνηση και εκμετάλλευση γυναικών, λαθρεμπόριο, κλοπές και πλαστογραφία.
- Οι Ρουμάνοι στις διαρρήξεις, μικροληστείες και ανθρωποκτονίες με σκοπό τη ληστεία.
- Οι Γιουγκοσλάβοι στις κλοπές, ληστείες, απάτες και πλαστογραφίες,
- Οι Τούρκοι στη διακίνηση ναρκωτικών και λαθρομεταναστών.
- Οι αλλοδαποί από την Αφρασία (Αιγύπτιοι, Πακιστανοί, Ιρανοί, Ιρακινοί) έχουν μικρά επίπεδα εγκληματικότητας, με συμμετοχή σε εγκλήματα πλαστογραφίας, πνευματικής ιδιοκτησίας κ.α.

(www.xronos.gr/agenda/detetail.php?ID=31868 & Χατζόπουλος).

Στους πίνακες 39-42, μπορούμε να παρατηρήσουμε τα συγκριτικά στατιστικά στοιχεία της εγκληματικότητας των ημεδαπών και των αλλοδαπών, για τα έτη 1998 έως το πρώτο 9μηνο του 2007 προερχόμενα από την ΕΛ.ΑΣ. (www.astynomia.gr/images/stories/DOCS/eglimatikotita.pdf).

Κατά το έτος 2006 (που είναι μια χρονιά με αυξημένα ποσοστά συμμετοχής των αλλοδαπών σε κάποια αδικήματα) έχουμε: 52 Έλληνες και 47 αλλοδαπούς δράστες ανθρωποκτονιών, 46 Έλληνες και 30 αλλοδαπούς δράστες βιασμών, όσον αφορά στο αδίκημα της απάτης 331 Έλληνες δράστες και 56 αλλοδαπούς, 17 Έλληνες και 186 αλλοδαπούς για επαιτεία, 2041 Έλληνες και 1310 αλλοδαπούς για κλοπές-διαρρήξεις, 63 Έλληνες και 54 αλλοδαπούς για λαθρεμπόριο (αφορά κυρίως διακίνηση ναρκωτικών), 364 Έλληνες και 302 αλλοδαπούς για ληστείες, 59 Έλληνες και 828 αλλοδαπούς για αδικήματα περί

πνευματικής ιδιοκτησίας, 211 Έλληνες και 2767 αλλοδαπούς για πλαστογραφία, 163 και 141 αλλοδαπούς για σεξουαλική εκμετάλλευση κτλ.

Η συμμετοχή των αλλοδαπών στην εγκληματικότητα φαίνεται μεγάλη. Αν εξετάσουμε όμως τα στοιχεία συνολικά π.χ. για το έτος 1997, η εικόνα αλλάζει. Στο σύνολο των αδικημάτων το 95% έχει ως δράστες Έλληνες, το 2% Αλβανούς και το 3% τους υπόλοιπους αλλοδαπούς (Πίνακας 43).

Σε αντίθεση με την άποψη που κυριαρχεί, σύμφωνα με την οποία οι Αλβανοί έχουν τη μεγαλύτερη συμμετοχή στην εγκληματικότητα, τη μεγαλύτερη συμμετοχή (αναλογικά με τον πληθυσμό τους) έχουν οι Ρουμάνοι και οι Γιουγκοσλάβοι (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007, σ.506).

Τα στατιστικά δεδομένα -δυστυχώς- δεν μπορούν να οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα. Οι υπάρχουσες στατιστικές (της Αστυνομίας, του Υπ. Δικαιοσύνης και οι Σωφρονιστικές στατιστικές) αντικατοπτρίζουν μέρος της πραγματικότητας (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007, σ.507). Οι στατιστικές, καταγράφουν ένα ποσοστό που κυμαίνεται από 20 έως 40% συμμετοχής των αλλοδαπών επί του συνόλου των συλληφθέντων (Παύλου, 2004, σ.391). Όπως προαναφέρθηκε σχεδόν οι μισοί κρατούμενοι στις φυλακές είναι αλλοδαποί.

Υπάρχουν διάφοροι παράγοντες που εξηγούν το παραπάνω ποσοστό. Καταρχήν, περίπου οι μισοί από τους φερόμενους ως εγκληματίες αλλοδαπούς, κατηγορούνται ή έχουν καταδικαστεί για παραβιάσεις νομοθεσίας περί αλλοδαπών. Η παρανομία δηλαδή που έχουν διαπράξει είναι η είσοδος τους στην Ελλάδα. Πολλοί διώκονται για αδικήματα σχετικά με την λαθρομετανάστευση, όπως: πλαστογραφία, παραβιάσεις εργατικού δικαίου κ.α. (Τσουκαλά, 2001, σ.29-30).

Το ποσοστό εκπροσώπησης των αλλοδαπών στις φυλακές αυξάνεται κατά τρόπο δυσανάλογο καθώς η απαγγελία κατηγορίας συνεπάγεται σχεδόν πάντα τη προσωρινή κράτηση, γιατί δεν πληρούνται συνήθως οι προϋποθέσεις για την επιβολή περιοριστικών όρων (νόμιμη παραμονή στη χώρα, μόνιμη διαμονή κ.α). Επιπλέον, η διάρκεια φυλάκισης τους παρατείνεται, καθώς οι αλλοδαποί

κατάδικοι επωφελούνται λιγότερο και αργότερα από τους ημεδαπούς κατάδικους κατάδικους, από τις ισχύουσες διατάξεις για την απόλυση τους υπό όρους (ό.π., σ.31).

Η Τσουκαλά στο βιβλίο της «Μετανάστευση και εγκληματικότητα στην Ευρώπη» (2001, σ.32), σχετικά με το δικαίωμα στην ισότιμη αντιμετώπιση των αλλοδαπών από τη δικαιοσύνη, παραθέτει την άποψη του A.Sayad, σύμφωνα με την οποία «κάθε δίκη αλλοδαπού κακοποιού είναι δίκη της μετανάστευσης , κατά πρώτο λόγο και κατά δεύτερο λόγο, ως πηγή εγκληματικότητας(...). Λες και επειδή η ίδια η παρουσία του μετανάστη στο έδαφος της χώρας υποδοχής του τον καθιστά υπεύθυνο για κάτι, κατά κάποιο τρόπο όλα τα άλλα αδικήματα διπλασιάζονται, συνοδεύονται από επιβαρυντικές περιστάσεις (...)». Στην Ελλάδα πολλοί δικηγόροι έχουν καταγγείλει τη μη τήρηση των εγγυήσεων δικαστικής προστασίας και τη διεξαγωγή δικών με απουσία διερμηνέα (Κούρτοβικ, 1994, σ.192)

Μερικά από τα συμπεράσματα για την εγκληματικότητα των μεταναστών είναι:

- Οι «μη κανονικοί» μετανάστες διώκονται για αδικήματα εγγενή της ιδιότητας του μετανάστη, όπως: διοικητικές παραβάσεις που αφορούν την είσοδο, παραμονή/εργασία χωρίς άδεια, διευκόλυνση λαθραίας εισόδου κ.λπ. (Περίπου το 1/2 των φερόμενων ως εγκληματιών αλλοδαπών διώκονται για τα παραπάνω.) Ενώ οι μετανάστες διώκονται, ελάχιστοι από τους Έλληνες συνεργούς π.χ. τους εργοδότες έχουν διωχθεί για παράνομη εργασία των μεταναστών (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007, σ.509-510).
- Άλλα σιγήθη εγκλήματα είναι η πλαστογραφία και τα «περί πνευματικής ιδιοκτησίας».
- Τα επίσημα στατιστικά στοιχεία μετρούν τα φερόμενα ως τελεσθέντα εγκλήματα, ανεξάρτητα αν οι πράξεις διώχθησαν και ο δράστης αθώωθηκε.
- Τα αυξημένα μέτρα αστυνόμευσης και καταστολής προς την ομάδα των μεταναστών είναι δυσανάλογα σε σχέση με τους ημεδαπούς (Παύλου,

2004, σ.391- 392). Επιπλέον, έρευνες έχουν δείξει ότι οι Έλληνες καταγγέλουν με μεγαλύτερη ευκολία τους αλλοδαπούς, ακόμη κι αν πρόκειται για μικροαδικήματα, διογκώνοντας έτσι τα ποσοστά εγκληματικότητας τους (Βγενόπουλος, 1998, σ.107).

- Ο «σκοτεινός» αριθμός της εγκληματικότητας (ατιμώρητα εγκλήματα) είναι αμελητέος για τους αλλοδαπούς, αλλά όχι για τους ημεδαπούς (ό.π.).
- Η υψηλή αναλογία των νέων αλλοδαπών 18-30 ετών στο γενικό πληθυσμό επηρεάζει τα ποσοστά εγκληματικότητας. Στις ηλικίες αυτές, έχει επισημανθεί από την εγκληματολογία ότι διαπράττουν συχνότερα αδικήματα κατά της ζωής και της περιουσίας. Επιπλέον, ο συνολικός πληθυσμός των μεταναστών στην Ελλάδα είναι υποεκτιμημένος (Παύλου, ό.π.).
- Το οργανωμένο έγκλημα, στο οποίο μετέχουν και Έλληνες, έχει μεγάλο μέρος της ευθύνης για την εγκληματικότητα των μεταναστών. Το οργανωμένο έγκλημα εκμεταλλεύεται τη μη νόμιμη είσοδο, τη δυσχερή κατάσταση των μεταναστών και το φαινόμενο της «εξώθησης στο έγκλημα» και δραστηριοποιείται στη διακίνηση παράνομων μεταναστών, στο λαθρεμπόριο (συνήθως ναρκωτικών), στη σεξουαλική εκμετάλλευση, στη «προστασία» επιχειρήσεων κ.α.(ό.π. & Έμκε-Πουλοπούλου, σ.510-511).
- Η πλειοψηφία των μεταναστών δεν έχει καμία σχέση με την βαριά εγκληματικότητα (ό.π.).
- Κάποια εγκλήματα είναι «θεαματικά» και προσφέρονται προς εκμετάλλευση στα Μ.Μ.Ε.
- Η εγκληματικότητα συχνά στρέφεται κατά ομοεθνών τους.
- Εγκληματικότητα που δεν ξεπερνά το 10%, για πληθυσμό που αντιπροσωπεύει το 10% του πληθυσμού που ζει στην Ελλάδα δεν θεωρείται ανησυχητική .

- Τα ποσοστά εγκληματικότητας στην Ελλάδα από το 2001 έως το 2007 σημειώνουν αυξομειώσεις παρά τη σταθερή αύξηση του αλλοδαπού στοιχείου .
- Οι επίσημες στατιστικές **αγνοούν παντελώς τα ποσοστά επί των κοινωνικών στρωμάτων και εστιάζουν μόνο φυλετικά.**

Τα δεδομένα της στατιστικής για την ορατή εγκληματικότητα δείχνουν καθαρά ότι στη χώρα μας παρατηρείται μια αυξομείωση που δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση θα θεωρηθεί ότι βιώνουμε την έκρηξη του εγκλήματος. Υπάρχει μια ανοδική τάση που εμφανίζεται σταθερά προτού ακόμη τα κύματα των μεταναστών φθάσουν στη χώρα μας (www.tovima.gr/print_article.php?e=B&f=12451&m=A58&aa=1) .

Κάθε φορά που αποδίδουμε DNA εγκληματικότητας στους μετανάστες, ας μη ξεχνάμε ότι οι Έλληνες μετανάστες της Νέας Υόρκης το 1929 κατείχαν ρεκόρ εγκληματικότητας (Πίνακας 44), (www.iospress.gr)

Η οικονομική εξαθλίωση και γενικότερα ο πολυεπίπεδος κοινωνικός αποκλεισμός που βιώνουν οι μετανάστες είναι η βασική αιτία παραβατικών συμπεριφορών και όχι η εθνική τους ταυτότητα.

3.4.14 Σύνοψη των χαρακτηριστικών των κυριότερων εθνοτικών ομάδων μεταναστών

Η πολυπληθέστερη ομάδα από τα γειτονικά Βαλκάνια προέρχεται από την Αλβανία. Ο αριθμός των Αλβανών μεταναστών δεν είναι ακριβής. Τα στοιχεία υποστηρίζουν ότι λιγότεροι από τους μισούς έκαναν αίτηση για νομιμοποίηση. Οι περισσότεροι, προσφέρουν την εργασία τους εκεί όπου οι ντόπιοι δεν θα δούλευαν με τις συγκεκριμένες συνθήκες (δηλαδή με χαμηλά ημερομίσθια, χωρίς ασφάλιση, σε ανθυγεινά και επικίνδυνα επαγγέλματα, συχνά εποχιακά). Σύμφωνα με την έρευνα του Ψημμένου για τους Αλβανούς μη νόμιμους μετανάστες το 1992-93, προέκυψε ότι οι περισσότεροι είναι

ανειδίκευτοι εργάτες που εργάζονται προσωρινά χωρίς άδεια εργασίας στις οικοδομές, στις μεταφορές, στον αγροτικό χώρο και οι γυναίκες ως οικιακοί βοηθοί.

Οι Αλβανοί μετανάστες ταυτίζονται από τα ΜΜΕ, με αρνητικά στερεότυπα αντικοινωνικής συμπεριφοράς και τους αποδίδεται το στίγμα των υπαίτιων για την αύξηση της εγκληματικότητας. Όσον αφορά το εκπαιδευτικό τους επίπεδο, είναι χαμηλό.

Οι Αλβανοί λοιπόν, που αντιπροσωπεύουν το πάνω από το 1/2 των μεταναστών στη χώρα μας, ζουν (στην πλειονότητα τους) στις παρυφές της ελληνικής κοινωνίας και με πληθώρα χαρακτηριστικών κοινωνικής παθογένειας.

Η δεύτερη πολυπληθής ομάδα από τα Βαλκάνια είναι η Βουλγαρία, όπου κατά τους υπολογισμούς αριθμεί περίπου 60-70 χιλιάδες άτομα, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους (75%) γυναίκες. Έχουν σχετικά καλό εκπαιδευτικό επίπεδο - πολλές είναι δασκάλες- αλλά (καθώς οι περισσότερες ζουν σε καθεστώς μη νόμιμης μετανάστευσης) δεν βρίσκουν τις ανάλογες θέσεις στην αγορά εργασίας και έτσι απασχολούνται ως οικιακοί βοηθοί. Τους Βούλγαρους δεν τους συνοδεύουν ιδιαίτερα αρνητικά στερεότυπα πέρα από εκείνα που αναφέρονται γενικά στους ξένους.

Οι Πολωνοί είναι μία ακόμη σημαντική ομάδα μεταναστών. Πρωτοήλθαν στη χώρα μας από τη δεκαετία του '60 και αριθμούν κατ' άλλους Οι μαζικές μεταναστεύσεις των Πολωνών ιδιαίτερα μετά το 1986 οφείλονται στη σχετική φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος Γιαρουζέλσκι, στις κακές οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Πολωνία, αλλά και στις ευελιξίες που παρουσίασε η ελληνική αγορά εργασίας που ευνόησε η ελληνική πολιτική με την ανεκτικότητα που επέδειξε.

Οι περισσότεροι στην αγορά εργασίας είναι άνδρες, έχουν υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και επαγγελματική κατάρτιση. Οι απασχολήσεις τους στη Ελλάδα δεν ανταποκρίνονται στα εκπαιδευτικά και επαγγελματικά τους προσόντα. Πολλοί εργάζονται στις οικοδομές στην αρχή και στη συνέχεια εξεισούνται σε μικροεργολάβους. Αρκετοί απασχολούνται σε αγροτικές δουλειές, όπως στην Ημαθία και την Πέλλα αλλά και γενικότερα στη Βόρειο Ελλάδα, όπου με τις χαμηλές αποδοχές και το ευρύ ωράριο απασχόλησης συνέβαλαν αποφασιστικά στην ανάπτυξη της περιοχής. Οι περισσότερες γυναίκες, ανεξάρτητα από γνώσεις και δεξιότητες εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί.

Η παρουσία τους σε ένα σχετικό βάθος χρόνου, τους βοήθησε στο να βρίσκονται σε σχετικά καλύτερη κατάσταση από άλλους μετανάστες. Η πλειοψηφία απέκτησε την πράσινη κάρτα ή και διεκδικούν κάπως τα ασφαλιστικά τους δικαιώματα.

Όσοι προέρχονται από τη Μέση Ανατολή, έχουν έρθει κυρίως για την αποφυγή δικτατορικών και αυταρχικών καθεστώτων. Ζουν σε άσχημες συνθήκες, οι πιο πολλοί στο κέντρο της Αθήνας, δεν βρίσκουν εργασία και στοιβάζονται κυριολεκτικά σε μικρά διαμερίσματα. Οι περισσότεροι δουλεύουν ανασφάλιστοι με χαμηλά ημερομίσθια.

Οι περισσότεροι μετανάστες από χώρες της Αφρικής, προέρχονται από την Αιθιοπία και την Ερυθραία, την Γκάνα και τη Νιγηρία, το Ζαΐρ κ.ά. Ο αριθμός τους είναι αβέβαιος, καθώς οι περισσότεροι είναι παράνομοι. Είναι επίσης γνωστό ότι συχνά η χώρα μας χρησιμοποιείται ως πέρασμα αυτών των λαών προς την υπόλοιπη Ευρώπη. Έχουν μη σταθερή απασχόληση και εργάζονται κυρίως ως μικροπωλητές.

Από την Ασία δύο είναι χώρες, από τις οποίες προέρχονται οι περισσότεροι. Από τις Φιλιππίνες, το 70-80% είναι γυναίκες και απασχολούνται κυρίως ως οικιακοί βοηθοί και αποκλειστικές νοσοκόμες. Από το Μπαγκλαντές είναι εγκατεστημένοι εδώ περίπου 5 χιλιάδες κυρίως άνδρες και απασχολούνται σε αγροτικές.

3.5 Το παιδί του μετανάστη

Τα παιδιά των μεταναστών είναι άτομα που «αιωρούνται» ανάμεσα σε δύο κόσμους. Παιδιά που ήρθαν στην Ελλάδα (σε ηλικία κάτω των 18 ετών) ή γεννήθηκαν εδώ και καλούνται να μεγαλώσουν σε ένα περιβάλλον που είναι ξένο είτε για εκείνα είτε για τους γονείς τους.

Τα παιδιά αυτά θεωρούνται «μετανάστες δεύτερης γενιάς». Ένα άτομο λοιπόν, θεωρείται μετανάστης δεύτερης γενιάς όταν έχει γεννηθεί στην Ελλάδα από γονείς αλλοδαπούς ή έχει μεγαλώσει κατά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στην Ελλάδα, ούτως ώστε να έχει ουσιαστικά διακόψει τους δεσμούς με το κράτος της καταγωγής του, να μην επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτό και να συνδέεται με την ελληνική κοινωνία (www.reconstruction.gr/actions).

Πολλά από τα παιδιά που γεννήθηκαν στην Ελλάδα αδυνατούν να κατανοήσουν το χαρακτηρισμό τους ως «μετανάστες δεύτερης γενιάς». Ο 15χρονος Τζαμάλ από τις Σεϋχέλλες σχολιάζει: «Εγώ δε μετανάστευσα ποτέ, εδώ γεννήθηκα, ελληνικά μιλάω, εδώ πηγαίνω σχολείο. Ποια είναι η πατρίδα μου λοιπόν; Μου λέτε να πάω πίσω στη χώρα μου. Μα η χώρα μου είναι εδώ!». Ερωτήσεις που το ελληνικό κράτος αδυνατεί να απαντήσει, καθώς σε παιδιά όπως ο Τζαμάλ αρνείται τη χορήγηση ελληνικής ιθαγένειας (περιοδικό «Έψιλον», τεύχος 890, 4/9/2008).

Δύο σημαντικοί παράγοντες για την ομαλή κοινωνική ένταξη τους (βλ. σχετικά κεφ. 4.1) είναι η γλώσσα και οι κοινωνικές αξίες (Κασιμάτη, 1984, σ.103). Στο σπίτι συνήθως μιλάνε τη γλώσσα των γονιών τους αλλά εκτός σπιτιού τα ελληνικά (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.124). Η ελλιπής γνώση της ελληνικής γλώσσας συνεπάγεται μεγάλη ανάγκη γλωσσικής και εκπαιδευτικής στήριξης (www.antigone.gr). Σύμφωνα με την έρευνα του ΙΜΕΠΟ (2007, σ.124), το ζήτημα της διδασκαλίας της γλώσσας της χώρας προέλευσης είναι σημαντικό και η πλειονότητα των μεταναστών θα επιθυμούσαν το σχολείο να προσφέρει τη δυνατότητα διδασκαλίας της στα παιδιά τους.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας κοινωνικοποίησης των παιδιών των μεταναστών είναι η επιλογή ενός συστήματος κοινωνικών αξιών. Τα παιδιά αυτά συχνά διχάζονται ως προς την υιοθέτηση των προσωπικών τους αξιών (Κασιμάτη, 1984, σ.110). Από τη μία πλευρά βρίσκεται το σύστημα αξιών που φέρει ο γονέας (από τη χώρα προέλευσης) και από την άλλη το σύστημα αξιών που ενστερνίζεται η πλειονότητα της ελληνικής κοινωνίας. Στην συντριπτική πλειοψηφία τους, δημιουργούν το προσωπικό τους σύστημα αξιών με βάση τις αξίες της κοινωνίας όπου ζουν (www.reconstruction.gr).

Βασιζόμενοι σε παλαιότερα στοιχεία (σχολικό έτος 2002-2003) του Υπουργείου Παιδείας, στα ελληνικά σχολεία φοιτούν 97.000 αλλοδαποί μαθητές και 31.000 παλιννοστούντες (ΙΜΕΠΟ, 2004, σ.22). Το μεγαλύτερο ποσοστό των αλλοδαπών έχει γεννηθεί στην Αλβανία (72,4%), ενώ στην Ελλάδα γεννήθηκαν το 10,7% (Πίνακας 45). Στην υποχρεωτική εκπαίδευση τα αγόρια υπερτερούν, σχέση που ανατρέπεται στη μετα-υποχρεωτική (Λύκειο, ΤΕΕ), καθώς ένα ποσοστό εγκαταλείπει το σχολείο (Μουσούρου, 2006, σ.231),

Όσον αφορά τη σχολική επίδοσή τους, παρατηρούμε ότι είναι σχετικά χαμηλή, ωστόσο η μη διάθεση στοιχείων για τη σχολική επίδοση των γηγενών μαθητών δε μας επιτρέπει μια συγκριτική ανάγνωση (Σκούρτου, Βρατσάλης, Γκόβαρης, 2004, σ.20). Στην περίπτωση των παιδιών που κατάγονται από την Αλβανία και ήρθαν σε μικρή ηλικία στην Ελλάδα, κατάφεραν παρά τις δυσκολίες να σπουδάσουν σε ελληνικά πανεπιστήμια (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.125).

Οι παρεμβάσεις του ΥΠΕΠΘ στον τομέα της εκπαίδευσης των παιδιών των μεταναστών είναι η ίδρυση τάξεων υποδοχής και φροντιστηριακών τμημάτων, καθώς και 26 διαπολιτισμικών σχολείων. Οι στόχοι των τάξεων υποδοχής και φροντιστηριακών τμημάτων εξαντλούνται στη λογική της αφομοίωσης και στην απαξίωση του πολιτισμικού κεφαλαίου των αλλοδαπών μαθητών. Έτσι, εμποδίζεται η ομαλή σχολική και κοινωνική τους ένταξη (Σκούρτου, Βρατσάλη, Γκόβαρη, 2004, σ.25-26).

Ο Νάτσο (2000, σ.50) επισημαίνει τον κίνδυνο του σχολικού και κοινωνικού αποκλεισμού, λόγω της αναγκαίας απομόνωσης (στις τάξεις υποδοχής και τα φροντιστηριακά τμήματα) του αλλοδαπού μαθητή από την τάξη και τους συμμαθητές του.

Συμπερασματικά, το παιδί του μετανάστη βιώνει με μεγαλύτερη ένταση από το ντόπιο παιδί τις δυσκολίες που συναντούν οι γονείς του προκειμένου να ενταχθούν στην οικονομία και την κοινωνία, την ανασφάλεια και την παραβατικότητα στις υποβαθμισμένες περιοχές που συνήθως μένει (Μουσούρου, 2006, σ.223). Το παιδί αυτό είναι ευκολότερο θύμα εκμετάλλευσης παράνομων κυκλωμάτων (π.χ. παιδικής πορνείας κ.ά.).

Και το ελληνικό κράτος κωφεύει στα ερωτήματα της 16χρονης Ελίνα από την Γκάνα: «Το μοναδικό δικαίωμα που μας δίνει η Ελλάδα είναι να γίνουμε οικονομικοί μετανάστες. Πού είναι οι ίσες ευκαιρίες που μου δίνει η χώρα; Πώς ξαφνικά, έπειτα από 18 χρόνια ζωής εδώ, μου φέρεται λες και είμαι ξένη; Με ποιο δικαίωμα με μετατρέπει σε παράνομη;» (περιοδικό «Έψιλον, τεύχος 890»).

Διάκοσιες χιλιάδες παιδιά μεταναστών δεν έχουν καν πιστοποιητικό γεννήσεως. Πληρώνουν παράβολα, άδειες παραμονής αλλά στα 18 τους χρόνια κινδυνεύουν να απελαθούν. Αδυνατούν να ταξιδέψουν, να σπουδάσουν στο εξωτερικό, αφού δεν έχουν διαβατήρια. Αποκλείονται από την ίδια τη ζωή.

3.6 Οι επιδράσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα

Η μετανάστευση προσφέρει διάφορες ευκαιρίες στην οικονομία και την κοινωνία των χωρών υποδοχής, η αξιοποίηση των οποίων εξαρτάται από τον σχεδιασμό ικανών πολιτικών. Στην ελληνική περίπτωση, οι θετικές επιδράσεις υπερέχουν των αρνητικών.

Η Καβουνίδα (2004, σ.123) θεωρεί σημαντικότερη τη συμβολή των μεταναστών στην ελληνική οικονομία από την άποψη της προσφοράς χειρωνακτικής, ιδίως ανειδίκευτης, εργασίας με χαμηλό κόστος.

Σύμφωνα με την Έμκε-Πουλοπούλου (2007) οι μετανάστες συμβάλλουν θετικά στους εξής τομείς:

- **Στην αύξηση του εθνικού προϊόντος**

Οικονομετρικές έρευνες υπολόγισαν ότι το ποσοστό αύξησης του ΑΕΠ λόγω της εργασίας των μεταναστών κυμαίνεται από 0,3% έως 1,5%, ανάλογα με το χρόνο διεξαγωγής και τη μεθοδολογία της έρευνας. Πολλοί κλάδοι (όπως της γεωργίας, της αλιείας και των κατασκευών) εξαρτώνται από τους μετανάστες.

- **Στην αναζωογόνηση της περιφέρειας και της υπαίθρου**

Εγκαταλλειμένες περιοχές και χωριά έχουν πάρει ζωή από την εγκατάσταση των μεταναστών και των οικογενειών τους, ενεργοποιώντας τις λειτουργίες της καθημερινής ζωής (οικονομική, κοινωνική κ.α.). Σημαντικό στοιχείο είναι η επαναλειτουργία σχολείων, εξαιτίας της εγκατάστασης και των γεννήσεων των παιδιών των μεταναστών.

- **Στην επιβίωση οριακών επιχειρήσεων και κλάδων**

Παρατάθηκε η βιωσιμότητα των βιοτεχνιών και των μικρομεσαίων επιχειρήσεων του τριτογενή τομέα χάρη στη διάθεση των μεταναστών να

κάνουν χαμηλού κύρους, βαριές, επικίνδυνες και ανθυγιεινές εργασίες με χαμηλά μεροκάματα.

- **Στη βελτίωση της βιωσιμότητας των ασφαλιστικών φορέων**

Χάρη στους μετανάστες το έλλειμμα στον κλάδο σύνταξης του ΙΚΑ μετατράπηκε σε πλεόνασμα. Σύμφωνα με έρευνες (ΕΚΚΕ, 2005, σ.75) η ένταξη των αλλοδαπών στο ασφαλιστικό σύστημα είχε ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της αναλογίας εργαζομένων και συνταξιούχων.

- **Στην αποταμίευση**

Η αυξημένη προσφορά προϊόντων από την εργασία των μεταναστών και η περιορισμένη ζήτηση εκ μέρους τους επηρεάζουν ευνοϊκά τη συνολική αποταμίευση. Από το 1998, και οι «μη κανονικοί» μετανάστες έχουν το δικαίωμα να καταθέτουν σε ελληνικές τράπεζες. Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι μετανάστες αποταμιεύουν ένα σημαντικό ποσοστό του εισοδήματός τους και συχνά οι αποταμιεύσεις τους κατευθύνονται σε επενδύσεις στην Ελλάδα.

- **Στην αύξηση της μέσης ροπής για κατανάλωση**

Οι μετανάστες εκτός από εργαζόμενοι είναι και καταναλωτές που συμβάλλουν στην επέκταση της αγοράς.

- **Στην αύξηση των κερδών**

Ορισμένοι επιχειρηματίες και εργοδότες λόγω των χαμηλών μισθών και της άρνησης καταβολής ασφαλιστικών εισφορών στους «μη κανονικούς» μετανάστες, αυξάνουν τα κέρδη τους και τους οδηγούν στον αποκλεισμό.

- **Στη μείωση του πληθωρισμού**

Εφόσον μέρος των εισοδημάτων των μεταναστών διαρρέει στις χώρες προέλευσης, η εσωτερική ζήτηση περιορίζεται με συνέπεια η αυξανόμενη προσφορά προϊόντων να εξαναγκάσει σε σταθεροποίηση ή μείωση ή μικρότερη αύξηση τιμών.

Υπάρχουν βέβαια και κάποιες αρνητικές συνέπειες στην οικονομία, όπως:

- Ενίσχυση της παραοικονομίας με τη συνακόλουθη εισφοροδιαφυγή και φοροδιαφυγή
- Αθέμιτος ανταγωνισμός για τις επιχειρήσεις που δεν απασχολούν αλλοδαπούς
- Αναβολή ή ματαίωση του εκσυγχρονισμού επιχειρήσεων, καθώς το κόστος εργασίας αποτελεί δικαιολογία για μη εκσυγχρονισμό και αδράνεια (ό.π. σ.655)

Εκτός από την οικονομική επίδραση, η μετανάστευση επηρεάζει την Ελλάδα και σε άλλα επίπεδα. Παρατηρούνται αλλαγές στις ανθρώπινες και εργασιακές σχέσεις, στο αξιακό σύστημα, στην πολιτική κ.ά. (Κασιμάτη, 2003, σ.44).

Υπάρχει η άποψη ότι η είσοδος των μεταναστών αύξησε τους δείκτες εγκληματικότητας (Βγενόπουλος, 1998, σ.104). Κάτι τέτοιο όμως συνιστά ένα υπεραπλουστευμένο συμπέρασμα (βλ.Κεφ.3.4.13). Υπήρξε αυξητική τάση τα πρώτα χρόνια της μαζικής μετανάστευσης, στην οποία συνετέλεσε η εκκένωση των φυλακών της Αλβανίας, καθώς πολλοί ποινικοί κρατούμενοι ήρθαν στην Ελλάδα (Ντόκος, 2000, σ.67).

Συμπερασματικά, το πρόσημο των συνεπειών της μετανάστευσης στην Ελλάδα είναι θετικό. Οι μετανάστες συμβάλλουν ενεργητικά στην οικονομία χωρίς όμως να έχουν το σεβασμό που τους αξίζει από την ελληνική πολιτεία και την ελληνική κοινωνία γενικότερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ – ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

4.1 Η έννοια της «κοινωνικής ένταξης»

Η έννοια της κοινωνικής ένταξης είναι μια έννοια με πολλές και διαφορετικές επιστημονικές προσεγγίσεις. Όπως στις περιπτώσεις των εννοιών του «κοινωνικού αποκλεισμού» και του «μετανάστη», έτσι και εδώ δεν έχουμε έναν απόλυτο ορισμό.

Οι ακαδημαϊκοί που πραγματεύονται το θέμα δίνουν έμφαση σε διαφορετικές πτυχές της ένταξης, λόγω των διαφορετικών θέσεών τους ως προς το είδος διεργασίας που θα έπρεπε να ισχύει. Πρόσφατη είναι η τάση σύνδεσης της «κοινωνικής συνοχής» με τον όρο «κοινωνική ένταξη». Οι Entzinger και Biezeveld (2003, σ.6) χρησιμοποιούν σχεδόν ως ταυτόσημες τις δύο έννοιες με το σκεπτικό ότι στις κοινωνίες με υψηλά επίπεδα κοινωνικής συνοχής, οι μετανάστες ενσωματώνονται επιτυχώς.

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ε.Ε. προσπάθησε να διασαφηνίσει την έννοια, μιλώντας για μία ένταξη «που βασίζεται στη σταδιακή εξίσωση των δικαιωμάτων και καθηκόντων των μεταναστών, όπως και της πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες, με τα δεδομένα που ισχύουν και για τον υπόλοιπο πληθυσμό, υπό συνθήκες ίσων ευκαιριών και ίσης αντιμετώπισης» (Baldwin-Edwards, 2004,σ.5).

Σε πρόσφατη εγκύκλιό της, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επισημαίνει ότι «η ένταξη πρέπει να νοείται ως μία αμφίδρομη διαδικασία βασισμένη στα αμοιβαία δικαιώματα και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις των νομίμων κατοικούντων στη

χώρα, πολιτών τρίτων χωρών και της κοινωνίας που τους δέχεται, η οποία παρέχει τις συνθήκες για πλήρη συμμετοχή του μετανάστη» (ό.π.).

Τα κράτη-μέλη φαίνεται να αδυνατούν να συγκλίνουν στην προσέγγιση του ζητήματος. Για το λόγο αυτό δεν υπάρχει ένα κοινό μοντέλο αντιμετώπισης των προβλημάτων ένταξης των μεταναστών στις ευρωπαϊκές κοινωνίες (www.aueb.gr/statistical-institute).

Μόλις το 2003, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε κοινοποίηση απευθυνόμενη σε άλλους οργανισμούς της Ε.Ε., με την οποία προσπαθεί για πρώτη φορά να αντιμετωπίσει το θέμα της ένταξης των μεταναστών εντός της Ε.Ε., προτείνοντας έξι βασικά στοιχεία που θα πρέπει να περιλαμβάνονται στις πολιτικές των ευρωπαϊκών κρατών. Αυτά είναι τα εξής:

- Ένταξη στην αγορά εργασίας
- Παιδεία και εκμάθηση γλώσσας
- Ζητήματα στέγασης και αστικού περιβάλλοντος
- Υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης
- Το κοινωνικοπολιτιστικό περιβάλλον
- Εθνικότητα, ιθαγένεια, σεβασμός στο διαφορετικό

(Baldwin-Edwards, 2004,σ.29)

Ένα άλλο ζήτημα είναι το γεγονός ότι ορισμένοι επιστήμονες και συγγραφείς ταυτίζουν την έννοια της κοινωνικής ένταξης με εκείνα της κοινωνικής ενσωμάτωσης, ενώ άλλοι διαφωνούν με αυτήν την προσέγγιση.

Οι Βασιλείου και Σταματάκης (1999, σ.215) ορίζουν την κοινωνική ένταξη ως τη «διαδικασία ενσωμάτωσης με την οποία μία κοινωνία ή ένα σύστημα επιτρέπει στα μέλη του να είναι κάτοχοι θέσεων και φορείς ρόλων, αλλά και τη διαδικασία με την οποία το άτομο αποδέχεται τις θέσεις και τους ρόλους που του αποδίδονται στα πλαίσια της κοινωνικής οργάνωσης». Ένας άλλος ορισμός είναι «η διαδικασία κατά την οποία οι μετανάστες γίνονται αποδεκτοί από την κοινωνία, τόσο ως άτομα όσο και ως ομάδες» (Penninx,

2003, σ.28). Σήμερα, πολλά ευρωπαϊκά κράτη δεν διαχωρίζουν τις δύο έννοιες. Στην Αγγλία π.χ. ο όρος ενσωμάτωση χρησιμοποιείται εναλλακτικά με τον όρο ένταξη παραπέμποντας ουσιαστικά στο ίδιο πράγμα (Παπαδοπούλου, 2006, σ.304).

Η Παπαδοπούλου (ό.π., σ.307) διαχωρίζει τις δύο έννοιες. Θεωρεί πως οι όροι ένταξη και ενσωμάτωση παραπέμπουν σε διαφορετικής έντασης φαινόμενα, που όμως δεν είναι ξεκάθαρα οριοθετημένα. Οι τομείς της καθημερινής ζωής του ατόμου που άπτονται του δημοσίου βίου του (η γλώσσα, η απασχόληση, η κατοικία και η εκπαίδευση σε ελληνικό σχολείο) αποτελούν τους κύριους παράγοντες μιας κοινωνικής ένταξης, ενώ αντίθετα η σφαίρα του ιδιωτικού βίου (οικογένεια, θρησκεία, πολιτισμικές διαστάσεις) και οι δραστηριότητες του ατόμου μέσα σε αυτήν παραπέμπουν στην κοινωνική ενσωμάτωση, που υποδηλώνει μία ουσιαστική σχέση με την ελληνική κοινωνία και τους Έλληνες.

Η ένταξη του μετανάστη στη χώρα υποδοχής συνδέεται με τους όρους εισόδου του σε αυτή και με την ισότητα πρόσβασης στις δημόσιες και κοινωνικές υπηρεσίες. Καθορίζεται ακόμα από τις συνθήκες ανασύστασης της σχέσης του μετανάστη με την κοινωνία υποδοχής .

Συμπερασματικά, ο όρος «κοινωνική ένταξη» περιγράφει τις διαδικασίες και το βαθμό της συμμετοχής του ατόμου σε ένα κοινωνικό σύστημα.

4.2 Στρατηγικές-Μοντέλα κοινωνικής ένταξης

Σημαντικό μέρος της διαμόρφωσης του μεταναστευτικού φαινομένου και της καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού που το χαρακτηρίζει, αποτελούν οι πολιτικές ένταξης. Οι μορφές κοινωνικής ένταξης ή/και ενσωμάτωσης των μεταναστών περνούν μέσα από τη συμμετοχή τους και το καθημερινό βίωμα σε όλους τους τομείς, στα πλαίσια της ελληνικής κοινωνίας.

Από τη βιβλιογραφική έρευνα προκύπτει ότι τα κράτη δεν εφαρμόζουν μια ενιαία πολιτική ένταξης. Σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό ασκούν επιλεκτική πολιτική εισόδου και ένταξης και εφαρμόζουν διαφορετικά στοιχεία των προτύπων ένταξης των μεταναστών.

Στην Ευρώπη η πλειοψηφία των κρατών αντιμετώπιζε τη μετανάστευση ως ένα προσωρινό φαινόμενο εξαρτώμενο από τις ανάγκες της αγοράς, που στη μόνιμη προοπτική του θα έθετε σε κίνδυνο την ομοιογένεια και τον πολιτισμό του εθνικού πληθυσμού της. Οι κυρίαρχες αυτές ιδεολογίες άλλαξαν και διαμορφώθηκαν, από τη δράση των ίδιων των μεταναστών, νέες πολιτικές (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.15-16).

Υπάρχουν διάφορα μοντέλα ένταξης που βασίζονται στη σχέση της ιθαγένειας-μετανάστευσης. Στα πλαίσια αυτής της σχέσης ο μηχανισμός παραχώρησης της ιθαγένειας (*ins soli* ή *ins sanguinis*) θεωρείται είτε ως αιτία είτε ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων συστημάτων κοινωνικών αξιών, κατά την αντιμετώπιση των μεταναστών. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο παράδειγμα μοντέλου, η Γαλλία θεωρείται ως «αφομοιωτικό έθνος-κράτος, το Ηνωμένο Βασίλειο ως ανεκτικό προς τις εθνικές μειοψηφίες ως μόνιμους κατοίκους και η Γερμανία ως η χώρα του προσωρινού επισκέπτη-εργαζομένου» (Baldwin-Edwards, 2004, σ.12). Άλλα επαγωγικά μοντέλα αναφέρονται σε διάφορες διεργασίες όπως ο «διαφοροποιημένος αποκλεισμός», η «αφομοίωση» και ο «πλουραλισμός» (‘ο.π).

Οι πολιτικές ένταξης δεν μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε περιχαρακωμένα μοντέλα, αλλά είναι χρήσιμα ως μεθοδολογικά εργαλεία και ως έναυσμα δημόσιας συζήτησης και προβληματισμού (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.15-16). Για το λόγο αυτό παραθέτουμε τα κυριότερα μοντέλα ένταξης των μεταναστών.

Το **αφομοιωτικό** μοντέλο έχει ως βασική του θέση ότι οι πληθυσμοί με πολιτισμικές και εθνικές ιδιαιτερότητες πρέπει να αφομοιωθούν από τον κυρίαρχο εντόπιο πληθυσμό για να δημιουργηθούν οι συνθήκες, που θα συντελέσουν στην ισότιμη συμμετοχή τους στην κοινωνία (Νικολάου, 2000, σ.120). Ως αφομοίωση νοείται η αλληλεπίδραση των ατόμων με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες με το γηγενή πληθυσμό μιας χώρας χωρίς να παίζει ρόλο η εθνική τους προέλευση (ό.π. σ.121).

Επιτυχής αφομοίωση ορίζεται η «ανυπαρξία εθνικών ή φυλετικών χαρακτηριστικών» (ό.π.). Σύμφωνα με τον Μάρκου (1998, σ.6-7) η αφομοίωση για να είναι απιτυχής πρέπει να ικανοποιούνται κάποιες προϋποθέσεις όπως είναι: η αποδοχή των πολιτισμικών στοιχείων της χώρας υποδοχής, η συμμετοχή σε πρωτογενείς ομάδες της κοινωνίας (λέσχες, οργανώσεις και άλλες παρόμοιες ομάδες), ο σημαντικός αριθμός μεικτών γάμων, το συναίσθημα του «ανήκειν» στην κοινωνία υποδοχής, η απουσία στερεοτύπων και η απουσία συγκρούσεων που προέρχονται από διαφορετικά συστήματα αξιών και από την άσκηση εξουσίας.

Το μοντέλο αυτό θέτει στο επίκεντρο τον μετανάστη. Αυτός είναι υπεύθυνος για την προσαρμογή του στην κοινωνία υποδοχής. Η προσαρμογή αυτή είναι σταδιακή και χρονοβόρα. Διαρκεί παραπάνω από μία γενιά και καθορίζεται από τα ατομικά χαρακτηριστικά και τη διάθεση του μετανάστη. Η ένταξή του θα έχει πραγματοποιηθεί όταν θα έχει εξαλείψει τα ιδιαίτερα πολιτιστικά του χαρακτηριστικά και θα ανήκει στην κυρίαρχη ομάδα. Σε αυτή την περίπτωση, ο πληθυσμός θα είναι ένα ενιαίο σύνολο χωρίς διαφοροποιήσεις

με ένα πολιτισμό δεδομένο και στατικό. Εάν δε καταφέρει να ενταχθεί, θα βρεθεί αντιμέτωπος με τις ρατσιστικές συμπεριφορές της κοινωνίας, γεγονός που θα τον οδηγήσει στον κοινωνικό αποκλεισμό. Σε αφομοιωτικά έθνη-κράτη και οι πολιτικές ένταξης των αποκλεισμένων δεν αναγνωρίζουν το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού και ως στόχο έχουν την αλλαγή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του μετανάστη (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.16).

Ένα άλλο μοντέλο ένταξης είναι η **διαφοροποιημένη αφομοίωση** (Portes, 1993) ή ο **διαφοροποιημένος αποκλεισμός**. Εδώ επισημαίνεται ότι η ένταξη των μεταναστών δεν γίνεται ως σύνολο αλλά αφομοιώνονται σε διαφορετικά τμήματα της κοινωνίας ανάλογα με τη φυλή, την εθνικότητα και την τάξη (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.17). Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, η εξέταση της ένταξης πρέπει να γίνεται κάτω από το πρίσμα του στιγματισμού ή απόδοσης προνομίων με την είσοδο σε ένα κράτος και των τρόπων που οι μετανάστες κατευθύνουν τις στρατηγικές τους για να αφομοιωθούν στην κυρίαρχη ομάδα του πληθυσμού (Castles, 2002, σ.116). Οι μετανάστες μπορεί να είναι ενταγμένοι σε κάποιους τομείς και σε άλλους όχι (δομική ή λειτουργική αφομοίωση). Οι υποστηρικτές του μοντέλου αυτού θεωρούν ότι η ένταξη των μεταναστών σε κάποιους τομείς μπορεί να είναι επαρκής (ΙΜΕΠΟ, 2007. ό.π.)

Σε μία τρίτη κατηγορία των μοντέλων ένταξης μπορούμε να εντάξουμε **την ανοχή και την ενθάρρυνση της πολιτιστικής διαφορετικότητας**. Σύμφωνα με το Χλέτσο (2003) στην πρώτη ομάδα (της ανοχής) εντάσσονται επιλεκτικές πολιτικές που στοχεύουν στο να τροποποιηθούν ορισμένες πολιτισμικές αξίες και συμπεριφορές των μεταναστών για να ταυτιστούν με αυτές της κοινωνίας εγκατάστασης. Δηλαδή, οι μετανάστες πρέπει στο δημόσιο βίο τους να συμμορφωθούν με τις κυρίαρχες αξίες ενώ στον ιδιωτικό βίο οι διαφορές πρέπει να στηρίζονται (Castles, 2002, σ.32).

Στη δεύτερη ομάδα ανήκουν οι μετανάστες που δεν αναγνωρίζονται ως άτομα αλλά ως μέλη εθνοτικών μειονοτήτων στη βάση της ισότητας και της ελεύθερης επιλογής. Σε αυτή την κατηγορία ανήκει η ομάδα των προνομιούχων ξένων που, σύμφωνα με τον Hammar, αν και οι μετανάστες δεν είναι πλήρη μέλη μιας κοινωνίας, απολαμβάνουν μερικά πολιτικά δικαιώματα, το δικαίωμα μόνιμης παράμησης καθώς και κοινωνικά δικαιώματα (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.17).

Το **μοντέλο ενσωμάτωσης**, που ανήκει στην πρώτη ομάδα της προαναφερθείσας κατηγορίας, αναγνωρίζει τη διαφορετικότητα και τις ιδιαιτερότητες που φέρουν οι μεταναστευτικές ομάδες και οι οποίες αποτελούν μέρος της νέας εθνικής τους ταυτότητας (Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, 2004, σ.17).

Ορίζεται ως «η αναγνώριση του ιδιαίτερου πολιτισμού κάθε μεταναστευτικής ομάδας και της αλληλεπίδρασής του με τον πολιτισμό της χώρας υποδοχής, που έχει ως τελικό αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας νέας πολιτισμικής έκφρασης» (Μάρκου, 1998, σ.12). Στόχος του μοντέλου αυτού δεν είναι η πλήρης πολιτισμική αφομοίωση, αλλά η αφομοίωση των αξιών και πεποιθήσεων στις οποίες στηρίζεται η κοινωνία και οι θεσμοί της (ό.π.).

Ωστόσο ο σεβασμός και η ανοχή προς την πολιτισμική ετερότητα περιορίζεται στη θρησκεία, τα ήθη και τα έθιμα και στον βαθμό που «... δεν εμποδίζει την ενσωμάτωση και δε θέτει σε κίνδυνο τις πολιτισμικές αρχές της κυρίαρχης κοινωνίας» (Νικολάου, 2000, σ.123).

4.3 Κριτική των μοντέλων ένταξης

Όπως προαναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, τα μοντέλα ένταξης χρησιμεύουν κυρίως ως μεθοδολογικά εργαλεία και ως έναυσμα για δημόσια συζήτηση και προβληματισμό, σχετικά με τις πολιτικές πρόληψης και αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών.

Τα μοντέλα αυτά δεν χρησιμοποιούνται στην καθαρή τους μορφή και για πολλούς μελετητές δεν είναι αποτελεσματικά (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.16). Οι λόγοι για τους οποίους υποστηρίζεται ότι τα μοντέλα αυτά είναι πια όλο και λιγότερο χρήσιμα, είναι οι εξής:

- Προϋποθέτουν σταθερές ή/και αδρανείς νοοτροπίες, όσον αφορά το αστικό κράτος
- Προτείνουν λύσεις στα πλαίσια του έθνους-κράτους, χωρίς να παίρνουν υπ' όψιν τους τις τοπικές διαφορές ή διαφορές μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών
- Εστιάζουν περισσότερο στα ιδεολογικά ζητήματα και στις νομότυπες διατυπώσεις, παρά σε απτά αποτελέσματα (Baldwin-Edwards, 2004, σ.12)

Πολλές έρευνες επισημαίνουν ότι όσον αφορά το ζήτημα της ένταξης των μεταναστών στην Ευρώπη υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στο περιφερειακό και αστικό επίπεδο, οι οποίες είναι κατά πολύ εκτενέστερες από τις πιο ορατές εθνικές διαφορές. Βέβαια το γεγονός ότι μπορεί κάποια ευρωπαϊκά κράτη να ακολουθούν παρόμοια μοντέλα πολιτικής ένταξης δε σημαίνει ότι τα αποτελέσματα είναι ίδια (ό.π. σ.12-13).

Σύμφωνα με τους Crul και Vermeulen (2003) οι δομικές διαφορές όπως είναι το εκπαιδευτικό σύστημα, η γραφειοκρατική προσέγγιση του ζητήματος της μόνιμης κατοικίας και το κανονιστικό πλαίσιο της αγοράς εργασίας, είναι πρωταρχικής σημασίας στη διαμόρφωση διαφορετικών αποτελεσμάτων σε τομείς που εφαρμόζονται τα ίδια μοντέλα ένταξης.

Ο Vermeulen είναι ένας από τους μελετητές που αμφισβητεί τη χρησιμότητα και αποτελεσματικότητα των «παραδοσιακών μοντέλων» ένταξης και αντιπροτείνει τους παρακάτω «τρόπους» ένταξης που αντιστοιχούν σε διαφορετικές εθνικές ομάδες στα πλαίσια μιας κοινωνίας:

- Κλασσική αφομοίωση, στην οποία οι μετανάστες μετά από αρκετές γενιές κοινωνικής ανόδου χάνουν την πολιτιστική τους ταυτότητα. Ουσιαστικά, κάθε εθνική ομάδα μεταναστών εξαφανίζεται από το χάρτη της κοινωνικής ανάλυσης. Κάποιοι αμφισβητούν αυτήν την κατηγοριοποίηση με το αντεπιχείρημα πως ισχύει μόνο με τους μετανάστες που έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Πρόσφατα όμως έχουν διατυπωθεί «άμυνες» που επιβεβαιώνουν τη γενική ισχύ της.
- Σχηματισμός μίας υποδεέστερης τάξης, που χαρακτηρίζεται από χαμηλή κοινωνική κινητικότητα και οι μετανάστες παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα παιδείας, απασχόλησης και κοινωνικής στάθμης για γενιές.
- Ένταξη μέσω εθνικών κοινοτήτων, στην οποία η αυτάρκεια ευδιάκριτων εθνικών ομάδων που συνήθως διακρίνονται από έντονο εμπορικό πνεύμα (π.χ. οι Εβραίοι), τις τοποθετεί σε προνομιακά οικονομικά και κοινωνικά πλαίσια. Η ενσωμάτωσή τους όμως, είναι συνήθως στο πεδίο της οικονομίας της εθνικής μειοψηφίας, με χαμηλή συμμετοχή τις κύριες δραστηριότητες της κοινωνίας (Baldwin-Edwards, 2004, σ.13).

Ο Baldwin-Edwards επισημαίνει ότι οι προαναφερθέντες «τρόποι» δεν είναι μοντέλα ένταξης. Αναφέρονται σε συγκεκριμένες εθνικές ομάδες παρά στις κοινωνίες υποδοχής. Η παραπάνω ανάλυση αμφισβητεί την παντοδυναμία των θεσμών και της λειτουργίας των κοινωνιών υποδοχής και για πρώτη φορά τονίζει τόσο emphaticά τη συμπεριφορά των ομάδων των μεταναστών .

4.4 Η ευρωπαϊκή πολιτική

Σήμερα στην Ευρώπη η μετανάστευση αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων διεθνοποιημένων κοινωνιών και οικονομιών, όμως η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αντιλήφθηκε έγκαιρα τη σοβαρότητα του ζητήματος, καθώς κάποια ευρωπαϊκά κράτη δεν αντιμετωπίζουν τη μετανάστευση ως ένα μόνιμο φαινόμενο.

Η δράση του «Συμβουλίου της Ευρώπης» ως διεθνούς οργανισμού είναι ιδιαίτερα σημαντική υπέρ της καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών. Ο «Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης» που τέθηκε σε ισχύ το 1965 συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση και άσκηση πολιτικών για την προαγωγή της κοινωνικής ενσωμάτωσης (Βενιέρης, 2006, σ.158).

Το «Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (το οποίο δεν ταυτίζεται με το «Ευρωπαϊκό Συμβούλιο»), ως όργανο λήψης αποφάσεων στην Ε.Ε., θεσμοθέτησε κοινή δράση σχετική με τη δέσμευση των κρατών-μελών σε ό,τι αφορά τις ακόλουθες δράσεις:

- Εξασφάλιση δικαστικής συνεργασίας για αδικήματα που αφορούν ρατσιστικές συμπεριφορές και καταχώρησή τους στις ποινικώς επιλήψιμες συμπεριφορές
- Παροχή πληροφοριών μεταξύ των κρατών-μελών σε ό,τι αφορά γραπτό υλικό, εικόνες ή άλλα μέσα που προορίζονται για δημοσίευση και εμπεριέχουν ρατσιστικές συμπεριφορές, ώστε να καταστεί δυνατή η ποινική δίωξη
- Δημιουργία κόμβων επικοινωνίας μεταξύ των κρατών μελών για τη συλλογή και ανταλλαγή πληροφοριών

Οι παραπάνω δράσεις είναι σημαντικές καθώς χρησιμεύουν σε έρευνες και διώξεις αδικημάτων που βασίζονται σε ρατσιστικές ή ξενοφοβικές συμπεριφορές (www.xeniosdias.gr/meletes).

Άλλη μία σημαντική οδηγία του «Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης» εκδόθηκε το Σεπτέμβριο του 2000, η οποία αναφερόταν στην καταπολέμηση των διακρίσεων στους ακόλουθους τομείς:

- Όροι πρόσβασης στην απασχόληση και αυτοαπασχόληση, συμπεριλαμβανομένων των κριτηρίων επιλογής σε όλους τους τομείς δραστηριότητας και σε όλα τα επίπεδα επαγγελματικής ιεραρχίας
- Όροι πρόσληψης και προαγωγής
- Πρόσβαση σε όλους τους τύπους και σε όλα τα επίπεδα του επαγγελματικού προσανατολισμού και της επαγγελματικής εκπαίδευσης
- Συνθήκες εργασίας (συμπεριλαμβανομένης της απόλυσης και της αμοιβής)
- Συμμετοχή σε οργανώσεις εργαζομένων ή εργοδοτών ή σε οποιαδήποτε οργάνωση της οποίας τα μέλη ασκούν το ίδιο επάγγελμα

Η παραπάνω οδηγία συμπεριέλαβε και τους τομείς της κοινωνικής προστασίας, ασφάλισης και περίθαλψης, της εκπαίδευσης και της πρόσβασης σε υπηρεσίες και αγαθά, όπως αυτό της στέγασης (ό.π.). Το Κοινοτικό Πρόγραμμα Δράσης 2001-2006 είχε ως στόχο την καταπολέμηση διακρίσεων λόγω «... φυλετικής ή εθνικής ταυτότητας, θρησκείας...», μέσω διακρατικών συνεργασιών μεταξύ φορέων-στόχων και νέων ευρωπαϊκών δικτύων Μ.Κ.Ο. (www.xeniosdias.gr/meletes).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση όλο και περισσότερο τείνει να εναρμονίσει τις πολιτικές που ακολουθούνται από τις επιμέρους χώρες-μέλη για να θέσουν τις βάσεις για μία κοινή πολιτική. Το 2003, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεώρησε ότι δεν είχε προτείνει επαρκή νομοθεσία για το ζήτημα της ένταξης των μεταναστών και εξέδωσε Κοινοποίηση που απευθυνόταν σε άλλους οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΚΕΚ, 2003, σ.19). Πρότεινε μια ολιστική προσέγγιση, με έξι βασικά στοιχεία που πρέπει να υπάρχουν στη διατύπωση μιας στρατηγικής τακτικής (βλ. σχετικά κεφ. 4.1). Η κοινοποίηση αυτή έγινε αντικείμενο κριτικής γιατί δεν έλαβε υπόψιν τα προβλήματα των

μεταναστών σε χώρες της Ν. Ευρώπης όπως είναι: τα γραφειοκρατικά εμπόδια σχετικά με τις αιτήσεις διαμονής, την ελλιπή συμμόρφωση των κρατικών υπηρεσιών απέναντι στους εθνικούς και άλλους νόμους, τα μακροπρόθεσμα προβλήματα της δεύτερης γενιάς μεταναστών (η ιθαγένεια, το δικαίωμα ψήφου κ.ά.) (Baldwin-Edwards, 2004, σ.8-9).

Ένα σημαντικό βήμα για την προώθηση των δικαιωμάτων των μεταναστών έγινε το Νοέμβριο του 2003, με την ψήφιση της οδηγίας «περί μακροπρόθεσμης διαμονής», όπου τέθηκε επί τάπητος το πρόβλημα των αυστηρών προϋποθέσεων στις χώρες της Ν. Ευρώπης για την απόκτηση μακροπρόθεσμης άδειας διαμονής (στην περίπτωση της Ελλάδας επισημάνθηκε ότι ο αριθμός τέτοιων αδειών ήταν μηδενικός). Αξίζουν ακόμα να σημειωθούν η οδηγία σχετικά με «την επανένωση οικογενειών» και ο Κανονισμός 895/2003, που θεσπίζει την επέκταση της ισχύος και για πολίτες τρίτων χωρών, δύο κανονισμών που αφορούν τη δυνατότητα μεταφοράς κοινωνικής ασφάλισης μεταξύ των εθνικών συστημάτων της Ε.Ε. (Baldwin-Edwards, 2004, σ.9). Από την Ε.Ε. έχει αναπτυχθεί ένα σύστημα παρακολούθησης της διαδικασίας ένταξης των μεταναστών, που αναλύει τους σχετικού στατιστικούς δείκτες των κρατών-μελών (ό.π. σ.10).

Ανάμεσα σε ρυθμίσεις που δικαίως έχουν προκαλέσει αντιδράσεις, είναι οδηγία, με την οποία ρυθμίζονται οι όροι εισόδου και διαμονής των υπηκόων τρίτων χωρών και οι όροι επιστροφής όσων μεταναστών συλλαμβάνονται χωρίς χαρτιά. Στο κείμενο της οδηγίας προβλέπονται:

- Η «προσωρινή» κράτηση ανεπισήμων μεταναστών, που συλλαμβάνονται, μέχρι 18 μήνες συνολικά
- Η κράτηση ακόμη και μικρών παιδιών
- Η απαγόρευση επανεισόδου σε οποιαδήποτε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για διάστημα 5 ετών ή ακόμη και για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα

Παρά τις αντιδράσεις από κοινοβουλευτικές και εξωκοινοβουλευτικές προσωπικότητες, πολιτικά κόμματα και οργανώσεις μεταναστών, η οδηγία αυτή υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με ευρεία πλειψηφία στη συνεδρίαση (www.inegsee.gr/enimerwsi).

Οι πολιτικές επιλογές των κρατών-μελών από το 2000 έως σήμερα εμφανίζονται ετερόκλητες μεταξύ τους, παρά την προσπάθεια της Ε.Ε. για μία ενιαία πολιτική (ό.π.). Συνοπτικά, χώρες που αναγνωρίζουν τη «μονιμότητα» της μετανάστευσης και εφαρμόζουν μία πολιτική ένταξης που δεν επιδιώκεται η εξάλειψη των εθνοτικών χαρακτηριστικών αλλά η συνύπαρξη με αυτά της κοινωνίας υποδοχής μέσα από διμερή προσπάθεια είναι:

- Σε ατομικό επίπεδο: η Γαλλία
 - Ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις
 - Πολιτικές ένταξης, επαγγελματική κατάρτιση κτλ.
 - Χαλαροί όροι κτήσης ιθαγένειας και αναγνώρισης πολιτικών δικαιωμάτων
 - Άρνηση ιδιαιτεροτήτων
- Σε επίπεδο εθνοτικής ομάδας: το Ηνωμένο Βασίλειο
 - Αναγνώριση ιδιαιτεροτήτων των ομάδων
 - Συμμετοχή της ομάδας σε επίπεδο τοπικό/κοινοτικό
 - Αναγνώριση δικαιωμάτων υπέρ της ομάδας

Οι κυριότερες χώρες που αρνούνται τη «μονιμότητα» του φαινομένου και εφαρμόζουν πολιτική μη αφομοίωσης είναι η Γερμανία και η Ελβετία:

- Με άξονα την προσωρινότητα και την εναλλαγή
- Άδεια διαμονής περιορισμένου χρόνου, η οποία συνδέεται με άδεια εργασίας
- Πολιτογράφηση ύστερα από την παρέλευση δεκαετίας και με την πλήρωση προϋποθέσεων: γλωσσικών, οικονομικών κ.ά.

- Εναλλαγή: μη ανανέωση της άδειας παραμονής για τον χρόνο (10 έτη), πλην εξαιρετικών περιπτώσεων

Η χώρα που αναγνωρίζει τη «μονιμότητα» της μετανάστευσης και εφαρμόζει πολιτική πολυ-πολιτισμικότητας είναι η Σουηδία με:

- Πλήρη ανοχή της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας
- Ενίσχυση της αμοιβαίας κατανόησης
- Φιλελεύθερους κανόνες για την κτήση της ιθαγένειας
- Αναγνώριση λοιπών δικαιωμάτων (συνδικαλιστικών, εκλογικών και άλλων) σε σύντομο διάστημα (www.duth.gr)

Η Σουηδία είναι το κράτος με τους υψηλότερους δείκτες ένταξης -σε όλα τα πεδία- των μεταναστών και αποτελεί πρότυπο στην άσκηση της μεταναστευτικής πολιτικής, σε αντίθεση με την Ελλάδα που οι δείκτες της κυμαίνονται σε χα (βλ. σχετικά Σχήματα 46-47).

4.5 Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική

Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική δείχνει να αιωρείται μεταξύ «άρνησης» και «αφομοίωσης». Στην ελληνική πραγματικότητα, κάθε προσπάθεια, υποσκιάζεται από τις πρακτικές απόδοσης νόμιμης παραμονής και εργασίας (Δημουλάς, 2006, σ.254-257).

Η ισχύουσα νομοθεσία του ελληνικού κράτους προστατεύει κάποια από τα θεμελιώδη δικαιώματα όλων των αλλοδαπών που διαμένουν σε ελληνικό έδαφος, όπως την προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους, την απαγόρευση απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, το δικαίωμα αναφέρεσθαι, το σεβασμό της προσωπικής ελευθερίας και ασφάλειας, το σεβασμό της οικογένειας και της ιδιωτικής ζωής, την ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης, την ελευθερία έκφρασης, την ελευθερία συναθροίσεων και σύστασης ενώσεων, την προστασία του απορρήτου των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας, την προστασία της ιδιοκτησίας, κ.λπ. (ΚΕΣΔ, 2004, σ.107).

Παρά τη «τυπική» προστασία των μεταναστών, τα δικαιώματά τους καταπατούνται καθημερινά, χωρίς ουσιαστική θέληση να αποδωθούν οι ανάλογες ευθύνες. Τρανταχτό παράδειγμα της άνισης αντιμετώπισης είναι ότι ακόμα και μετανάστες που διαμένουν πάνω από μια δεκαετία στη χώρα μας, δεν έχουν δικαίωμα ψήφου, κάτι που επισημάνθηκε από την «MIPEX 2007», έρευνα για την ένταξη των μεταναστών που πραγματοποιήθηκε σε 28 χώρες (βλ.Κεφ. 4.8).

Οι αλλοδαποί που έχουν εισέλθει και διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα έχουν δικαίωμα να ασφαρίζονται στους οικείους ασφαλιστικούς οργανισμούς, απολαμβάνουν των ίδιων ασφαλιστικών δικαιωμάτων με τους ημεδαπούς, δικαίωμα ιατροφαρμακευτικής και νοσοκομειακής περίθαλψης. Επιπλέον, οι αλλοδαποί κρατούμενοι πρέπει να ενημερώνονται αμέσως μετά την εισαγωγή τους σε κάποιο ίδρυμα (ό.π.,σ.107-108).

Οι παράνομα εισερχόμενοι και διαμένοντες στη χώρα αλλοδαποί δεν μπορούν να ασκήσουν οποιοδήποτε δικαίωμα για το οποίο απαιτείται σύμπραξη δημόσιας υπηρεσίας -γάμος, αγορά ακινήτων, σύσταση εταιρείας, κ.λπ.-, εφόσον προϋπόθεση για οποιαδήποτε συναλλαγή με το δημόσιο τομέα είναι η κατοχή άδειας παραμονής. (ό.π., σ.109).

Το ελληνικό κράτος μάλλον συνειδητά δεν προχωρά σε μια πολιτική μαζικών νομιμοποιήσεων. Όπως επισημαίνει η Κασιμάτη (1979, σ.43), «η μαζική νομιμοποίηση [...] θα αυξήσει τους κατώτατους μισθούς, θα επιβαρύνει τις κοινωνικές δαπάνες, θα μειώσει το συγκριτικό πλεονέκτημα του ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού και της ανεργίας του, επειδή θα μεταβάλλει τη σχέση μισθού-παραγωγικότητας»

Η παράνομη μετανάστευση είναι αιτία κοινωνικής περιθωριοποίησης και είναι μάλλον αναγκαία για το κράτος, καθώς μειώνει τη δυνατότητα αντίστασης στα μέτρα πολιτικής που εμποδίζουν την κοινωνική ένταξη και παράλληλα αναπαράγει την πολιτική εξουσία (Γεωργούλας, 2003, σ.101). Οι κρατικές υπηρεσίες λειτουργούν περισσότερο σε επίπεδο αστυνόμευσης και καταστολής (ό.π., σ.110).

Οι κρατικοί φορείς φαίνεται να μην είναι οι πλέον επιτυχείς στη δημιουργία συνεργασιών για την άσκηση πολυδιάστατων πολιτικών, που απαιτεί το ζήτημα της μετανάστευσης. Τα χαρακτηριστικά που δυσχεραίνουν τη συνεργασία των φορέων είναι: ο συγκεντρωτισμός, ο έντονος ιεραρχικός χαρακτήρας, η κυριαρχία γραφειοκρατικών κανόνων, καθώς και το μη κατάλληλο στελεχιακό δυναμικό (Καβουνίδη, 1996, σ.71).

Στο πλαίσιο της άναρχης πολιτικής της ελληνικής πολιτείας, η ένταξη των μεταναστών, περιορισμένη στις υποδεέστερες κοινωνικές θέσεις, δεν μπορεί να προχωρήσει με την αβεβαιότητα της νομιμότητάς τους.

Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική, χωρίς την παραδοχή ότι οι περισσότεροι μετανάστες ήρθαν για να μείνουν.

4.6 Παράγοντες που επηρεάζουν την ένταξη

Η κοινωνική ένταξη είναι μια πολύπλευρη διαδικασία η οποία εξαρτάται από μια σειρά παραγόντων που επηρεάζουν το ποιος θα ενταχθεί, σε ποιους τομείς, με ποιό τρόπο και με ποιό βαθμό ευκολίας.

Σύμφωνα με τον Δημουλά (2006, σ. 246), η διαδικασία της ένταξης καθορίζεται από τις «συνθήκες ανασύστασης της σχέσης του ατόμου με την κοινωνία υποδοχής και τους όρους συμμετοχής σ' αυτή», δηλαδή τη άρνηση κάποιων αξιών σχετικά με την άσκηση των καθημερινών δραστηριοτήτων και την υιοθέτηση εκείνων που αρμόζουν περισσότερο στις συνθήκες της νέας χώρας εγκατάστασης. Ακόμα, η ένταξη ή μη μέτρων κοινωνικής οργάνωσης από μέρους του κράτους της χώρας υποδοχής (ό.π.) Ο Δημουλάς δίνει, ιδιαίτερη έμφαση στον παράγοντα της επαγγελματικής απασχόλησης, καθώς αποτελεί ένα σημαντικότατο και προσδιοριστικό στοιχείο της ταυτότητας μπορεί να είναι παράγοντας ένταξης αλλά και αποκλεισμού (εάν π.χ. συνοδεύεται από την απουσία θέσεων εργασίας για το γηγενή πληθυσμό) (ό.π, σ. 248-249).

Ο Castles (2002, σ. 128-129) και άλλοι μελετητές της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών προτείνουν μια σειρά παραγόντων που επηρεάζουν τη διαδικασία τόσο από την πλευρά των κρατών όσο και από την πλευρά των μεταναστών ως ατόμων και ως εθνοτικών ομάδων. Η ένταξη αρχίζει πριν τη μετακίνηση καθώς είναι μέρος της μεταναστατευτικής διαδικασίας. Παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνική ένταξη των μεταναστών είναι:

- Η θέση της χώρας προέλευσης των μεταναστών στο παγκόσμιο επίπεδο, η οποία δηλώνει τις σχέσεις ισχύος στο διεθνές οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο καθορίζει και τη χώρα τον τρόπο και το βαθμό ευκολίας μετακίνησης αλλά και την ευκολία ένταξης. Οι πολίτες κάποιων κρατών την δυνατότητα να μετακινούνται από τη μια χώρα στην άλλη χωρίς πολύπλοκες διαδικασίες και προβλήματα και να ενσωματώνονται στις κοινωνίες υποδοχής.

- Οι κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές συνθήκες (όπως η φτώχεια, οι συγκρούσεις, η κοινωνική τάξη, η περιβαλλοντική υποβάθμιση και στη χώρα καταγωγής παίζουν σημαντικό ρόλο στον τρόπο μετακίνησης και ένταξης γιατί προσδιορίζουν τη σχέση που έχουν τα κράτη μεταξύ τους και τη σχέση των μεταναστών από διαφορετικές χώρες.
- Την τρίτη κατηγορία παραγόντων που επηρεάζουν την ένταξη των μεταναστών ο Castles την ονομάζει ως «κατηγορία εισερχόμενου». Ειδικευμένοι και ανειδίκευτοι εργαζόμενοι, αιτούντες άσυλο, εξαρτημένα μέλη ανεπίσημοι εργαζόμενοι διαμορφώνουν τους τρόπους ένταξης και τους διαφορετικούς τομείς ένταξης.
- Το νομικό καθεστώς σχετικά με την αντοχή υπηκοότητας, το καθεστώς διαμονής, το δικαίωμα στην εργασία, τη υγεία, τις κοινωνικές υπηρεσίες, τη στέγαση υποδηλώνουν την ύπαρξη ή μη σχέσεων ισότητας και τη διαφορετικότητα ως προς την ένταξη.
 - α. Τα χαρακτηριστικά των μεταναστών: το φύλο, η ηλικία, η υπηκοότητα, η χώρα προέλευσης, η οικογενειακή κατάσταση, η γνώση της γλώσσας, το θρήσκευμα, η απασχόληση, καθώς και η αναγνώριση των προσόντων τους και το είδος μετανάστευσης (αναγκαστική ή εθελούσια)
 - β. Τα χαρακτηριστικά της μεταναστευτικής ομάδας: ο αριθμός, η εθνικότητα, η γεωγραφική κατανομή, οι μεταναστευτικές οργανώσεις, η γεωγραφική και οικιστική συγκέντρωση, οι πολιτικοί και οι κοινωνικοί διαχωρισμοί.

Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι πολύ σημαντικά στη διαμόρφωση των αντιλήψεων και των στρατηγικών των μεταναστών, τις διαφοροποιήσεις και ιεραρχήσεις των σχέσεων καθώς και τις συλλογικές ή όχι εκφράσεις στο επίπεδο εθνότητας.

- Το πλαίσιο και οι συνθήκες μετανάστευσης στη χώρα εγκατάστασης, όπως: η αστυνομική και κατασταλτική πολιτική εισόδου, η

υποστηρικτική πολιτική, τα είδη και το εύρος μεταναστευτικών πολιτικών, η κατάσταση αγοράς και εργασίας, η ιστορία της μεταναστευτικής ομάδας στη χώρα, τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις, οι ρατσιστικές ενέργειες, οι σχέσεις μεταξύ των ομάδων του πληθυσμού.

- Η ανάπτυξη τυπικών και άτυπων δικτύων και στρατηγικών των ίδιων των μεταναστών (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ.19-20)

Άλλοι δύο παράγοντες που επηρεάζουν τη διαδικασία της ένταξης είναι το όνομα και η βίωση της απόρριψης. Πολλοί μελετητές έχουν επισημάνει ότι πολλοί μετανάστες (και ιδιαίτερα οι αλβανικής καταγωγής) αλλάζουν το όνομά τους σε ελληνικό ή βαπτίζονται για να έχουν καλύτερη αντιμετώπιση και ομαλότερη προσαρμογή στην ελληνική κοινωνία. Σημαντικός παράγοντας ένταξης ή αποκλεισμού του μετανάστη είναι το αν θα βιώσει τη απόρριψη, που δυσχεραίνει την πρόσβασή του στην κοινωνία υποδοχής και κατ' επέκταση την καθημερινότητά του, οδηγώντας τον στην κοινωνική απομόνωση (Κασιμάτη και Μουσούρου, 2006, σ. 154 -155).

Οι προαναφερθέντες παράγοντες είναι ζωτικής σημασίας στη διαμόρφωση των τρόπων διεκδίκησης της θέσης τους στην κοινωνία, στην οργάνωσή τους ανά εθνότητα, στην αναγνώριση των προσόντων τους και της ένταξής τους σε διάφορους τομείς στην αγορά εργασίας. Τέλος, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την κοινωνική κινητικότητα.

4.7 Οι διαστάσεις της διαδικασίας ένταξης

Οι τρεις κύριες διαστάσεις της διαδικασίας της ένταξης, σύμφωνα με τον Vermeulen (2004, σ. 27-28) είναι:

- Η δομική διάσταση

Κύριος στόχος της είναι η επίτευξη ίσων ευκαιριών, δηλαδή ίση πρόσβαση στην παιδεία, την απασχόληση, τη στέγαση και το πολιτικό σύστημα.

- Η κοινωνικοπολιτιστική διάσταση

Επικεντρώνει στο ζήτημα της επιλογής μεταξύ ομοιογένειας και ετερότητας. Μια πολιτική ένταξης που δίνει έμφαση σε αυτή τη διάσταση μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα μία «πλουραλιστική ανεκτικότητα» ή μία πολυπολιτισμική κοινωνική δομή. Αποκλείει δηλαδή πολιτικές αφομοιώσεις και μη ανεκτικότητας απέναντι σε εθνικές και πολιτιστικές διαφορές. Η αντίθεση ομοιογένεια – ετερογένεια δύσκολο να εξαλειφθεί σε μία κοινωνία. Ελάχιστες κοινωνίες είναι σχεδόν ελεύθερες μισαλλοδοξιών και αποδέχονται κάθε διαφορά (π.χ. η σουηδική κοινωνία).

- Η διάσταση ταυτότητας

Αυτή η διάσταση συνδέεται και με την κοινωνικοπολιτική διάσταση, αλλά εστιάζει στο θέμα της «ενσωμάτωσης» έναντι του αποκλεισμού. Π.χ. η αποδοχή του Ισλάμ ως θρησκείας στη χώρα υποδοχής είναι «ενσωμάτωση», ενώ η επίδειξη ανοχής και μόνο δεν είναι.

4.8 Κριτήρια της ένταξης

Η κοινωνική ένταξη των μεταναστών περιλαμβάνει την χωρική, την οικονομική, τη κοινωνική, την πολιτική, τη νομική και την ψυχολογική ένταξη. Για τη μέτρηση των δεικτών ένταξης το «Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής» προτείνει την κατηγοριοποίηση των κριτηρίων ως εξής:

- Εκπαίδευση
 - Πρόσβαση και ολοκλήρωση σπουδών
 - Αναγνώριση των προσόντων

- Κατάρτιση και απασχόληση
 - Συνδυασμός προσόντων και απασχόλησης
 - Συμμετοχή στα προγράμματα κατάρτισης και αποτελεσματικότητας
 - Εύρεση εργασίας (πως και πόσες αιτήσεις)
 - Ανεργία
 - Προηγούμενη απασχόληση
 - Εισόδημα
 - Αυτοαπασχόληση
 - Επιχειρήσεις
 - Προγράμματα επιδότησης

- Κοινωνικά
 - Οικιστικός διαχωρισμός
 - Εκμάθηση και επίπεδο γλώσσας
 - Μεικτοί γάμοι
 - Ρατσιστικές επιθέσεις
 - Ρατσιστικά εγκλήματα
 - Εγκληματικότητα

- Υγεία
 - Προσδόκιμο ζωής
 - Θνησιμότητα
 - Νοσηρότητα
 - Ατυχήματα
 - Πρόσβαση σε ιατρικές και νοσοκομειακές υπηρεσίες

- Νομικά
 - Δικαίωμα διαμονής και διάρκεια
 - Δικαίωμα συμμετοχής στην αγορά εργασίας και την ασφάλιση
 - Απόκτηση υπηκοότητας

- Πολιτικά
 - Συμμετοχή σε συνδικάτα και επαγγελματικές ενώσεις
 - Συμμετοχή σε διάφορες οργανώσεις
 - Αυτοοργάνωση
 - Συμμετοχή στα πολιτικά κόμματα
 - Αριθμός ψηφοφόρων
 - Συμμετοχή σε θέσεις εκπροσώπησης σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ. 22-23)

4.9 Σύγχρονες συγκριτικές έρευνες του φαινομένου της ένταξης των μεταναστών

Τα τελευταία χρόνια έχουν πραγματοποιηθεί κάποιες αρκετά αξιόλογες έρευνες. Η «MIPEX 2007» είναι η πιο πρόσφατη και πιο αξιόλογη του είδους. Το 2004 είχε υλοποιηθεί μια πρώτη πιλοτική της εκδοχή για 15 χώρες της Ε.Ε. και 80 δείκτες πολιτικής. Για την Ελλάδα είχε συμβάλει τότε η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (www.hlhr.gr/h/hr-kemol/docs/Pavlou-mipex2007.ppt)

Η MIPEX 2007 (Migrant Intergration Policy Index) περιελάμβανε 28 χώρες και 140 δείκτες πολιτικής και νομοθεσίας, στα εξής πεδία: τη μακρά διαμονή την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, την οικογενειακή επανένωση, την πολιτική συμμετοχή, την πρόσβαση κατά των διακρίσεων. Στην υλοποίηση της MIPEX 2007 συμμετείχαν περισσότεροι από 21 επιστημονικά κέντρα, θεσμοί, δημόσιες αρχές και οργανώσεις με 56 ειδικούς από 25 χώρες της Ε.Ε., την Ελβετία, τη Νορβηγία και τον Καναδά. Για την Ελλάδα, τα δεδομένα παρασχέθηκαν από την Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και ελέγχθηκαν για την αξιοπιστία τους από το Συνήγορο του Πολίτη (ό.π)

Όσον αφορά τα αποτελέσματα, τα υψηλότερα ποσοστά ένταξης των μεταναστών σε όλα τα πεδία κατείχε η Σουηδία, η οποία αποδείχθηκε πρότυπο άσκησης μεταναστατευτικής πολιτικής. Τη χειρότερη επίδοση στην ένταξη των μεταναστών είχε η Λετονία.

Η συγκεκριμένη έρευνα ανέδειξε ως ασθενέστερα σημεία της ελληνικής νομοθεσίας και πολιτικής για την ένταξη των μεταναστών:

- Τη κλειστή και περιοριστική πολιτική ιθαγένειας και την απουσία ευνοϊκών όρων πολιτογράφησης για τους μετανάστες που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα. Ως παράδειγμα της πολιτικής αυτής παραθέτει ότι το παράβολο για υποβολή αίτησης για πολιτογράφηση στην Ελλάδα είναι το

πιο ακριβό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1500€), ενώ η διοίκηση δεν έχει υποχρέωση απάντησης ή προθεσμίας για την εξέταση της αίτησης.

- Την ανύπαρκτη πολιτική συμμετοχή και τον αποκλεισμό των μεταναστών από τη διαμόρφωση της πολιτικής και της νομοθεσίας που τους αφορούν, καθώς και από τη συμμετοχή στις τοπικές υποθέσεις και την τοπική ζωή τόσο συμβουλευτικά, όσο και προς το δικαίωμα του «εκλέγειν» και «εκλέγεσθαι».

Μια ακόμη αξιόλογη έρευνα έγινε από τον Alexander, το 2003. Ο Alexander εξετάζει τις πολιτικές ένταξης στο τοπικό επίπεδο και προτείνει μια τυπολογία σχέσεων ξενιστή-ξένου, βάσει συγκεκριμένων στοιχείων που καλύπτουν 25 πόλεις στις οποίες περιλαμβάνονται η Αθήνα, η Ρώμη, το Τορίνο, η Βαρκελώνη, η Λίλ, η Μασσαλία και το Τέλ-Αβίβ. Η τυπολογία τους ακολουθεί σε κάποιο βαθμό τα παλαιότερα μοντέλα του «κράτους – έθνους», του «επισκέπτη εργαζόμενου» της «αφομοίωσης» και του «πλουραλισμού». Προσθέτει όμως μια νέα κατηγορία των «μεταβατικών» (transient) μεταναστών. Υποστηρίζει ότι αυτή η νοοτροπία του προσωρινού, χαρακτηρίζει στο πρώτο στάδιο της μετανάστευσης όταν ο πληθυσμός των μεταναστών είναι μικρός, τις αντιδράσεις των τοπικών αυτοδιοικήσεων: Π.χ. η Αθήνα από τις αρχές της δεκαετίας του '90 έως σήμερα. Συμπεραίνει ότι η θεώρηση των εργαζομένων – μεταναστών ως παροδικό φαινόμενο και η αποφυγή των ευθυνών των τοπικών αυτοδιοικήσεων αποδεδειγμένα δεν είναι μια βιώσιμη πολιτική μακροπρόθεσμα (Balwin-Edwards, 2004 σ. 15-16)

Τέλος, αναφέρουμε την έρευνα του Koff (2002) σε πόλεις της Γαλλίας και της Ιταλίας που καταγράφει με ακρίβεια το τοπικό πολιτικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο οι μετανάστες ανταγωνίζονται για τους διαθέσιμους πόρους, με στόχο τη δίκαιη κατανομή τους. Ο Koff διαπιστώνει πολύ σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των πόλεων, αμφισβητώντας για μια ακόμη φορά τη σημασία των εθνικών μοντέλων και πολιτικών (ό.π.,σ.15)

4.10 Η προβληματική των ερευνών

Κοινή διαπίστωση των μελετητών του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ελλάδα είναι η ελλιπής συγκέντρωση πληροφοριών και στατιστικών στοιχείων. Επιπλέον παρατηρούμε ανυπαρξία μελετών που εμβαθύνουν στη σχέση αλληλεπίδρασης κοινωνικού αποκλεισμού και μετανάστευσης.

Οι μελέτες με βασικό αντικείμενο τη μετανάστευση, αναφέρουν τον κοινωνικό αποκλεισμό ως συνέπεια ή εναλλακτικό όρο της μη ένταξης, χωρίς να δίδουν απαραίτητες πληροφορίες για το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι δε μελέτες με αντικείμενο τον «κοινωνικό αποκλεισμό», τον οποίο συχνά ταυτίζουν με τη «φτώχεια», επιγραμματικά παραθέτουν κάποια στοιχεία για τους μετανάστες, ως μια από τις κοινωνικά ευπαθείς ομάδες.

Στατιστικά στοιχεία για τον ακριβή αριθμό των μεταναστών στη χώρα μας δεν υπάρχουν, ιδιαίτερα βέβαια εκείνων που έχουν εισέλθει κατά τρόπο παράνομο. Κάποιες πηγές (απογραφή 2001, έρευνα εργατικού δυναμικού: ΕΕΔ) μας πληροφορούν για κάποια βασικά χαρακτηριστικά και τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά στοιχεία ανάλογα με την εθνικότητα, το φύλο, καθεστώς νομιμότητας κ.τ.λ. (Εμκε - Πουλοπούλου, 2007, σ. 39-40)

Η ΕΕΔ ως έρευνα θεωρείται πως υποεκτιμά το συνολικό αριθμό αλλοδαπών καθώς κατέγραψε 2, 4 φορές λιγότερους αλλοδαπούς από την απογραφή του 2001 (ΕΚΚΕ, 2005, σ. 40).

Τα στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών με τις άδειες παραμονής που εκδόθηκαν το 2004 είναι ελλιπή, για να αναφέρονται μόνο στην εθνικότητα και το φύλο των κατόχων. Η ποσοστιαία εκπροσώπηση τόσο των εθνικοτήτων όσο και του φύλλου διαφοροποιείται από αυτή της απογραφής του 2001.

Το γεγονός αυτό αποδίδεται σε ιδιαιτερότητες σχετικά με τη διαδικασία νομιμοποίηση και την συγκριτική ευχέρεια ή δυσχέρεια που αντιμετωπίζουν κάποια άτομα ή / και ομάδες. Π.χ. πολλές γυναίκες δεν εκδίδουν άδεια

παραμονής ή εντάσσονται στις περί «οικογενειακής συνένωσης» διάταξης (ΙΜΕΠΟ, 2007, σ. 38).

Ακόμα η συγκέντρωση πληροφοριών και στατιστικών στοιχείων όσον αφορά τη συμμετοχή των μεταναστών στην κοινωνική ασφάλιση (ΙΚΑ, ΤΕΒΕ, ΟΓΑ) είναι δύσκολη υπόθεση, καθώς δεν υπάρχει ηλεκτρονικό σύστημα συγκέντρωσης στοιχείων (ΕΚΚΕ, 2005, σ.88).

Από την άλλη πλευρά και η ερευνητική δραστηριότητα είναι μικρή και συνήθως αποσπασματική αφού αφορά ορισμένες εθνικότητες και τα αποτελέσματα των οποίων δεν είναι δυνατό να γενικευτούν στο σύνολο των μεταναστών. Ενίοτε αναφέρεται σε ειδικά θέματα όπως η εκπαίδευση των παιδιών των μεταναστών, η απασχόληση στον αγροτικό τομέα κ.ά. (Εμκε – Πουλοπούλου, 2007 σ. 40)

Η έρευνα στην Ελλάδα υποχρηματοδοτείται. Ενδεικτικά, η ακαθάριστη εγχώρια δαπάνη για την έρευνα και την τεχνολογική ανάπτυξη σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν για το 2004, 0,58% έναντι 1,9% στην Ευρώπη των 25, 1,95 στην Ευρώπη των 15 και 3,74 στη Σουηδία. Έτσι αξιόλογοι ερευνητές ειδικευμένοι σε θέματα μετανάστευσης εργάζονται σε ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια της Ευρώπης και της Αμερικής καθώς δεν απορροφούνται στην Ελλάδα .

Η μη χρηματοδότηση της έρευνας ως αποτέλεσμα έχει τον περιορισμένο αριθμό, τη σχετικά μικρή κλίμακα των ερευνών και το γεγονός ότι δεν έχει γίνει ακόμη έρευνα με πανελλήνιο αντιπροσωπευτικό δείγμα. Η έλλειψη προσφάτων επίσημων στατιστικών στοιχείων και επιστημονικών ερευνών οδηγεί τους μελετητές και στη χρήση δημοσιευμάτων εφημερίδων και περιοδικών, τα οποία συχνά είναι ιδεολογικά χαρακτηρισμένα και μπορεί να τα διαπερνά ένας «λανθάνων φασισμός», που δύσκολα διακρίνεται (ό.π., σ. 41-43).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

«ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΕΝΟΣ» ΚΑΙ «ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ» ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΔΥΟ ΕΝΝΟΙΕΣ ΑΛΛΗΛΕΝΔΕΤΕΣ;

5.1 Αποτίμηση των δεικτών μέτρησης των σταδίων της πορείας ένταξης των μεταναστών

Στο Κεφάλαιο αυτό, για την αποτίμηση της ενταξιακής πορείας των μεταναστών, υιοθετούμε τα «Τρία στάδια ένταξης» που εντοπίζει ο Baldwin-Edwards, κατά τη διάρκεια του κύκλου της μεταναστευτικής ζωής, τα οποία είναι:

- Στάδιο 1: στέγη και απασχόληση (που περιλαμβάνει τη νομική ένταξη, την αγορά εργασίας και τη στέγαση).
- Στάδιο 2: ομαδοποίηση οικογενειών και εγκατάσταση (που περιλαμβάνει την γλώσσα και την παιδεία, την υγεία και τις κοινωνικές υπηρεσίες, την κοινωνική και πολιτιστική ένταξη).
- Στάδιο 3: σχηματισμός εθνικών κοινοτήτων ή/και αφομοίωση (που περιλαμβάνει την κτήση ιθαγένειας, την συμμετοχή στην πολιτική, τη θρησκευτική ελευθερία και το σεβασμό τη διαφορά. (Baldwin-Edwards, 2004, σ.17).

Το στάδιο αυτό σχετίζεται με τη νομική ένταξη, την αγορά εργασίας, τη στέγαση και το θέμα της παιδείας για τις οικογένειες με παιδιά.

Α. Νομική Ένταξη

Ο Kupferberg (2003, σ.90) σημειώνει ότι «ο μετανάστης πρέπει καταρχήν να διαπραγματευτεί το δικαίωμα διαμονής του, καθώς αυτή είναι μία απαραίτητη προϋπόθεση για όλα τα άλλα δικαιώματα που μπορεί να επιδιώξει αργότερα... Μόνο όταν έχει επιλυθεί με επιτυχία αυτό το ζήτημα (δηλ. το νομικό καθεστώς) μπορούν οι μετανάστες να προχωρήσουν στη διαπραγμάτευση άλλων σημαντικών θεμάτων, όπως δικαιώματα πολιτικής, κοινωνικής, ή κοινωνικο-οικονομικής συμμετοχής, ή πολιτιστικά ...»

Οι κατάλληλοι δείκτες είναι: η αναλογία αδειών διαμονής προς τους εγγεγραμμένους μεταναστευτικούς πληθυσμούς, ο χρόνος συνεχόμενης διαμονής ανά εθνικότητα, η έκταση των απελάσεων λόγω παράνομης διαμονής, η διάρκεια ισχύος των αδειών διαμονής, το ποσοστό των μεταναστών που έχουν μόνιμο δικαίωμα διαμονής, η πρόσβαση σε δικαιώματα επανένωσης οικογενειών (Baldwin-Edwards, 2004, σ.19-20).

Παρατηρώντας τα στατιστικά δεδομένα, μπορούμε να πούμε ότι το σημαντικότερο ίσως βήμα για την ένταξη των μεταναστών δεν έχει υλοποιηθεί για πολλούς που συνεχίζουν να ζουν στην αβεβαιότητα. [Σύμφωνα με τα στοιχεία της MRB HELLAS το 2003 το 50% είχε ζήσει για 6-10 χρόνια και το 15% για πάνω από 10 (www.athensnews.gr)]. Πολλοί δεν έχουν άδεια παραμονής και όσοι έχουν, «μπλέκονται» ανά τακτά διαστήματα στα γρανάζια της γραφειοκρατίας για την ανανέωση τους. Το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης δεν έχει δώσει επίσημα στοιχεία για τις απελάσεις, έχουν όμως διαρρεύσει. Οι

αριθμοί είναι σημαντικοί και δεν έχουν παρατηρηθεί σε καμία άλλη ευρωπαϊκή χώρα (Πίνακας 48), (Baldwin-Edwards, 2004, σ.25).

Η διάρκεια ισχύος των αδειών παραμονής κυμαίνεται από ένα ως δύο χρόνια ανάλογα με το λόγο που ζητείται (π.χ. για εξαρτημένη εργασία ισχύει για δυο χρόνια, ενώ για σπουδές για ένα). Κάθε φορά που ο μετανάστης κάνει αίτηση ανανέωσης της άδειας παραμονής, μαζί με τα δικαιολογητικά του, καταβάλλει παράβολο 147 Ε. Ο αριθμός των άδειων που έχουν εκδοθεί για οικογενειακή επανένωση είναι μικρός (www.kekakmon.gr).

Χρειάζονται γενναίες αλλαγές για την νομική ένταξη των μεταναστών και η αρχή πρέπει να είναι η νομιμοποίηση των μεταναστών που ζουν στην Ελλάδα. Οι ομάδες μεταναστών που είναι ασφαλείς ως προς τη νομιμότητα τους καθώς έχουν μόνιμο δικαίωμα διαμονής, είναι μόνο οι πολίτες των χωρών της ΕΕ και οι ελληνικής καταγωγής μετανάστες. Ως προς τους μετανάστες τρίτων χωρών η νομική ένταξη είναι ανεπιτυχής.

B. Αγορά Εργασίας

Η εργασία είναι πολύ σημαντικός δείκτης για την ένταξη, όχι μόνο για οικονομικούς λόγους, αλλά και κοινωνικούς. Όπως, και η συνάφεια μεταξύ της εργασίας που έκανε ο μετανάστης και της εργασίας στο τόπο εγκατάστασης. Η απο-ειδίκευση οδηγεί το μετανάστη σε μία ολοκληρωτική σύνδεση του με την υποβαθμισμένη και κοινωνικά απομονωτική εργασία (Ψημμένος, 1999, σ.105). Στην «Έκθεση για την Δημόσια συζήτηση του προγράμματος IAPASIS», επισημαίνεται ότι στην Ελλάδα η απώλεια θέσης εργασίας συνεπάγεται σχεδόν παντά την άρση της άδειας διαμονής (Ψημμένος, 2003, σ.125).

Όπως είδαμε οι μετανάστες απασχολούνται σε εργασίες κυρίως χειρωνακτικές και κάπως υποτιμημένες από τους ντόπιους. Τα επίπεδα ασφάλισης τους είναι μάλλον ασαφή. Το ελληνικό κράτος δείχνει ότι

νομιμοποιεί την απροθυμία των εργοδοτών να ασφαλίσουν τους μετανάστες, αφού συνήθως απαιτούνται 300 ένσημα για την ανανέωση αδειών εργασίας.

Υπάρχει μεγάλη γκάμα εθνοτήτων στις επιχειρήσεις ξένων (από την Αρμενία και τον Λίβανο, Κούρδοι, από το Σουδάν, από την Αίγυπτο, το Ιράκ, τη Συρία, την Ινδία, το Πακιστάν, το Μπανγκλαντές, και την Κίνα), με τους Κινέζους να πλειοψηφούν (www.migrantingreece.gr).

Το θετικό στοιχείο που μπορεί να αποτελέσει την οδό προς την ένταξη, είναι ότι πρόσφατες έρευνες έχουν εντοπίσει στην αύξηση της αυτοαπασχόλησης. Η επιχειρηματικότητα στα πλαίσια της εθνικής κοινότητας έχει εξελιχθεί σε σημαντική δραστηριότητα για τους μετανάστες στην Ελλάδα και εξαιρετικά βοηθητική για την ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία (Baldwin-Edwards, 2004, σ.29).

Ενώ κάποιες ομάδες, μέσα στο χρόνο έχουν καταφέρει να ενταχθούν ικανοποιητικά στην αγορά εργασίας (συμμετέχοντας και σε εργατικά συνδικάτα) κάποιοι άλλοι είναι στο περιθώριο δουλεύοντας σε καθεστώς δουλοπαροικίας (π.χ. οι μετανάστες αγρότες στην Ν.Μανωλάδα -οι περισσότεροι ινδικής καταγωγής-). Διακρίσεις όσον αφορά στην εργασία συνεχίζουν να υπάρχουν. Σπάνια, μετανάστες τρίτων χωρών που διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα προσλαμβάνονται σε κοινωνικά αναγνωρισμένες θέσεις και αποκλείονται (ακόμα και μετανάστες δεύτερης γενιάς) από το Δημόσιο.

Γ. Στέγαση και αστικό περιβάλλον

Η στέγαση είναι ένα σημαντικότατο στοιχείο στη διαδικασία της ένταξης. Εδώ διερευνούνται τα ακόλουθα : τα σχετικά με τη στέγαση δικαιώματα (όπως της πρόσβασης σε κρατικά επιδοτούμενη στέγη), οι διακρίσεις στην ενοικίαση κατοικίας (όπως άρνηση ενοικίασης ή χρέωση υψηλότερου μισθώματος), ο αστικός διαχωρισμός ή ο σχηματισμός εθνικών εθνικών γκέτο και οι συνθήκες

στέγασης (όπως ο αριθμός προσώπων ανά δωμάτιο, ο χώρος ανά πρόσωπο και η ποιότητα (Baldwin-Edwards, 2004, σ.20).

Σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα που έχουμε παραθέσει, οι μετανάστες μένουν συνήθως σε υποβαθμισμένες περιοχές, όπου τα ενοίκια είναι χαμηλά. Ο αστικός διαχωρισμός είναι εμφανής, ιδιαίτερα σε περιοχές στο κέντρο της Αθήνας. Ο Παύλου επισημαίνει τον κίνδυνο γκετοποίησης.

Όσον αφορά τις διακρίσεις στην ενοικίαση στέγης, δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία. Τηλεοπτικά ρεπορτάζ και άρθρα στον περιοδικό τύπο έχουν αναδείξει περιπτώσεις άρνησης ιδιοκτητών να ενοικιάσουν τα σπίτια τους, κυρίως σε Αλβανούς. Πολλοί ιδιοκτήτες στην τηλεφωνική τους επικοινωνία με υποψήφιους ενοικιαστές, η πρώτη ερώτηση που κάνουν είναι αν είναι αλλοδαποί (www.enet.gr).

«Αν η λέξη οικία συμβολίζει ασφάλεια, αναγνώριση και προσδιορισμό του κοινωνικού είναι, τότε οι χώροι διαμονής των μεταναστών στην Αθήνα συμβολίζουν ανασφάλεια, περιθωριοποίηση και αποξένωση», έγραφε ο Lefebvre το 1991, όταν ακόμα το μαζικότατο ρεύμα μετανάστευσης εξελίσσεται.

Οι μετανάστες που έρχονται στην Ελλάδα «σπρώχνονται» προς τις περιοχές και τις οικίες που είναι «φτωχικές» και κοινωνικά παρέχουν τις ίσως λιγότερες ευκαιρίες μόνιμης διαμονής και επαφής ή ένταξης στο κοινωνικό περιβάλλον. Συχνά οι ανάγκες μιας οικογένειας δεν εξυπηρετούνται (απουσία σχολείων, πάρκων κ.α.), (Ψημμένος, 1995, σ.79).

Τα στοιχεία διάφορων ερευνών (βλ. κεφ. 3.4.9), δείχνουν πως αντιμετωπίζουν προβλήματα στέγασης όπως η έλλειψη βασικών ανέσεων, ο συνωστισμός, οι ανθυγιεινές συνθήκες, που μπορούν να δημιουργήσουν σωρία ψυχοσωματικών προβλημάτων.

Οι μετανάστες που ζουν μόνιμα στη χώρα μας έχουν θεωρητικά πρόσβαση σε κρατικά επιδοτούμενη στέγη, αλλά στην πράξη λίγοι μετανάστες την έχουν αποκτήσει λόγω της περιορισμένης ασφαλιστικής κάλυψής τους πριν

το 1998. Οι απαιτήσεις του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας, δύσκολα πληρούνται ακόμη και από Έλληνες. Στην περίπτωση των μεταναστών, αποτελούν έμμεση διάκριση (Baldwin-Edwards, 2004, σ.32).

ΣΤΑΔΙΟ ΔΥΟ: οικογενειακή ομαδοποίηση και εγκατάσταση

Το στάδιο αυτό πραγματεύεται τις ανάγκες της οικογένειας και ειδικά των παιδιών.

A. Παιδεία και γλώσσα

Όσον αφορά στη σχολική εκπαίδευση η σχολική επίδοση των μεταναστών εμφανίζεται χαμηλή (βλ.κεφ.3.5). Η μη καλή γνώση της γλώσσας είναι μια σημαντική αιτία της σχολικής αποτυχίας των μεταναστών μαθητών (Santos, 1999, σ.445). Η εγκατάλειψη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης έχει ως συνέπεια την ανολοκλήρωτη διαδικασία κοινωνικοποίησης και αργότερα την ελλειμματική πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική κατάρτιση (Σταμέλος, 1999, σ.318).

Οι ανεπάρκειες που παρουσιάζονται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα έμποδίζουν την ένταξη πολλών παιδιών στη σχολική κοινότητα και τους οδηγούν στο σχολικό και κοινωνικό αποκλεισμό. Το ίδιο συμβαίνει και με ενήλικες, λόγω της έλλειψης προγραμμάτων εκμάθησης της γλώσσας για ωεοεισερχόμενους μετανάστες από το κράτος . Ευτυχώς κάποιες μη κυβερνητικές οργανώσεις επωμίζονται αυτό το έργο.

B.Υγεία και κοινωνικές υπηρεσίες

Δεν υπάρχουν σαφή στοιχεία για τη συμμετοχή των μεταναστών στις κοινωνικές υπηρεσίες. Όλοι οι νόμιμοι μετανάστες δικαιούνται δωρεάν αντιμετώπιση των επειγόντων περιστατικών στα δημόσια νοσοκομεία. Για περαιτέρω χρήση των δημόσιων υπηρεσιών υγείας ,απαιτείται η κάλυψη των ασφαλιστικών ταμείων (Baldwin-Edwards, 2004, σ.38). Ένας άλλος δείκτης, είναι η δωρεάν ιατρική αρωγή που προσφέρουν μη κυβερνητικοί οργανισμοί όπως οι Γιατροί του Κόσμου, όμως αυτός είναι περισσότερο δείκτης αποκλεισμού παρά ένταξη .

Και στο πεδίο αυτό βλέπουμε ότι για το κράτος της Ελλάδας οι μη νόμιμοι μετανάστες είναι άνθρωποι-φαντάσματα που δεν έχουν δικαίωμα στην υγεία.

Γ. Κοινωνική και πολιτιστική ένταξη

Ορισμένα στοιχεία από τα οποία μπορεί να εκτιμηθεί η κοινωνική και πολιτιστική ένταξη είναι η συμμετοχή των μεταναστών στα ΜΜΕ και στις διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις, η εγκληματικότητα , οι μεικτοί γάμοι, η συμπεριφορά των κρατικών αρχών προς αυτούς κ.α.Κάποιοι από τους δείκτες είναι ποιοτικοί και δε μπορούν να αναλυθούν αντικειμενικά (Baldwin-Edwards, 2004, σ.21-22)

Πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις (φεστιβάλ κατά του ρατσισμού, σειρά εκδηλώσεων για το πολιτισμό των χωρών των μεταναστών κ.α.) με συμμετοχή μεταναστών και Ελλήνων, τις οποίες συνήθως διοργανώνουν μη κυβερνητικές οργανώσεις και ενώσεις μεταναστών (ο αριθμός των οποίων είναι μεγάλος και ολοένα αυξάνεται).

Η Ελληνική τηλεόραση δε φαίνεται ούτε να αποκλείει ούτε να καταβάλλει ιδιαίτερες προσπάθειες να τους συμπεριλάβει Η ραδιοφωνική κάλυψη είναι εκτενέστερη Η πλειονότητα των εφημερίδων φαίνεται να ακολουθούν την ίδια γραμμή με την τηλεόραση, ούτε αποκλεισμός, ούτε συμπερίληψη (βλ. Κεφ. 5.3).

Οι κρατικές υπηρεσίες που εξυπηρετούν τακτικά μετανάστες έχουν αρχίσει να γίνονται πιο ευαίσθητες σε θέματα σχετικά με τα δικαιώματα και την κοινωνική ένταξη των μεταναστών, ύστερα από τις έντονες επικρίσεις από ακαδημαϊκούς ερευνητές και ορισμένους δημοσιογράφους. Πρόσφατη εξασέλιδη εγκύκλιος του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης δίνει σαφείς οδηγίες προς ενίσχυση των δικαιωμάτων των μεταναστών και απαγόρευση της βίας από αστυνομικούς (Baldwin-Edwards, 2004, σ.39). Δυστυχώς τα κρούσματα σωματικής και ψυχολογικής κακοποίησης (που έχουν επιφέρει και θάνατο) από αστυνομικούς και λιμενικούς είναι πολλά (Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων του ΟΗΕ Έκθεση 26/11/2006).

Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα παρουσιάζει υψηλά επιπέδα ξενοφοβίας έλλειψης ανεκτικότητας στις δημοσκοπήσεις, που όμως είναι λιγότερο ορατά στην πραγματικότητα (Baldwin-Edwards, 2004, σ.40). Αυτό που προκύπτει είναι μάλλον η αντιφατική και αμφιθυμική στάση των Ελλήνων και των μεταναστών ταυτόχρονα.

Τα στατιστικά για την ορατή εγκληματικότητα είναι αναξιόπιστα (για τους λόγους που αναφέραμε στο Κεφ 3.4.15). Στη χώρα μας παρατηρείται μια αυξομείωση που δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση θα θεωρηθεί ότι βιώνουμε την έκρηξη του εγκλήματος. Υπάρχει μια ανοδική τάση που εμφανίζεται σταθερά προτού ακόμη τα κύματα των μεταναστών φθάσουν στη χώρα και δε συνδέεται με την εθνικότητα, αλλά με τα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά που δημιουργούν καταστάσεις αποκλεισμού, όπως η φτώχεια.

Σχετικά με τους μεικτούς γάμους, δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, αν και υπάρχει μια γενική αίσθηση ότι έχουν τάση αύξησης τα τελευταία χρόνια.

Στο θέμα της κοινωνικής και πολιτικής ένταξης, τα λίγα στοιχεία που έχουμε δείχνουν ότι έχει αρχίσει η ένταξη ορισμένων ομάδων στο κύριο ελληνικό ρεύμα.

ΣΤΑΔΙΟ ΤΡΙΑ: Σχηματισμός εθνικών κοινοτήτων ή/και αφομοίωση

A.Παραχώρηση ιθαγένειας

Η Ελληνική ιθαγένεια παρέχεται σε άτομα Ελληνικής καταγωγής. Οι Ελληνικής καταγωγής μετανάστες από τον Πόντο που υποβάλλουν τα απαιτούμενα δικαιολογητικά περνώντας από γρήγορες διαδικασίες για την απόκτηση ιθαγένειας. Οι υπόλοιποι ομογενείς πρέπει να υποβάλλουν αίτηση μέσω της συνήθους διαδικασίας πολιτογράφησης, χωρίς όμως να καταβάλλουν την προβλεπόμενη εισφορά (www.kekakmon.gr). Οι αλλογενείς υποβάλλουν αιτήσεις μέσω αυτής της διαδικασίας, αλλά απαιτείται να έχουν διαμείνει στην Ελλάδα επί τουλάχιστον 10 χρόνια, να μιλούν και να γράφουν Ελληνικά σε πολύ καλό επίπεδο, και να καταβάλλουν εισφορά €1.500, η οποία είναι η υψηλότερη στην Ευρώπη! (www.hlhr.gr/h/hr-kemol/docs/Pavlou-mipex2007.ppt)

Επιπλέον, η Ελλάδα συνήθως απαιτεί την παραίτηση από τις προηγούμενες ιθαγένειες. Οι αριθμοί των εγκεκριμένων αιτήσεων πολιτογράφησης είναι πολύ χαμηλοί. Δεν υπάρχουν στοιχεία σχετικά με τις αιτήσεις που δεν εγκρίνονται .

Τα παιδιά των μεταναστών, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα, δεν λαμβάνουν ιθαγένεια, ακόμη και όταν δεν έχουν λάβει την ιθαγένεια των γονέων τους (Εψιλον, τεύχος 890, 4-5-08, σ. 53-58). Αν εντός ενός έτους δεν βρουν δουλειά ή δε σπουδάζουν σε κάποια σχολή του Πανεπιστημίου ή των Τ.Ε.Ι, κινδυνεύουν να απελαθούν.

B. Συμμετοχή στην πολιτική

Οι νόμιμοι μετανάστες στην Ελλάδα δεν έχουν το δικαίωμα του «εκλέγειν και του εκλέγεσθαι» ούτε στις εθνικές, ούτε στις δημοτικές εκλογές. Περίπου οι μισές από τις χώρες της ΕΕ παραχωρούν τα δικαιώματα ψήφου στις τοπικές εκλογές, είτε σε όλους ή βάσει διμερών συμφωνιών(www.hlhr.gr/h/hr-kemol/docs/Pavlou-mipex2007.ppt).

Η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα της ΕΕ όπου δεν υπάρχει επίσημη υπηρεσία εκπροσώπησης των μεταναστών, που να μπορεί να συνδιαλέγεται για ζητήματα που αφορούν τους μετανάστες με την ελληνική πολιτεία (Baldwin-Edwards, 2004, σ.41).

Γ. Θρησκευτική ελευθερία και πρακτική

Στην Ελλάδα δεν φαίνεται να υπάρχει ουσιαστική πολιτική ανεξιθρησκείας, ακόμη και σήμερα. Ίσως ένα βήμα ήταν η απόφαση της μη αναγραφής του θρησκευάτος στις ταυτότητες Έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος στην παραχώρηση αδειών για τόπους προσευχής (ECRI, 2004:21), όμως -πλην της Θράκης- δεν υπάρχουν νόμιμα τεμένη, παρά το μεγάλο αριθμό Μωαμεθανών που ζει στη χώρα μας. Η χώρα μας δεν έχει προχωρήσει σε καμία παραχώρηση αδειών ανέγερσης τζαμιών και ούτε προβλέπεται να γίνει κάτι τέτοιο, λόγω του πολιτικού κόστους. Στην Πλάκα υπήρχε ένα παλιό τέμενος, αλλά δεν λειτουργεί (Baldwin-Edwards, 2004, σ.42).

Πρόσφατη Έκθεση της ECRI (ECRI, 2004, σ.21-22) αναφέρει τη παραβίαση των θρησκευτικών ελευθεριών λόγω της έλλειψης νομίμων τζαμιών, αλλά και του γεγονότος ότι οι Μωαμεθανικές συνήθειες περί αποτέφρωσης και ταφής δεν επιτρέπονται, εκτός της Θράκης.

Η μουσουλμανική τους πίστη συχνά είναι αρνητικός παράγοντας πρόσληψης σε θέσεις εργασίας, λόγω του ιδιότυπου ρατσισμού που υπάρχει ακόμα σε ένα κομμάτι των Ελλήνων ορθοδόξων.(Ιμάμ, Τσακιρίδη, 2003, σ.

154). Ένα ακόμη ζήτημα που δεν έχει διευθετηθεί είναι η διδασκαλία του συνόλου των θρησκειών στο μάθημα των θρησκευτικών.

Δ.Σεβασμός στη διαφορά

Οι επίσημοι θεσμοί της πολιτείας και ένα μέρος του ελληνικού λαού φαίνεται να παρουσιάζουν χαμηλή ανεκτικότητα προς το διαφορετικό. Η ίδρυση και δράση αρκετών μη κυβερνητικών οργανώσεων από Έλληνες, είναι ένα ελπιδοφόρο μήνυμα.

Στην Ελλάδα λίγοι μετανάστες έχουν φτάσει σε αυτό το στάδιο. Οι υφιστάμενες δομές, όπως οι ετήσιες ή διετείς άδειες διαμονής επί δεκαετίες, η απουσία δικαιωμάτων ψήφου (έστω στις δημοτικές εκλογές) οι χρονοβόρες και δαπανηρές διαδικασίες για την απόκτηση ιθαγένειας, οι διακρίσεις υπέρ - αποκλειστικά- των αλλοδαπών ελληνικής καταγωγής, η (στην καλύτερη περίπτωση) απλώς ανεκτή θρησκευτική ελευθερία δείχνουν ότι ο κανόνας είναι ο αποκλεισμός, παρά η ένταξη... Οι μετανάστες καλούνται να προσπαθήσουν να αφομοιωθούν και στον βαθμό που είναι δυνατό να γίνουν Έλληνες.

5.2 Συμπεράσματα για την πορεία ένταξης των κύριων εθνικών ομάδων μεταναστών

Η απουσία μιας πανελλαδικής έρευνας για το σύνολο των εθνοτήτων που ζουν στην Ελλάδα δεν μας δίνει τη δυνατότητα για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων, σχετικά με την ενταξιακή τους πορεία. Η πλειονότητα των μελετητών και των ερευνητών, καταλήγουν στα εξής:

Αλβανοί: Φαίνεται να ακολουθούν μια στρατηγική αφομοίωσης, Είναι ευέλικτοι στο θέμα της θρησκείας. Βαπτίζουν συχνά τα παιδιά τους στην Ορθόδοξη εκκλησία και υιοθετούν Ελληνικά ονόματα (Κασιμάτη, Μουσούρου, 154). Η ιστορική τους πορεία στο χρόνο δείχνει ότι η κουλτούρα της χώρας τους προσαρμόζεται στα διάφορα καθεστώτα εξουσίας, διατηρώντας την ταυτότητά της. Επομένως είναι αμφίβολο το αν πράγματι θα αφομοιωθούν και θα γίνουν Έλληνες. Επίσης αμφίβολο είναι το αν θα παρουσιάσουν την κλασσική πορεία αφομοίωσης ή θα περιοριστούν στον σχηματισμό μίας υποδεέστερης τάξης. Είναι πιθανό οι Αλβανοί να ακολουθήσουν και τις δύο κατευθύνσεις, καθώς ο πληθυσμός τους είναι μεγάλος και η κοινότητα τους χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνοχής (Baldwin-Edwards, 2004, σ.46)

Μετανάστες από τα (υπόλοιπα) Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη:

Η στρατηγική ένταξης που ακολουθούν είναι μάλλον ασαφής. Οι Βούλγαροι, οι Ρουμάνοι, οι Ουκρανοί, και άλλοι μάλλον θεωρούν τους εαυτούς τους περισσότερο «επισκέπτες-εργαζόμενους». Κάποιοι βέβαια, δείχνουν να έχουν πιο μακροπρόθεσμα σχέδια για παραμονή στη χώρα. Δεν επιθυμούν να προσαρμοστούν στην ελληνική νοοτροπία (εν αντιθέσει με τους Αλβανούς (ό.π.)

Πολωνοί: Έχουν σχηματίσει μία εθνική κοινότητα, βέβαια όχι τόσο απομονωμένη (όπως π.χ. στις Η.Π.Α). Συνδέονται σε αρκετά μεγάλο βαθμό με την ελληνική οικονομία και κοινωνία. Συγχρόνως όμως επιδεικνύουν μεγάλη αυτάρκεια στα πλαίσια της πολωνικής κοινότητας (Κασιμάτη, 2003, 37).

Ασιάτες: Οι μελετητές εντοπίζουν δύο βασικές κατηγορίες :

α. Οι επισκέπτες-εργαζόμενοι (άνδρες από το Πακιστάν, την Ινδία, και το Μπαγκλαντές) που δεν σκέπτονται να ενσωματωθούν. Περιορίζονται σε χαμηλόμισθες εργασίες στη βιομηχανία ή τον αγροτικό τομέα, λόγω της περιορισμένης γνώσης ελληνικών και του χαμηλού μορφωτικού τους επιπέδου. Πολλοί θεωρούν την Ελλάδα ως ενδιάμεσο σταθμό προς άλλους τόπους, και ειδικά το Ηνωμένο Βασίλειο.

β. Οι ελεύθεροι επαγγελματίες, οι δραστηριότητες των οποίων απευθύνονται κυρίως σε διάφορες εθνικές κοινότητες, αλλά συνδέονται και με την ελληνική οικονομία και κοινωνία (Baldwin-Edwards, 2004, σ.46-47).

Αιγύπτιοι: Βρίσκονται στην Ελλάδα εδώ και αρκετές δεκαετίες και είναι παράδειγμα κλασσικής αφομοίωσης. Δεν υπάρχουν πολλές πληροφορίες για την κοινότητά τους (ό.π., σ.47).

5.3 Ο ρόλος των Μ.Μ.Ε.

Σήμερα, τα ΜΜΕ έχουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση στάσεων, αντιλήψεων και κοινωνικής συνείδησης. Ο διαμεσολαβητικός τους ρόλος, έχει τη δύναμη να ενισχύει ή να αμβλύνει τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις για τους «διαφορετικούς» μετανάστες, να δημιουργεί τις ανάλογες δημόσιες συμπεριφορές, να «αποκλείει» και να «εντάσσει».

Τα ΜΜΕ στην Ελλάδα (ιδιαίτερα στις άρχες της μαζικής εισροής των μεταναστών στη δεκαετία του '90) φαίνεται ότι δεν περιορίζονται στη κατασκευή της μεταναστευτικής απειλής, αλλά αναλαμβάνουν σιωπηρά το ρόλο του προασπιστή των απειλούμενων κοινωνικών αξιών.

Η υιοθέτηση του «προασπιστή της απειλούμενης κοινωνίας», μπορεί να μη τα ωθεί στην υπόδειξη επιθέσεων εις βάρος των μεταναστών, αλλά τα εμποδίζει να καταγγείλουν τη τέλεση ανάλογων πράξεων και να αναφέρουν τα αληθινά κίνητρα τους. Συχνά βαπτίζουν ξυλοδαρμούς και δολοφονίες μεταναστών ως «μοιραίο γεγονός», αποκρύπτοντας τα ρατσιστικά κίνητρα, παρουσιάζοντας τα ως αποτελέσματα μιας σοβαρής κατάστασης, που συνδέεται με την παρουσία υπερβολικά πολλών μεταναστών. Έτσι, τα ΜΜΕ μετατρέπουν το θύμα σε θύτη (Τσουκαλά, 2001, σ.73-75).

Όμως, η έννοια του «προασπιστή των κοινωνικών αξιών» είναι πολυσήμαντη και δεν συνεπάγεται πάντα την υιοθέτηση εχθρικής στάσης προς τους μετανάστες. Παραδείγματος χάριν, μετά το Μάρτιο του '98, , ορισμένες εφημερίδες (όπως η Ελευθεροτυπία, τα Νέα, η Αυγή κ.ά.), ανέλαβαν το ρόλο αυτό, διοργανώνοντας μια εκστρατεία κατά των ξενοφοβικών και ρατσιστικών στάσεων στην ελληνική κοινωνία (Κωνσταντινίδου, 1999, σ.109-110).

Ο τρόπος (λεκτικός, φωτογραφικός, δημοσιογραφικός) παρουσίασης ορισμένων εγκλημάτων απεχθών, εντυπωσιακών, βίαιων, κατά κανόνα υπερτονισμένων, τροφοδοτούν το δικαιολογημένο ή όχι φόβο θυματοποίησης

του καθένα και το συναίσθημα της μειωμένης εθνικής δημόσιας ασφάλειας (Αλεξιάδης, 1991, σ.4-5).

Σύμφωνα με έρευνα της Επιτροπής Κατά του Ρατσισμού , τα MME –με προεξέρχουσα την τηλεόραση-, συμβάλλουν στη ξενοφοβία του κοινού. Ιδιαίτερα επιρρεπείς είναι όσοι δεν έχουν συνειδητοποιήσει πού οφείλονται τα προβλήματα τους και ψάχνουν αποδιοπομπαίους τράγους για να τους ενοχοποιήσουν (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007, σ.504).

Μελετητές και ερευνητές, έχουν καταλήξει ότι στην Ελλάδα τα MME δίνουν στους μετανάστες (και κυρίως στους Αλβανούς) μια αρνητική ή τουλάχιστον προβληματική εικόνα. Αντιμετωπίζονται ως απειλή και αιτία έξαρσης της εγκληματικότητας ή ανταγωνιστικά (π.χ. «...οι ξένοι κλέβουν τις δουλειές και μειώνουν τις αμοιβές των Ελλήνων.»).

Η παρουσίαση των μεταναστευτικών ζητημάτων εξαρτάται και από πολιτικούς , κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες. Εμπειρικές έρευνες, σε όλη την Ευρώπη, διαπίστωσαν ότι σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης η παρουσίαση της εικόνας των αλλοδαπών τείνει να είναι περισσότερο θετική, σε περιόδους οικονομικής στασιμότητας είναι περισσότερο αρνητική παρά θετική και σε περιόδους οικονομικής κρίσης είναι περισσότερο αρνητική (Γαλάνης, 2003, σ.249-250).

Πολλές φορές δράστες εγκληματικών πράξεων, Βορειοηπειρώτες ή Πόντιοι, πολιτογραφούνται από τα MME ως Αλβανοί και Ρωσοπόντιοι, ενώ όταν πρόκειται για αγαθές πράξεις και επιτεύγματα πολιτογραφούνται ως Έλληνες, π.χ. «Έλληνες Ολυμπιονίκες» .

Ενδεικτικό των διακρίσεων στην αρθρογραφία, είναι το γεγονός ότι σχετικά με εγκλήματα που διέπραξαν Έλληνες σπάνια θα συναντήσουμε τη λέξη «Έλληνας» ,ενώ όσον αφορά τους αλλοδαπούς υπερτονίζεται η ξένη καταγωγή τους, ιδιαίτερα εάν τυγχάνει να είναι αλβανική (Γαλάνης, 2003, σ.255)

Σε αρκετές περιπτώσεις υπάρχει αναντιστοιχεία μεταξύ των τίτλων των άρθρων και του περιεχομένου τους. Δηλαδή, ενώ στο τίτλο αναγγέλεται με βεβαιότητα η εγκληματική πράξη, π.χ. Αλβανών, η βεβαιότητα του τίτλου γίνεται στη συνέχεια ανεξακρίβωτη πληροφορία και κατόπιν απλή υποψία ή ακόμη μια διάχυτη καχυποψία. Π.χ., στην εφημερίδα «Ελεύθερη Ώρα» στις 18/6/'96 εμπεριέχεται εκτενέστατο άρθρο που ως τίτλο έχει, με έντονα μεγάλα γράμματα, «Αλβανοί παραχαράκτες γέμισαν τη Β.Ελλάδα πλαστά πεντοχίλιαρα». Κάτω από τον κεντρικό τίτλο συνεχίζει με μέτρια γράμματα: «Άγνωστοι παραχαράκτες, μάλλον αλλοδαποί και ενδεχομένως Αλβανοί διοχέτευσαν ...». Στο άρθρο που συνεχίζεται με μικρά γράμματα, βλέπουμε ότι: «(...) Ο μόνος συλληφθείς είναι Έλληνας, κάτοικος Θεσσαλονίκης» (Κοιλιάρη, 1997, σ.43).

Ζητήματα σχετικά με την καθημερινή ζωή των μεταναστών, όπως οι όροι διαβίωσης και εργασίας, εκπαίδευσης, υγειονομικής περίθαλψης, πολιτιστικών ενδιαφερόντων και του αποκλεισμού που βιώνουν στους τομείς αυτούς, σπάνια αναφέρονται. Αλλά και όταν αναφέρονται σχετικά ζητήματα, συνήθως «δραματοποιούνται», παρουσιάζοντας μονοδιάστατα τους μετανάστες ως σύγχρονους «αθλίους». Κάτι τέτοιο δεν συμβάλλει στην αποπεριθωριοποίηση τους, καθώς μειώνεται η αυτοεκτίμησή τους, αλλά -συχνά- και η κοινωνική εκτίμηση των ημεδαπών.

Βέβαια, τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί κάποια βελτίωση στη διαχείριση των μεταναστευτικών θεμάτων από τα ΜΜΕ. Δημοσιοποιούνται κρούσματα βίας με θύματα αλλοδαπούς και δε βλέπουμε συχνά αυτόκλητους «χωροφύλακες» που οπλοφορούν για να υπερασπιστούν τα κεκτημένα τους από τους «εγκληματίες-μετανάστες».

Η έρευνα του Παρατηρητηρίου Απασχόλησης, έδειξε πως πολλοί μετανάστες αναφέρουν τον αρνητικό ρόλο των ΜΜΕ και θεωρούν πως συμβάλλει στην αύξηση του ρατσισμού (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007, σ.565).

Όσον αφορά την εκπροσώπηση των αλλοδαπών στη τηλεόραση είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Σπάνια καλούνται για να εκφράσουν τις απόψεις τους. Το μόνο κανάλι που μεταδίδει ανά τακτά διαστήματα δελτία ειδήσεων στα αλβανικά και στα ρώσικα είναι το Κανάλι 10. Στο ραδιόφωνο, ο σταθμός του Δήμου Αθηναίων 9.84 απευθύνεται συχνά μέσω του προγράμματος του στους μετανάστες. Ο «Ράδιο Φιλία», τμήμα της ΕΡΑ, που περιλαμβάνει ειδήσεις, ενημερωτικές και πολιτιστικές εκπομπές. Οι γλώσσες στις οποίες μεταδίδεται το πρόγραμμα του είναι η αραβική, η γερμανική, η ρωσική, η ισπανική, η ρουμανική, η βουλγαρική, η αλβανική, η γαλλική, η πολωνική, η σερβική και η αγγλική. Εφημερίδες εκδίδονται μία φορά την εβδομάδα σε αλβανική, πολωνική, ρωσική, πουμανική και βουλγαρική γλώσσα (ό.π. σ.562, 565).

Συμπερασματικά, η μεγάλη επικοινωνιακή επιρροή που ασκούν τα ΜΜΕ στην κοινωνία και ο τρόπος που μεταδίδουν τα μηνύματα τους προς αυτήν, είτε τροφοδοτούν συχνά την ενίσχυση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, είτε διαιώνίζουν στερεότυπες αντιλήψεις. Θα μπορούσαν ωστόσο να έχουν καταλυτική συμβολή στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και στην ενίσχυση των πολιτικών ένταξης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία.

5.4 Περιοχές – σύγχρονα παραδείγματα του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών

Η παρουσία των μεταναστών, εκτός από οικονομικό και πολιτισμικό αποτύπωμα, έχει και χωροταξικό. Οι διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στις περιοχές λειτουργούν ως φανταστικό σύνορο που ορθολογικοποιεί τον αποκλεισμό κοινωνικών ομάδων. Πολλές σύγχρονες πόλεις, σε παγκόσμια κλίμακα, διαιρούνται σε περιοχές για εκείνους που «ευημερούν» και περιοχές για εκείνους που βρίσκονται στα όρια της φτώχειας.

Το νέο πρόσωπο της Ελλάδας είναι πολυπολιτισμικό. Στην Αθήνα το ποσοστό του καταγεγραμμένου αλλοδαπού πληθυσμού ήταν το 17,4% (Πίνακας 48), ενώ σε συγκεκριμένες περιοχές π.χ. στον Κεραμεικό αγγίζει το 30% (Ε.Σ.Υ.Ε). Οι μετανάστες επιλέγουν τα παλιά, φτηνά διαμερίσματα με υψηλή συγκέντρωση στο κέντρο της Αθήνας και τις γύρω περιοχές, είτε ως ενοικιαστές είτε ως ιδιοκτήτες (τα τελευταία χρόνια), προσφέροντας έτσι σημαντική υπηρεσία σε κάποιους Έλληνες ιδιοκτήτες που τα «ξεφορτώνονται».

Σύμφωνα με την Βεντούρα (1994, σ.55), «τα μεταναστευτικά δίκτυα κατευθύνουν την αναζήτηση ή φροντίζουν για την ανεύρεση κατοικίας με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συχνά οικοδομικά τετράγωνα, δρόμοι ή και γειτονιές, όπου κυριαρχεί αριθμητικά μια ξένη μειονότητα». Αλβανοί, Κούρδοι, Μπανγκλαντεσιανοί, Αιγύπτιοι, Νιγηριανοί, Πολωνοί, Γεωργιανοί, Ουκρανοί, Φιλιππινέζοι έχουν φτιάξει μικρές «πατρίδες» στην Αθήνα, για να μπορούν να αντιμετωπίσουν τον διπλό κοινωνικό αποκλεισμό που βιώνουν, του «φτωχού» και του «μετανάστη».

Το πώς κινούνται οικιστικά οι μετανάστες μέσα στην πόλη είναι ένας συνδυασμός των αγορών εργασίας, της δυνατότητας εύρεσης φθηνής κατοικίας και της ύπαρξης ομοεθνών τους ώστε να δημιουργηθεί μια κοινότητα. Τα στοιχεία δείχνουν ότι συγκεντρώνονται σε μέρη όπου υπάρχει έντονη

κατασκευαστική δραστηριότητα, αγροτικές εργασίες και ζήτηση προσωπικών υπηρεσιών (eumc.europa.eu).

Αυτό συμβαίνει κυρίως στο δήμο Αθηναίων και στα Μεσόγεια. Ανεπίσημα υπολογίζεται ότι πάνω από μισό εκατομμύριο μετανάστες ζουν στους 124 δήμους και κοινότητες της περιφέρειας Αττικής. Επισήμως ωστόσο έχουν καταγραφεί γύρω στους 400.000. Η αναλογία τους στον πληθυσμό του νομού είναι 11%, σαφώς υψηλότερη από αυτή που ισχύει στην υπόλοιπη χώρα. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat , στο Δήμο Αθηναίων κατοικούν 132.000 μετανάστες τρίτων χωρών (Βασιλειάδου Ν., Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, 25/9/2005).

Οι Αφρικανοί εμφανίζουν σημαντικό βαθμό συγκέντρωσης από τη λεωφόρο Αλεξάνδρας μέχρι τα Κάτω Πατήσια, οι Φιλιππινέζοι στους Αμπελόκηπους, οι Πακιστανοί στις δυτικές συνοικίες κοντά στα εργοστάσια, οι Ινδοί συγκεντρώνονται βόρεια, προς τα Οινόφυτα, όπου υπάρχουν αγροτικές καλλιέργειες, οι Αλβανοί προς την περιοχή του αεροδρομίου και τα παράλια όπου υπάρχουν οικοδομικές εργασίες, οι Κούρδοι στη Δάφνη, οι Αραβες στο Ν. Κόσμο. Κάποιες γειτονιές των περιοχών αυτών εμφανίζει μια τάση γκετοποίησης. Μερικοί μετανάστες συγκεντρώνονται πολλοί σε κάθε σπίτι, ώστε να μοιράζονται τα έξοδα και να βοηθάει ο ένας τον άλλον (Δάμα, 14/6/2008 , Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, στο www.enet.gr/online).

Με τη σειρά της, η γκετοποίηση των μεταναστών οδηγεί και σε ελληνική, διαφορετικής μορφής, γκετοποίηση, που παρατηρείται σε πολυτελείς περιοχές. Η Εκάλη, η Φιλοθέη, η Βούλα αποτελούν τέτοια παραδείγματα. Είναι περιοχές στις οποίες δεν υπάρχει ούτε ένα περίπτερο ούτε ένα καφενείο, ενώ φυσικά δεν υπάρχουν και μετανάστες.

Στην Ελλάδα δεν φαίνεται να έχουν δημιουργηθεί γκέτο με τη στενή έννοια του όρου. Ωστόσο, ιδιαίτερα στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη υπάρχουν ορισμένες περιοχές μεγαλύτερης συγκέντρωσης μεταναστών, ενώ εκεί που αυτό δεν συμβαίνει η συγκέντρωση των μεταναστών είναι σε ορισμένο τύπο κατοικίας

(πχ. ισόγεια-υπόγεια σε περισσότερες ακόμη και «καλές» περιοχές του πολεοδομικού συγκροτήματος). Με αυτή την έννοια «το γκέτο δεν είναι ένα και κλασικό γκέτο, αλλά κοινωνικό, οριζόντιο και ... παντού» (Παύλου Μ., Κυριακάτικη ελευθεροτυπία, 13/11/2005).

5.5 Οι συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία

Οι συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού αφορούν όλο το φάσμα της ελληνικής κοινωνίας. Το κόστος μπορεί να είναι οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό.

Σύμφωνα με τη Λασιθιωτάκη, ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι η απαρχή του φαύλου κύκλου των διακρίσεων. Η κατηγοριοποίηση, τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις δεν επιτρέπουν στους μετανάστες να έχουν τη δική τους αυτόνομη θέση στη συλλογική ζωή. Το γεγονός αυτό γεννά την επιθετικότητα, την παραβατικότητα και την εγκληματικότητα από μέρους των μεταναστών και ακολούθως οι συμπεριφορές αυτές, ενισχύουν τις προκαταλήψεις και τη ρατσιστική συμπεριφορά και βία του ευρύτερου πληθυσμού. Ο μετανάστης εάν βιώνει σε ένα περιβάλλον ασφαλές έχει θετικές συμπεριφορές, ενώ εάν απειλείται, οι συμπεριφορές του είναι συχνά αρνητικές (www.2search.gr/psychology).

Άλλη μια συνέπεια του φαινομένου οφείλεται στα στοιχεία που χαρακτηρίζουν πλέον τις σύγχρονες κοινωνίες. Το κυνήγι του κέρδους, ο καταναλωτισμός, ο εγωκεντρισμός διαμόρφωσαν συνθήκες «φιλικές» προς την ανάπτυξη του trafficking. Η στρατολόγηση και μεταφορά ανθρώπων με τη χρήση απειλών και βίας στοχεύει στην εκπόρνευση ενηλίκων (συνήθως γυναικών) και παιδιών, την καταναγκαστική εργασία, την εργασία σε επίπεδο σκλάβου, για την ικανοποίηση της δίψας των traffickers για εύκολο πλουτισμό (ό.π.).

Το γεγονός ότι οι μετανάστες θεωρούνταν από ένα μέρος της ελληνικής κοινωνίας ως «μελλοντικοί εγκληματίες» τους οδηγεί στο στιγματισμό και στο περιθώριο αλλά και στην άσκηση του ρόλου του εγκληματία που εκ προοιμίου τους έχει αποδοθεί από κάποιους. Η ανυπακοή στους νομικούς και κοινωνικούς

κανόνες είναι συχνά αποτέλεσμα του θυμού που προκαλεί ο αποκλεισμός από την απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Όσον αφορά στο κοινωνικό επίπεδο προκαλούνται ρωγμές στην κοινωνική συνοχή, στοιχείο που εμποδίζει την αξιοποίηση του δυναμικού τόσο των μεταναστών όσο και των γηγενών, το οποίο θα μπορούσε να βοηθήσει την ανάπτυξη του κράτους. Βέβαια, ο μετανάστης είναι το πρόσωπο που θίγεται περισσότερο, έχει ψυχολογικές επιπτώσεις και αντιδρά ποικιλοτρόπως απέναντι στον κοινωνικό αποκλεισμό (βλ. σχετικά κεφ. 5.6).

Το κόστος του κοινωνικού αποκλεισμού μπορεί να κατηγοριοποιηθεί ως εξής:

∅ Το οικονομικό κόστος του φαινομένου περιλαμβάνει:

- Αυξημένες κρατικές εισφορές για επιδόματα ανεργίας
- Κόστος αυξανόμενης αστυνόμευσης
- Αυξανόμενο κόστος λειτουργίας φυλακών
- Αυξανόμενο κόστος συντήρησης δημοσίων χώρων, σχολείων, σταθμών συγκοινωνίας
- Αυξανόμενο κόστος νοσοκομειακής περίθαλψης λόγω ατυχημάτων και βίας
- Αυξανόμενο κόστος κοινωνικής πρόνοιας

∅ Το κοινωνικό κόστος μπορεί να έχει τις εξής μορφές:

- Παραβατικότητα: Διακίνηση ναρκωτικών, κλοπές, παραεμπόριο, υλικές καταστροφές
- Παιδική εγκληματικότητα
- Trafficking
- Αστική και ρατσιστική βία
- Διάρρηξη της κοινωνικής συνοχής

Ø Το πολιτικό κόστος

Έγκειται στη φθορά και στην αναξιοπιστία της πολιτικής ως κοινωνικού λειτουργήματος. Ακόμη, στην άνοδο νεοφασιστικών πολιτικών ρευμάτων και στην αύξηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας. Η άνοδος αυτή συντηρείται από τον κοινωνικό αποκλεισμό αλλά και τον αναπαράγει.

Ø Το πολιτιστικό κόστος

Ο κοινωνικός αποκλεισμός και η παραβατικότητα μετατρέπουν την πόλη από χώρο πολιτιστικής ανάπτυξης σε χώρο φόβου και ανασφάλειας.

(www.klimaka.gr)

Η πλειονότητα των μελετητών του φαινομένου φαίνεται να καταλήγει στο ότι η περιθωριοποίηση ατόμων και ομάδων οφείλεται στην αδυναμία του κοινωνικού συστήματος να τους εντάξει και όχι σε αδυναμία των ίδιων να ενταχθούν. Ένα επιπλέον -ομόφωνο- συμπέρασμα είναι ότι το κόστος που αφορά στην αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού είναι πολύ μεγαλύτερο από το κόστος που αφορά σε παρεμβάσεις για την πρόληψή του (πρακτικά του 1^{ου} Αναπτυξιακού Συνεδρίου Ν. Καρδίτσας, 8-10/2/2008).

5.6 Οι ψυχολογικές συνέπειες που αντιμετωπίζει ο μετανάστης-θύμα του κοινωνικού αποκλεισμού

Πέρα από την οικονομική, την κοινωνική, την πολιτική και την πολιτισμική ζωή της κοινωνίας, αυτός που βιώνει ως τραγικό θύμα τις ψυχολογικές συνέπειες του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ο ίδιος ο μετανάστης και κατ' επέκταση η οικογένειά του.

Στο κλασικό βιβλίο του για τον «Οριακό Άνθρωπο», ο Ρόμπερτ Παρκ περιγράφει την κατάσταση κάποιου που μετέχει ταυτοχρόνως σε δύο ανόμοιες και συχνά αλληλοσυγκρουόμενες κοινωνικο-πολιτισμικές πραγματικότητες. Λόγω αυτής της κατάστασης, το άτομο βιώνει την αμφιθυμία και τη σύγχυση και χαρακτηρίζεται από μια συμπεριφορά από ασυνήθιστη έως παρεκκλίνουσα. Ο άνθρωπος αυτός κινείται στα όρια δύο πραγματικοτήτων. Δεν είναι ακόμα κοινωνικά αποκλεισμένος, αλλά μπορεί να γίνει όσο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τον εξωθούν στο περιθώριο της κοινωνίας. Έτσι βιώνει το πρώτο στάδιο της διαδικασίας του κοινωνικού αποκλεισμού (Κασιμάτη και Μουσούρου, , σ.246-247).

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι με τους οποίους οι μετανάστες αντιμετωπίζουν τον κοινωνικό αποκλεισμό που βιώνουν. Κάποιοι από αυτούς ενεργοποιούν την ψυχολογική διαδικασία της «αυτο-πραγματοποιούμενης προφητείας και μαθημένης ανημποριάς». Σύμφωνα με αυτήν, εάν η ταυτότητα που αποδίδεται στο μετανάστη είναι απαξιωτική και αρνητική αυτό θα οδηγήσει στην εσωτερίκευση αυτών των αρνητικών στερεοτύπων από το θύμα και τελικά μπορεί να ταυτιστεί με αυτά και να αρχίσει να δρα, όπως θεωρείται «αναμενόμενο». Ουσιαστικά προβάλλουμε στο μετανάστη αυτά που πιστεύουμε για εκείνον και εφόσον εμείς του φερόμαστε έτσι, αυτός φέρεται ανάλογα. Σε μια τέτοια κατάσταση, ο αποδέκτης της υποτίμησης, δηλώνει ανημποριά να αντιδράσει σε κάτι που τον ξεπερνά και έτσι ουσιαστικά «συμμορφώνεται»

στην αρνητική εικόνα που του αποδίδουν (Πάντειο Πανεπιστήμιο, Run Communication A.E., 2007, σ.12).

Σύμφωνα με τη Λασιθιωτάκη, οι ψυχολογικές συνέπειες μπορεί να είναι:

- Άγχος και φόβος: Είναι συνέπεια της αβεβαιότητας, της ανασφάλειας και του διλλήματος «τι κάνω και ποιον δρόμο να ακολουθήσω». Η καθήλωση σε αυτό το στάδιο είναι αιτία θυμού, οργής, επιθετικότητας, βίας και κατάθλιψης.
- Ματαίωση: Το πλέον σύνηθες συναίσθημα στα θύματα του κοινωνικού αποκλεισμού. Ορθώνεται μπροστά τους η αδυναμία να ονειρεύονται, να προσδοκούν και να νοηματοδοτούν τη ζωή τους και των παιδιών τους. Το αίσθημα της ματαίωσης μειώνει την αυτοπεποίθηση, την αυτοεκτίμηση και καθιστά εύθραυστη την κοινωνική ταυτότητα του μετανάστη.
- Απώλεια και πένθος: Η απομάκρυνση από τη χώρα καταγωγής δημιουργεί συναισθήματα απώλειας και πένθους και πολύ περισσότερο όταν η κοινωνία εγκατάστασης τον «αποκλείει».
- Ενοχή και ντροπή: Επειδή δεν είναι σε θέση να προσφέρουν στα παιδιά και στην οικογένειά τους τη δυνατότητα μιας ποιοτικής ζωής.
- Πικρία: Το συναίσθημα αυτό γεννιέται εξαιτίας της ζωής κάτω από τα όρια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της αδικίας και της εκμετάλλευσής και οδηγεί συχνά σε παραίτηση.

Το αποτέλεσμα της εκδήλωσης των προαναφερθέντων συναισθημάτων δημιουργεί συχνά ενδοοικογενειακές συγκρούσεις. Κάποιοι μετανάστες επιλέγουν ως στρατηγική άμυνας την αυτοαπομόνωση και τον αυτοαποκλεισμό προκειμένου να αποφύγουν την απόρριψη.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας πάνω από το 50% των μεταναστών εμφανίζει προβλήματα ψυχικής υγείας, που κυμαίνονται από τις συνέπειες των κακουχιών και του τραύματος έως χρόνιες ψυχικές νόσους .

Σύμφωνα με στοιχεία των Γιατρών Χωρίς Σύνορα από το Μάιο του '97 έως το Μάιο του '99, είχαν δεχτεί 240 αιτήματα για ψυχολογική και ψυχιατρική υποστήριξη σε ένα σύνολο 6297 περιστατικών, δηλαδή ποσοστό 3,8%. Ο μεγαλύτερος αριθμός των αιτημάτων προέρχεται από τη Γεωργία (37%), Ρωσία (35%), Αλβανία (26%) και από άλλες χώρες (2%) (www.msf.gr).

Οι κυριότερες διαγνώσεις που έγιναν ήταν: σωματόμορφες διαταραχές 45%, διαταραχές της διάθεσης 14%, αγχώδεις διαταραχές 29%, σχιζοφρένεια 7%, αλκοολισμός 2%, ενώ 3% προσήλθε για οικογενειακά προβλήματα. Το ποσοστό των σχιζοφρενών οφείλεται κυρίως στις δύσκολες συνθήκες μετανάστευσης. Μόνο το 8% των ασθενών μεταναστών είχε ιστορικό ψυχικής διαταραχής πριν την άφιξή του στην Ελλάδα, εκ του οποίου το 7% έπασχε από σχιζοφρένεια πριν τον ερχομό του στην Ελλάδα. Δηλαδή μόνο το 1% παρουσίαζε από πριν κάποια ψυχική διαταραχή εκτός σχιζοφρένειας (ό.π.).

Η έρευνα της Α. Καλαντζή, καθηγήτριας Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και της Ευφροσύνης Σπανέα, διδάκτορος Ψυχολογίας, στην οποία συμμετείχαν 404 μετανάστες αλβανικής και βουλγαρικής καταγωγής από την Αττική και τη Μεσσηνία και 373 Έλληνες από τις ίδιες περιοχές, έδειξε ότι:

- Η Αθήνα ως τόπος διαμονής συνδέεται με μεγαλύτερη αύξηση των ψυχικών διαταραχών μεταξύ των Αλβανών μεταναστών.
- Οι ίδιες διαταραχές στους Βούλγαρους μετανάστες δεν παρουσίασαν στατιστικά μεγάλες διαφορές σε σχέση με τον τόπο διαμονής.
- Καταθλιπτικά συμπτώματα παρουσιάζει το 31,7% των Αλβανών, το 29% των Βούλγαρων και το 14,6% των γηγενών.
- Συμπτώματα στρες εμφανίζει το 31,7% των Αλβανών, το 27% των βουλγάρων και το 26% των Ελλήνων.

(www.enet.gr/online-text/c=112,dt=29.07.2007)

Στην έρευνα αυτή επισημαίνονται τα στοιχεία της μεγάλης ηλικίας του μετανάστη όταν ήλθε στην Ελλάδα, του μικρού αριθμού των παιδιών, της ελλιπής κοινωνικής υποστήριξης από την οικογένεια και τους φίλους και της

μικρότερης ανθεκτικότητας ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, σαν παράγοντες επικινδυνότητας ψυχικών διαταραχών. Επισημαίνεται ότι, ακόμα και οι μετανάστες με μακρόχρονη παραμονή στην Ελλάδα παρουσιάζουν σημαντικά επίπεδα κατάθλιψης και ψυχικής δυσφορίας, τα οποία ο χρόνος θα έπρεπε να τα έχει αμβλύνει. Κατά συνέπεια τα καταθλιπτικά συμπτώματα πρέπει να μη θεωρούνται εφήμερα και να αντιμετωπίζονται στο αρχικό στάδιο.

Με βάση τα στοιχεία θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι δυσμενείς συνθήκες προσαρμογής σε συνάρτηση με τις πολλαπλές απώλειες που βιώνουν οι μετανάστες (απώλειες σημαντικών προσώπων, κοινωνικού κύρους και κοινωνικής στήριξης) λειτουργούν ως αιτιολογικοί παράγοντες εκδήλωσης ψυχοπαθολογίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

6.1 Η Ευρωπαϊκή νομοθεσία

Τα δικαιώματα των μεταναστών από τρίτες χώρες, μη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατοχυρώνονται είτε μέσω διμερών συμβάσεων μεταξύ της χώρας υποδοχής και της χώρας προέλευσης, οι οποίες διέπονται από το καθεστώς της αμοιβαιότητας είτε μέσω διεθνών συμβάσεων. Στο πλαίσιο της δραστηριότητας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.), της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (Δ.Ο.Ε.) και του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΚΕΣΔ, 2004, σ.25).

Οι σημαντικότερες διεθνείς συμβάσεις των Η.Ε. και της Δ.Ο.Ε., είναι :

- Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των Η.Ε. (1948), η οποία ρητά αποδέχεται τη σύγχρονη αντίληψη περί κοινωνικής ασφάλειας και εγγυάται τα βασικά δικαιώματα ανεξαρτήτως ιθαγένειας (Καρύδης, 1996, σ.31).
- Η Διεθνής Σύμβαση για την εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων (1966) των Η.Ε. στο άρθρο 5 της οποίας αναφέρεται ότι : «Σύμφωνα με τις θεμελιώδεις υποχρεώσεις που καθορίζονται στο άρθρο 2 αυτής της Συνθήκης, τα κράτη αναλαμβάνουν να απαγορεύσουν και να εξαλείψουν τις φυλετικές διακρίσεις σε όλες τις μορφές τους και να εγγυηθούν το δικαίωμα του καθένα, χωρίς διάκριση ως προς τη φυλή, το χρώμα ή την εθνική προέλευση, στην ισότητα ενώπιον του νόμου, ιδίως ως προς την απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλεια» (ΚΕΣΔ, 2004, σ.27).
- Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Μεταναστών Εργατών και των Μελών των Οικογενειών τους (1990),

την οποία η Ελλάδα δεν έχει υπογράψει, εγγυάται την ίση προστασία των δικαιωμάτων σε όλους τους μετανάστες. Το άρθρο 7 ορίζει ότι τα κράτη αναλαμβάνουν, να εξασφαλίσουν σε όλους τους διακινούμενους εργαζομένους και τα μέλη των οικογενειών τους τα δικαιώματα που προβλέπονται στη Συνθήκη χωρίς οποιουδήποτε είδους διάκριση (ό.π., σ.26).

- Οι Διεθνείς Συμβάσεις Εργασίας (ΔΣΕ) της ΔΟΕ κατοχυρώνουν γενικά ίση προστασία των εργασιακών δικαιωμάτων, ανεξαρτήτως ιθαγένειας. Ιδιαίτερης σημασίας είναι η ΔΣΕ 11 σχετικά με την ισότητα μεταχείρισης (1962), που ορίζει ότι κάθε συμβαλλόμενο κράτος υποχρεούται να παράσχει ισότητα μεταχείρισης σε ό,τι αφορά στα δικαιώματα κοινωνικής ασφάλειας (ό.π.).

Οι κυριότερες συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι:

- Ο αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Εγκατάστασης που παράσχουν προστασία στους νόμιμους μετανάστες των συμβαλλόμενων κρατών κατά την άσκηση των αστικών και ατομικών τους δικαιωμάτων και δικαστικές-διοικητικές εγγυήσεις για την παραμονή τους στη χώρα εγκατάστασης (Καρύδης, 1996, σ.32).
- Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), βασικό κείμενο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο επίπεδο της Ευρώπης (ΚΕΣΔ, 2004, σ.27).

Το 1989, έτος της κατάρρευσης των κρατών του «υπαρκτού σοσιαλισμού», ο σχεδιασμός της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαφοροποιήθηκε και ως απόλυτη προτεραιότητα τέθηκε η εναρμόνιση της νομοθεσίας για την αντιμετώπιση του αναμενόμενου μεταναστευτικού ρεύματος (Αλεξιάδης, 1996, σ.104).

Για την εξέταση της εξέλιξης του ευρωπαϊκού νομοθετικού πλαισίου παραθέτουμε τις σημαντικότερες συνθήκες από το Maastricht έως σήμερα:

- Συνθήκη του Maastricht, 7-2-1992 (σε ισχύ από 1-11-1993)

Για πρώτη φορά η έννοια του Ευρωπαίου πολίτη εμφανίζεται θεσμικά στο άρθρο 17 του κειμένου αυτού («Είναι πολίτης της Ένωσης όποιο άτομο έχει την υπηκοότητα ενός κράτους-μέλους»). Ακόμα δίνεται έμφαση στο δικαίωμα ελεύθερης μετακίνησης και εγκατάστασης σε έδαφος οποιουδήποτε κράτους-μέλους, καθώς και στο δικαίωμα ψήφου και εκλογιμότητας στις δημοτικές και ευρωπαϊκές εκλογές στη χώρα διαμονής του μετανάστη.

Στο πλαίσιο των λεγομένων Τριών Πυλώνων (δικαιοσύνη, εσωτερικές υποθέσεις, μετανάστευση και άσυλο), υιοθετείται ο κανόνας της ομόφωνης ψήφου, σε ό,τι αφορά τους μετανάστες τρίτων χωρών.

- Συνθήκη του Schengen (τελικό κείμενο 19-6-90 σε ισχύ από 26-3-95)

Πρόκειται για μια συμφωνία που αφορά τη «σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά εσωτερικά σύνορα μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας» (www.xeniosdias.gr).

Υπεγράφη το 1985 από τη Γαλλία, τη Γερμανία, το Λουξεμβούργο, το Βέλγιο και την Ολλανδία. Το 1990 υπεγράφη το τελικό κείμενο από τα παραπάνω μέλη και στη συνέχεια από την Ιταλία, την Ισπανία, την Αυστρία και την Ελλάδα (Καρύδης, 1996, σ.35).

Από τις 26 Μαρτίου του 1995 και μετά, που τίθεται σε εφαρμογή η συνθήκη, ο έλεγχος της εισόδου των αλλοδαπών μεταφέρεται στα εξωτερικά σύνορα (επίγεια, θαλάσσια, λιμενικά και αερολιμενικά) και ενισχύεται. Ωστόσο τα εσωτερικά σύνορα δεν καταργούνται, ούτε ο έλεγχος των αλλοδαπών που μπορεί να προβεί κάθε κράτος μέσα στο εθνικό του έδαφος.

Ακόμα περιλαμβάνεται ένα άρθρο το οποίο αφορά θέματα ασφαλείας. Σύμφωνα με αυτό, ένα από τα συμβαλλόμενα κράτη μπορεί να αποφασίσει να

θέσει σε ισχύ -για μια σύντομη περίοδο- ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα όταν η δημόσια τάξη ή η εθνική ασφάλεια το επιβάλλουν.

Τέλος, η συνθήκη του Schengen καθιέρωσε τη δικαστική και αστυνομική συνεργασία των κρατών-μελών σχετικά με τον έλεγχο της μεταναστευτικής ροής. Για το λόγο αυτό, ιδρύθηκε το Σύστημα Πληροφορίας Schengen. Η συνθήκη αυτή αποτελεί την πρώτη περίπτωση συνεργασίας, μεταξύ κρατών με σκοπό τον έλεγχο της μετανάστευσης και την επιβολή κυρώσεων για την παράνομη είσοδο των μεταναστών (www.xeniosdias.gr).

- Συνθήκη του Amsterdam (2-10-1997, σε ισχύ από 1-5-1999)

Η Συνθήκη αυτή ως κύριο στόχο έχει να επιτρέπεται «η ελεύθερη μετακίνηση και η ζωή με ασφάλεια» μέσα στον ευρωπαϊκό χώρο. Η λεγόμενη συνθήκη του Άμστερνταμ υπάγει τη μεταναστευτική πολιτική στην αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα, θεσπίζει μέτρα για τη μετανάστευση στους εξής τομείς:

- Προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής και προδιαγραφές διαδικασιών σύμφωνα με τις οποίες τα κράτη-μέλη χορηγούν θεωρήσεις και άδειες μακράς διάρκειας, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αποσκοπούν στην επανένωση οικογενειών.
- Παράνομη μετανάστευση και παράνομη διαμονή, συμπεριλαμβανομένου του επαναπατρισμού ατόμων παρανόμως διαμενόντων (άρθρο 63, παρ. 3).
- Επίσης, θεσπίζει «μέτρα που καθορίζουν τα δικαιώματα και τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα σε κράτος-μέλος μπορούν να διαμένουν και σε άλλα κράτη-μέλη». (άρθρο 63, παρ. 4).

Σταδιακά («εντός πέντε ετών»), προωθείται η εναρμόνιση των πολιτικών που αφορούν τη μετανάστευση, τη χορήγηση βίζας και ασύλου μεταξύ των χωρών που την υπέγραψαν. Η συνθήκη αυτή αποτελεί σημαντική πρόοδο σε σχέση με αυτή του Schengen, ιδίως σε ό,τι αφορά την κοινοτική πολιτική στο θέμα της διαδικασίας χορήγησης βίζας.

- Συμβούλιο του Tampere, 15-16 Οκτωβρίου 1999

Στο Συμβούλιο του Tampere, θεμελιώνονται οι προτάσεις για κοινό νομοθετικό πλαίσιο σχετικά με τους υπηκόους τρίτων χωρών που είχε ορίσει η συνθήκη του Άμστερνταμ.

Επιγραμματικά οι στόχοι που τέθηκαν αφορούσαν:

- τη δημιουργία μιας ανοιχτής και ασφαλούς Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου το σύνολο των πολιτών ασκεί το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας υπό συνθήκες ασφάλειας και δικαιοσύνης,
- την ανάπτυξη κοινών πολιτικών σχετικά με τη χορήγηση ασύλου και τη μετανάστευση, λαμβάνοντας συγχρόνως υπόψη την ανάγκη συνεχούς ελέγχου των εξωτερικών συνόρων,
- την προσέγγιση του νομικού καθεστώτος υπηκόων τρίτων-χωρών προς αυτό των υπηκόων των κρατών-μελών,
- τη σφαιρική προσέγγιση της μετανάστευσης, εντός του πλαισίου της οποίας θα ρυθμίζονται ζητήματα πολιτικής, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ανάπτυξης στις χώρες και περιοχές καταγωγής και διέλευσης,
- τη δίκαιη μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νομίμως στην επικράτεια της Κοινότητας,
- την ισορροπημένη λήψη μέτρων κατά του εγκλήματος, με ταυτόχρονη προστασία της ελευθερίας και των νομίμων δικαιωμάτων των ατόμων και των οικονομικών παραγόντων,
- την αποτελεσματικότερη πρόσβαση στη δικαιοσύνη (ΚΕΣΔ, 2004, σ.35)

Ωστόσο, το τελικό κείμενο ενέχει κινδύνους, αφού διατυπώνεται με τέτοιο τρόπο, που η εφαρμογή των οδηγιών του μπορεί να οδηγήσει στη βελτίωση των πολιτικών των κρατών-μελών, αλλά και στην ενδυνάμωση της «Ευρώπης Φρούριο».

6.2 Η ελληνική νομοθεσία

Οι βασικοί νόμοι για τη μετανάστευση που ίσχυσαν στην Ελλάδα αποτελούν και ενδεικτικούς σταθμούς του μεταναστευτικού φαινομένου στη χώρα. Το νομοθετικό πλαίσιο για την είσοδο, παραμονή, απέλαση και εργασία αλλοδαπών σε ελληνικό έδαφος διέπεται από την αρχή πως κάθε κράτος έχει την αρμοδιότητα να ρυθμίζει τα σχετικά ζητήματα, με την προϋπόθεση ότι δεν θίγονται τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα.

Όσο, η Ελλάδα αποτελούσε χώρα αποστολής μεταναστών τα σχετικά με το νομικό πλαίσιο της εισόδου, παραμονής, εγκατάστασης, εργασίας και απέλασης των αλλοδαπών στην Ελλάδα ρυθμιζόταν από το Ν. 4310/1929, όπως τροποποιήθηκε, σε συνδυασμό με ορισμένες διμερείς συμβάσεις «περί μεταναστεύσεως» Ελλήνων στο εξωτερικό, και σε νομοθετικά μέτρα για τη διευκόλυνση της παλιννόστησης (ΚΕΣΔ, 2004, σ.40-41).

Λόγω της κατάρρευσης των κρατών του υπαρκτού σοσιαλισμού, στις αρχές της δεκαετίας του '90, των ευρύτερων γεωπολιτικών ανακατατάξεων στην Ευρώπη, αλλά και των κατευθύνσεων της Ε.Ε. για την αντιμετώπιση του φαινομένου της αντικανονικής μετανάστευσης, η Ελλάδα υιοθέτησε μέτρα σχετικά με την είσοδο, παραμονή και εργασία των μεταναστών (Γερουτσάκη και Ζιάκα, 1994, σ.379).

Τα συντάγματα των ετών 1975, 1985 και 2001 κατοχυρώνουν σημαντικά δικαιώματα, όσον αφορά τους μετανάστες. Το σύνταγμα του 2001 περιλαμβάνει μια σειρά δικαιωμάτων που ισχύουν εξ ίσου για τους Έλληνες πολίτες και τους αλλοδαπούς, όπως: η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας (άρθρο 5 παρ.1), η προσωπική ελευθερία (άρθρο 5 παρ.2 και 3), η ελευθερία έκφρασης (άρθρο 14), το δικαίωμα στο οικογενειακό άσυλο (άρθρο 9), το δικαίωμα στην παροχή δικαστικής προστασίας (άρθρα 7, 8 και 20), την προστασία της οικογένειας (άρθρο 21) και της εργασίας (άρθρο 22) κ.ά (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007, σ.713) .

Ωστόσο, το δικαίωμα του συνέρχεται και συνεταιρίζεσθαι κατοχυρώνεται μόνο στους Έλληνες πολίτες . Ακόμα, το άρθρο 16 προβλέπει οτι μόνο οι Έλληνες είναι δεκτοί σε όλες τις δημόσιες λειτουργίες εκτός από εξαιρέσεις που εισάγονται με ειδικούς νόμους (άρθρο 4 παρ. 4) (ό.π., σ. 714).

Με το Ν. 1975/1991, ο οποίος ίσχυσε από 04.06.1992 και τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με το Ν. 2452/1996 και το Ν. 2713/1999, που κινούνταν σαφώς σε μία αποτρεπτική, αμυντική και κατασταλτική λογική. Εκεί φάνηκε και η αδυναμία της Πολιτείας να καταστρώσει ανάλογα μία μακροπρόθεσμη πολιτική (Σπυράκου, 1994, σ.363).

Ο νόμος 1975/1991 προέβλεπε τη λειτουργία μεγάλου αριθμού εκτελεστικών και δικαιοδοτικών οργάνων με συγκεκριμένες αρμοδιότητες μεταναστευτικής πολιτικής, τα κυριότερα από τα οποία ήταν τα ακόλουθα:

- Υπουργείο Εξωτερικών και Ελληνικές Προξενικές Αρχές στην Αλλοδαπή
- Υπουργείο Δημοσίας Τάξης και κατά τόπους Αστυνομικές Αρχές και Τμήματα Αλλοδαπών
- Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων και ΟΑΕΔ
- Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας και οι Λιμενικές Αρχές
- Υπουργείο Εθνικής Άμυνας
- Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
- Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας
- Επιθεωρήσεις Εργασίας (Νομαρχίες).

Λειτουργήσε επίσης πλήθος Διυπουργικών Επιτροπών, όπως η Επιτροπή Απελάσεων (άρ. 27, παρ. 5 Ν. 1975/1991), η επιτροπή για τη χορήγηση άδειας παραμονής για εξαιρετικούς λόγους (άρ.12^α, παρ.2 Ν. 1975/1991, που προστέθηκε με το Ν. 2713/1999) κ.α. Ο κύριος λόγος για τον οποίο το νομοθετικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε από το νόμο αυτό επικρίθηκε ήταν επειδή διεπόταν από μία προσέγγιση αστυνομικού τύπου, καθώς. Ένας

επιπλέον λόγος ήταν ότι σειρά διατάξεών του (άρ. 33, παρ. 7, άρ. 31 Ν. 1975/1991) συνέβαλε με τις απαγορεύσεις που περιείχε, στην ποινικοποίηση της μετανάστευσης (Παπασιώπη-Πασιά, 1996, σ.74).

Σύμφωνα με την Κασιμάτη (1998), ο Ν.1975/91 υιοθετούσε τη μερική αντιμετώπιση του προβλήματος, στη βάση αστυνομικών πρακτικών, με στόχο τη μείωση της αριθμητικής δυσαναλογίας μεταξύ νόμιμων και αντικανονικών μεταναστών. Τροφοδότησε τον κοινωνικό αποκλεισμό μάλλον του συνόλου των μεταναστών και δημιούργησε κλίμα ανασφάλειας. Βάσει των προεδρικών διαταγμάτων 358/1997 και 359/1997, τα οποία είχαν μεταβατικό χαρακτήρα, αποφασίσθηκε η καταγραφή και στη συνέχεια η νομιμοποίηση των αντικανονικών μεταναστών, με αποτέλεσμα την εξασφάλιση άδειας παραμονής σε 200.000 περίπου μετανάστες από τις 600.000 που υπολογιζόταν ότι ζούσαν τότε στην Ελλάδα υπό καθεστώς παρανομίας. Τα προεδρικά διατάγματα έδιναν τη δυνατότητα στον αλλοδαπό που ήδη βρισκόταν στην Ελλάδα να νομιμοποιηθεί και να λάβει αρχικά τη λευκή κάρτα και στη συνέχεια, με την προσκόμιση ενσήμων εργασίας την πράσινη κάρτα (ΚΕΣΔ, 2004, σ.43).

Αυτή η πολιτική ακολουθήθηκε από την εφαρμογή του μέτρου των «μαζικών ελέγχων νομιμότητας», στοχεύοντας στη συγκράτηση του μεταναστευτικού ρεύματος και την αμεσότερη επαναπροώθηση των αντικανονικών μεταναστών. Έτσι, η καταπολέμηση της λαθρομετανάστευσης και η προσπάθεια κατοχύρωσης της δημόσιας ασφάλειας ταυτίστηκαν με την άσκηση κατασταλτικών πολιτικών και μηχανισμών κατασκευής στερεοτύπων μηδενικής ανοχής .

Η ανεπάρκεια του Ν. 1975/1991 έθεσε επί τάπητος το ζήτημα της δημιουργίας μιας μακροπρόθεσμης και ρεαλιστικής μεταναστευτικής πολιτικής, η οποία θα επέτρεπε την ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία. Για το λόγο αυτό, θεσπίστηκε ο Ν. 2910/2001, ο οποίος τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με το Ν. 3013/2002 (άρ. 19-25), το Ν. 3068/2002 (άρ. 15) και με το Ν. 3074/2002 (άρ. 11), το Ν. 3103/2003 (άρ.23), το Ν. 3146/2003 (άρ.8), το

Ν. 3169/2003 (άρ.10) και το Ν. 3242/2004 (άρ.25), το Ν. 3202/2003 (άρ. 31-33) και 3274/2004 (άρ. 34) χωρίς να καταργεί τα προεδρικά διατάγματα. Ωστόσο, αν το νομοθετικό εγχείρημα του 1991 είχε όλες τις ατέλειες της αιφνίδιας μεταλλαγής της Ελλάδας από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών και μίας ηθελημένης ή αθέλητης σύγκυσης μεταξύ μεταναστευτικής και αντεγκληματικής πολιτικής, η δεκαετής εμπειρία, αλλά και οι εξελίξεις στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δύσκολα μπορούν να εξηγήσουν την απουσία οργανωμένης μεταναστευτικής πολιτικής, έως σήμερα (ό.π., σ.43-44).

Οι βασικότερες καινοτομίες που καθιέρωσε ο προαναφερθέντας νόμος συνοψίζονται ως εξής :

- Ο συντονισμός και σχεδιασμός της μεταναστευτικής πολιτικής της χώρας είναι πλέον αρμοδιότητα του ΥΠΕΣΔΔΑ μέσω της Διεύθυνσης Αλλοδαπών και Μετανάστευσης, που ιδρύθηκε στο Υπουργείο
- Οι αλλοδαποί που επιθυμούν να εργασθούν στην Ελλάδα δεν έρχονται αυτόβουλα, αλλά σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που δίνονται από Γραφεία Ευρέσεως Εργασίας στις χώρες προέλευσής τους, τα οποία λειτουργούν στις Ελληνικές Προξενικές Αρχές
- Για τη χορήγηση άδειας παραμονής αλλοδαπού, αρμόδιος ορίστηκε ο Γενικός Γραμματέας της Περιφέρειας
- Σε κάθε Περιφέρεια συγκροτήθηκαν Επιτροπές Μετανάστευσης, με έργο να καλούν τους αλλοδαπούς σε προσωπική συνέντευξη και να γνωμοδοτούν για τη χορήγηση άδειας παραμονής
- Προβλέφθηκε η νομιμοποίηση αλλοδαπών που παρέμεναν παράνομα στην ελληνική επικράτεια
- Μειώθηκε το χρονικό όριο της νόμιμης παραμονής στη χώρα για την απόκτηση άδειας αόριστης παραμονής
- Ρυθμίστηκαν ζητήματα απέλασης και ιδίως η δυνατότητα δημιουργίας ειδικών χώρων προσωρινής κράτησης αλλοδαπών

- Συμπεριλήφθησαν διατάξεις σχετικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα των αλλοδαπών και λήφθηκε μέριμνα για την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία
- Οι όροι οικογενειακής επανένωσης τροποποιήθηκαν
- Περιλήφθηκαν διατάξεις, κατά τις οποίες πράξεις ρατσισμού και ξενοφοβίας διώκονται αυτεπάγγελτα
- Η διαδικασία απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση τροποποιήθηκε
- Οριοθετήθηκε η έννοια του μετανάστη από αυτή του πρόσφυγα
- Κατοχυρώθηκαν ίσα ασφαλιστικά δικαιώματα μεταξύ μεταναστών και αλλοδαπών
- Κατοχυρώθηκε η πρόσβαση των ανήλικων αλλοδαπών στην ελληνική εκπαίδευση
- Προβλέφθηκε δυνατότητα προσφυγής του αλλοδαπού κατά της απόφασης απέλασης
- Περιλήφθηκε ρύθμιση για τα κωλύματα ή τις απαγορεύσεις απελάσεων
- Αποφασιστικές αρμοδιότητες σχεδιασμού και εκτέλεσης της μεταναστευτικής πολιτικής ανατέθηκαν σε άλλα Υπουργεία και δη στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας . (ΚΕΣΔ, 2004, σ.44)

Παρά το γεγονός ότι ο νόμος 2910/2001, επιχείρησε να διαμορφώσει μια νέα πολιτική όσον αφορά την ένταξη των μεταναστών επικρίθηκε από πολλούς που θεώρησαν πως αποτελεί ως ένα βαθμό επανάληψη των διατάξεων της προηγούμενης νομοθεσίας.

Στη συνέχεια παραθέτουμε τις συμπληρώσεις και τροποποιήσεις που, σύμφωνα με το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου (2004, σ.45-48), προχώρησαν οι νομοθέτες για το προαναφερθέντα λόγο:

Ø N. 3013/2002

Ο Ν. 3013/2002 εισήγαγε τις παρακάτω αλλαγές:

- Παράταση της ισχύος των αδειών παραμονής έως το τέλος του 2002
- Με απόφασή της η αρμόδια αρχή ορίζει σε ποιες περιπτώσεις θα καλούνται σε συνέντευξη ενώπιον της Επιτροπής Μετανάστευσης υπήκοοι τρίτων χωρών που υποβάλλουν αίτηση για χορήγηση άδεια παραμονής
- Οι Επιτροπές Μετανάστευσης αυξήθηκαν από μία σε τρεις,
- Ορίστηκε ανώτατο όριο τριών ημερών προσωρινής κράτησης μέχρι την έκδοση διοικητικής απόφασης απέλασης
- Κατόπιν εξαετής παραμονής και εργασίας, όλες οι άδειες εργασίας ανανεώνονται σε διετή βάση. Μετά δεκαετή παραμονή και εργασία είναι δυνατό να χορηγείται άδεια εργασίας αορίστου διάρκειας
- Οι υπήκοοι τρίτων χωρών, σύζυγοι ημεδαπού ή κοινοτικού υπηκόου αποκτούν άδεια παραμονής πενταετούς διάρκειας, η οποία καλύπτει και τα άγαμα τέκνων αυτών κάτω των 18 ετών. Το ίδιο ισχύει και για τις χήρες αυτών, καθώς και για τις συζύγους, τέκνα και χήρες Ελλήνων ομογενών
- Οι ομογενείς, οι οποίοι κάνουν αίτηση για την ελληνική ιθαγένεια εξαιρούνται από την καταβολή του προβλεπόμενου παραβόλου
- Δημιουργήθηκε το Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής,
- Δόθηκαν διευκολύνσεις προκειμένου να απλοποιηθεί η διαδικασία νομιμοποίησης σύμφωνα με τον προηγούμενο νόμο (απλή υπεύθυνη δήλωση περί μη τέλεσης ποινικού αδικήματος για την αίτηση χορήγησης άδειας εργασίας, υπεύθυνη δήλωση απασχόλησης σε γεωργικές δραστηριότητες, αντί για σύμβαση εργασίας, αυτοδίκαιη διαγραφή από τον κατάλογο ανεπιθύμητων).

Ø N. 3074/2002:

Με το νόμο αυτό είχαμε τις παρακάτω τροποποιήσεις:

- Εξασφαλίστηκε η εξομοίωση από πλευράς ρυθμιστικού πεδίου των γονέων τόσο των ομογενών όσο και των αλλοδαπών που έχουν αποκτήσει με πολιτογράφηση την ελληνική ιθαγένεια
- Τα τέκνα ηλικίας μέχρι 21 ετών και οι γονείς του /της συζύγου κοινοτικού υπηκόου, ορίστηκαν ως μέλη της οικογένειας αλλοδαπού
- Διευθετήθηκε το θέμα των δικαιούχων αυτοτελούς άδειας παραμονής, δηλαδή καλύπτονται αλλοδαποί ηλικίας 18 έως 21 ετών, οι οποίοι σύμφωνα με το προγενέστερο νομικό πλαίσιο δεν δικαιούνταν αυτοτελούς άδειας παραμονής
- Δόθηκε η δυνατότητα σε αλλοδαπούς που λαμβάνουν άδεια παραμονής για λόγους σπουδών να ανανεώσουν την άδεια παραμονής μετά το τέλος των σπουδών τους για έναν από τους λόγους που προβλέπει ο νόμος.

Ø N. 3103/2003

Με το νόμο αυτό παρατάθηκε η ισχύς των αδειών παραμονής έως την 30.06.2003.

Ø N. 3146/2003

Ο νόμος αυτός προέβλεψε τα ακόλουθα:

- Όποιος υπήκοος τρίτης χώρας διαθέτει επαρκείς πόρους διαβίωσης μπορεί να αποκτή άδεια παραμονής με αρχική διάρκεια ένα έτος, μόνο εφόσον διαθέτει θεώρηση εισόδου για το σκοπό αυτό
- Οι αιτήσεις για χορήγηση άδειας παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους δεν γίνονται δεκτές, εάν ο αιτών έχει τουριστική θεώρηση εισόδου ή έχει εισέλθει στη χώρα παράνομα
- Καταργήθηκε το πιστοποιητικό υγείας για την ανανέωση άδειας παραμονής
- Καθιερώθηκε αυτοτελής πρόβλεψη για χορήγηση άδειας παραμονής σε μέλη ξένων αρχαιολογικών σχολών.

Ø N. 3169/2003

Ο μεταβατικός χαρακτήρας του άρθρου 10 αυτού του νόμου προβλέπει ευνοϊκότερες προϋποθέσεις σε σχέση με την κοινωνική ασφάλιση (150 ημέρες ασφάλισης, δυνατότητα εξαγοράς ενσήμων σε περίπτωση που αυτά υπολείπονται των απαιτούμενων) για την ανανέωση των αδειών παραμονής αλλοδαπών, οι οποίοι διαθέτουν άδειες παραμονής που έχουν παραταθεί έως την 30.06.2003, αλλά δεν έχουν εκπληρώσει τις ασφαλιστικές τους υποχρεώσεις κατά νόμο (άρ. 19, παρ. 8 Ν. 2910/2001).

Ø N. 3242/2004

Οι άδειες παραμονής, των οποίων η ισχύς είχε παραταθεί μέχρι την 30.06.2003 σύμφωνα με το άρθ. 23 του Ν.3103/2003, καθώς και άδειες παραμονής που έληγαν μετά την ανωτέρω ημερομηνία ή επρόκειτο να λήξουν έως τη δημοσίευση του συγκεκριμένου νόμου παρατάθηκαν αυτοδίκαια έως την 30.06.2004 χωρίς την ανάγκη έκδοσης σχετικής διαπιστωτικής πράξης. Αλλοδαποί, οι οποίοι υπάγονταν στην ανωτέρω ρύθμιση μπορούσαν να υποβάλλουν αίτηση για χορήγηση άδειας εργασίας και παραμονής από τη δημοσίευση (24.05.2004) του νόμου και έως την 30.06.2004.

Ø N. 3202/2003

Ρυθμίζονται ζητήματα χορήγησης ειδικής θεώρησης εισόδου σε αρχηγούς Οργανωμένων Ομάδων Τουρισμού, καθώς και χορήγησης βεβαίωσης του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας για τη νόμιμη διαμονή αλλοδαπών ή και τέκνων αλλοδαπών που γεννήθηκαν ή κατοικούν επί μακρόν στην Ελλάδα και σε όσους το αίτημά τους για χορήγηση ασύλου απορρίφθηκε. Ρυθμίζονται επίσης θέματα ανανέωσης άδειας παραμονής σε σχέση με το εργασιακό καθεστώς αλλοδαπών, χορήγησης άδειας παραμονής αορίστου χρόνου, καθώς και συγκρότησης Επιτροπής στην έδρα κάθε Περιφέρειας για την κατάρτιση

έκθεσης αναφορικά με τις κενές θέσεις εργασίας ανά ειδικότητα και νομό και τη χορήγηση άδειας εργασίας από τον οικείο Νομόρχη.

Ø N.3274/2004

Ο νόμος αυτός περιλαμβάνει τροποποιήσεις στο νομοθετικό πλαίσιο για την χορήγηση άδειας παραμονής για λόγους σπουδών, ρυθμίζει θέματα ανανέωσης άδειας παραμονής σε συναρτηση με το εργασιακό καθεστώς αλλοδαπών, καθώς και θέματα οικογενειακής συνένωσης. Συμπληρώνει τις διατάξεις αναφορικά με τους αλλοδαπούς που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και καταγγέλλουν πράξεις προαγωγής στην πορνεία. Ρυθμίζεται ακόμα, το καθεστώς σχετικά τα παιδιά των αλλοδαπών που είτε είχαν υπαχθεί στις διατάξεις του άρ. 66 παρ. 5 Ν. 2910/2001 είτε ήταν εγγεγραμμένα ως προστατευόμενα μέλη στις άδειες παραμονής των γονέων τους και δεν τους χορηγήθηκε αυτοτελής άδεια παραμονής είτε δεν έλαβαν άδεια παραμονής παρά το γεγονός ότι οι γονείς τους κατείχαν άδειες παραμονής.

(ΚΕΣΔ, 2004, σ.45-48)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

7.1 Σχετικοί φορείς και οργανώσεις

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης προάγει την αναγκαιότητα λειτουργίας των κοινωνικών υπηρεσιών, ως καθοριστικής παραμέτρου στη συλλογική κοινωνική πραγματικότητα. Έχει καθολικό χαρακτήρα διότι αναφέρεται ως «δημόσιο δικαίωμα» (άρθρο 14) και οριοθετεί τις κοινωνικές υπηρεσίες ως εκείνες που εφαρμόζουν μεθόδους Κοινωνικής Εργασίας και συμβάλλουν στην ατομική και κοινωνική ευημερία και την κοινωνική ενσωμάτωση (Βενιέρης, 2006, σ.174-175).

Το πλαίσιο των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών περιλαμβάνει δύο επίπεδα: α) την παροχή γενικών κοινωνικών υπηρεσιών, με κύριες παραμέτρους την προσβασιμότητα, την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών και β) την παροχή εξειδικευμένων κοινωνικών υπηρεσιών, με κύρια συνιστώσα τις υπηρεσίες προς άτομα που ανήκουν σε κοινωνικά ευπαθείς ομάδες, όπως είναι οι μετανάστες (ό.π., σ.175).

Στο κεφάλαιο αυτό παραθέτουμε ένα κατάλογο των σημαντικότερων φορέων και οργανώσεων που παρέχουν τις υπηρεσίες τους -με αποδέκτες τους μετανάστες- όσο αφορά θέματα εργασίας, στέγασης, ιατρικής βοήθειας, αδειών παραμονής και εργασίας, κοινωνικής ασφάλισης κ.λπ.

- Κέντρο τηλεφωνικής εξυπηρέτησης πολιτών, Υπουργείου Εσωτερικών: Η τηλεφωνική εξυπηρέτηση μεταναστών λειτουργεί καθημερινά και τα Σαββατοκύριακα από 8:00 π.μ. έως 8:30 μ.μ.. Ζητήστε να συνδεθείτε με τον υπεύθυνο για θέματα μεταναστών. Δίνονται πληροφορίες για την

είσοδο, τη διαμονή και την εργασία των μεταναστών: τηλ.1564

- Γραφείο ενημέρωσης πολιτών, Υπουργείου Εξωτερικών: Ενημερώνει και μετανάστες για θέματα που αφορούν το Υπουργείο Εξωτερικών: 210 3682700 Ακαδημίας 3, Στοά Δαβάκη, Fax: 210. 3682474, e -mail: cio@mfa.gr <http://www.mfa.gr/>
- Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης: Λειτουργεί ειδική υπηρεσία αλλοδαπών & μετανάστευσης. Ενημερώνει & ασχολείται με ειδικές περιπτώσεις μεταναστών (όπως για παράδειγμα η διαμονή για ανθρωπιστικούς λόγους). Υπηρεσία Υπουργείου Εσωτερικών: τηλ. 210 3229524, 210 3229524, 210 3229937, 210 3221818, 210 3228261, 210 3229714 <http://www.ypes.gr/>
- Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας: Λειτουργεί γραφείο εξυπηρέτησης κοινού: τηλ. 210 5295101-2, 210 5295136 Πειραιώς 40, 101 82 Αθήνα <http://www.ypakp.gr/>
- Διευθύνσεις Αλλοδαπών (ή Αστικής Κατάστασης Αλλοδαπών) και Μετανάστευσης, λειτουργούν στις περισσότερες Περιφέρειες της Ελλάδας.
- Διευθύνσεις Απασχόλησης Αλλοδαπών των Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων.
- Γενική Γραμματεία Γενικής Επιμόρφωσης: Δημόσια υπηρεσία που υπάγεται στο ΥΠΕΠΘ και πραγματοποιεί ειδικά προγράμματα με στόχο την ένταξη/επανένταξη των κοινωνικά ευπαθών ομάδων: τηλ. 210 2582386, Αχαρνών 417.
- Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου: Συμβουλευτικό όργανο της πολιτείας σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου: τηλ. 210 3385537, Ηροδότου 1, Αθήνα.
- Ο.Α.Ε.Δ., Υπηρεσία Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων: τηλ. 210 5242327 , Πειραιώς 52, Αθήνα

- Γραφείο ενημέρωσης και υποδοχής μεταναστών και προσφύγων, Κέντρο Απασχόλησης και Επιχειρηματικότητας Δήμου Αθηναίων, Φαβιέρου 5 & Μάγερ, τηλ. 210 5221403, στο πλαίσιο της Α.Σ. Forum για την ισότητα και την κοινωνική συνοχή.
- Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων: Νομική στήριξη μεταναστών και προσφύγων, Τσόχα 36, τηλ. 210 6400560(στο πλαίσιο της Α.Σ. Forum για την ισότητα και την κοινωνική συνοχή).
- Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο Αθήνας: Παρέχει ενημέρωση για θέματα παραμονής και εργασίας, για θέματα διεκδίκησης εργασιακών δικαιωμάτων και για θέματα συμμετοχής σε σωματεία-νομική στήριξη μεταναστών και προσφύγων, Γ Σεπτεμβρίου 48β, τηλ. 210 8836917-8.
- Κέντρο Πληροφόρησης Εργαζομένων και Ανέργων της Γ.Σ.Ε.Ε.: Παρέχει ενημέρωση για θέματα παραμονής & εργασίας: τηλ. 210 5288000, Αθήνα.

Μερικές από τις μη κυβερνητικές οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.) με αποτελεσματική δράση στα θέματα των μεταναστών, είναι:

- «Συνήγορος του Μετανάστη»: Απευθύνονται σε αυτήν οι μετανάστες, όταν αντιμετωπίζουν προβλήματα με τις υπηρεσίες και τη νομοθεσία του ελληνικού κράτους. Εξετάζει την κάθε περίπτωση και επεμβαίνει όπου διαπιστωθεί καταπάτηση των δικαιωμάτων του μετανάστη: τηλ. 210 7289600 Χατζηγιάννη Μέξη 5 (περιοχή Χίλτον)
- «Στέκι μεταναστών-Δίκτυο Κοινωνικής Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών »: Οργανώνει μαθήματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας & παρέχει νομική υποστήριξη: τηλ. 210 3813928 Τσαμαδού 13, Εξάρχεια, Αθήνα
- «Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία»: Διακρατική κοινωνική εργασία. Συνεργασία με κοινωνικές υπηρεσίες άλλων χωρών για την επίλυση οικογενειακών θεμάτων. Συμβουλευτική στήριξη και γενικότερη

πληροφόρηση - διασύνδεση με άλλους φορείς: τηλ. 210 3617710
Ματζάρου 6, Κολωνάκι, Αθήνα

- Διαπολιτισμικό Κέντρο «Πυξίδα»: Υπάγεται στο Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες. Πραγματοποιεί μαθήματα Ελληνικών, Αγγλικών, ενισχυτική διδασκαλία για παιδιά, καλλιτεχνικές δραστηριότητες και εκδηλώσεις. Απευθύνεται και σε μετανάστες ενήλικες ή παιδιά. Εκτός Αθηνών συνεργάζεται με διάφορους κατά τόπους φορείς όπως στην Κρήτη με τον Ξενώνα ασυνόδευτων παιδιών προσφύγων στα Ανώγεια: τηλ. 210 3814710, 210 3320000, Σολωμού 25, Εξάρχεια
- «PR.A.K.S.I.S» - Προγράμματα Ανάπτυξης, Κοινωνικής Στήριξης και Ιατρικής Συνεργασίας : Το σωματείο PR.A.K.S.I.S (Προγράμματα Ανάπτυξης, Κοινωνικής Στήριξης και Ιατρικής Συνεργασίας), είναι μία Μη Κυβερνητική Οργάνωση η οποία σαν κύριο στόχο έχει τη δημιουργία, εφαρμογή και υλοποίηση προγραμμάτων ανθρωπιστικής δράσης
- «Κλίμακα»: Απευθύνεται στις κοινωνικά ευπαθείς ομάδες και τους παρέχει ψυχολογική και κοινωνική στήριξη. Δραστηριοποιείται στον τομέα του κοινωνικού αποκλεισμού, σχεδιάζοντας και υλοποιώντας προγράμματα και στρατηγικές για την εξάλειψη των κοινωνικά αποκλεισμένων : τηλ. 210 3417160, 210 3417420, Ευμολπίδων 30-32, Γκάζι.

Στις παρακάτω Μη-Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο) παρέχεται, στους αλλοδαπούς που δεν έχουν άδεια παραμονής, εντελώς δωρεάν ιατρική περίθαλψη, εργαστηριακές εξετάσεις, φάρμακα και οδηγίες για προβλήματα υγείας:

- Γιατροί Χωρίς Σύνορα - Πολυιατρείο
Παιωνίου 5 – Πλατεία Βικτορίας, Αθήνα, τηλ. 210 8213704, 210 8213713
- Γιατροί Του Κόσμου - Πολυιατρείο
Μιχαήλ Βόδα 15, Αθήνα τηλ. 210 8233653

- Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός
Λυκαβηττού 1, Αθήνα, τηλ. 210 3639538, 210 3605631 (προσφέρεται μόνο κοινωνική βοήθεια)
- Ελληνικό Κέντρο Διαπολιτισμικής Ψυχιατρικής Περίθαλψης
Πλουτάρχου 10, Αθήνα, τηλ. 210 7221707, 210 2682685, 210 3424024

Στην χώρα μας υπάρχουν πολλές οργανώσεις μεταναστών, οι οποίες μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά τους μετανάστες στην ενταξιακή τους πορεία. Μερικές από αυτές είναι:

- Αιγυπτιακή κοινότητα, Ευριπίδους & Λ. Συγγρού, Καλλιθέα
- Ένωση Αιγυπτίων εργαζομένων στην Ελλάδα, Αγαθουπόλεως 4, Κυψέλη, Υπεύθ. Josef Azer Samuel, τηλ. 694 5278552
- Αιθιοπική κοινότητα, Ίμβρου 16, 113 61 Πλ. Αμερικής, Τηλ. 210 8652478
- Ένωση εργαζομένων Αιθίοπων στην Ελλάδα, Χαλκοκονδύλη 37, 5^{ος} (Ο.Ε.Κ.Ι.Δ.Ε.), Υπεύθ. Ντερετζέ, τηλ 6938 789513
- Σύλλογος πολιτών Ακτής, Ελεφαντοντού Ελλάδας, Υπεύθ. Αντάμα Ντούμπια, τηλ. 693 8255720
- Φόρουμ Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα, Βαλτετσίου 35, Τ.Κ. 106 81, Αθήνα, Υπεύθ. Έρβιν Σεχού τηλ. 697 4473077, τηλ. 210 7519485, Φαξ 210 3840390
- Αλβανική κοινότητα Αθήνας, Βερανζέρου 1, 2^{ος}, (Συνδικάτο οικοδόμων), Υπευθ. Φειμ Οσμάνι τηλ. 697 4175389
- Σύλλογος Αλβανών «Vellarezemi», Καλαβρύτων 50, Τ.Κ. 121 35 Περιστέρι, Υπευθ. Δημήτρης Μετάνης Νοβρούζ Αμπιλέκα. τηλ. 210 2719271
- Σύλλογος Ουκρανών, « Η γη του πελαργού», Φυλής 10, Αθήνα, τηλ. 210 5247338, Υπεύθ. Larisa Orysia, τηλ. 694 5450151

- Αλβανικός σύλλογος, Υπεύθ. Έντι Ντεμιράι τηλ. 694 4903908
- Στέκι πολιτισμού Αλβανών Μεταναστών στην Αθήνα, Ηρακλέους 121, 176 72 Καλλιθέα, Τηλ. 210 9571224 , 693 2595214, Υπευθ. Γκαζμέντ Καπλάνι – Έντα Γκέμι
- Βουλγαρική κοινότητα, Γλαδστώνος 5, 1^{ος}, 10677 Πλ.Κάνιγγος, Υπεύθ. Ευγενία Μάρκοβα, τηλ. 210 3235506
- Βουλγαρική κοινότητα, Χαλκοκονδύλη 37, 5^{ος} (Ο.Ε.Κ.Ι.Δ.Ε), Υπευθ. Ρένι Παναγιώτοβα τηλ. 6938 249053
- Ένωση εργαζομένων μεταναστών Μπαγκλαντές, Αγ. Φιλοθέης 5β, Πλ. Μητροπόλεως, 105 56, Αθήνα τηλ.210 3318813 Φαξ 3318812
- Ελληνογεωργιανός πολιτιστικός σύλλογος «Caucasus», Βασιλέως Κων/νου 40, Αθήνα, Τηλ/Φαξ 7211226
- Κοινότητα Ερυθραίων Αθήνας, Βασ. Κων/νου 4, 116 35 Αθήνα, Υπευθ. Daniel, τηλ. 6937 569013, Tekle Kidane τηλ. 6942 014318
- Κοινότητα Γκάνας, Μεσσηνίας 19, Τ.Κ. 102 10 Αθήνα, Τηλ. 210 7510355, 8840039, 8232446, Πρ. Kenneth Boamah τηλ. 6938990152, Εκπρ. Σαμσιντίν Ιντρίσου, τηλ. 6946 939152
- Κοινότητα πολιτών Γουϊνέας, Ρόδου 44, Τ.Κ. 104 46 Κ. Πατήσια, Πρ. Λαμίν Κόμπα τηλ. 6945 783284, Τηλ/Φαξ 210 6990143
- Κοινότητα Ερυθραίων Αθήνας, Βασ. Κων/νου 4, 116 35 Αθήνα, Υπευθ. Daniel, τηλ. 6937 569013, Tekle Kidane τηλ. 6942 014318
- Πολιτιστικός σύλλογος Ελλάδας- Ινδίας, Φιλελλήνων 16, Τ.Κ. 185 36, Πειραιάς
- Ρουμάνικη κοινότητα. Υπεύθ. Ροντίκα Τσαλαβούτα, Τηλ. 210 9137496 , 693 6655069
- Κοινότητα Κέννας, Μηθύμνης 3, Τ.Κ. 113 61, Πλ. Αμερικής, Πρ. George Kouyenyah, Τηλ. 210 2017049, 693 7828981
- Ένωση Φιλιπινέζων Ελλάδας «ΚΑΣΑΠΙ», Μηθύμνης 18, 112 57 Πλ.

Αμερικής, Τηλ. 210 8659141, τηλ/φαξ 210 8664527, Υπεύθ. Τζο Βαλένθια, Τηλ. 210 8679124, 694 2772629

- Κοινότητα Κογκολέζων Ελλάδας (M.L.C.), Πατησίων 314, Τ.Κ. 111 41 Αθήνα, Τηλ/ Φαξ 210 2023713 6932 096732, Πρ. Solotshi Kalambay, τηλ. 210 6465257
- Σύλλογος μεταναστών και προσφύγων Ελλάδας, Κάνιγγος 12, 2^{ος} όροφος (γραφείο 4), Τ.Κ. 106 77, Αθήνα, τηλ/φαξ 210 3804706, Υπεύθ. Πιραλί Χαλούκ τηλ. 694 5904437
- Συντονιστική επιτροπή μεταναστευτικών συλλόγων, κοινοτήτων και ενώσεων Ελλάδας, Χαλκοκονδύλη 37, 5^{ος} όροφος (Ο.Ε.Κ.Ι.Δ.Ε.), Φαξ 210 3831604, Υπεύθ. Ελίας Αχμέντ τηλ. 693 8676523, Εσχετέ Ντερετζε τηλ. 693 8789513

7.2 Η καταπολέμηση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών σε τοπικό επίπεδο

Μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις του 21ου αιώνα είναι η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης βρίσκονται σε μια κρίσιμη περίοδο όσον αφορά το μέλλον του κοινωνικού κράτους.

Το -υπό διαμόρφωση- νέο ευρωπαϊκό πρότυπο φαίνεται να το χαρακτηρίζουν: α) η υπέρβαση του διλήμματος «κράτος ή αγορά», με την αναζήτηση μιας νέας ισορροπίας που θα θεμελιώνεται στη συνεργασία μεταξύ κρατικών, ιδιωτικών και εθελοντικών φορέων, β) η εγκατάλειψη της καθολικής και ομοιόμορφης, με προσανατολισμό προς την υιοθέτηση πολυδιάστατων δράσεων για τη σφαιρική αντιμετώπιση των ιδιαίτερων προβλημάτων αποκλεισμού και γ) την ενίσχυση των υπηρεσιών από την τοπική κοινότητα (Φερόνας, 2005, σ. 291-292).

Ο ρόλος της τοπικής κοινωνίας και της τοπικής αυτοδιοίκησης ως προς την ένταξη των μεταναστών, την αποφυγή του κινδύνου γκετοποίησης και των συνεπακόλουθων κοινωνικών συγκρούσεων είναι αποφασιστικός. Η τοπική κοινωνία είναι αυτή που υποδέχεται και αποδέχεται αρχικώς τον μετανάστη. Στα πλαίσια αυτής, πραγματοποιείται η ενταξιακή του πορεία σε ένα νέο περιβάλλον, που ο μετανάστης καλείται να υιοθετήσει, να αποκωδικοποιήσει και να προσαρμοστεί.

Οι τοπικοί φορείς έχουν ιδιαίτερα αναβαθμισμένο ρόλο στο συνολικό σύστημα διακυβέρνησης κρατών, όπου η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών γίνεται σε πολύ υψηλό επίπεδο, όπως στις σκανδιναβικές χώρες (Τράντας, 2006, σ.246).

Η έννοια του «τοπικού φορέα» περιλαμβάνει όλους τους φορείς που εδρεύουν σε μια συγκεκριμένη περιοχή και ασκούν τα καθήκοντα τους στα

πλαίσια της περιοχής που εδρεύουν . Η κύρια διάκριση που γίνεται είναι ανάμεσα στους φορείς που έχουν άμεση ή έμμεση εξάρτηση από το κράτος (τοπική αυτοδιοίκηση , ΝΠΔΔ, κ.λπ.) και στους υπόλοιπους κοινωνικούς θεσμούς που δραστηριοποιούνται στο τοπικό επίπεδο (εκκλησία, ιδιωτική πρωτοβουλία, εθελοντικές οργανώσεις, άτυπα δίκτυα, οικογένεια κ.λπ), (Φερόνας, 2005, σ. 297).

Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών θα πρέπει:

- Τα προγράμματα να σχεδιάζονται και να εφαρμόζονται όχι κεντρικά, αλλά σύμφωνα με τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες του πληθυσμού της τοπικής κοινωνίας
- Οι πολιτικές ένταξης δε πρέπει να έχουν μόνο τη μορφή προγραμμάτων για τους αποκλεισμένους μετανάστες, αλλά και τη μορφή επενδύσεων για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών (ό.π., σ. 296).

Η επιλογή ανάθεσης στους Δήμους συγκεκριμένων αρμοδιοτήτων διοικητικής φύσης ως προς τα ζητήματα μετανάστευσης, ιδίως κατά τη διαδικασία χορήγησης και ανανέωσης των αδειών διαμονής των μεταναστών είναι σχετικά πρόσφατη και ανατρέχει στο ν.2910/2001 Ο νέος Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων, στο άρθρο 75 αναγνωρίζει για πρώτη φορά ότι στις αρμοδιότητες των Δήμων και Κοινοτήτων περιλαμβάνεται «...ο σχεδιασμός και εφαρμογή προγραμμάτων ή συμμετοχή σε προγράμματα και δράσεις για την ένταξη αθίγγανων, παλινοστούντων ομογενών, μεταναστών και προσφύγων στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή της τοπικής κοινωνίας» (Τσιούκας, 2006, σ.3-8).

Συγκεκριμένα, οι αρμοδιότητες που έχουν ανατεθεί στους Δήμους (εκτός της κοινωνικής υπηρεσίας), στο πλαίσιο της διαδικασίας χορήγησης αδειών διαμονής και εργασίας πολιτών τρίτων χωρών κατά κύριο λόγο, είναι:

- Πληροφορούν τους ενδιαφερόμενους αλλοδαπούς σχετικά με τις διαδικασίες και τις προϋποθέσεις χορήγησης και ανανέωσης των αδειών διαμονής και εργασίας.
- Παραλαμβάνουν τις αιτήσεις για την αρχική χορήγηση και την ανανέωση των αδειών διαμονής. (Εξαιρούνται μόνο οι αιτήσεις που διεκπεραιώνονται από τη Διεύθυνση Αλλοδαπών και Μετανάστευσης του ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α. και αφορούν α) στελέχη εταιρειών, β) μέλη ξένων αρχαιολογικών σχολών, γ) ανάπτυξη επενδυτικής δραστηριότητας, δ) ανθρωπιστικούς λόγους, ε) δημόσιο συμφέρον και στ) θύματα εμπορίας ανθρώπων.)
- Ελέγχουν την πληρότητα των κατά περίπτωση προβλεπόμενων δικαιολογητικών.
- Εκδίδουν και χορηγούν βεβαιώσεις κατάθεσης αίτησης για άδεια διαμονής.
- Καταχωρούν τα στοιχεία της αίτησης του ενδιαφερόμενου στο νέο ηλεκτρονικό «Σύστημα διεκπεραίωσης αιτήσεων Αλλοδαπών» που προωθεί το ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α. και υποχρεούνται (εντός δεκαπέντε ημερών) να διαβιβάσουν την αίτηση με το σύνολο των υποβληθέντων δικαιολογητικών στην αρμόδια υπηρεσία αλλοδαπών της οικείας Περιφέρειας.
- Διαμεσολαβούν μεταξύ των ενδιαφερόμενων μεταναστών και της Περιφέρειας και ενημερώνουν στους ενδιαφερόμενους σχετικά με την πορεία της υπόθεσής τους.
- Παραλαμβάνουν τις άδειες διαμονής από την Περιφέρεια και καλούν τους ενδιαφερόμενους με κάθε πρόσφορο μέσο προκειμένου να τις παραλάβουν. Με τον ίδιο τρόπο γίνεται και η επίδοση τυχόν απορριπτικών αποφάσεων.

- Είναι υπεύθυνοι για την παραλαβή και διαβίβαση στην Περιφέρεια των αιτημάτων μετάκλησης αλλοδαπού εργαζόμενου που υποβάλλουν οι ενδιαφερόμενοι εργοδότες. Επίσης, επιφορτίζονται με την παραλαβή αιτήσεων αλλοδαπών που αφορούν έγκριση εργασίας, μεταβολές στο πρόσωπο του εργοδότη, στον τόπο και στο είδος απασχόλησης κ.λπ, (ό.π.,σ.11-14).

Πέραν των αρμοδιοτήτων στο πλαίσιο των διαδικασιών χορήγησης και ανανέωσης των αδειών διαμονής και εργασίας, οι Δήμοι παρέχουν στους ενδιαφερόμενους αλλοδαπούς σειρά άλλων υπηρεσιών διοικητικής φύσης ή ενταξιακού περιεχομένου, που είτε απευθύνονται ειδικά σε αυτούς, είτε ανάγονται στο πεδίο των γενικότερων αρμοδιοτήτων τους και απευθύνονται γενικότερα στους κατοίκους της περιοχής αρμοδιότητάς τους. Πιο συγκεκριμένα, οι Δήμοι:

- Εμπλέκονται στη διαδικασία πολιτογράφησης, καθώς είναι επιφορτισμένοι από το νόμο με την παραλαβή των σχετικών αιτημάτων
- Διενεργούν τις οικείες πράξεις ληξιαρχικού χαρακτήρα που αφορούν την αστική κατάσταση των αλλοδαπών (γάμοι, γεννήσεις κλπ),
- Προσφέρουν στους αλλοδαπούς κατοίκους, γενικότερες υπηρεσίες, διοικητικές και κοινωνικές. Π.χ., μέσω των Κέντρων Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.) της αρμοδιότητάς τους, διεκπεραιώνουν για λογαριασμό των αλλοδαπών όλες εκείνες τις διοικητικές διαδικασίες που τους ενδιαφέρουν και οι οποίες εμπίπτουν στον κύκλο εργασιών των Κ.Ε.Π..
- Προσφέρουν στους αλλοδαπούς κατοίκους της περιοχής τους ειδικές και στοχευμένες υπηρεσίες ενταξιακού περιεχομένου. Οι υπηρεσίες αυτές έχουν ως βασική συνιστώσα την παροχή ενημέρωσης, συμβουλών και καθοδήγησης για ζητήματα θεσμικά, νομικά, εργασιακά κλπ, καθώς επίσης και την ψυχοκοινωνική υποστήριξή τους. Υπάρχουν, δράσεις με περιεχόμενο τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και την εξοικείωση

των αλλοδαπών με τις αντιλήψεις, τις συνήθειες και τις πραγματικότητες της ελληνικής κοινωνίας, καθώς και δράσεις όπως η δημιουργία από το Δήμο Αθηναίων διαπολιτισμικών παιδικών σταθμών ή του Athens International Radio (104,4 FM), που ενημερώνει και ψυχαγωγεί τους αλλοδαπούς κατοίκους της Αθήνας μεταδίδοντας προγράμματα σε δώδεκα γλώσσες. Βέβαια, οι δράσεις αυτές αναπτύσσονται από μία εξαιρετικά μικρή μειοψηφία των Δήμων και συχνά έχουν ένα χαρακτήρα πιλοτικό και μάλλον περιστασιακό (ό.π., 14-15).

Έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 5 δήμους της ευρύτερης περιοχής των Αθηνών ανέδειξε κάποια στοιχεία που εμποδίζουν την αποτελεσματική λειτουργία της παρεχόμενης κοινωνικής προστασίας στο τοπικό επίπεδο, όπως:

- Η έλλειψη πόρων και εξειδικευμένου προσωπικού, κατάλληλου θεσμικού πλαισίου – αρμοδιοτήτων, κτιριακής και υλικοτεχνικής υποδομής
- Η έλλειψη πρωτογενών ερευνών – καταγραφών της ομάδας στόχου των μεταναστών και καταγραφή και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των προγραμμάτων που εφαρμόζουν
- Η έλλειψη ορθολογικού σχεδιασμού: Οι Διευθύνσεις Πρόνοιας των Νομαρχιών, οι τοπικές υπηρεσίες των κεντρικών φορέων (ΟΑΕΔ, ΟΓΑ, ΕΟΠ κ.α.), σχεδιάζουν τις πολιτικές τους με βάση τις εθνικές και όχι τοπικές ανάγκες, ενώ για τους τοπικούς φορείς (Κοινωνικές Υπηρεσίες Δήμων, εκκλησία κ.α), καθοριστικό ρόλο στη λήψη αποφάσεων έχουν οι προσωπικές τους εκτιμήσεις και τα αιτήματα των μεταναστών.
- Έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των φορέων : Κάποιοι, δε γνώριζαν ποιοι άλλοι φορείς δραστηροποιούνται στην περιοχή τους
- Απουσία σταθερών συνεργατικών σχέσεων και έλλειψη συντονισμού μεταξύ των φορέων (Φερόνας, 2005, σ.301, 307-311).

Παρά όμως τα προβλήματα και τις ανεπάρκειες που υφίστανται, οι Δήμοι έχουν αποκτήσει σημαντική εμπειρία. Αρκετοί έχουν δημιουργήσει διοικητικές μονάδες, οι οποίες είναι ικανές να εξυπηρετήσουν, έστω στοιχειωδώς, τους

ενδιαφερόμενους. Αντίθετα, οι υπηρεσίες αλλοδαπών των Περιφερειών, οι οποίες, στη λογική της ενοποίησης της αρμοδιότητας και της ενιαίας υπηρεσίας, θα μπορούσαν να αναλάβουν τις αρμοδιότητες που ασκούνται από τους Δήμους, πιθανόν θα αντιμετώπιζαν, μεγαλύτερες δυσκολίες λόγω έλλειψης επαρκούς προσωπικού και υποδομών (Τσιούκας, 2006, σ.8-9).

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει κάποια βήματα και στο Δήμο Αθηναίων με δράσεις και προγράμματα στήριξης των μεταναστών, που περιλαμβάνουν:

- Υπογραφή μνημονίου Συνεργασίας με την Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε., για την ένταξη των μεταναστών στα κοινωνικά και οικονομικά δρώμενα της πόλης – λειτουργία ειδικής υπηρεσία κοινωνικής στήριξης.
- Χώρος Υποδοχής Αλλοδαπών στο Ίδρυμα Αστεγών, επί της οδού Σοφοκλέους (στο οποίο παρέχεται σίτιση, ένδυση, υπόδηση και λειτουργεί κοινωνική υπηρεσία).
- Εκπομπή σε 12 γλώσσες στη συχνότητα του 104,4.
- Γραφείο Επικοινωνίας Μεταναστών στα δημοτικά διαμερίσματα
- Διοργανώθηκε «Κύπελλο Συνύπαρξης Μεταναστών»: από τον Οργανισμό Νεολαίας και Άθλησης, σε συνεργασία με το Ελληνικό Φόρουμ Μεταναστών .
- Όλοι οι μετανάστες έχουν δωρεάν πρόσβαση έχουν στα 7 Δημοτικά ιατρεία.
- Οι γυναίκες μετανάστριες - θύματα κακοποίησης και ενδο-οικογενειακής βίας - αλλά και οι αλλοδαποί άστεγοι έχουν, δωρεάν πρόσβαση στον Ξενώνα, που λειτουργεί ο Δήμος Αθηναίων για την στήριξη των θυμάτων κακοποίησης και στο βραδινό πρόγραμμα σίτισης αστεγών (www.cityofathens.gr/undpiel/uode/8).
- Δίκτυο συνεργασίας με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και Οργανώσεις Μεταναστών.

Οι υπηρεσίες που λειτουργούν σε τοπικό επίπεδο και στοχεύουν στην εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών θα μπορούσαν να προσφέρουν πολλά περισσότερα. Για το λόγο αυτό, οι τοπικοί φορείς θα πρέπει να προχωρήσουν στην ουσιαστική αναβάθμιση των διοικητικών μονάδων που απευθύνονται στους αλλοδαπούς κατοίκους της περιοχής τους . Πρωταρχική ανάγκη είναι η βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών διοικητικής φύσης και η αποτελεσματική οργάνωση και παροχή στοχευμένων υπηρεσιών για την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία .

7.3 Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού

Οι επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί, σύμφωνα με το Διεθνή Κώδικα Δεοντολογίας για τους Κοινωνικούς Λειτουργούς (1976, σ.1), δεσμεύονται από τις ακόλουθες βασικές αρχές:

- Κάθε ανθρώπινη ύπαρξη έχει μία μοναδική αξία ανεξάρτητα από καταγωγή, εθνικότητα, φύλο, ηλικία, πεποιθήσεις, κοινωνική και οικονομική κατάσταση ή συνεισφορά στη κοινωνία.
- Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της αυτοεκπλήρωσης στο βαθμό που δεν καταπατά το δικαίωμα των άλλων.
- Κάθε κοινωνία, ανεξάρτητα από τη μορφή της πρέπει να χορηγεί τα μέγιστα αγαθά σε όλα τα μέλη της.
- Ο επαγγελματίας Κοινωνικός λειτουργός έχει υποχρέωση να αφιερώνει αντικειμενική και πειθαρχημένη γνώση και ικανότητα στο να βοηθά άτομα, ομάδες κοινότητες και κοινωνίες στην ανάπτυξη τους καθώς και στην επίλυση των προσωπικών-κοινωνικών συγκρούσεων και των επιπτώσεων τους.

Με πυξίδα τις παραπάνω αρχές ο Κοινωνικός Λειτουργός, οφείλει να προωθεί τα δικαιώματα των μεταναστών, να στηλιτεύει εκείνες τις πολιτικές που γεννούν ή/και αναπαραγάγουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και να στοχεύει στην «θεραπεία» των παθογόνων καταστάσεων που ευθύνονται για την ξενοφοβία και το ρατσισμό.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να εργαστεί για την προώθηση των ενταξιακών διαδικασιών των μεταναστών από διάφορες θέσεις εργασίας. Παραδείγματος χάριν: στον Ο.Α.Ε.Δ., στις κοινωνικές υπηρεσίες των Δήμων και των Νομαρχιών, στην εκπαίδευση, στις κοινωνικές υπηρεσίες των νοσοκομείων, σε Μ.Κ.Ο, στις φυλακές, σε πολιτιστικά κέντρα, σε κέντρα νεότητας, στις κοινωνικές υπηρεσίες των ασφαλιστικών ταμείων κ.α.

Ανάλογα με τη φύση της θέσης που κατέχει, μπορεί να εργαστεί εφαρμόζοντας τις μεθόδους της Κοινωνικής Εργασίας: Κοινωνική Εργασία με Άτομο, Κοινωνική Εργασία με Ομάδες, Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα, Κοινωνική Εργασία με Ιδρύματα ή συνδυασμό αυτών.

Οι γενικότερες ενέργειες στις οποίες ο Κοινωνικός Λειτουργός οφείλει να προχωρήσει για να πετύχει το στόχο του (την ένταξη-ενσωμάτωση των μεταναστών εν προκειμένω), είναι:

- Παροχή βοήθειας για τη δημιουργία συστημάτων υπηρεσιών.
- Δημιουργία αρχικών διασυνδέσεων μεταξύ των μεταναστών και των συστημάτων υπηρεσιών, καθώς και μεταξύ των διαφόρων συστημάτων.
- Διευκόλυνση της συνδιαλλαγής μεταξύ των μεταναστών και του συστήματος υπηρεσιών, καθ'όλη την εξέλιξη της.
- Βοήθεια στους μετανάστες να αναπτύξουν και να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά τις παρεχόμενες υπηρεσίες και τις ικανότητες τους για την επίλυση των προβλημάτων τους.

Ειδικότερα μερικοί από τους επιμέρους στόχους, των Κοινωνικών Λειτουργών, για την εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού του μετανάστη και την προώθηση της ενταξιακής του πορείας είναι:

- Η ενίσχυση της ικανότητας της κοινωνίας υποδοχής να προσαρμοστεί στην πολυμορφία λαμβάνοντας μέτρα ένταξης επικεντρωμένα στον πληθυσμό υποδοχής
- Η εκπόνηση τοπικών προγραμμάτων εφαρμογής μιας αμφίδρομης προσέγγισης ανάμεσα στους μετανάστες και την κοινωνία υποδοχής.
- Η παροχή ενημέρωσης , συμβουλευτικής και ψυχοκοινωνικής στήριξης στους μετανάστες και τις οικογένειες τους
- Η ενεργοποίηση και προώθηση τους στην αγορά εργασίας
- Η ενεργοποίηση των μεταναστών προκειμένου να αναπτύξουν επιχειρηματική δραστηριότητα

- Η υποβοήθηση των μεταναστών για τη προσαρμογή τους στο χώρο εργασίας
- Η βελτίωση της κατανόησης και της αποδοχής της μετανάστευσης με εκστρατείες ευαισθητοποίησης, εκθέσεις, διαπολιτισμικές εκδηλώσεις, επισκέψεις σε σχολεία κλπ.
- Η συνεργασία με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (σε τοπικό επίπεδο και ευρύτερα).
- Η προώθηση της επίγνωσης, στην κοινωνία υποδοχής, των συνεπειών των προγραμμάτων υποδοχής και εισδοχής.
- Η στήριξη πολυπολιτισμικών δράσεων και εκδηλώσεων, (ενημερωτικών εκστρατειών ή διαπολιτισμικών εκδηλώσεων με στόχο τη διάδοση πληροφοριών σχετικά με τους πολιτισμούς, τις θρησκείες και την οικονομική και κοινωνική προσφορά των μεταναστών).
- Η πρόληψη των φαινομένων γκετοποίησης και των εθνοτικών συγκρούσεων είτε ανάμεσα στους δημότες και τους μετανάστες είτε ανάμεσα στις ίδιες τις ομάδες των μεταναστών που κατοικούν έναν συγκεκριμένο Δήμο.
- Η ενημέρωση - ευαισθητοποίηση εργοδοτών για τα ισχύοντα προγράμματα απασχόλησης με στόχο την πρόσληψη μεταναστών
- Εκπόνηση τοπικών προγραμμάτων εφαρμογής μιας αμφίδρομης προσέγγισης ανάμεσα στους μετανάστες και την κοινωνία υποδοχής.
- Η προώθηση μέτρων που στοχεύουν στην πρόληψη της αποτυχίας και της εγκατάλειψης της σχολικής εκπαίδευσης, την βελτίωση της πρόσβασης των νέων μεταναστών στην ανώτερη εκπαίδευση και την αποτελεσματική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των νέων μεταναστών.
- Η προώθηση των αιτημάτων των μεταναστών στην τοπική και κεντρική εξουσία.

- Η παρακολούθηση και η αξιολόγηση των υλοποιούμενων προγραμμάτων και της πορείας ένταξης των μεταναστών.

Συχνότατα, βέβαια οι παραπάνω στόχοι προσκρούουν στους περιορισμούς που θέτει το κράτος, που είναι ο εντολοδόχος και ο χρηματοδότης πολλών κοινωνικών υπηρεσιών. Ο βαθμός αυτονομίας της Κοινωνικής Εργασίας λοιπόν, περιορίζεται από το κράτος. Επίσης σημαντικά ζητήματα που πρέπει να επισημανθούν, είναι η ανάγκη πρόσληψης Κοινωνικών Λειτουργών σε διάφορους τομείς και η εξασφάλιση της άριστης κατάρτισης και ενημέρωσης των εξελίξεων σε ότι αφορά την επιστήμη της Κοινωνικής Εργασίας.

Κόντρα στα εμπόδια που συναντά, ο Κοινωνικός Λειτουργός οφείλει να μη αγνοεί το ρόλο του ως συνηγόρου και μεσάζοντα, το καθήκον του να είναι η φωνή των αποκλεισμένων μεταναστών, καθώς και φορέας κοινωνικών αλλαγών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η μετανάστευση αποτελεί μία μεγάλη πρόκληση για το ελληνικό κράτος, καθώς προσφέρει ευκαιρίες που μπορούν να αξιοποιηθούν προς όφελος της οικονομίας και της κοινωνίας, αλλά ταυτόχρονα συνεπάγεται κοινωνικά προβλήματα, που καλείται να λύσει για την διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής.

Το φαινόμενο της μετανάστευσης πολλές φορές φαίνεται να συνδέεται με το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού με μια σχέση αιτίας – αιτιατού. Ο μετανάστης βιώνει τον κοινωνικό αποκλεισμό (φτώχεια, κοινωνική απομόνωση κ.λπ.) στη χώρα καταγωγής του και μεταναστεύει στην Ελλάδα προς αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής (που πιθανόν τις βρίσκει), αλλά παραμένει αποκλεισμένος από τα δημόσια αγαθά που οφείλει η πολιτεία να του παράσχει.

Όπως περιγράφει ο Ψημμένος (2002, σ. 199) «οι ίδιοι άνθρωποι που είχαν κάποια συγκεκριμένα επαγγέλματα στη χώρα προέλευσής, σήμερα έχουν διαφορετικά επαγγέλματα στη χώρα υποδοχής. Αυτός είναι ο κοινωνικός και οικονομικός αποκλεισμός σε όλη του τη διάσταση. Δηλαδή, η απομάκρυνση των δυνατοτήτων του ανθρώπου από την ένταξη στη κοινωνία του, να προσφέρει και να αναπτυχθεί».

Αναφορικά με τους περιορισμούς των δικαιωμάτων των μεταναστών, η ελληνική μεταναστευτική νομοθεσία ακολουθεί μια αστυνομική και σε πολλές περιπτώσεις εκφοβιστική πολιτική. Π.χ., η ρύθμιση που αφορά κατά τρόπο γενικευμένο στην απαγόρευση εγκατάστασης αλλοδαπών σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές της χώρας συρρικνώνει σαφώς τα δικαιώματα των μεταναστών σε σχέση με αυτά των Ελλήνων πολιτών, συμβάλλει στη

δημιουργία στερεοτύπων αναπαράγοντας στοιχεία ξενοφοβίας και δεν ταιριάζει με τις αρχές και τις αξίες μιας δημοκρατικής, ευρωπαϊκής κοινωνίας.

Οι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις μεταναστευτικής πολιτικής θα πρέπει να έπονται μελετών που θα κάνουν απολογισμό και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των προηγούμενων ρυθμίσεων.

Αν αξιολογήσουμε τις πολιτικές ένταξης της Ελλάδας, με γνώμονα τις τρεις διαστάσεις της πολιτικής ένταξης του Vermeulen (βλ.κεφ. 4.7) θα διαπιστώσουμε ότι:

- Στην ισότητα ευκαιριών (που απαιτεί την ισότιμη πρόσβαση στην παιδεία, στη στέγαση στην απασχόληση και στο πολιτικό σύστημα), η Ελλάδα θεωρητικά αρνείται την ισότητα μόνο όσον αφορά την συμμετοχή στο πολιτικό σύστημα. Πρακτικά όμως οι ίσες ευκαιρίες δεν είναι υπαρκτές.
- Η αντίθεση «ομοιογένεια – αλλογένεια» δεν έχει εξαλειφθεί.
- Στην Ελλάδα υφίσταται ο αποκλεισμός ή η ανοχή, αλλά όχι η ένταξη-ενσωμάτωση των μεταναστών.

Οι κυριότερες πρακτικές που εμποδίζουν την ενταξιακή πορεία των μεταναστών, είναι:

A. Η υπερβολικά περιοριστική πολιτική ιθαγένειας και η απουσία ευνοϊκών όρων πολιτογράφησης για τους μετανάστες που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα. Παράδειγμα της πολιτικής αυτής, είναι ότι το παράβολο για υποβολή αίτησης για πολιτογράφηση στην Ελλάδα είναι το πιο ακριβό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1500€), ενώ η διοίκηση δεν έχει υποχρέωση απάντησης ή προθεσμίας για την εξέταση της αίτησης.

B. Η ανύπαρκτη πολιτική συμμετοχή και ο αποκλεισμός των μεταναστών από τη συμμετοχή και τη διαμόρφωση της πολιτικής και της νομοθεσίας που τους αφορούν, καθώς και από τη συμμετοχή στις τοπικές υποθέσεις και την τοπική ζωή τόσο συμβουλευτικά, όσο και προς το δικαίωμα του «εκλέγειν» και «εκλέγεσθαι» .

Η μετανάστευση δε θα πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν ένα παροδικό φαινόμενο. Θα πρέπει να υπάρξει μία ολοκληρωμένη πολιτική ένταξης των μεταναστών στην οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική ζωή της χώρας.

Θεωρούμε, ότι η εθνική μεταναστευτική πολιτική θα πρέπει να κινείται στην προσπάθεια αποτίμησης και ανάδειξης της συμβολής των μεταναστών στην αναπτυξιακή πορεία της χώρας και στην εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών, καταρχήν μέσω της νομιμοποίησής τους με τη διεύρυνση του θεσμικού πλαισίου .

Επίσης, είναι αναγκαία η διευκόλυνση της συμμετοχής των ομάδων των μεταναστών στους διάφορους τομείς της κοινωνικής ζωής, με υποστήριξη από τυπικά και άτυπα κοινωνικά δίκτυα. Συγκεκριμένα:

- Τοπικά κοινωνικά δίκτυα, τυπικά και άτυπα, όπως οι δημοτικοί φορείς, οι πολιτιστικοί σύλλογοι και η γειτονιά, πρέπει να γίνουν οι κύριοι φορείς άσκησης μεταναστευτικής πολιτικής.
- Είναι, επίσης, απαραίτητο να εφαρμοστούν στρατηγικές που θα προσφέρουν στους μετανάστες τη δυνατότητα να συνειφέρουν με ίσους όρους στην καλή τοπική διοίκηση των πόλεων τους. Η δράση στο δίκτυο της κοινότητας πρέπει να στοχεύει στην ενθάρρυνση των πληθυσμών μεταναστών και μειονοτήτων να συμμετέχουν στην πολιτιστική, οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή.
- Θα πρέπει να εξασφαλιστεί η συμμετοχή των μεταναστών στο σχεδιασμό, την εφαρμογή, την αξιολόγηση και τον επανασχεδιασμό κάθε προγράμματος που τους αφορά.

Επιπλέον, προτείνουμε:

- Απλοποίηση των διαδικασιών χορήγησης και ανανέωσης αδειών παραμονής, καταργώντας την γραφειοκρατία και την οικονομική επιβάρυνση των μεταναστών, και διευκόλυνση της οικογενειακής επανένωσης.

- Κατάργηση της ανασφάλιστης εργασίας
- Αλλαγή του καθεστώτος διαμονής που αφορά στους μετανάστες δεύτερης γενιάς
- Αυστηρή τιμωρία της βίας (πολιτών και αστυνομικών) κατά των μεταναστών
- Κατάργηση των εγκυκλίων που εμποδίζουν το δικαίωμα στη νοσηλεία όλων των μεταναστών στα νοσοκομεία
- Δημιουργία χώρων υποδοχής των μεταναστών με παροχή ιατρικών υπηρεσιών και ψυχολογικής υποστήριξης
- Δημιουργία κέντρων διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε παιδιά και ενήλικες
- Διευκόλυνση της πρόσβασης των μεταναστών στις δημόσιες υπηρεσίες
- Άδειες ανέργεσης χώρων θρησκευτικής λατρείας
- Λήψη μέτρων για τη προστασία των μεταναστών από το οργανωμένο έγκλημα.
- Κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη των υποβαθμισμένων περιοχών (ουσιαστική ανάπτυξη και όχι ανέγερση εμπορικών κέντρων) που διαμένουν οι μετανάστες, για την αποφυγή του κινδύνου της γκετοποίησης
- Ανάπτυξη εστιασμένων ερευνητικών προγραμμάτων για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η ισότιμη ένταξη των μεταναστών στο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό γίγνεσθαι της Ελλάδας δεν εξαρτάται μόνο από το θεσμικό πλαίσιο και τα μέτρα της πολιτείας, αλλά και από την ενεργητικότερη κινητοποίηση της «κοινωνίας των πολιτών».

Συνοψίζοντας, η «μετανάστευση», ο «κοινωνικός αποκλεισμός» και η «κοινωνική ένταξη» ίσως είναι έννοιες που μπορούν να αναλυθούν

αποτελεσματικότερα από τους ίδιους τους μετανάστες. Ας τους αφουγκραστούμε με τη προσοχή που τους αξίζει, γιατί :

«(...)οι μετανάστες δεν είναι απλώς πράγματα διαφόρων φυλών και ηλικιών, που καταφθάνουν σαν ένα μέρος ενός στόχου για στρατολόγηση και έχοντας μοιραστεί σα μονάδες, μέσω ενός οικονομικού συστήματος, υπόκεινται στη μία ή στην άλλη αφηρημένη ανάλυση για αφομοίωση ή υπόθεση περιττής διάκρισης. Είναι ανθρώπινα όντα, μπλεγμένοι με τις αγωνίες και τις απολαύσεις της ζωής σε ένα νέο κόσμο, και το καλύτερο στοιχείο στη ζωή τους και το μέλλον τους, συνήθως βρίσκεται στις ίδιες τους τις σκέψεις και τις λέξεις». (Charles Price, 1969, «Study of Assimilation», σ.237)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Αλεξιάδης Σ. (1991), «Ο φόβος του εγκλήματος: Κατάστροφη ενός ερευνητικού προγράμματος» στο , *Αφιέρωμα Η.Δασκαλάκη* , Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη.
- Αλεξιάδης Σ .(1996), *Εγκληματολογία* . Σάκκουλας , Θεσσαλονίκη
- Jary D. & Jary. J, 2006, *Λεξικό Όρων Κοινωνιολογίας*, Φλώρος , Αθήνα.
- Βασιλειάδου, Ν., «Οι μετανάστες της διπλανής πόρτας», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 25/09/2005, ιστοσελίδα: http://www.enet.gr/online/online_text?c=112&id=5594197655941976
- Βγενόπουλος Κ.(2001), *Πρόσφυγες και μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασία*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Βασιλείου Θ.Α., Σταματάκης (1992), *Λεξικό του Ανθρώπου*, Gutenberg, Αθήνα.
- Βενιέρης Δ. (2006), «Ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική και κοινωνική ενσωμάτωση. Ορόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης» στο Οικονόμου Χ, Φερόνας Α.(επ.) *Οι εκτός των τειχών: φτώχεια και αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*, Διόνικος, Αθήνα
- Βεντούρα Λ., *Μετανάστευση και Έθνος*, Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού – Μνήμων, Αθήνα, 1994.
- Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη Χ. (1999), «Η εκπαίδευση ως μηχανισμός αναπαραγωγής του κοινωνικού αποκλεισμού. Θεωρητικός προβληματισμός και εμπειρικά δεδομένα», στο Παιδαγωγική Εταιρία Ελλάδος-Σχολή Επιστημών Αγωγής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων: *Σχολική αποτυχία και κοινωνικός αποκλεισμός*, Πρακτικά του Η' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Αθήνα.
- Burchard T., Le Grand J., Piachaud D. (2006), «Κατανοώντας τον κοινωνικό αποκλεισμό» στο Οικονόμου Χ., Φερόνας Α.(επ.), *Οι εκτός*

των τειχών: φτώχεια και αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες, Διόνικος, Αθήνα

- Γάβρογλου Σ. (2002), «Μετανάστευση και ακροδεξιά αντίληψη στην Ευρώπη» στο Ναξάκης Χ., Χλέτσος Μ. (επ.), *Μετανάστες και Μετανάστευση: Οικονομικές, Πολιτικές και Κοινωνικές Πτυχές*, Πατάκης, Αθήνα.
- Γαλάνης Γ. (2003), «Ελληνική κοινωνία και μετανάστευση» στο Κασιμάτη Κ. (επ.), *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης: Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, Gutenberg, Αθήνα
- Γεωργουλός Σ. (2003), «Το νομικό πλαίσιο της μεταναστευτικής πολιτικής» στο Κασιμάτη Κ. (επ.), *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης: Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, Gutenberg, Αθήνα
- Δασκαλοπούλου Ν. (2008), «Ρατσισμός: τα κάνει αόρατα» στο *Έψιλον*, τεύχος 890, 4-5-08.
- Δημουλάς Κ. (2006), «Παράμετροι ένταξης των οικονομικών μεταναστών» στο Μπάγκαβος, Χ., Παπαδοπούλου Δ. (επ.), *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*, Gutenberg, Αθήνα
- Δαμανάκης Μ.(1989), *Μετανάστευση και εκπαίδευση*, Gutenberg, Αθήνα.
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε) (2005), Επιστημ. Υπεύθυνοι Μαράτου-Αλιπράντη Λ., Γκαζόν Ε., *Μετανάστευση και υγεία- πρόνοια. Αποτίμηση της κατάστασης-Προκλήσεις και προοπτικές βελτίωσης*, Αθήνα.
- Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (2004), Σκλάβου Κ. (επ.), *Οδηγός Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, Σχέδιο Δράσης «Καινούρια Αρχή»*, Αθήνα.

- Έμκε-Πουλοπούλου Η. (1986), *Προβλήματα Μετανάστευσης-Παλινοόστησης*, Ελληνική Εταιρία Δημογραφικών Μελετών, Αθήνα.
- Έμκε-Πουλοπούλου Η. (2007), *Μεταναστευτική Πολιτική*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Ιμάμ Μ., Τσακιρίδη (2003), *Μουσουλμάνοι και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Λιβάνης, Αθήνα.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.) (2004), *Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες στην Ελλάδα: Αναλυτική μελέτη για τα διαθέσιμα στοιχεία και προτάσεις για τη συμμόρφωση με τα standards της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Επιστ. Διευθυντής: Baldwin-Edwards Μ., Αθήνα.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.) (2005), *Αναλογία και επιδόσεις των αλλοδαπών μαθητών στα σχολεία του Νομού Θεσσαλονίκης*, Αθήνα.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.) (2005), *Οικονομικές διαστάσεις της μετανάστευσης. Επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα*, Επιστ. Υπεύθυνος: Χλέτσος Μ., Αθήνα.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.) (2007), *Το ψυχοκοινωνικό προφίλ του μετανάστη και η ένταξή του*, Επιστ. Υπεύθυνος: Παρσάνογλου Δ., Αθήνα.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.) (2007), *Το ψυχοκοινωνικό προφίλ του μετανάστη. Μια ψυχοκοινωνική έρευνα*, Επιστ. Υπεύθυνος: Κατερέλος Γ., Πάντειο Πανεπιστήμιο-Run Communications, Αθήνα.
- Καβουνίδα Τ. (1996), «Κοινωνικός αποκλεισμός: έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία και διλήμματα πολιτικής» στο Ε.Κ.Κ.Ε., *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, τομ. Α', Αθήνα.

- Καβουνίδη Τ. (2004), *Έρευνα για την οικονομική και κοινωνική ένταξη των μεταναστών*, Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική-Πληροφορική Α.Ε., Αθήνα.
- Καρασάββογλου Α. (2002), «Ο ρόλος της μετανάστευσης στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας και ειδικότερα στις εργασιακές σχέσεις και η περίπτωση της Ελλάδας», *Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων*, τεύχος 56, Απρίλιος 2002.
- Καρύδης, Β. (1996), *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Καρύδης Β. (2004), «Το ζήτημα της δεύτερης γενιάς: Έγκλημα και μετανάστευση» στο Παύλου, Μ., Χριστόπουλος, Α. (επ.), *Η Ελλάδα της μετανάστευσης*, Κριτική, Αθήνα.
- Κασιμάτη Κ. (1979), «Η μετανάστευση σύνδρομο του καπιταλισμού», στο *Οικονομία και κοινωνία*, τευχ. 2.
- Κασιμάτη Κ. (1984), *Μετανάστευση-Παλιννόστηση: Η προβληματική της δεύτερης γενιάς*, ΕΚΚΕ, Αθήνα
- Κασιμάτη Κ. (1998), «Εισαγωγή», στο Κασιμάτη Κ. (επ.), *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών-ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Gutenberg, Αθήνα.
- Κασιμάτη Κ. (1998), «Πόντιοι στην Ελλάδα και κοινωνικός αποκλεισμός», στο Κασιμάτη Κ. (επ.), *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών-ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Gutenberg, Αθήνα.
- Κασιμάτη Κ. (2000), «Προβλήματα ένταξης - παιδείας», στο Κασιμάτη, Κ. (επ.), *Φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας σε ομάδες κοινωνικού αποκλεισμού*, Υπουργείο Εξωτερικών/Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού-ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Αθήνα.

- Κασιμάτη Κ., Μουσούρου, Λ. (), *Φύλο και Μετανάστευση*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών-ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Gutenberg, Αθήνα.
- Καυτατζόγλου Ι. (2005), *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Εντός, Εκτός και Υπό*, Σαββάλας, Αθήνα.
- Κέντρο Ευρωπαϊκού και Συνταγματικού Δικαίου, Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου (2004), *Νομικές, θεσμικές και διοικητικές διαστάσεις του καθεστώτος εισόδου και παραμονής μεταναστών στην Ελλάδα, Προκλήσεις και προοπτικές βελτίωσης, Μελέτη Συμβατότητας του Ελληνικού και Ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου*, Επιστ. Υπεύθυνος: Κατρούγκαλος, Γ., Αθήνα.
- Κοιλιάρη Α. (1997), *Ξένος στην Ελλάδα. Μετανάστες, γλώσσα και κοινωνική ένταξη*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.
- Κογκίδου Δ, Τρεσσου Ε, Τσιακαλος Γ,(1997), «*Φτώχεια-Κοινωνικός αποκλεισμός: βιβλιογραφικός οδηγός 1970-1995*», Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη
- Κούρτοβικ Ι. (1995), «Μετανάστες: ανάμεσα στο δίκαιο και στη νομιμότητα» στο Μαρβάκης, Α. (επ.), *Η πρόσληψη και η αντιμετώπιση του «Άλλου» στη σημερινή Ελλάδα*, Ελλ. Επ. Πολιτικής Επιστήμης.
- Λύτρας Α., Παντέλογλου Π., (1999), *Έκθεση για τους φορείς και τα δίκτυα καταπολέμησης του Κοινωνικού Αποκλεισμού*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Μαράτου-Αλιμπράντη Λ. (2002), «Ξένο εργατικό δυναμικό: τάσεις και το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης» στο *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής*, τόμος Α', Αθήνα.
- Μάρκου Γ. (1998), *Η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της πολυπολιτισμικής*

εκπαίδευσης, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων/Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, Αθήνα.

- Μιλέση Χ. (2004), *Οι αλλοδαποί μαθητές από την Αλβανία στην σχολική κοινότητα*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Μουσούρου Λ. (1998), «Κοινωνικός αποκλεισμός και κοινωνική προστασία» στο Κασιμάτη Κ. (επ.), *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών-ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Gutenberg, Αθήνα.
- Νάτσο Λ. (2000), «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Η αποδοχή μέσα από τη διαφορετικότητα στο Δημοτικό Σχολείο Νέων Επιβατών» στο Κασιμάτη, Κ. (επ.), *Φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας σε ομάδες κοινωνικού αποκλεισμού*, Υπουργείο Εξωτερικών/Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού-ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Αθήνα.
- Νικολάου Γ. (2000), *Ένταξη και Εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Οικονόμου Χ., Φερόνας Α. (2006) στο Οικονόμου Χ., Φερόνας Α.(επ.), *Οι εκτός των τειχών: φτώχεια και αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*, Διόνικος, Αθήνα.
- Πανουτσοπούλου Κ. (1988), *Η ελληνίδα στη μετανάστευση*, Αθήνα-Μελβούρνη.
- Παπαδοπούλου Δ. (2002), «Κοινωνικός αποκλεισμός: Εισαγωγή στην έννοια και τη διαδικασία» στο *Κοινωνικός αποκλεισμός «Για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε...»*, Εισηγήσεις τριήμερου Συνεδρίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 16-18 Μαΐου 1999, «Αθηνά»-Δίκτυο Εθελοντικής Δημιουργίας, Αρμός, Αθήνα.
- Παπαζιώπη-Πασιά Ζ. (2003), *Δίκαιο Ιθαγένειας*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

- Παύλου Μ. (2004), «Η Ελλάδα της μετανάστευσης με αριθμούς» στο Παύλου Μ., Χριστόπουλος Α. (επ.), *Η Ελλάδα της μετανάστευσης*, Κριτική, Αθήνα.
- Παύλου Μ., «Ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα σε Γαλλία και Ελλάδα σχετικά με τα κοινωνικά φαινόμενα αποκλεισμού και με την πολιτική που παράγει κοινωνικές εντάσεις», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 13-11-2005.
- Πετρινώτη Ξ. (2000), *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα*, Οδυσσέας και Βιβλιοθήκη Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων.
- Πρακτικά του 1^{ου} Αναπτυξιακού Συνεδρίου Ν. Καρδίτσας, 8-10/2/2008
- Σκούρτου Ε., Βρατσάλης Κ., Γκόβαρης Χ. (2004), *Μετανάστευση στην Ελλάδα και Εκπαίδευση: Αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης- Προκλήσεις και προοπτικές βελτίωσης*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ι.ΜΕ.ΠΟ.
- Σπυράκου Δ. (1994) «Η ποινική αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης στο Ν.1975/1991. Ένα παράδειγμα αλόγιστης εγκληματοπολιτικής», στο Κουράκης Ν. (επ.), *Αντεγκληματική πολιτική*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Στάμελος Γ. (1999) «Εγκατάλειψη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και κοινωνικός αποκλεισμός: μύθοι και πραγματικότητα», στο Παιδαγωγική Εταιρία Ελλάδος-Σχολή Επιστημών Αγωγής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων: *Σχολική αποτυχία και κοινωνικός αποκλεισμός*, Πρακτικά του Η' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Αθήνα.
- Τζομπανόγλου Γ.Ο., Κορρές Γ., Γιαννοπούλου Ι. (2005), *Κοινωνικός αποκλεισμός και πολιτικές ενσωμάτωσης*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Τσαούσης Δ. (1989), *Χρηστικό Λεξικό Κοινωνιολογίας*, Κοινωνιολογική και Ανθρωπολογική Βιβλιοθήκη, Gutenberg, Αθήνα.
- Τσαούσης Δ. (1998), «Πολιτισμός, ελεύθερος χρόνος και κοινωνικός αποκλεισμός» στο Κασιμάτη Κ. (επ.), *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η*

ελληνική εμπειρία, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών-ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Gutenberg, Αθήνα.

- Τσιάκαλος Γ. (1998), «Κοινωνικός αποκλεισμός: Ορισμοί, πλαίσιο και σημασία» στο Κασιμάτη Κ. (επ.), *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών-ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Gutenberg, Αθήνα.
- Τσιάκαλος Γ. (1999), «Ανθρώπινη αξιοπρέπεια, κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαίδευση στην Ευρώπη» στο *Ανθρώπινη αξιοπρέπεια, κοινωνικός αποκλεισμός και εκπαίδευση στην Ευρώπη*, Εταιρία Πολιτικού Προβληματισμού «Νίκος Πουλαντζάς» και Συμβούλιο της Ευρώπης, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Τσιούκας Γ. (2006), «Αναδιοργάνωση και αναβάθμιση των Υπηρεσιών του Δήμου για τους αλλοδαπούς» στο *Ερευνητικό Πρόγραμμα Τοπική Αυτοδιοίκηση και Μετανάστευση*, Αθήνα.
- Τσουκαλά Α. (2001), *Μετανάστευση και εγκληματικότητα στην Ευρώπη*, Σάκκουλας, Αθήνα.
- UNESCO-Ελληνική Παιδεία Α.Ε. (1972), *Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών*, τόμος 2, Αθήνα.
- Ψημμένος Ι. (1995), *Μετανάστευση από τα Βαλκάνια-Κοινωνικός αποκλεισμός στην Αθήνα*, Glory Book-Παπαζήσης, Αθήνα.
- Ψημμένος Ι. (1998), «Δημιουργώντας χώρους κοινωνικού αποκλεισμού: η περίπτωση των Αλβανών ανεπίσημων μεταναστών στο κέντρο της Αθήνας» στο Κασιμάτη Κ. (επ.), *Κοινωνικός αποκλεισμός: Η ελληνική εμπειρία*, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών-ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Gutenberg, Αθήνα.
- Ψημμένος Ι. (2002), «Εργασία και μετανάστες στο χώρο της Αθήνας» στο *Κοινωνικός αποκλεισμός «Για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε...»*,

Εισηγήσεις τριήμερου Συνεδρίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 16-18 Μαΐου 1999, «Αθηνά»-Δίκτυο Εθελοντικής Δημιουργίας, Αρμός, Αθήνα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Baldwin-Edwards, M.(2004), «Immigration , Immigrants and Socialisation in Southern Europe: Patterns , Problems and Contradistinctions» in Inglessi C. *Immigration and Integration in Northern versus Southern Europe*, Netherlands Institute in Athens, Athens
- Baldwin – Edwards, M.(2004),« Immigrants and the welfare state in Europe» in Massey D. and Edward-Taylor, *International Migration : Prospects and Policies in a Global Market*, Oxford University Press, Oxford
- Castles, S., Korac, M., Vasta, El. and Vertovec, S., (2002) *Integration, Mapping the Fiel*, Home Office Online Report 28/03
- Entzinger, H., Biezeveld R. (2003),*Benchmarking in Immigrant Integration*, Ercomer - European Commission, Rotterdam.
- Lebevre H., (1991), *The Production of place*, Blackwell, Oxford U.K.
- Penninx, R. (2003), *Integration: The Role of Communities, Institutions and the State*, Migration Information Source, στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.migrationinformation.org>
- Price, C., (1969), «Study of Assimilation», in Jackson J.A.(ed.), *Migration, Sociological Studies 2*, Cambridge University Press, Cambridge

- Room G. (1997), «Poverty and Social Exclusion: The European Agenda for Policy and Research», in :Room G.(ed.), *Beyond the Threshold. The Measurement and Analysis of Social Exclusion*, The Policy Press, Bristol
- Vermeulen, H. (2004), *Models and modes on immigrant integration*, Nederland Institute in Athens, Athens

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- www.alkistis-equal.gr
- www.eled.auth.gr
- www.equal.gr
- www.wikipedia.org
- www.europa.eu
- www.reconstruction.gr
- www.kekmokop.gr/ekdoseis.php
- www.xronos.gr/agenda/detetail.php?ID=31868
- www.astynomia.gr/images/stories/DOCS/eglimatikotita.pdf
- www.tovima.gr/print_article.php?e=B&f=12451&m=A58&aa=1
- www.iospress.gr
- www.antigone.gr
- www.aueb.gr/statistical-institute
- www.xeniosdias.gr/meletes
- www.inegsee.gr/enimerwsi
- www.duth.gr
- www.hlhr.gr/h/hr-kemol/docs/Pavlou-mipex2007.ppt
- www.enet.gr
- www.2search.gr/psychology
- www.klimaka.gr
- www.msf.gr

- www.xeniosdias.gr
- www.athensnews.gr
- www.kekakmon.gr
- www.migrantingreece.gr
- www.mfa.gr
- www.ypes.gr
- www.ypakp.gr
- www.cityofathens.gr/undpiel/uode/8

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄
(στατιστικοί πίνακες)

Πίνακας 1

ΧΩΡΑ	ΚΑΤΑΓΕΓΡΑΜΜΕΝΟΙ ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΑΝΑΛΟΓΙΑ	ΕΤΟΣ
ΑΥΣΤΡΙΑ	748.000	9,3%	2000
ΙΣΠΑΝΙΑ	1.324.001	3,35%	2002
ΕΛΛΑΔΑ	797.093	7,3%	2001
ΓΑΛΛΙΑ	3.263.000	5,6%	1999
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	418.806	4,18%	2002

Πηγή: Έκθεση για το Πρόγραμμα Κοινωνικής Δράσης για την Καταπολέμηση του Κοινωνικού Αποκλεισμού, 2000-2006, σ.20.

Πίνακας 2: Μεταναστευτικά ρεύματα από και προς την Ελλάδα.

1900-1920	Έντονο μεταναστευτικό ρεύμα προς ΗΠΑ, Καναδά
1920-1955	Φυσιολογική μεταναστευτική κίνηση των Ελλήνων
1955-1959	Νέο μεταναστευτικό ρεύμα Ελλήνων προς άλλες χώρες
1960-1974	Εκρηκτικό ρεύμα των Ελλήνων προς Γερμανία, Αυστραλία και ΗΠΑ (κυρίως)
1974-1980	Αρχίζει το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα
1981-1988	Παρατηρείται έντονο μεταναστευτικό ρεύμα με τη μορφή της παράνομης απασχόλησης
1988-1991	Υπερβολική αύξηση των ξένων παράνομα απασχολούμενων που υπολογίζονται πλέον σε 300,000

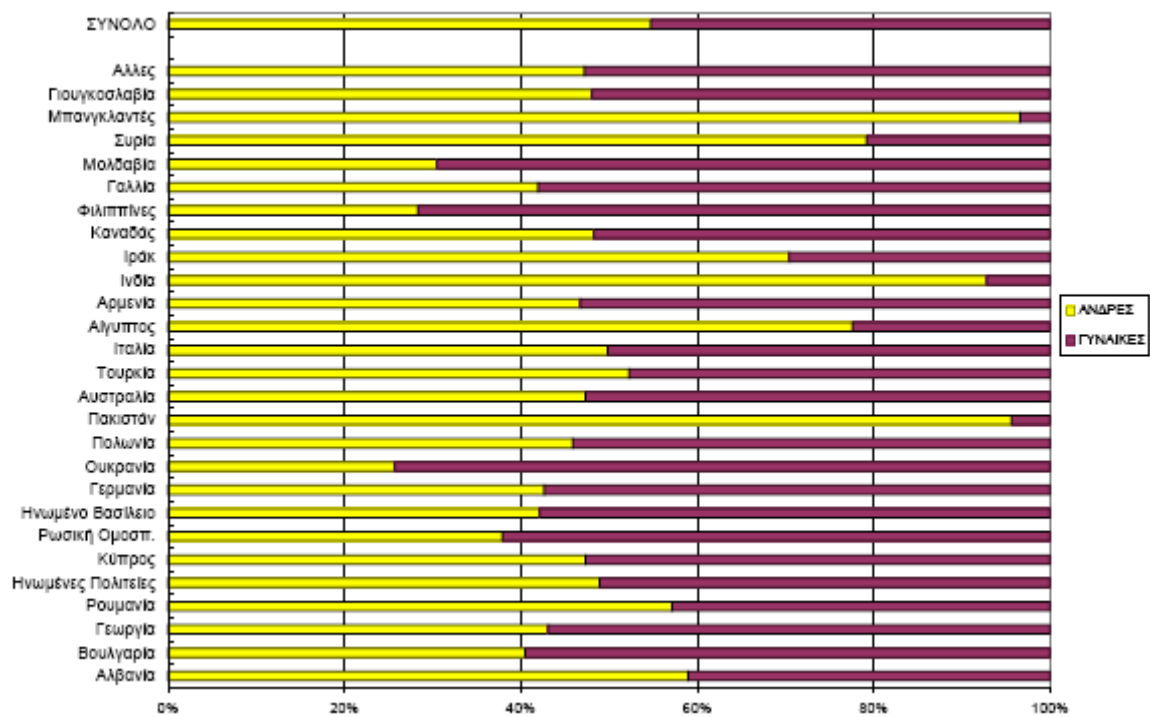
Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2005, σ.8

Πίνακας 3: Αλλοδαποί στην Ελλάδα, Απογραφή 2001

Χώρα προέλευσης	Σύνολο	% συνόλου μεταναστών	/ Γυναίκες	% μεταναστών της ίδιας εθνικότητας
Αλβανία	443.550	55,6	182.048	41
Βουλγαρία	37.230	4,7	22.172	60
Γεωργία	23.159	2,9	13.179	57
Ρουμανία	23.066	2,9	9.890	43
ΗΠΑ	22.507	2,8	11.494	51
Κύπρος	19.084	2,4	10.053	53
Ρωσική Ομοσπ.	18.219	2,3	11.318	62
Ηνωμ. Βασίλειο	15.308	1,9	8.858	58
Γερμανία	15.303	1,9	8.778	57
Ουκρανία	14.149	1,8	10.516	74
Πολωνία	13.378	1,7	7.238	54
Πακιστάν	11.192	1,4	489	4
Αυστραλία	9.677	1,2	5.097	53
Τουρκία	8.297	1,0	3.959	48
Ιταλία	7.953	1,0	3.991	50
Αίγυπτος	7.846	1,0	1.759	22
Αρμενία	7.808	1,0	4.160	53
Ινδία	7.409	0,9	533	7
Ιράκ	7.188	0,9	2.126	30
Καναδάς	6.909	0,9	3.572	52
Φιλιππίνες	6.861	0,9	4.919	72
Γαλλία	6.513	0,8	3.780	58
Μολδαβία	5.898	0,7	4.099	69
Συρία	5.638	0,7	1.174	21
Μπανγκλαντές	4.927	0,6	169	3
Γιουγκοσλαβία*	4.051	0,5	2.104	52
Άλλες	43.971	5,5	23.209	53
Σύνολο Μεταναστών	797.091		360.684	45
Σύνολο Πληθυσμού	10.964.020		5.532.204	
% μεταναστών / πληθυσμού	7,3		6,5	
Ιερβία και Μαυροβούνιο				

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Σχήμα 4: Αναλογία των δύο φύλων στις ομάδες μεταναστών, Απογραφή 2001

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004, σ.6

Πίνακας 5: Πληθυσμός ανά φύλο, γεωγραφική περιοχή υπηκοότητας και ηλικιακή ομάδα, 2001

Ηλικιακή Ομάδα	Total	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85+	
Ανδρες																				
Χώρα Υπηκοότητας																				
1	Ευρώπη	6,333,878	268,909	277,850	302,228	378,112	428,861	422,848	428,742	382,753	380,847	351,808	335,150	289,247	298,461	290,263	248,081	144,173	78,408	55,128
11	Ελληνες	4,897,874	251,339	268,167	281,107	348,376	380,799	372,993	386,246	360,476	354,341	333,834	323,120	282,509	281,376	288,650	243,834	142,780	77,626	64,509
12	Υπόλοιπη ΕΕ	18,810	968	1,082	1,074	1,087	1,121	1,337	1,888	1,777	1,828	1,476	1,482	1,238	1,187	737	476	279	138	76
13	ΕΖΕΣ	674	48	50	58	26	28	33	30	48	34	48	42	35	36	38	18	8	4	0
14	Κεντρική Ευρώπη	292,437	18,082	17,754	18,828	28,788	49,828	45,729	38,390	28,266	22,811	14,872	8,038	4,752	3,288	2,339	1,480	701	382	330
16	Νέα Ευρωπαϊκά Ανεξάρτητα Κράτη	11,880	348	955	948	982	1,222	1,605	1,382	1,308	1,181	871	495	228	228	126	85	85	36	30
18	Υπόλοιπη Ευρώπη	12,301	141	172	216	876	2,863	1,052	1,007	880	844	908	873	488	407	388	371	340	224	184
	Ευρώπη χωρίς Ελλάδα	335,802	17,673	18,713	21,118	29,737	48,062	49,858	42,497	32,278	28,508	17,974	12,030	6,738	5,106	3,803	2,427	1,393	781	619
2	Ασία	51,838	1,263	1,435	1,845	2,938	7,798	10,098	8,935	8,438	4,836	2,868	1,688	715	571	363	222	105	51	37
3	Αμερική	12,708	453	581	878	923	1,110	1,207	957	867	817	893	754	856	708	678	370	178	87	
4	Αφρική	10,417	440	270	204	241	898	1,731	2,323	1,782	1,110	807	370	185	108	68	68	39	28	18
6	Ωκεανία	4,189	129	193	237	249	325	443	489	351	203	148	237	288	308	286	218	74	38	24
		414,958	19,853	22,272	24,281	34,088	56,111	63,132	55,231	41,816	33,271	22,280	14,957	8,578	6,798	4,943	3,497	1,981	1,074	795

Γυναίκες																				
Χώρα Υπηκοότητας																				
1	Ευρώπη	6,484,261	265,945	282,225	278,182	342,481	393,732	404,770	420,991	384,352	388,586	353,442	348,042	287,218	340,117	330,368	288,807	183,688	109,201	85,311
11	Ελληνες	6,174,082	239,829	244,124	269,448	320,188	381,168	388,991	388,091	366,246	383,072	334,882	333,191	280,241	334,843	328,828	283,715	181,627	108,053	85,430
12	Υπόλοιπη ΕΕ	28,087	948	980	939	1,176	1,480	2,328	3,813	4,186	3,327	2,438	2,091	1,803	1,218	870	478	351	168	131
13	ΕΖΕΣ	1,099	50	54	40	41	60	79	123	158	160	90	84	81	48	31	17	11	7	6
14	Κεντρική Ευρώπη	222,433	14,870	18,203	18,810	17,528	28,176	30,838	27,108	20,901	17,834	12,838	8,188	4,228	3,236	2,370	1,840	1,038	602	430
16	Νέα Ευρωπαϊκά Ανεξάρτητα Κράτη	25,637	320	708	990	1,078	2,472	4,057	3,402	3,017	3,184	2,772	1,782	988	503	190	202	135	44	49
18	Υπόλοιπη Ευρώπη	13,083	130	158	187	2,448	2,402	877	854	888	988	812	708	415	472	488	667	608	337	288
	Ευρώπη χωρίς Ελλάδα	290,219	18,318	18,101	18,738	22,288	32,679	37,779	34,900	29,107	25,493	18,760	12,851	8,975	6,474	3,780	3,082	2,039	1,148	881
2	Ασία	31,979	1,092	1,393	1,845	1,821	2,939	3,480	4,115	4,059	3,896	2,863	1,787	852	774	462	323	175	88	61
3	Αμερική	14,648	405	578	719	864	1,119	1,633	1,832	1,608	1,290	1,019	832	884	688	669	637	309	138	117
4	Αφρική	5,286	398	228	215	231	694	902	883	828	378	270	177	115	89	82	61	35	22	18
6	Ωκεανία	4,827	131	195	214	228	337	607	747	537	343	299	304	288	290	211	145	89	41	28
		346,238	18,342	20,463	21,529	25,497	37,268	44,201	42,257	35,817	31,202	23,131	16,051	8,874	7,243	5,014	4,163	2,627	1,435	1,124
ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ																				
																			A+Θ	592,159

Πίνακας 6: Αλλοδαποί κατά υπηκοότητα και κατάσταση απασχόλησης στην Ελλάδα (Ομάδα Α)

Υπηκοότητα	Κατάσταση απασχόλησης																		
	Σύνολο	Εργαζόμενος	% της εθνικότητας	Ζητούσε εργασία	% της εθνικότητας	Ζητούσε εργασία για πρώτη φορά	% της εθνικότητας	Μαθητής	% της εθνικότητας	Συνταξιούχος	% της εθνικότητας	Εισοδηματίας	% της εθνικότητας	Οικιακά	% της εθνικότητας	Άλλη περίπτωση	% της εθνικότητας	Άτομα ηλικίας κάτω των 10 ετών	% της εθνικότητας
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΩΝ	762,191	391,674	51.4%	21,593	2.8%	18,885	2.5%	85,031	11.2%	30,148	4.0%	1,476	0.2%	108,236	14.2%	23,900	3.1%	81,248	10.7%
Σύνολο ομάδας	86,476	28,990	33.5%	2,622	0.3%	1,719	2.0%	16,394	19.0%	10,479	12.1%	931	1.1%	15,162	17.5%	4,243	4.9%	5,936	6.9%
Ηνωμένες Πολιτείες	18,140	5,438	30.0%	493	2.7%	405	2.2%	2,724	15.0%	3,147	17.3%	279	1.5%	3,139	17.3%	1,049	5.8%	1,466	8.1%
Κύπρος	17,426	5,670	32.5%	301	1.7%	233	1.3%	7,842	45.0%	853	4.9%	51	0.3%	1,592	9.1%	502	2.9%	382	2.2%
Ηνωμένο Βασίλειο	13,196	4,641	35.2%	525	4.0%	222	1.7%	1,212	9.2%	1,734	13.1%	166	1.3%	2,934	22.2%	648	4.9%	1,114	8.4%
Γερμανία	11,806	3,746	31.7%	438	3.7%	243	2.1%	1,243	10.5%	1,691	14.3%	163	1.4%	2,586	21.9%	670	5.7%	1,026	8.7%
Αυστραλία	8,767	3,200	36.5%	316	3.6%	262	3.0%	965	11.0%	1,336	15.2%	116	1.3%	1,528	17.4%	415	4.7%	629	7.2%
Καναδάς	6,049	2,254	37.3%	229	3.8%	163	2.7%	888	14.7%	694	11.5%	76	1.3%	1,006	16.6%	273	4.5%	466	7.7%
Ιταλία	5,825	2,269	39.0%	177	3.0%	119	2.0%	790	13.6%	589	10.1%	46	0.8%	1,161	19.9%	298	5.1%	376	6.5%
Γαλλία	5,267	1,772	33.6%	143	2.7%	72	1.4%	730	13.9%	435	8.3%	34	0.6%	1,216	23.1%	388	7.4%	477	9.1%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Πίνακας 7: Αλλοδαποί κατά υπηκοότητα και κύριο λόγο εγκατάστασης στην Ελλάδα (Ομάδα Β: Βαλκάνια, Ανατολική Ευρώπη, Ασία, Αφρική)

ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	Σύνολο	Εργασία	% της εθνικότητας	Επαναπατριsmός- Παλινóστση	% της εθνικότητας	Επανάωωση οικογενείας	% της εθνικότητας	Σπουδές	% της εθνικότητας	Αναζήτηση ασύλου	% της εθνικότητας	Πρόσφυγας	% της εθνικότητας	Άλλος λόγος	% της εθνικότητας
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΩΝ	762,191	413,214	54.2%	51,694	6.8%	99,968	13.1%	20,787	2.7%	9,980	1.3%	2,368	0.3%	164,180	21.5%
Σύνολο Ομάδας	636,776	372,987	58.6%	27,264	4.3%	86,126	13.5%	10,992	1.7%	8,780	1.4%	1,958	0.3%	128,669	20.2%
Αλβανία	438,036	240,656	54.9%	11,869	2.7%	69,949	16.0%	8,283	1.9%	927	0.2%	35	0.0%	106,337	24.3%
Βουλγαρία	35,104	27,504	78.4%	397	1.1%	2,624	7.5%	441	1.3%	158	0.5%	43	0.1%	3,937	11.2%
Γεωργία	22,875	11,072	48.4%	5,154	22.5%	2,666	11.6%	283	1.2%	0	0.0%	0	0.0%	3,710	16.2%
Ρουμανία	21,994	17,337	78.8%	447	2.0%	1,425	6.5%	229	1.0%	1,340	6.1%	219	1.0%	997	4.5%
Ρωσική Ομοσπονδία	17,535	7,810	44.5%	4,394	25.1%	2,085	11.9%	204	1.2%	85	0.5%	19	0.1%	2,938	16.8%
Ουκρανία	13,616	10,121	74.3%	526	3.9%	1,148	8.4%	199	1.5%	6	0.0%	0	0.0%	1,616	11.9%
Πολωνία	12,831	7,937	61.9%	251	2.0%	1,304	10.2%	125	1.0%	1,776	13.8%	129	1.0%	1,309	10.2%
Πακιστάν	11,130	10,317	92.7%	26	0.2%	211	1.9%	36	0.3%	366	3.5%	1	0.0%	151	1.4%
Τουρκία	7,881	1,520	19.3%	2,559	32.5%	763	9.7%	217	2.8%	1,518	19.3%	1,067	13.5%	237	3.0%
Αρμενία	7,742	3,551	45.9%	1,126	14.5%	1,179	15.2%	196	2.5%	2	0.0%	0	0.0%	1,688	21.8%
Αίγυπτος	7,448	4,958	66.6%	244	3.3%	600	8.1%	129	1.7%	14	0.2%	1	0.0%	1,502	20.2%
Ινδία	7,216	6,820	91.7%	10	0.1%	150	2.1%	18	0.2%	154	2.1%	3	0.0%	261	3.6%
Ιράκ	6,936	3,380	48.7%	31	0.4%	505	7.3%	66	1.0%	1,977	28.5%	407	5.9%	570	8.2%
Φιλιππίνες	6,478	5,275	81.4%	34	0.5%	227	3.5%	39	0.6%	6	0.1%	5	0.1%	892	13.8%
Μολδαβία	5,716	4,567	79.9%	77	1.3%	392	6.9%	77	1.3%	1	0.0%	0	0.0%	602	10.5%
Ευρία	5,552	3,585	64.6%	47	0.8%	491	8.8%	297	5.3%	50	0.9%	17	0.3%	1,065	19.2%
Μπανγκλαντές	4,854	4,571	94.2%	8	0.2%	57	1.2%	19	0.4%	147	3.0%	7	0.1%	45	0.9%
Γιουγκοσλαβία	3,832	2,206	57.6%	64	1.7%	380	9.4%	152	4.0%	233	6.1%	5	0.1%	812	21.2%

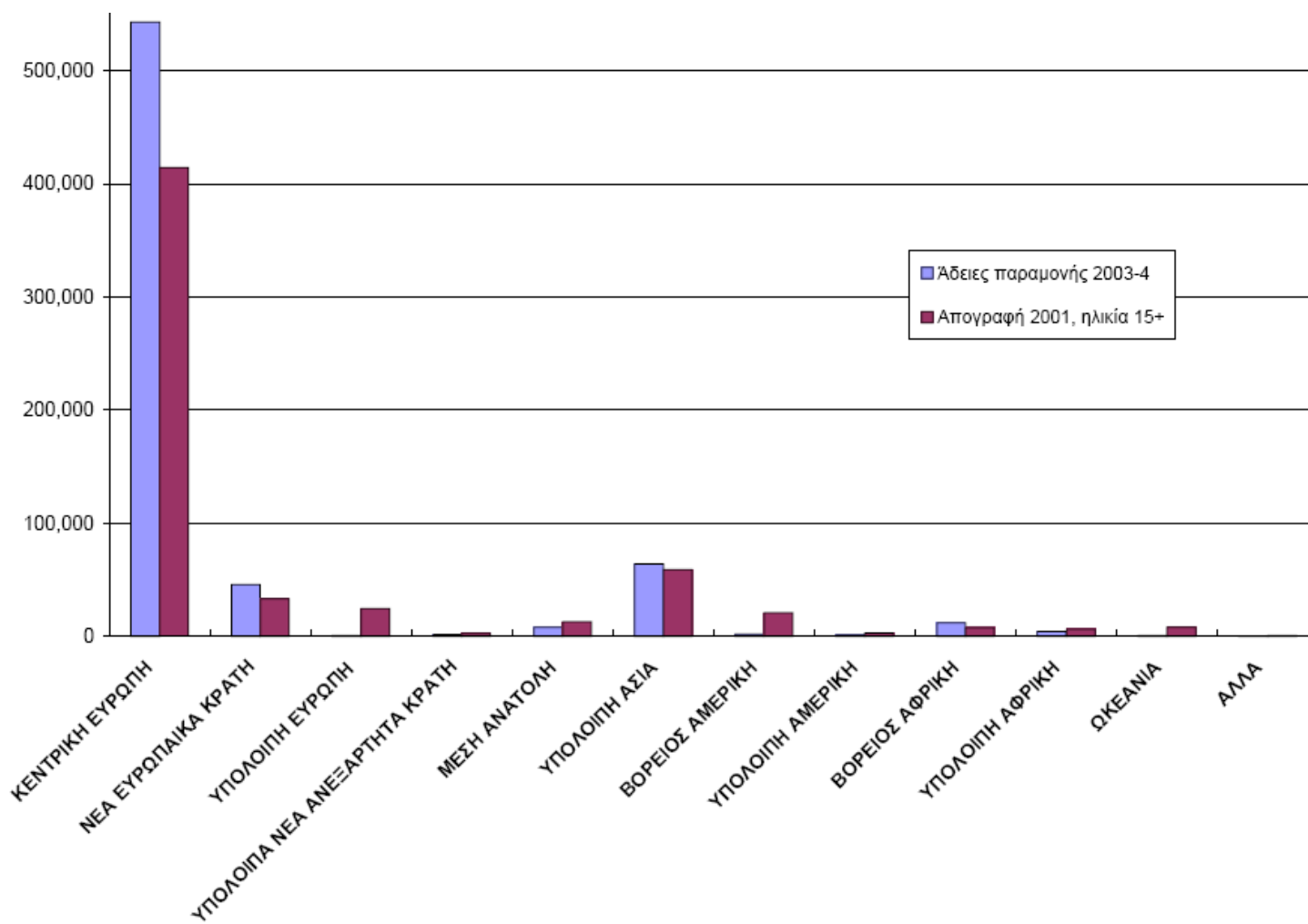
Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Πίνακας 8: Αλλοδαποί κατά ομάδα χωρών και κύριο λόγο εγκατάστασης στην Ελλάδα

ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	Σύνολο	Εργασία	% της εθνικότητας	Επαναπατρισμός- Παλινόστηση	% της εθνικότητας	Επανένωση οικογενείας	% της εθνικότητας	Σπουδές	% της εθνικότητας	Αναζήτηση ασύλου	% της εθνικότητας	Πρόσφυγας	% της εθνικότητας	Άλλος λόγος	% της εθνικότητας
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΩΝ	762,191	413,214	54.2%	51,694	6.8%	99,968	13.1%	20,787	2.7%	9,980	1.3%	2,368	0.3%	164,180	21.5%
Σύνολο Ομάδας Α	86,476	23,718	27.4%	20,654	23.9%	9,668	11.2%	7,663	8.9%	14	0.0%	2	0.0%	24,757	28.6%
Σύνολο Ομάδας Β	636,776	372,987	58.6%	27,264	4.3%	86,126	13.5%	10,992	1.7%	8,780	1.4%	1,958	0.3%	128,669	20.2%

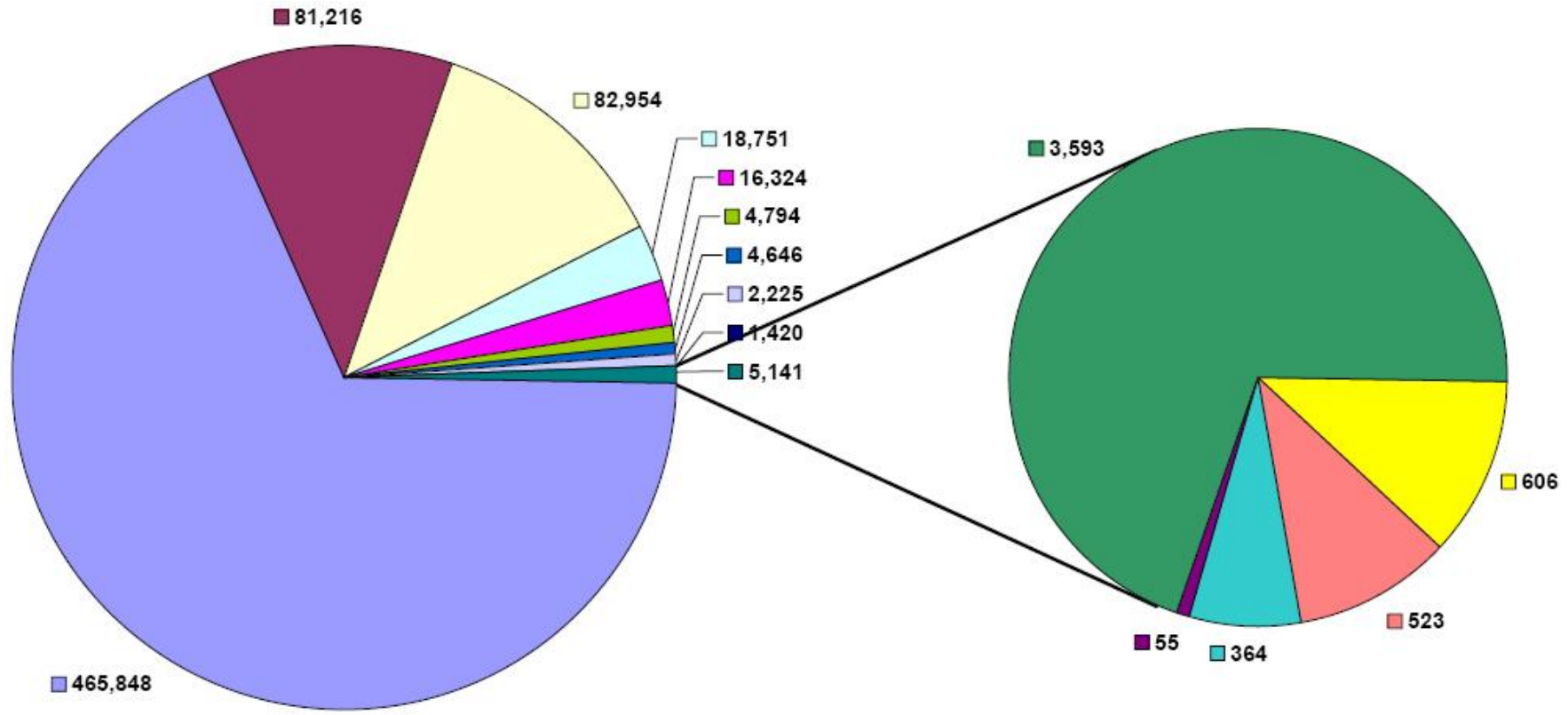
Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Σχήμα 9: Σύγκριση των αδειών παραμονής 2003-4 με την απογραφή του 2001 ανά περιοχή καταγωγής

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004, σ.14

Σχήμα 10: Λόγοι για την έκδοση άδειας παραμονής στην Ελλάδα, 2003/4

■ ΕΡΓΑΣΙΑ	■ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΣΥΝΕΝΩΣΗ	■ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	■ ΣΥΖΥΓΟΙ ΠΟΛΙΤΩΝ Ε.Ε.
■ ΕΠΟΧΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	■ ΧΗΡΕΣ/ΠΑΙΔΙΑ = 18	■ ΣΠΟΥΔΕΣ	■ ΣΤΕΛΕΧΗ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ
■ ΓΟΝΕΙΣ ΗΜΕΔΑΠΩΝ	■ ΜΕΛΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ Ε.Ε.	■ ΣΥΖΥΓΟΙ ΟΜΟΓΕΝΩΝ	■ ΑΟΡΙΣΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
■ ΠΕΡΑΝ ΤΗΣ 6ετίας ΔΙΑΜΕΝΟΝΤΕΣ	■ ΑΛΛΟΙ ΛΟΓΟΙ		

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004, σ.16

Πίνακας 11: Σημαντικοί λόγοι παραμονής στην Ελλάδα σύμφωνα με τα στοιχεία αδειών παραμονής 2003-4, κύριες εθνικότητες

Οικογενειακή συ	N	%	Σπουδές	N	%	Στελέχη Εταιρειών	N	%	Σύζυγοι πολιτών Ε.Ε.	A+Θ	%	Άνδρες	N	Γυναίκες	N
Αλβανία	66,563	82.0	Αλβανία	827	17.8	Φιλιππίνες	394	17.7	Αλβανία	3,143	16.8	Αλβανία	633	Αλβανία	2,510
Βουλγαρία	4,189	5.2	Βουλγαρία	473	10.2	Γιουγκοσλαβία	230	10.3	Βουλγαρία	2,059	11.0	Γεωργία	412	Βουλγαρία	1,942
Ρουμανία	1,690	2.1	Ρουμανία	311	6.7	Λίβανος	196	8.8	Ρωσία	1,796	9.6	Αίγυπτος	365	Ουκρανία	1,597
Ουκρανία	1,399	1.7	Κίνα	266	5.7	Ινδία	189	8.5	Ουκρανία	1,699	9.1	Ρωσία	274	Ρωσία	1,522
Γεωργία	915	1.1	Γιουγκοσλαβία	223	4.8	Η.Π.Α.	131	5.9	Ρουμανία	1,323	7.1	Η.Π.Α.	263	Ρουμανία	1,222
Ρωσία	862	1.1	Συρία	195	4.2	Ρωσία	121	5.4	Γεωργία	1,164	6.2	Αρμενία	193	Γεωργία	752
Μολδαβία	700	0.9	Ιορδανία	187	4.0	Ουκρανία	106	4.8	Πολωνία	820	4.4	Συρία	156	Πολωνία	726
Ινδία	620	0.8	Ουκρανία	180	3.9	Ιορδανία	89	4.0	Η.Π.Α.	695	3.7	Τουρκία	149	Μολδαβία	557
Αίγυπτος	608	0.7	Αρμενία	178	3.8	Βουλγαρία	65	2.9	Μολδαβία	564	3.0	Πακιστάν	139	Γιουγκοσλαβία	437
Πολωνία	564	0.7	Ρωσία	160	3.4	Σρι Λάνκα	59	2.7	Αρμενία	560	3.0	Βουλγαρία	117	Η.Π.Α.	432
Γιουγκοσλαβία	537	0.7	Π.Γ.Δ.Μ.	146	3.1	Βοσνία Χερζ.	57	2.6	Γιουγκοσλαβία	538	2.9	Ινδία	108	Αρμενία	367
Αρμενία	408	0.5	Γεωργία	145	3.1	Αίγυπτος	53	2.4	Αίγυπτος	440	2.3	Ουκρανία	102	Καζακστάν	199
Συρία	407	0.5	Παλαιστίνη	122	2.6	Ιαπωνία	50	2.2	Τουρκία	286	1.5	Ρουμανία	101	Π.Γ.Δ.Μ.	192
Άλλα κράτη	1,754	2.2	Άλλα κράτη	1,233	26.5	Κίνα	48	2.2	Καζακστάν	284	1.5	Γιουγκοσλαβία	101	Ουζμπεκιστάν	164
Σύνολο	81,216		Σύνολο	4,646		Ιράκ	47	2.1	Π.Γ.Δ.Μ.	237	1.3	Άλλα κράτη	946	Φιλιππίνες	147
						Άλλα κράτη	390	17.5	Συρία	206	1.1	Σύνολο	4,059	Τουρκία	136
						Σύνολο	2,225		Ουζμπεκιστάν	203	1.1			Βραζιλία	132
									Άλλα κράτη	2,734	14.6			Τσεχία	129
									Σύνολο	18,751				Δημοκρατία	111
														Σλοβακία	101
														Άλλα κράτη	1,317
														Σύνολο	14,692

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004

Πίνακας 12: Αλλοδαποί κατά φύλο, οικογενειακή κατάσταση (αλλοδαποί που δήλωσαν ότι εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα για εργασία)

	Σύνολο	σε %	Άρρενες	σε %	Θήλειες	σε %
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	413.241	100%	244.643	100%	168.598	100%
Με οικογένεια	249.085	60,3%	125.792	51,4%	123.293	73,1%
Χωρίς οικογένεια	164.156	39,7%	118.851	48,6%	45.305	26,9%

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφή 2001

Πίνακας 13: Κατανομή οικογενειακής κατάστασης κατά φύλο (N=1062)

Οικογενειακή Κατάσταση	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Ανύπαντρος/η	308	39,0	56	20,5	364	34,3
Παντρεμένος/η	456	57,8	151	55,3	607	57,2
Συζούν σαν παντρεμένοι	14	1,8	7	2,6	21	2,0
Σε διάσταση	2	0,3	4	1,5	6	0,6
Διαζευγμένος/η	6	0,8	45	16,5	51	4,8
Χήρος/α	3	0,4	10	3,7	13	1,2

Πηγή: Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική Πληροφορική Α.Ε., 2004

Πίνακας 14: Κατανομή αριθμού παιδιών* κατά φύλο (N=1074)

Αριθμός Παιδιών	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
Κανένα παιδί	433	54,3	88	31,9	521	48,5
Ένα παιδί	173	21,7	84	30,4	257	23,9
Δύο παιδιά	135	16,9	79	28,6	214	19,9
Τρία παιδιά	41	5,1	18	6,5	59	5,5
Τέσσερα παιδιά ή περισσότερα	16	2,0	7	2,5	23	2,1

* Συμπεριλαμβάνονται όλα τα παιδιά, εντός και εκτός Ελλάδας

Πηγή: Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική Πληροφορική Α.Ε., 2004

Πίνακας 15: Πληθυσμός νοικοκυριών κατά μέγεθος και υπηκοότητα
(απογραφή 2001)

	Σύνολο		Αλλοδαποί από χώρες της Ε.Ε.		Αλλοδαποί εκτός Ε.Ε.	
		%		%		%
Σύνολο	10,266,004		40,116		631,357	
1 άτομο	723,660	7	4,245	11	28,444	5
2 άτομα	2,057,730	20	10,901	27	87,203	14
3 άτομα	2,315,553	23	9,170	23	136,575	22
4 άτομα	3,010,704	29	10,201	25	183,726	29
5 άτομα	1,237,730	12	3,660	9	101,015	16
6 άτομα	555,234	5	1,233	3	50,055	8
7 άτομα και πάνω	365,393	4	706	2	44,339	7

Πηγή: Baldwin-Edwards M. (2004)

Πίνακας 16: Κατανομή σύνθεσης νοικοκυριού* κατά Υπηκοότητα (N=981)

Χώρα Υπηκοότητας	Μόνος/η		Με συγγενείς μόνο		Με συγγενείς και άλλους		Με άλλους μόνο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Αλβανία	35	5,8	531	87,5	9	1,5	32	5,3
Αίγυπτος	8	28,6	15	53,6	-	-	5	17,9
Βουλγαρία	14	21,2	32	48,5	3	4,5	17	25,8
Γεωργία	2	9,5	11	52,4	1	4,8	7	33,3
Ινδία	4	13,8	7	24,1	1	3,4	17	58,6
Ουκρανία	2	9,5	16	76,2	1	4,8	2	9,5
Πακιστάν	3	7,7	11	28,2	6	15,4	19	48,7
Πολωνία	5	15,2	23	69,7	1	3,0	4	12,1
Ρουμανία	7	17,5	22	55,0	6	15,0	5	12,5
Φιλιππίνες	4	22,2	11	61,1	-	-	3	16,7
Άλλη	14	17,7	43	54,4	2	2,5	20	25,3
Σύνολο	98	10,0	722	73,6	30	3,1	131	13,4

* Στην ανάλυση δεν συμμετέχουν όσοι διαμένουν με εργοδότη

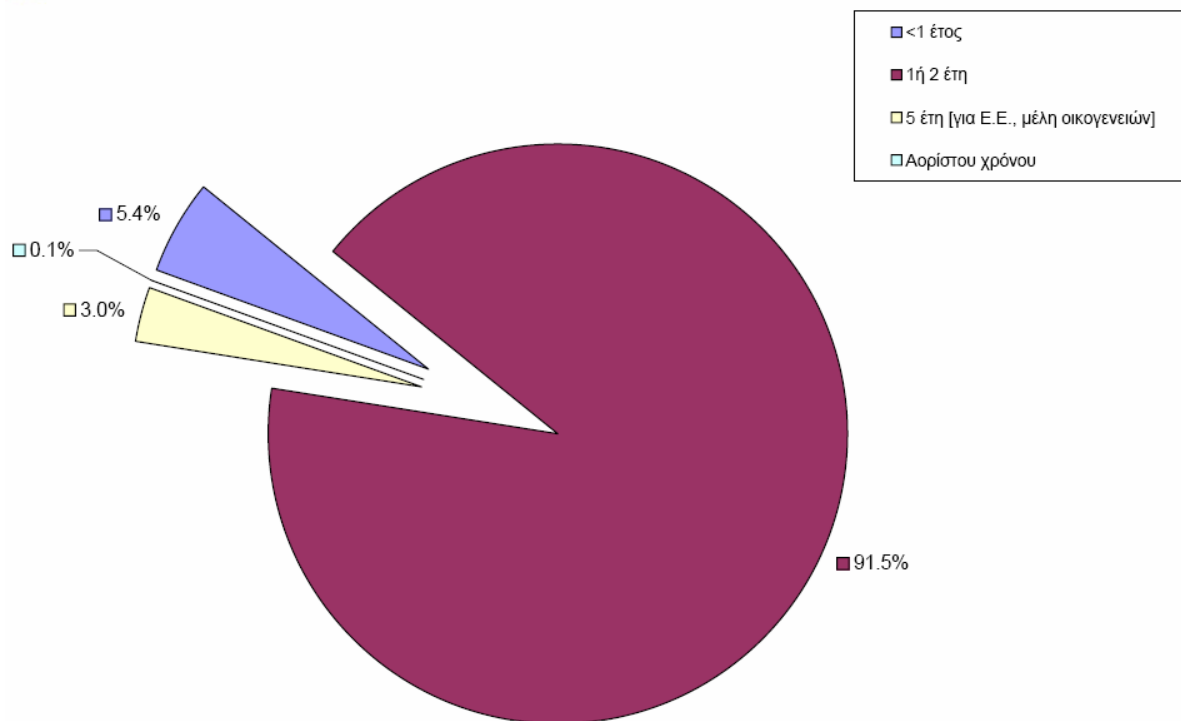
Πηγή: Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική Πληροφορική Α.Ε., 2004

Πίνακας 17: Αλλοδαποί κατά υπηκοότητα, φύλο και χρόνο παραμονής στην Ελλάδα, (αλλοδαποί που δήλωσαν ότι εγκαταστάθηκαν για εργασία)

Χρόνος παραμονής	Σύνολο	%	Αλβανία	%	Βουλγαρία	%
Σύνολο	413.241	100,00%	240.671	100,00%	27.506	100,00%
1 έτος	50.595	12,24%	19.967	8,30%	4.828	17,55%
1 - 5 έτη	193.341	46,79%	105.541	43,85%	16.247	59,07%
5 έτη και άνω	169.305	40,97%	115.163	47,85%	6.431	23,38%

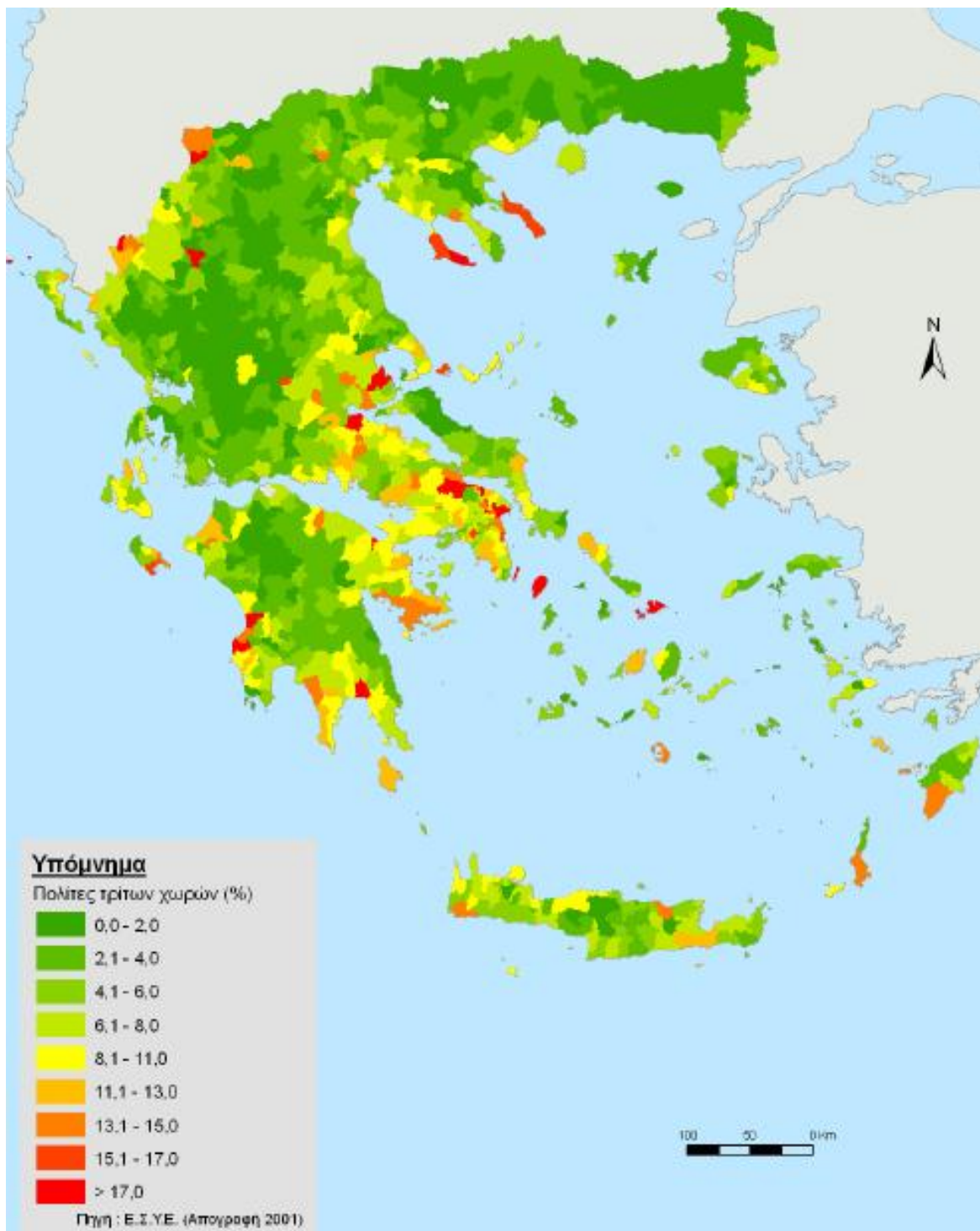
Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

Σχήμα 18: Χρονική Διάρκεια Αδειών Παραμονής, 2003/4

Πηγή: Mediterranean Migration Observatory

Χάρτης 19: Ποσοστό μεταναστών επί συνόλου πληθυσμού ανά δήμο (πολίτες τρίτων χωρών)

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004

Πίνακας 20: Πληθυσμός μεταναστών στην Αθήνα και την Ανατολική Αττική

		ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΑΘΗΝΩΝ			%	ΝΟΜΑΡΧΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ			
		M + F	M	F		M + F	M	F	%
	TOTAL	2,664,776	1,266,498	1,398,278		403,918	205,038	198,880	
Ελλάδα	Greek only	2,353,045	1,109,924	1,243,121		355,014	176,956	178,058	
Ελληνική και :	Greek dual nationality	31,984	13,553	18,431		5,163	2,320	2,843	
Ξένη Υπηκοότητα	Foreign total	279,547	142,921	136,626	10.5	43,727	25,756	17,971	10.8
Αλβανία	Albania	144,974	77,035	67,939	51.9	27,338	16,752	10,586	62.5
Κύπρος	Cyprus	9,580	4,683	4,897	3.4	914	504	410	2.1
Πολωνία	Poland	9,315	4,398	4,917	3.3	719	313	406	1.6
Βουλγαρία	Bulgaria	8,795	2,272	6,523	3.1	715	213	502	1.6
Ηνωμένες Πολιτείες	USA	7,708	3,509	4,199	2.8	1,040	497	543	2.4
Ρουμανία	Romania	7,038	3,854	3,184	2.5	844	503	341	1.9
Ουκρανία	Ukraine	6,742	1,492	5,250	2.4	636	152	484	1.5
Πακιστάν	Pakistan	5,895	5,615	280	2.1	1,490	1,454	36	3.4
Ιράκ	Iraq	5,720	3,860	1,860	2.0	127	91	36	0.3
Τουρκία	Turkey	5,699	2,695	3,004	2.0	581	346	235	1.3
Φιλιππίνες	Philippines	5,361	1,245	4,116	1.9	270	70	200	0.6
Ηνωμένο Βασίλειο	UK	4,813	2,145	2,668	1.7	1,076	439	637	2.5
Αίγυπτος	Egypt	4,783	3,432	1,351	1.7	423	330	93	1.0
Ρωσική Ομοσπ.	Russian Federation	4,332	1,363	2,969	1.5	1,083	426	657	2.5
Μπανγκλαντές	Bangladesh	4,069	3,938	131	1.5	110	105	5	0.3
Συρία	Syria	3,852	2,938	914	1.4	139	109	30	0.3
Γαλλία	France	2,982	1,221	1,761	1.1	472	235	237	1.1
Μολδαβία	Rep. of Moldova	2,910	782	2,128	1.0	230	56	174	0.5
Ιταλία	Italy	2,874	1,357	1,517	1.0	365	200	165	0.8
Γεωργία	Georgia	2,816	683	2,133	1.0	193	57	136	0.4
Γερμανία	Germany	2,666	1,090	1,576	1.0	725	301	424	1.7
Καναδάς	Canada	2,029	961	1,068	0.7	305	141	164	0.7
Αυστραλία	Australia	1,861	826	1,035	0.7	326	147	179	0.7
Νιγηρία	Nigeria	1,666	1,168	498	0.6	8	4	4	0.0
Αρμενία	Armenia	1,529	686	843	0.5	155	87	68	0.4
Αιθιοπία	Ethiopia	1,076	330	746	0.4	25	9	16	0.1
Ινδία	India	1,005	853	152	0.4	1,312	1,199	113	3.0
Γιουγκοσλαβία	Yugoslavia	974	444	530	0.3	113	53	60	0.3
Λίβανος	Lebanon	893	550	343	0.3	61	38	23	0.1
Ιαπωνία	Japan	756	311	445	0.3	12	4	8	0.0
Ιράν	Iran	744	530	214	0.3	43	27	16	0.1
Ισπανία	Spain	699	331	368	0.3	54	25	29	0.1
Σρι Λάνκα	Sri Lanka	653	246	407	0.2	42	18	24	0.1
Καζακστάν	Kazakhstan	643	245	398	0.2	202	93	109	0.5
Ολλανδία	Netherlands	611	265	346	0.2	134	48	86	0.3
Νότιος Αφρική	South Africa	593	288	305	0.2	74	26	48	0.2
Βέλγιο	Belgium	507	223	284	0.2	91	39	52	0.2
Κίνα	China	447	269	178	0.2	27	14	13	0.1
Αυστρία	Austria	444	188	256	0.2	132	69	63	0.3
Σουηδία	Sweden	434	165	269	0.2	107	50	57	0.2
Ιορδανία	Jordan	399	272	127	0.1	16	13	3	0.0
Ελβετία	Switzerland	394	170	224	0.1	80	27	53	0.2
Δανία	Denmark	391	166	225	0.1	70	34	36	0.2
Βραζιλία	Brazil	383	116	267	0.1	42	19	23	0.1
Μαρόκο	Morocco	368	204	164	0.1	22	14	8	0.1
Γκάνα	Ghana	310	214	96	0.1	6	4	2	0.0
Κορέα	Korea	286	138	148	0.1	24	10	14	0.1
Σουδάν	Sudan	268	187	81	0.1	8	5	3	0.0
Ισραήλ	Israel	256	155	101	0.1	16	8	8	0.0
	other nationality	6,204	2,913	3,291		744	384	360	

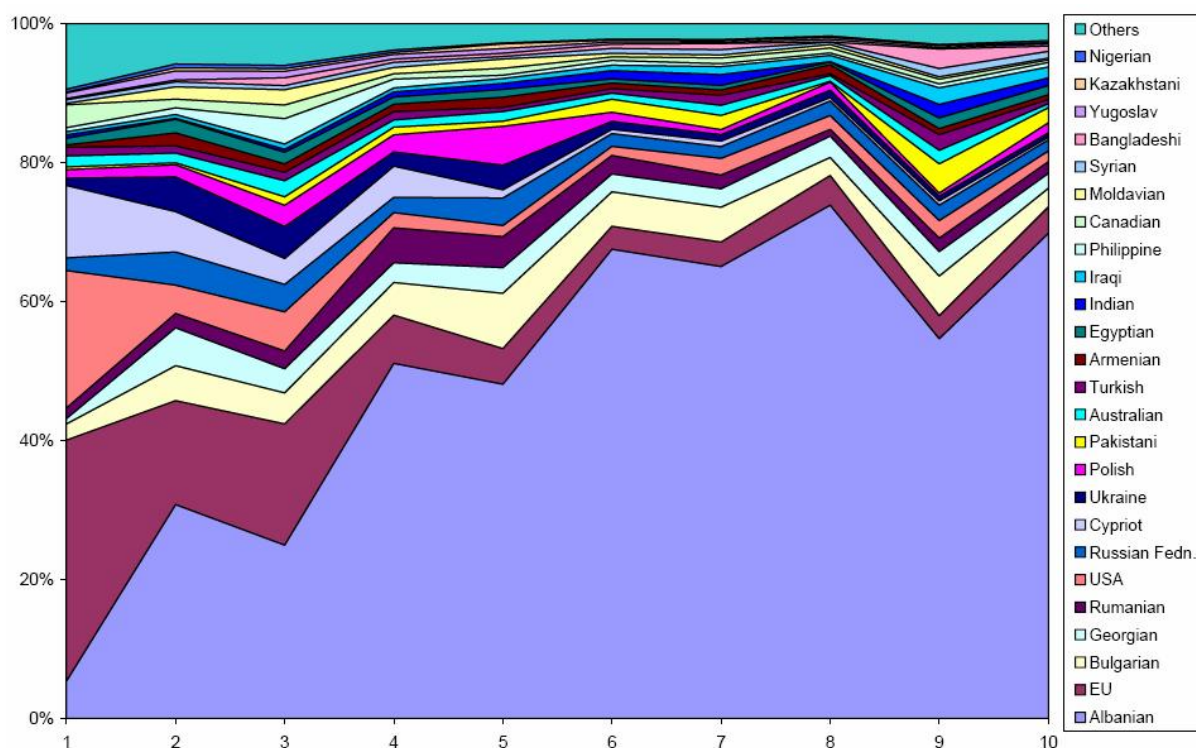
Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφή 2001

Πίνακας 21: Συνήθης οικιακός πληθυσμός κατά υπηκοότητα και κατάσταση στέγασης

Τύπος κατοικίας και ιδιοκτησιακής σχέσης	Νοικοκυριά σε συμβατικές κατοικίες				Άλλοι τύποι κατοικιών	Σύνολο	
	Σύνολο	Ιδιοκατοίκηση	Ενοικίαση	Άλλοι τύποι μίσθωσης			
Σύνολο πληθυσμού	9,946,594	7,525,530	1,921,868	499,196	681,519	10,628,113	
	%	94	71	18	5	6	100
Αλλοδαποί από χώρες της Ε.Ε.	39,510	22,242	15,286	1,982	6184	45,694	
	%	86	49	33	4	14	100
Αλλοδαποί εκτός Ε.Ε.	613,245	111,513	469,036	32,696	76798	690,043	
	%	89	16	68	5	11	100

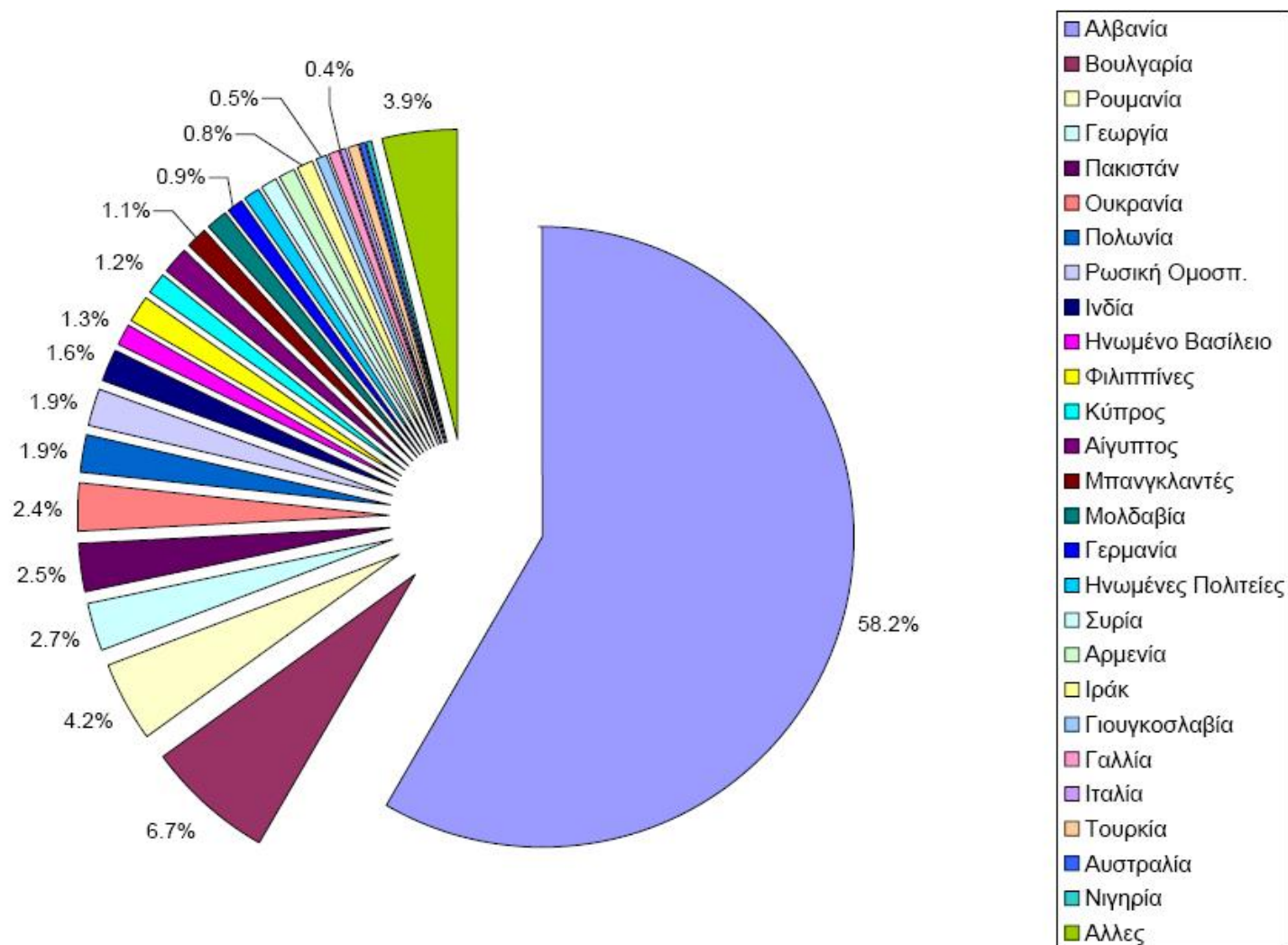
Πηγή: Baldwin-Edwards M. (2004)

Σχήμα 22: Μετανάστες στην Ελλάδα – Αναλογία μορφωτικού επίπεδου ανά εθνικότητα

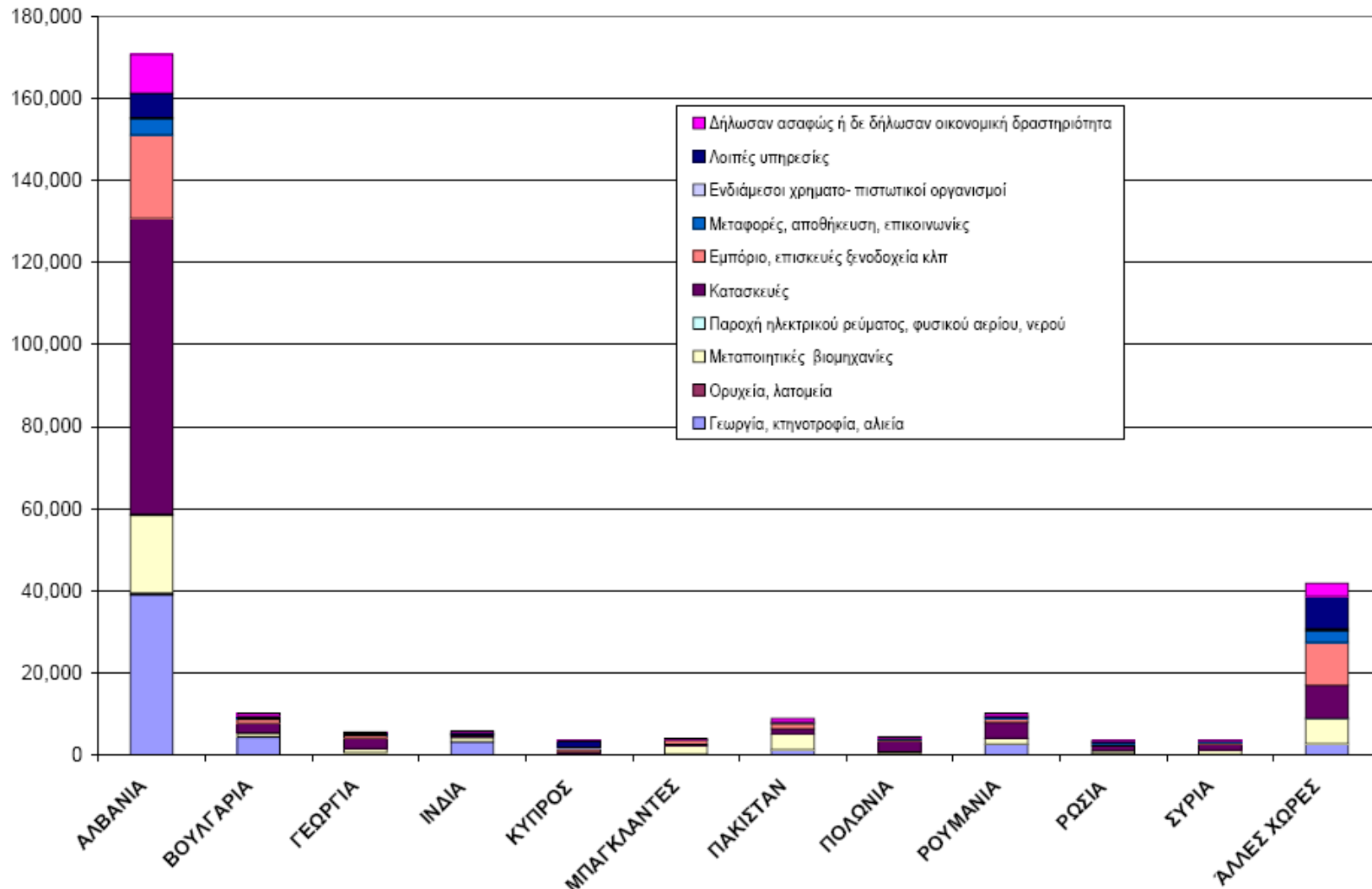
Πηγή: Mediterranean Migration Observatory

Σχήμα 23: Αλλοδαποί που δήλωσαν ότι ήρθαν στη χώρα για εργασία, απογραφή 2001 (N=413.241)

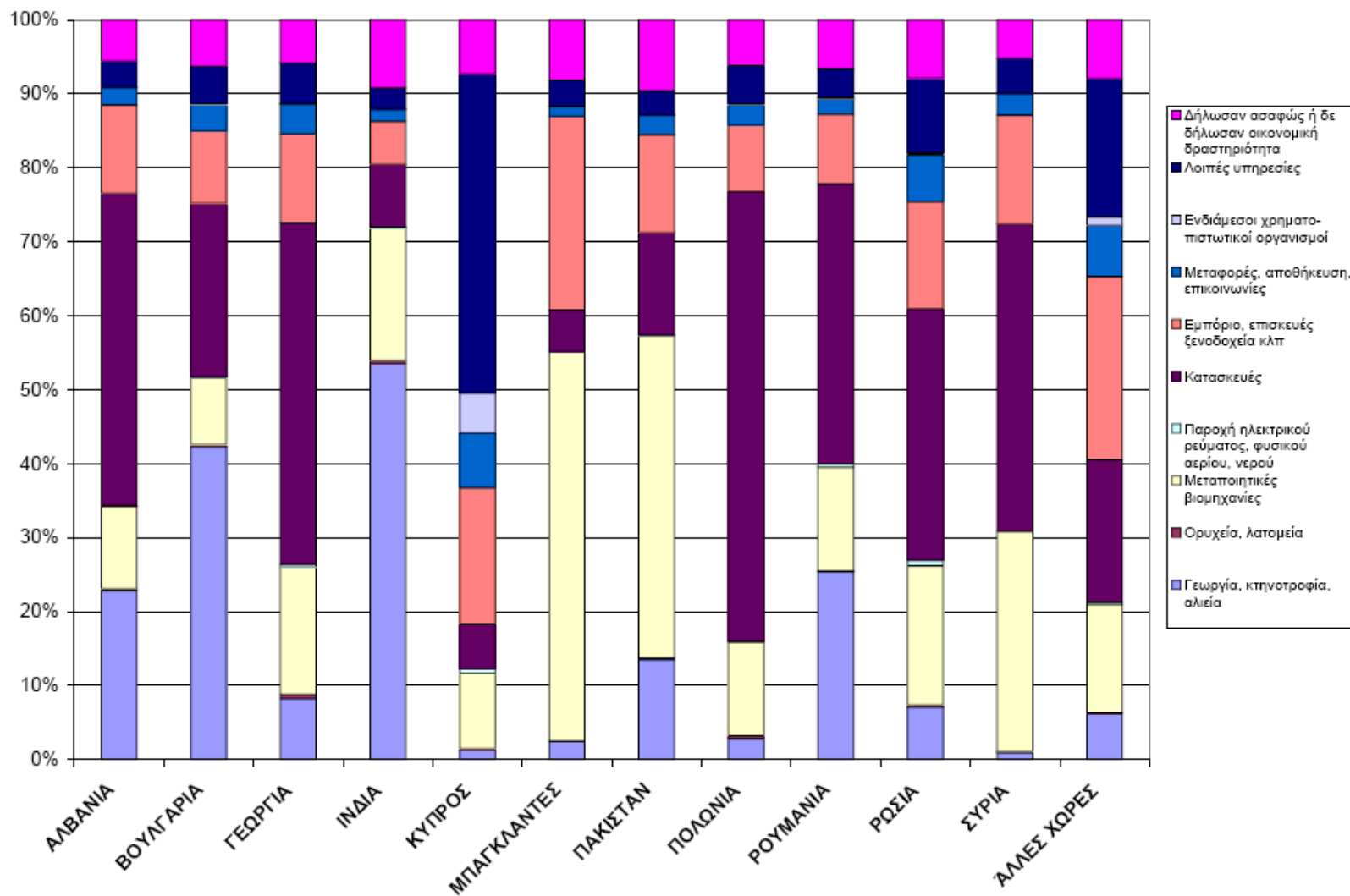
Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004

Σχήμα 24: Απασχόληση αλλοδαπών (άνδρες), απογραφή 2001 - απόλυτοι αριθμοί

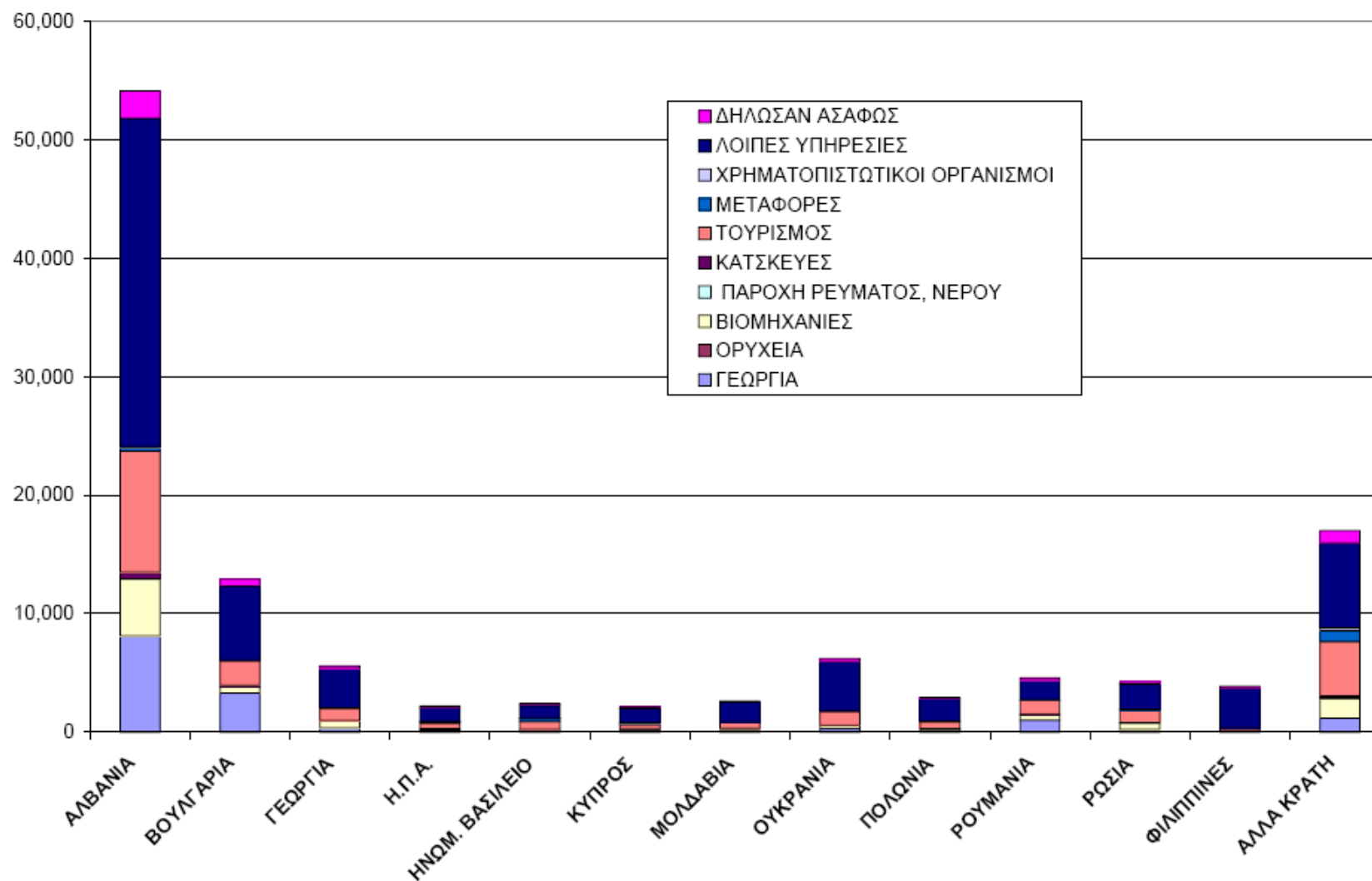
Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004

Σχήμα 25: Απασχόληση αλλοδαπών (άνδρες), απογραφή 2001 – ποσοστά

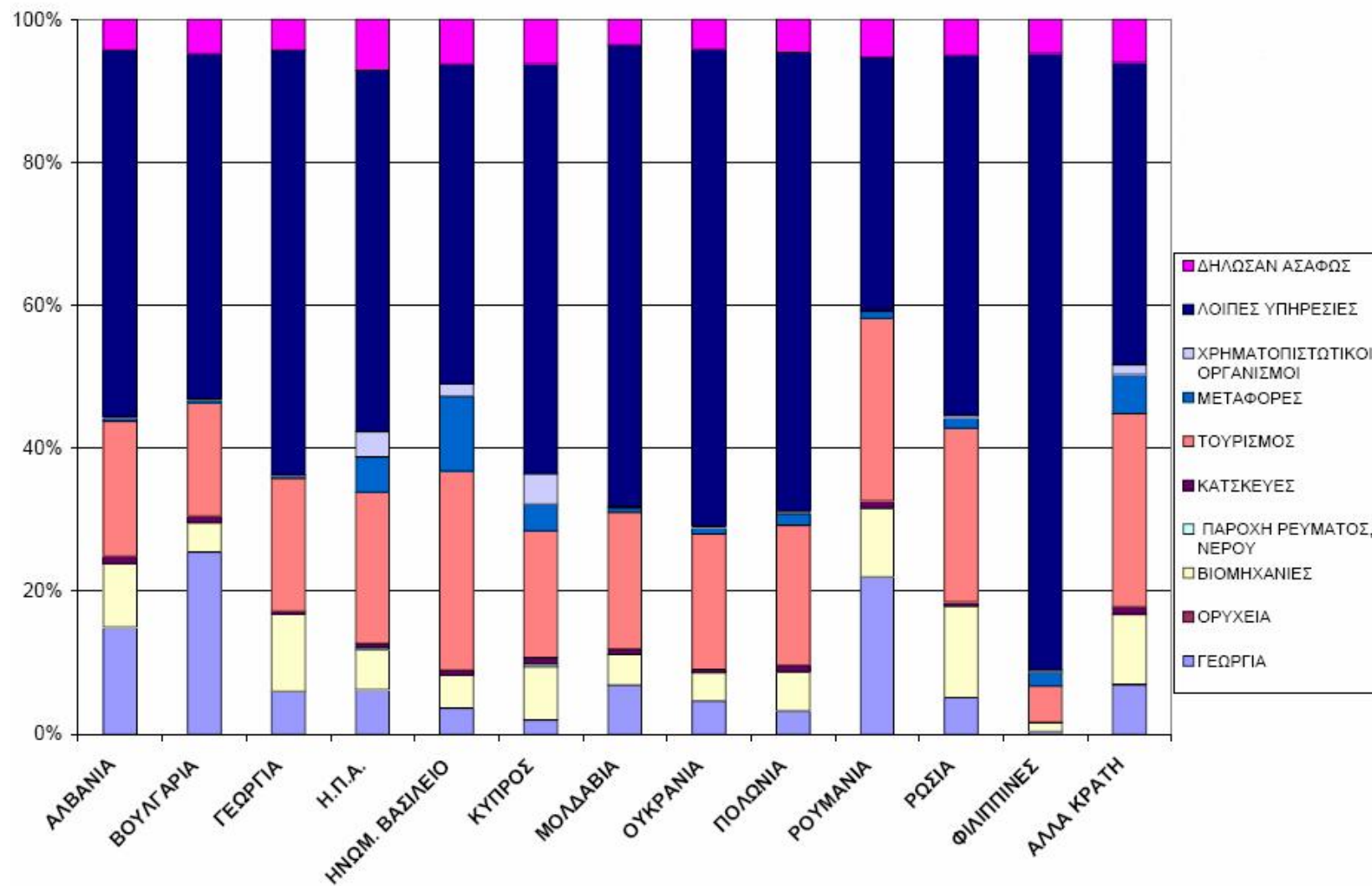
Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004

Σχήμα 26: Απασχόληση αλλοδαπών (γυναίκες), απογραφή 2001 - απόλυτοι αριθμοί

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004

Σχήμα 27: Απασχόληση αλλοδαπών (γυναίκες), απογραφή 2001 – ποσοστά

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004

Πίνακας 28: Μέσος όρος ημερών εργασίας ανά ασφαλισμένο, 2003

	Ελληνική	Αλβανική
Κοινές επιχειρήσεις	211,4	182,6
Οικοδομοτεχνικά έργα	104	104,3

Πηγή: ΙΚΑ Ετήσια στοιχεία απασχόλησης, έτος 2003

Πίνακας 29: Απασχόληση, ανεργία, ποσοστό ανεργίας των αλλοδαπών και των Ελλήνων

	Αλλοδαποί	Έλληνες	Σύνολο
Ενεργοί	391.674	4.223.796	4.615.470
Ανεργοί	21.953	491.426	513.379
Σ.Ε.Δ.	413.627	4.715.222	5.128.849
Ποσοστό ανεργίας	5,3%	10,4%	10,0%

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφή 2001

Πίνακας 30: Συχνότητα ατυχημάτων ανά 1.000 εργαζομένους ως προς την υπηκοότητα

	Αριθμός Εργατικών ατυχημάτων	Αριθμός απασχολούμενων	Συχνότητα ατυχημάτων ανά 1.000 εργαζόμενους
Ελληνική	14.436	1.553.018	9,3
Χώρες της ΕΕ	116	5.664	20,48
Χώρες εκτός ΕΕ	1.928	79.050	24,39
Σύνολο	16.483	1.637.732	10,06

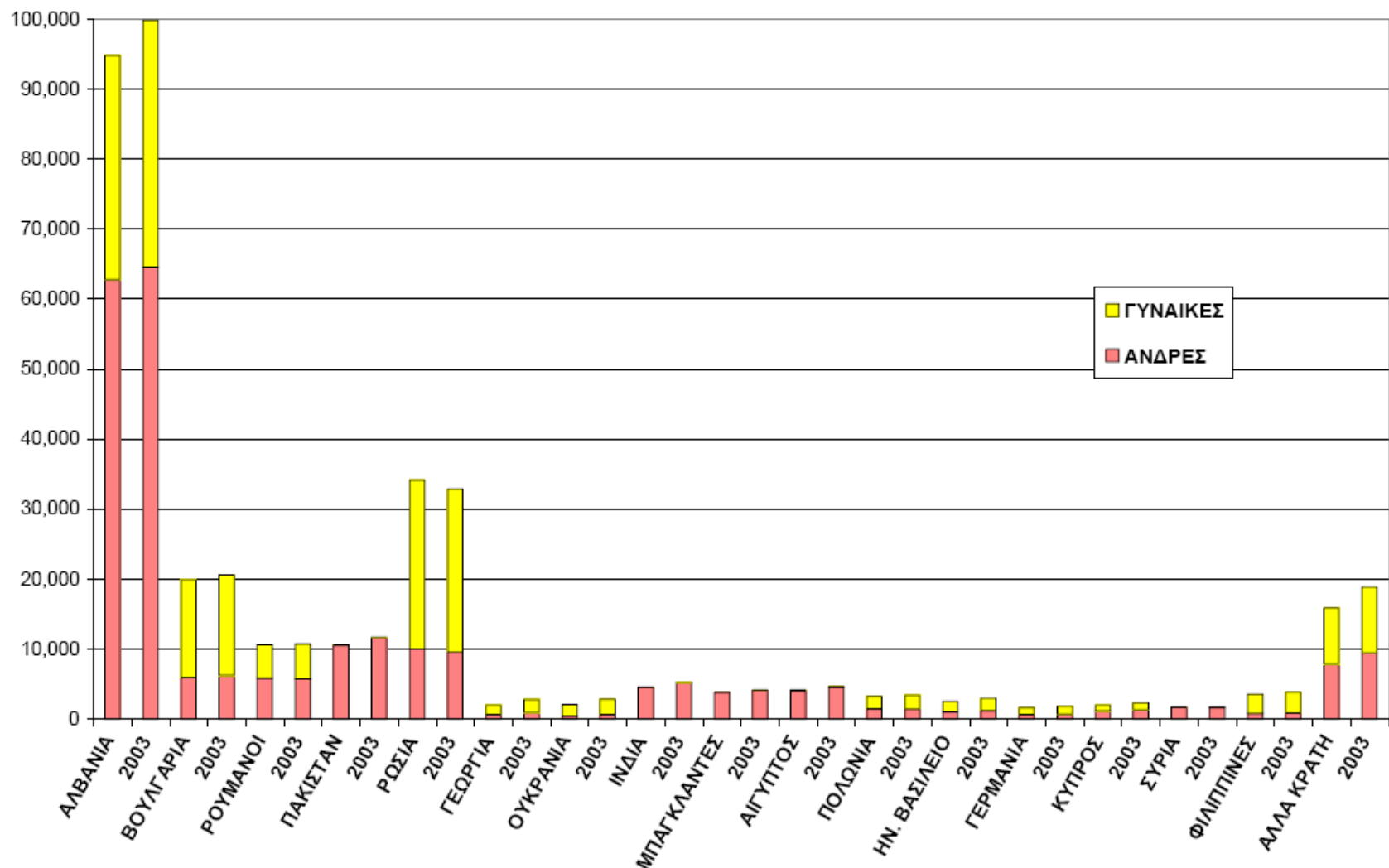
Πηγή: ΙΚΑ: Δελτίο Εργατικών ατυχημάτων, έτος 2001

Πίνακας 31: Συχνότητα ατυχημάτων ανά 1.000 εργαζομένους ως προς το καθεστώς απασχόλησης

	Αριθμός Εργατικών ατυχημάτων	Αριθμός απασχολούμενων	Συχνότητα ατυχημάτων ανά 1.000 εργαζομένους
Μισθωτός, μαθητευόμενος και άλλη περίπτωση	16.284	1.480.846	11
Αυτοαπασχολούμενος	195	125.720	1,55
Συμβοηθούν και μη αμειβόμενο μέλος της οικογένειας του επιχειρηματία	5	31.166	0,16

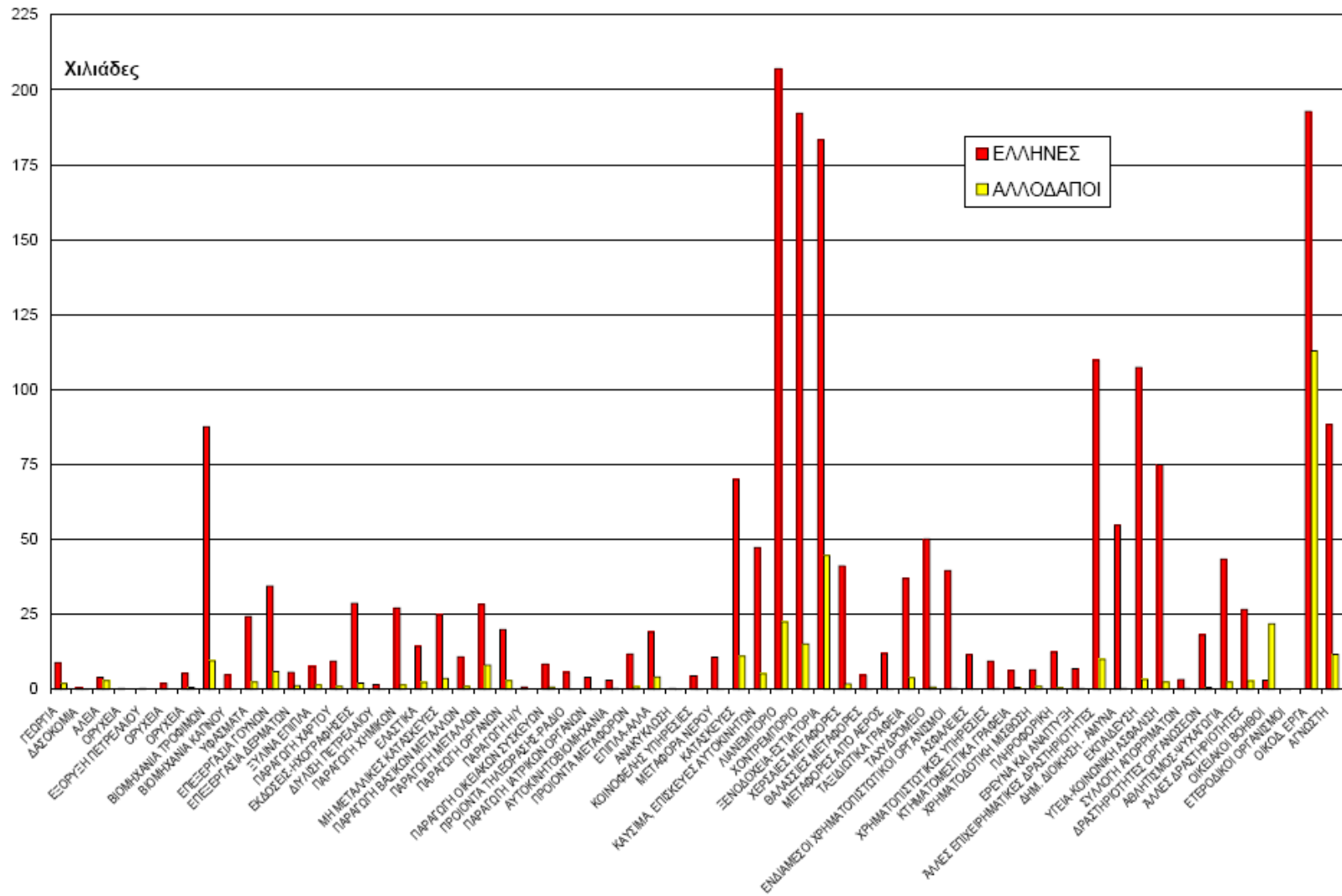
Πηγή: ΙΚΑ: Δελτίο Εργατικών ατυχημάτων, έτος 2001, σ. 96

Σχήμα 32: Ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ για κοινές επιχειρήσεις 2002 και 2003, ανά εθνικότητα και φύλο

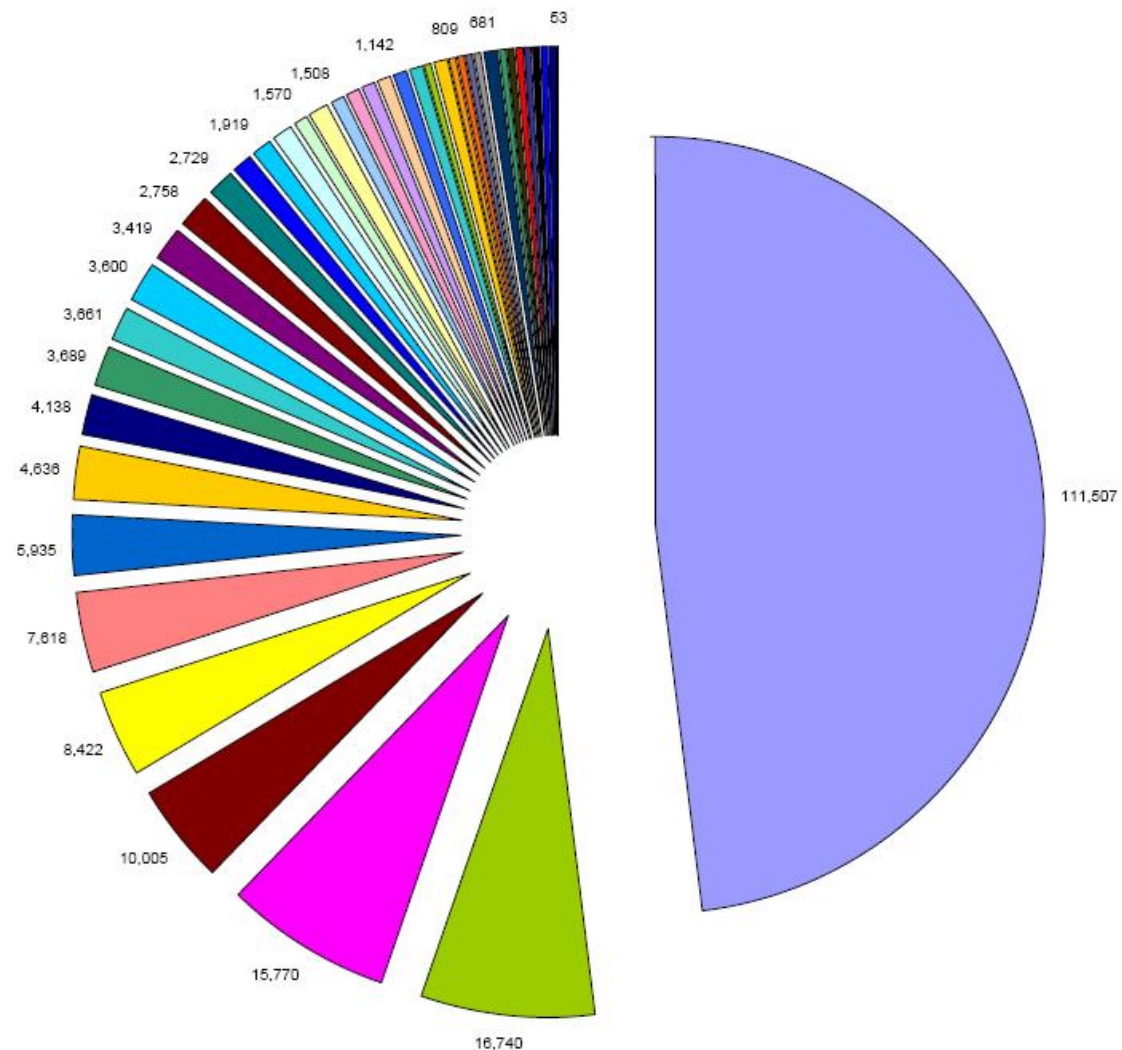
Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004

Σχήμα 33: Έλληνες και αλλοδαποί ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ ανά οικονομική δραστηριότητα, 2003

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004

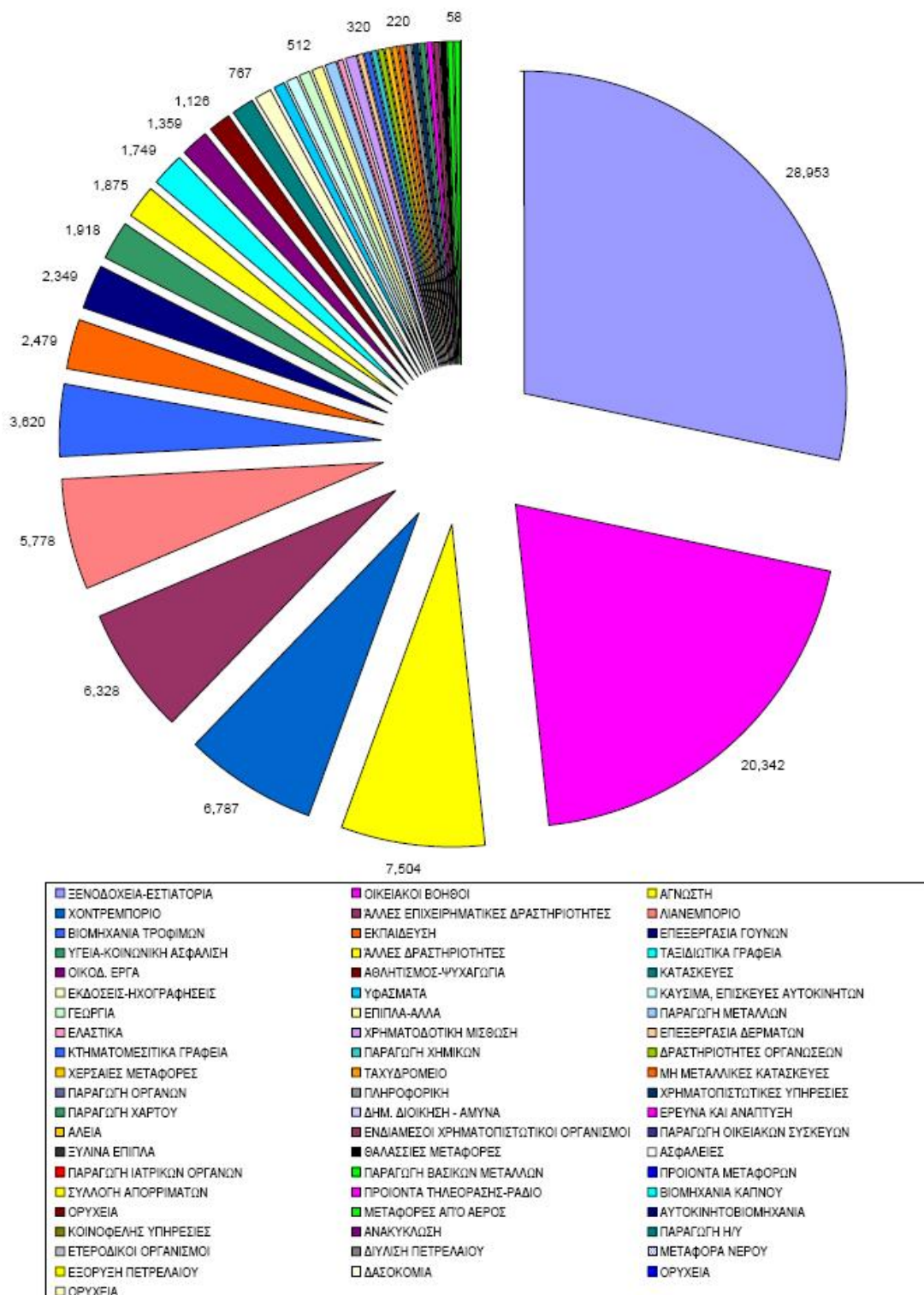
Σχήμα 34: Αλλοδαποί (άνδρες) ασφαλισμένοι στο ΙΚΑ ανά οικονομική δραστηριότητα, 2003

■ ΟΙΚΟΔ. ΕΡΓΑ	■ ΛΙΑΝΕΜΠΟΡΙΟ	■ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ-ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΑ
■ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	■ ΧΟΝΤΡΕΜΠΟΡΙΟ	■ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΜΕΤΑΛΛΩΝ
■ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ	■ ΚΑΥΣΙΜΑ, ΕΠΙΣΚΕΥΕΣ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ	■ ΑΓΝΩΣΤΗ
■ ΆΛΛΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	■ ΕΠΙΠΛΑ-ΑΛΛΑ	■ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΓΟΥΝΩΝ
■ ΜΗ ΜΕΤΑΛΛΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ	■ ΑΛΕΙΑ	■ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΟΡΓΑΝΩΝ
■ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ	■ ΕΛΑΣΤΙΚΑ	■ ΥΦΑΣΜΑΤΑ
■ ΧΕΡΣΑΙΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	■ ΟΙΚΕΙΑΚΟΙ ΒΟΗΘΟΙ	■ ΓΕΩΡΓΙΑ
■ ΞΥΛΙΝΑ ΕΠΙΠΛΑ	■ ΕΚΔΟΣΕΙΣ-ΗΧΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ	■ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ-ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ
■ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΧΗΜΙΚΩΝ	■ ΆΛΛΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	■ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΜΕΤΑΛΛΩΝ
■ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΔΕΡΜΑΤΩΝ	■ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ	■ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
■ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΟΙΚΕΙΑΚΩΝ ΣΥΣΚΕΥΩΝ	■ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΧΑΡΤΟΥ	■ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΗ ΜΙΣΘΩΣΗ
■ ΟΡΥΧΕΙΑ	■ ΥΓΕΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ	■ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟ
■ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	■ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ	■ ΚΤΗΜΑΤΟΜΕΣΙΤΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ
■ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ	■ ΣΥΛΛΟΓΗ ΑΠΟΡΡΙΜΑΤΩΝ	■ ΕΝΔΙΑΜΕΣΟΙ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ
■ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΙΑΤΡΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ	■ ΔΗΜ. ΔΙΟΙΚΗΣΗ - ΑΜΥΝΑ	■ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
■ ΘΑΛΑΣΣΙΕΣ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	■ ΚΟΙΝΟΦΕΛΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	■ ΑΝΑΚΥΚΛΩΣΗ
■ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	■ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ-ΡΑΔΙΟ	■ ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΑΠΟ ΑΕΡΟΣ
■ ΔΕΔΟΣΚΟΜΙΑ	■ ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ	■ ΔΙΥΛΙΣΗ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ
■ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΠΝΟΥ	■ ΟΡΥΧΕΙΑ	■ ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΝΕΡΟΥ
■ ΟΡΥΧΕΙΑ	■ ΕΞΟΡΥΣΗ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΥ	■ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΗΥ
■ ΕΤΕΡΟΔΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ		

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004

Σχήμα 35: Αλλοδαπές (γυναίκες) ασφαλισμένες στο ΙΚΑ ανά οικονομική δραστηριότητα, 2003

Πηγή: ΙΜΕΠΟ, 2004

Πίνακας 36: Ετήσιες εισφορές σε κοινές επιχειρήσεις και οικοδομοτεχνικά έργα.

Υπηκοότητα	Σύνολο εισφορών	Αρθ. Μισθωτών	Σύνολο εισφορών / Αρθ. Μισθωτών
Σύνολο (Ελληνες και αλλοδαποί)	8.058.997.403	2.445.828	3.295
Ελληνική	7.171.961.455	2.100.758	3.414
Αλλοδαπή	887.035.949	346.070	2.563

Πηγή: ΙΚΑ, Διεύθυνση Αναλογιστικών Μελετών & Στατιστικής, 2003

Πίνακας 37: Ετήσιες εισφορές σε κοινές επιχειρήσεις ανάλογα με την υπηκοότητα.

Υπηκοότητα	Σύνολο εισφορών	Αρθ. Μισθωτών	Σύνολο εισφορών / Αρθ. Μισθωτών
Σύνολο (Ελληνες και αλλοδαποί)	6.785.350.007	2.131.882	3.183
Ελληνική	6.318.853.779	1.902.744	3.321
Αλλοδαπή	466.496.229	230.138	2.027

Πηγή: ΙΚΑ, Διεύθυνση Αναλογιστικών Μελετών & Στατιστικής.
Ετήσια στοιχεία απασχόλησης έτος 2003.

Πίνακας 38: Ετήσιες εισφορές σε οικοδομοτεχνικά έργα.

Υπηκοότητα	Σύνολο εισφορών	Αρθ. Μισθωτών	Σύνολο εισφορών / Αρθ. Μισθωτών
Σύνολο (Ελληνες και αλλοδαποί)	1.273.647.396	313.946	4.057
Ελληνική	853.107.676	198.014	4.308
Αλλοδαπή	420.539.720	115.932	3.627

Πηγή: ΙΚΑ, Διεύθυνση Αναλογιστικών Μελετών & Στατιστικής.
Ετήσια στοιχεία απασχόλησης έτος 2003.

Πίνακας 39: Ανθρωποκτονίες (τελέστηκαν, απόπειρες, εξιχνιάστηκαν, δράστες) στη ΓΑΔΑ τα έτη 1998-2006 και τους πρώτους 9 μήνες του 2007

	ΤΕΛΕΣΤΗΚΑΝ	ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΞΙΧΝΙΑΣΤΗΚΑΝ	ΔΡΑΣΤΕΣ		
					ΗΜΕΛΛΗΠΟΙ	ΑΛΛΟΘΕΛΗΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
1998	54	17	71	41	37	9	46
1999	71	39	110	56	36	22	58
2000	52	28	80	64	53	17	70
2001	47	58	105	73	50	39	89
2002	46	49	95	108	90	64	154
2003	47	67	114	93	74	53	127
2004	41	46	87	72	67	30	97
2005	49	51	100	66	60	41	101
2006	43	42	85	63	52	47	99
2007	55	52	107	63	53	28	81

Πηγή: ΔΔΑ/ΑΕΑ

Πίνακας 40: Απάτες (τελέστηκαν, απόπειρες, εξιχνιάστηκαν, δράστες) στη ΓΑΔΑ τα έτη 1998-2006 και τους πρώτους 9 μήνες του 2007

	ΤΕΛΕΣΤΗΚΑΝ	ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΞΙΧΝΙΑΣΤΗΚΑΝ	ΔΡΑΣΤΕΣ		
					ΗΜΕΛΛΗΠΟΙ	ΑΛΛΟΘΕΛΗΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
1998	285	7	292	158	168	12	180
1999	361	18	379	177	172	37	209
2000	478	19	497	295	270	42	312
2001	565	32	597	336	322	34	356
2002	556	23	579	250	265	36	301
2003	561	14	575	264	230	48	278
2004	572	33	605	267	318	49	367
2005	670	49	719	301	294	39	333
2006	783	81	864	469	331	56	387
2007	485	21	506	192	178	38	216

Πηγή: ΔΔΑ/ΑΕΑ

Πίνακας 41: Παραβιάσεις του νόμου περί επαιτείας (τελέστηκαν, απόπειρες, εξιχνιάστηκαν, δράστες) στη ΓΑΔΑ τα έτη 1998-2006 και τους πρώτους 9 μήνες του 2007

	ΤΕΛΕΣΤΗΚΑΝ	ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΞΙΧΝΙΑΣΤΗΚΑΝ	ΔΡΑΣΤΕΣ		
					ΗΜΕΛΛΗΠΟΙ	ΑΛΛΟΘΕΛΗΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
1998	290		290	236	53	225	278
1999	296	6	302	262	67	259	326
2000	287		287	287	55	392	447
2001	405		405	402	60	470	530
2002	246		246	244	69	287	356
2003	102		102	101	6	139	145
2004	121		121	120	12	116	128
2005	320	1	321	319	55	281	336
2006	188		188	181	17	184	201
2007	251		251	250	17	238	255

Πηγή: ΔΔΑ/ΑΕΑ

Πίνακας 42: Κλοπές-Διαρρήξεις(τελέστηκαν, απόπειρες, εξιχνιάστηκαν, δράστες) στη ΓΑΔΑ τα έτη 1998-2006 και τους πρώτους 9 μήνες του 2007

	ΤΕΛΕΣ ΤΗΚΑΝ	ΑΠΟΠ ΕΙΡΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΞΙΧΝΙΑ ΣΤΗΚΑΝ	ΔΡΑΣΤΕΣ		
					ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
1998	39611	361	39972	3333	1494	1691	3185
1999	31254	484	31738	3324	1443	1503	2946
2000	30170	591	30761	3877	1744	1436	3180
2001	31364	854	32218	3554	2098	1162	3260
2002	36660	941	37601	6075	2189	1378	3567
2003	37684	1240	38924	4366	2224	1313	3537
2004	32200	1099	33299	4378	1832	1019	2851
2005	31451	1842	33293	4491	1916	1084	3000
2006	33874	1640	35514	5851	2041	1310	3351
2007	26872	1180	28052	3771	1426	1192	2618

Πηγή: ΔΔΑ/ΑΕΑ

Πίνακας 43: Συνολικά στοιχεία για την εγκληματικότητα για το έτος 1997

Έτος 1997	Σύνολο	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Αλβανοί
Σύνολο Αδικημάτων	377.871	304.352 (95%)	16.000 (3%)	6.322 (2%)
Ανθρωποκτονίες	283	187	86	56
Βιασμοί	214	149	65	39
Ναρκωτικά	9.038	8.234	804	402

Πηγή: ΕΛ.ΑΣ.

Πίνακας 44: Παραβατικότητα των μεταναστών στη Ν. Υόρκη το 1929

	Έλληνες	Ιταλοί	Ρώσοι
Σύνολο αδικημάτων	779,5/ 100.000	344/100.000	189/100.000
Ανθρωποκτονίες	116,4/100.000	9,4/100.000	

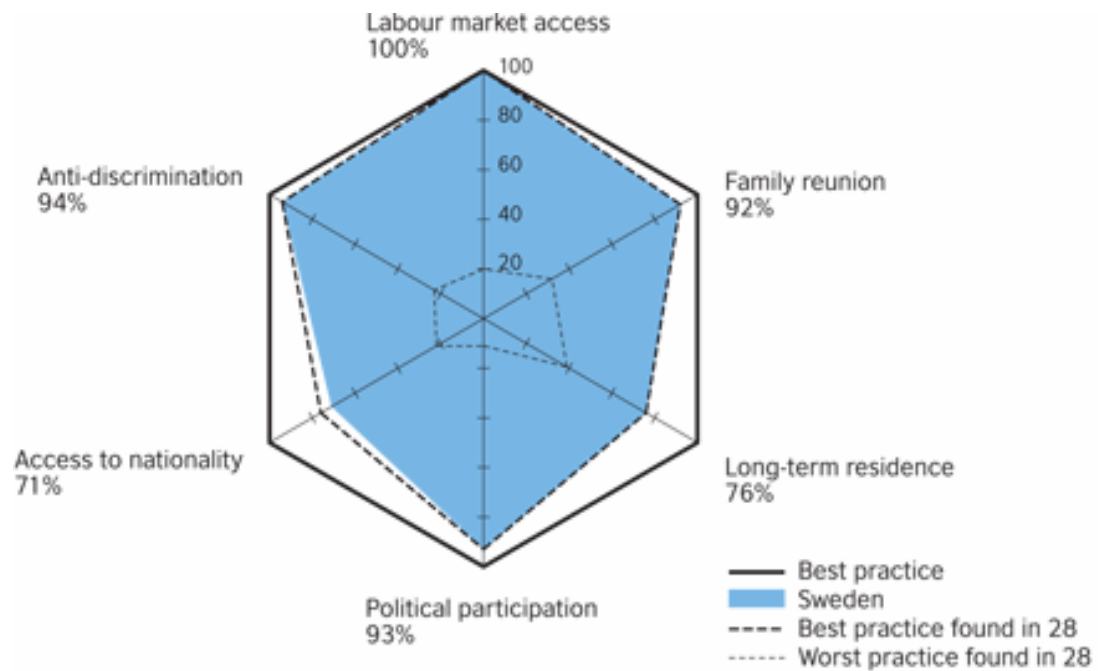
Πηγή: www.iospress.gr

Πίνακας 45: Αλλοδαποί Μαθητές, 2002-3

Χώρα Γέννησης	Αγόρια	Κορίτσια	Σύνολο	%
ΑΛΒΑΝΙΑ	36,672	33,208	69,880	72.4
ΕΛΛΑΔΑ	5,240	5,052	10,292	10.7
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1,485	1,388	2,873	3.0
ΓΕΩΡΓΙΑ	1,113	1,017	2,130	2.2
ΡΩΣΙΑ	1,050	985	2,035	2.1
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	686	802	1,488	1.5
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	587	556	1,143	1.2
ΑΡΜΕΝΙΑ	555	489	1,044	1.1
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	314	371	685	0.7
ΠΟΛΩΝΙΑ	261	282	543	0.6
ΙΡΑΚ	215	199	414	0.4
ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ	182	186	368	0.4
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	178	180	358	0.4
ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ	141	135	276	0.3
Η.Π.Α.	146	115	261	0.3
ΣΥΡΙΑ	155	99	254	0.3
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	126	120	246	0.3
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	118	98	216	0.2
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	49	68	117	0.1
ΤΟΥΡΚΙΑ	58	56	114	0.1
ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	51	56	107	0.1
ΝΙΓΗΡΙΑ	50	48	98	0.1
ΙΤΑΛΙΑ	34	41	75	0.1
ΚΑΝΑΔΑΣ	27	41	68	0.1
Π.Γ.Δ.Μ.	33	35	68	0.1
ΚΥΠΡΟΣ	40	25	65	0.1
ΓΑΛΛΙΑ	25	33	58	0.1
ΒΡΑΖΙΛΙΑ	29	27	56	0.1
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	34	22	56	0.1
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	26	28	54	0.1
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	23	29	52	0.1
ΙΝΔΙΑ	33	16	49	0.1
ΙΡΑΝ	34	13	47	0.0
ΛΙΒΑΝΟΣ	19	22	41	0.0
ΑΙΘΙΟΠΙΑ	20	18	38	0.0
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	23	14	37	0.0
ΣΟΥΗΔΙΑ	16	15	31	0.0
ΙΟΡΔΑΝΙΑ	14	16	30	0.0
ΔΟΜΙΝΙΚΑ	12	15	27	0.0
ΕΛΒΕΤΙΑ	13	14	27	0.0
ΒΕΛΓΙΟ	11	11	22	0.0
ΤΣΕΧΙΑ	8	13	21	0.0
ΝΟΤΙΟΣ ΑΦΡΙΚΗ	10	10	20	0.0
ΙΣΡΑΗΛ	10	9	19	0.0
ΒΙΕΤΝΑΜ	5	11	16	0.0
ΆΛΛΑ ΚΡΑΤΗ	297	310	607	0.6
ΣΥΝΟΛΟ	50,228	46,298	96,526	100.0

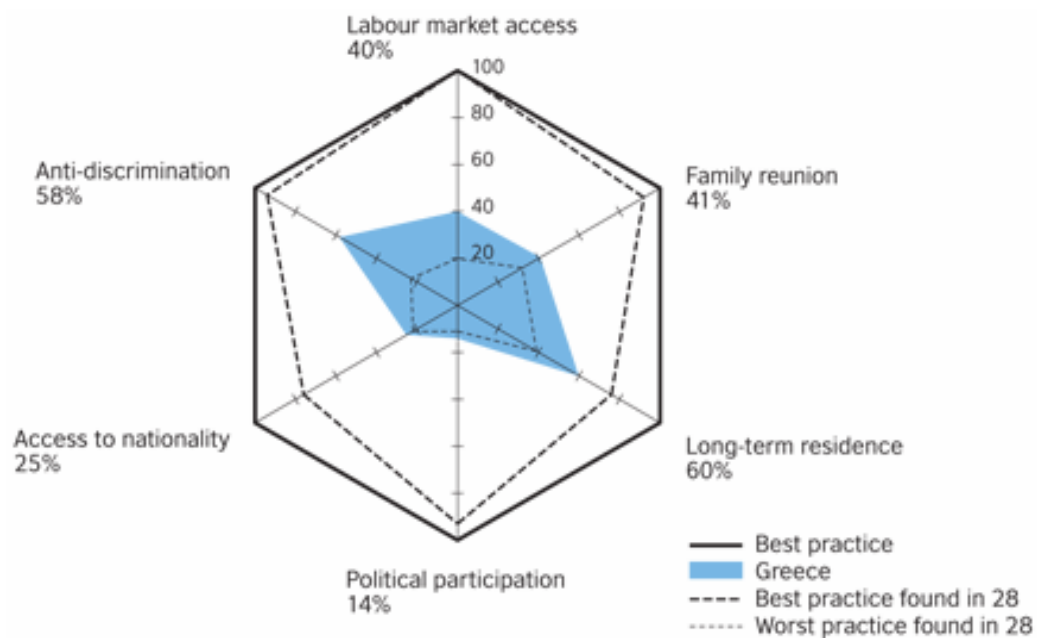
Πηγή: ΙΜΕΠΟ (2004)

Σχήμα 46: Σουηδία – Δείκτες των πολιτικών ένταξης των μεταναστών

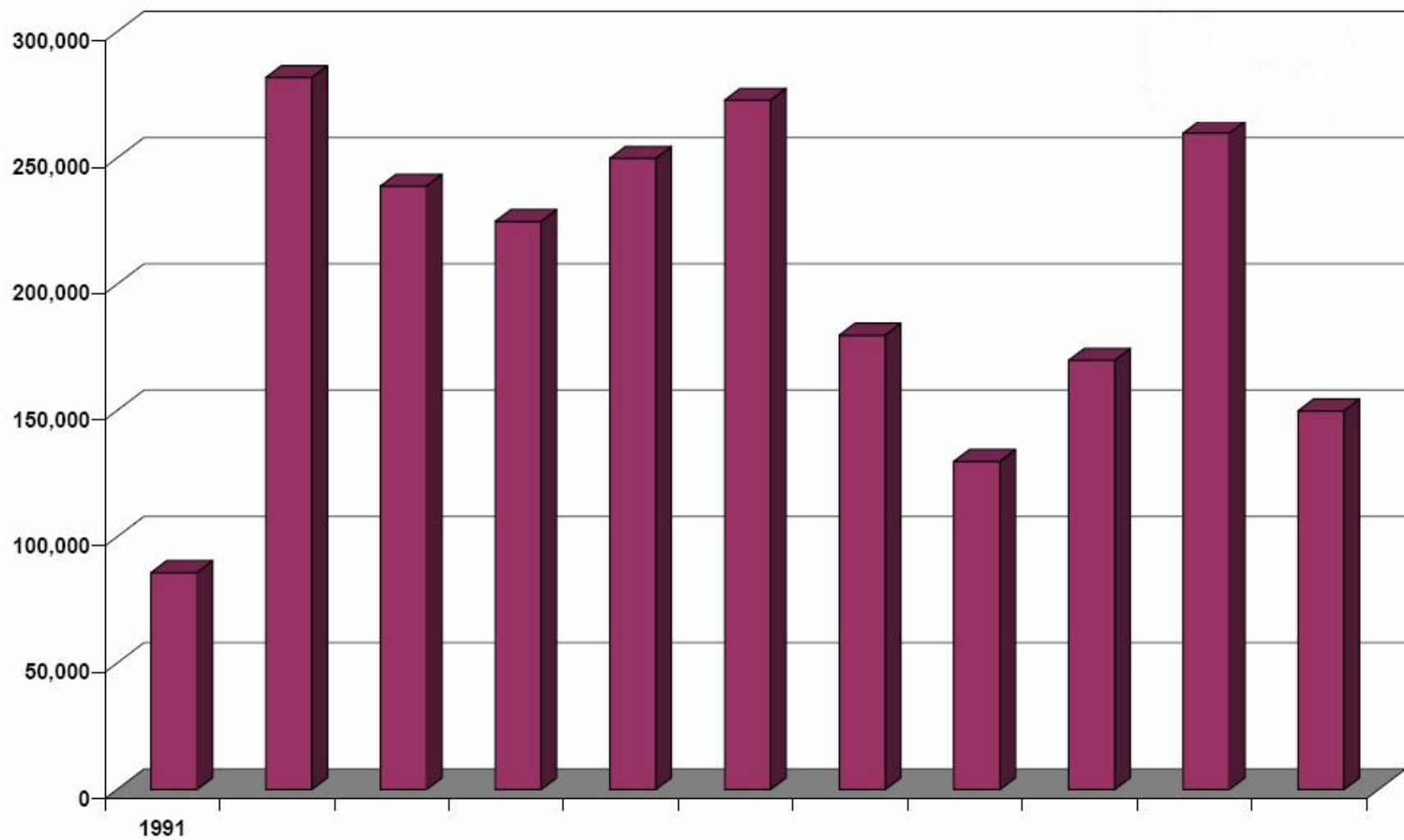
Πηγή: www.hlhr.gr/h/hr-kemol/docs/Pavlou-mipex2007.ppt

Σχήμα 47: Ελλάδα – Δείκτες των πολιτικών ένταξης των μεταναστών

Πηγή: www.hlhr.gr/h/hr-kemol/docs/Pavlou-mipex2007.ppt

Σχήμα 48: Απελάσεις από την Ελλάδα, 1991-2001

Πηγή: Ελληνικό Υπουργείο Δημόσιας Τάξης

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄
(άρθρα, φωτογραφικό υλικό)

- www.iospress.gr/ios2006/ios20061015

ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΑΠΟΚΛΕΙΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ

Ο ρατσισμός στο παραβάν

Οι μετανάστες που μένουν επί χρόνια σε μια ευρωπαϊκή χώρα έχουν δικαίωμα να ψηφίζουν στις εκλογές της τοπικής αυτοδιοίκησης. Είναι ένα απ' τα βασικά μέσα για την κοινωνική τους ένταξη. Η ελληνική πραγματικότητα, όμως, άλλα λέει.

Δεν γνωρίζουμε ακόμα το ποσοστό συμμετοχής των πολιτών στις σημερινές εκλογές. Το μόνο που ξέρουμε είναι ότι απ' αυτές αποκλείεται ένα μεγάλο μέρος μόνιμων κατοίκων, στους οποίους η πολιτεία έχει υποσχεθεί το δικαίωμα να ψηφίζουν στις εκλογές της αυτοδιοίκησης, αλλά εξακολουθεί να τους εμποδίζει να μετέχουν στα κοινά, παραβιάζοντας ακόμα και τις συμβατικές της υποχρεώσεις στο πλαίσιο της Ε.Ε.

Μιλάμε φυσικά για τους μετανάστες και ιδιαίτερα εκείνους που ζουν επί χρόνια στην Ελλάδα, έχουν κάνει παιδιά εδώ και θα έπρεπε κάποτε να αντιμετωπιστούν κι αυτοί ως πολίτες και όχι ως απλά «αντικείμενα», «εργαλεία» της οικονομικής ανάπτυξης.

Με την τιμητική εξαίρεση του Αλέξη Τσίπρα και του Θωδωρή Δρίτσα που αναφέρθηκαν ρητά στο δικαίωμα ψήφου των μεταναστών, το ζήτημα αυτό απουσίασε εντελώς από την προεκλογική συζήτηση, επιβεβαιώνοντας για μία ακόμα φορά το γεγονός ότι ο σεβασμός για τα δικαιώματα των «ανεπιθύμητων αλλογενών» παραμένει ένα από τα μεγαλύτερα ταμπού στην ελληνική πολιτική σκηνή. Το είχαμε διαπιστώσει και στην αρχή της προεκλογικής περιόδου με αφορμή τα δικαιώματα της μειονότητας στη Θράκη που τη θυμηθήκαμε με την υποψηφιότητα της Γκιουλμπεγιάζ Καραχασάν. Το βλέπουμε ξανά τώρα, με αφορμή την ψήφο των μεταναστών.

Επικρατούν και πάλι οι γνωστοί νοσταλγοί του κράτους των εθνοφρόνων. Οι υποψήφιοι του κ. Καρατζαφέρη αναφέρονται συχνά πυκνά στο ζήτημα, μόνο και μόνο για να καταγγείλουν τα άλλα κόμματα ότι ετοιμάζονται να «παραδώσουν» την Ελλάδα στην ψήφο των μεταναστών.

Αποκλεισμένοι απ' το σύστημα

Αλλά και ο προστάτης του Πανάγου από τη Θεσσαλονίκη φρόντισε στα εγκαίνια του εκλογικού του κέντρου να απαντήσει με τα ακόλουθα λόγια στον καταιγισμό των δημοσιογραφικών αποκαλύψεων για τη σκοτεινή πολιτεία του στη νομαρχία: «Εγώ στο συνδυασμό δεν ήθελα σταρ, δεν ήθελα αστέρια. Εγώ δίπλα μου δεν έχω αλλοδαπούς. Εχω φίλους που πιστεύουν σε μένα» (24/09/06). Και βέβαια «σταρ» δεν θέλει δίπλα του ο κ. Ψωμίδης, διότι θεωρεί τον εαυτό του «λαμπερό αστέρι». Αλλά τους «αλλοδαπούς» πού τους σκέφτηκε; Ποιον κοροϊδεύει;

Αντίθετα με ό,τι συμβαίνει σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, οι αλλοδαποί παραμένουν υποχρεωτικά αποκλεισμένοι για το ελληνικό πολιτικό σύστημα.

Ίσως ο πολυπράγμων νομάρχης να παρασύρθηκε από τις δηλώσεις του υπουργού Εσωτερικών στις αρχές του καλοκαιριού και να πίστεψε ότι βρισκόμαστε ένα βήμα πριν απ' την απόδοση ψήφου για τις εκλογές της τοπικής αυτοδιοίκησης στους μετανάστες που έχουν από πολλά χρόνια εγκατασταθεί στην Ελλάδα.

Πράγματι, σε αλληπάλληλες δηλώσεις του τον Αύγουστο ο κ. Παυλόπουλος συνέδεσε με την απόδοση πολιτικών δικαιωμάτων στους μετανάστες το προεδρικό διάταγμα για την «Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στην Οδηγία 2003/109/ΕΚ της 25ης Νοεμβρίου 2003, σχετικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών, οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες».

Παρουσιάζοντας αυτό το προεδρικό διάταγμα για τους «επί μακρόν διαμένοντες» ο κ. Παυλόπουλος ήταν σαφής: «Στόχος μας είναι επίσης -κι αυτό δεν είχε γίνει ποτέ, ούτε καν είχε αντιμετωπισθεί- όταν οργανωθεί το καθεστώς αυτό με βάση το διάταγμα, όταν ξέρουμε δηλαδή ποιοι είναι οι επί μακρόν διαμένοντες, τότε, από εκεί και πέρα, να δούμε και το ζήτημα της παραχώρησης των πολιτικών δικαιωμάτων, σύμφωνα με το Σύνταγμα. Γιατί όπως γνωρίζετε π.χ. το Σύνταγμα δεν επιτρέπει μεν την αναγνώριση του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εθνικές εκλογές σε μη Έλληνα. Αλλά για τις δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές, δεν υπάρχει

σχετικό συνταγματικό πρόβλημα. Ήδη, το έχουν οι υπήκοοι των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σύμφωνα με την κοινοτική νομοθεσία. Σκεφτόμαστε, με βάση το διάταγμα αυτό και όταν θα ολοκληρωθεί το καθεστώς επί μακρόν διαμενόντων και θα το βλέπαμε για τις επόμενες - όχι γι' αυτές που έρχονται- δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές, να παραχωρήσουμε σιγά σιγά και αυτά τα δικαιώματα. Δεδομένου ότι, όπως σας είπα και πάλι, η συμμετοχή στα κοινά σε τοπικό επίπεδο αφορά τους μετανάστες και είναι κάτι, το οποίο δικαιολογημένα θα έπρεπε να τους παραχωρηθεί» (2/8/06, συνέντευξη στον Γιάννη Λοβέρδο, Αθήνα 9.84).

Τα ίδια έλεγε ο κ. Παυλόπουλος λίγες μέρες αργότερα και σε άλλο ραδιοφωνικό σταθμό: «(Υπάρχει) η κατηγορία εκείνη των μεταναστών, οι οποίοι, σιγά σιγά, όταν ολοκληρωθεί το καθεστώς και ενταχθούν -εκείνοι που μπορούν να ενταχθούν- τότε από εκεί και πέρα θα δούμε και την παραχώρηση των πολιτικών δικαιωμάτων που επιτρέπει το ίδιο το Σύνταγμα. Το Σύνταγμα δεν επιτρέπει να παραχωρηθούν πλήρη πολιτικά δικαιώματα σε μη Έλληνες. Αλλά επιτρέπει, παραδείγματος χάριν, σε μη Έλληνες, ακόμα και αν είναι μετανάστες που προέρχονται από χώρες που δεν ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, την παραχώρηση δικαιωμάτων σε ό,τι αφορά τις δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές. Ευελπιστούμε ότι, επειδή δεν προλαβαίνουμε τώρα -δεν έχει γίνει καμιά σχετική προετοιμασία, σας διαβεβαιώ, τα προηγούμενα χρόνια- στις επόμενες δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές να είμαστε σε θέση να παραχωρήσουμε τα δικαιώματα που τους ανήκουν» (7/8/06, συνέντευξη στην Κατερίνα Ακριβοπούλου, ΣΚΑΪ 100,3).

Η σκληρή πραγματικότητα

Δυστυχώς, τα πράγματα δεν είναι τόσο ρόδινα όσο μας τα παρουσίαζε ο κ. Παυλόπουλος. Όχι μόνο δεν ανοίγει το δρόμο για την ψήφο των μεταναστών το προεδρικό διάταγμα που επικαλείται, αλλά υπάρχουν και σοβαρές ενστάσεις αν στην πραγματικότητα εφαρμόζει την ευρωπαϊκή Οδηγία για τους επί μακρόν διαμένοντες μετανάστες ή την υπονομείει.

Μιλώντας στον «Ιό», ο κ. Βασίλης Χρονόπουλος, εκπρόσωπος του Ελληνοαλβανικού Συνδέσμου Φιλίας «Σωκράτης», ξεκαθαρίζει ότι «η συμμετοχή των μεταναστών στις τοπικές εκλογές δεν θα αλλοιώσει καμία εθνική ή άλλη καθαρότητα, δεν θα αποτελέσει κίνδυνο για τη χώρα μας, δεν θα δημιουργήσει προβλήματα οποιασδήποτε υφής». Όσο για τους κινδύνους που επισείονται για να αποκλειστούν οι μετανάστες από τις εκλογές της αυτοδιοίκησης, ο κ. Χρονόπουλος παρατηρεί: «Μιλάνε πολλοί για τον αυξημένο αριθμό μεταναστών που έχουμε στη χώρα και προβάλλουν το "τρομακτικό" ποσοστό του 10%. Δεν λένε όμως ότι στο ποσοστό αυτό περιλαμβάνονται εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι που ζουν στη χώρα μας πάνω από μία δεκαετία ή παιδιά που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα και δεν έχουν ταξιδέψει παρά ελάχιστες φορές στην πατρίδα των γονιών τους. Δεν λένε ότι αυτοί οι άνθρωποι θα μπορούσαν ήδη εδώ και χρόνια να έχουν αποκτήσει την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη».

Τελικά, έχει δίκιο ο κ. Παυλόπουλος που συνδέει το δικαίωμα της ψήφου των μεταναστών με το προεδρικό διάταγμα; Ο συνομιλητής μας απαντά αρνητικά: «Και σε αυτές τις εκλογές η ευκαιρία για τη συμμετοχή των μεταναστών χάθηκε. Ο υπουργός Εσωτερικών, από την άλλη πλευρά, "υποσχέθηκε" ότι στις επόμενες θα συμμετάσχουν. Συνέδεσε μάλιστα το δικαίωμα ψήφου με την ιδιότητα του "επί μακρόν διαμένοντα" που με μεγάλη καθυστέρηση το ελληνικό κράτος θα αποδώσει σε κάποιους μετανάστες το επόμενο διάστημα.

»Όμως, επειδή η δημοκρατία αφορά και αριθμούς πρέπει να τονιστεί ότι σύμφωνα με το σχετικό προεδρικό διάταγμα για τους "επί μακρόν διαμένοντες" και τις διαδικασίες που προβλέπει, λιγότεροι από 9.000 μετανάστες (μπορεί και πολύ λιγότεροι) θα καταφέρουν να αποκτήσουν την ιδιότητα τα επόμενα χρόνια. Αυτό θα είναι το αποτέλεσμα της απόφασης του υπουργείου να αναγκάσει τους μετανάστες που ενδιαφέρονται, να περάσουν από μαθήματα γλώσσας που διοργανώνει μόνο η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΓΓΕΕ). Ο αριθμός των 9.000 προκύπτει από τον αριθμό θέσεων εκπαιδευόμενων που μπορεί να καλύψει το πρόγραμμα της ΓΓΕΕ.

»Ενόψει του περιορισμένου αριθμού θέσεων κάποιοι μετανάστες που θα ζητήσουν να παρακολουθήσουν τα μαθήματα δεν θα καταφέρουν να ενταχθούν στο πρόγραμμα και μοιραία δεν θα καταφέρουν να αποκτήσουν την πολυπόθητη ιδιότητα αν και πληρούν τις άλλες προϋποθέσεις του ΠΔ. Έτσι, η "συμπαθής" ΓΓΕΕ όχι μόνο θα επιλέξει το ποιος θα παρακολουθήσει τα μαθήματα ή ποιος μπορεί να αιτηθεί την απόκτηση της ιδιότητας του "επί μακρόν διαμένοντος" αλλά καλείται να αποφασίσει και ποιος θα ψηφίσει στις επόμενες τοπικές εκλογές».

Το χειρότερο είναι ότι η προϋπόθεση της επαρκούς γνώσης της γλώσσας δεν προβλέπεται από την Οδηγία 2003/109/ΕΚ, που αντιθέτως ορίζει ότι «τα κράτη-μέλη θα πρέπει να εφαρμόζουν τις διατάξεις της παρούσας Οδηγίας χωρίς να προβαίνουν σε διακρίσεις λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών ή άλλων φρονημάτων, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηριών, ηλικίας ή γενετήσιου

προσανατολισμού».

Η αποκάλυψη της κ. Κοππά

Αλλά δεν είναι μόνο οι μεταναστευτικές οργανώσεις που αντιδρούν για τον τρόπο που επιχειρείται να εφαρμοστεί η ευρωπαϊκή Οδηγία από την κυβέρνηση. Η καθηγήτρια Μαριλένα Κοππά, μέλος του Πολιτικού Συμβουλίου του ΠΑΣΟΚ και υπεύθυνη του Τομέα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, θεωρεί προσχηματικό τον τρόπο που προσπαθεί η κυβέρνηση να εφαρμόσει τις τρεις Κοινοτικές Οδηγίες (για τους επί μακρόν διαμένοντες, την οικογενειακή ένωση και το τράφικινγκ):

«Η Κοινοτική Οδηγία 2003/109/ΕΚ λέει ότι αν κάποιος μένει σε μια χώρα πάνω από πέντε χρόνια μετανάστης δικαιούται να πάρει άδεια επί μακρόν διαμένοντος που δημιουργεί γι' αυτόν κάποιες προνομιακές συνθήκες. Αλλά η Κοινοτική Οδηγία είναι μία κατεύθυνση. Από κει και πέρα η χώρα υποτίθεται ότι οικοδομεί στο μίνιμουμ της Οδηγίας, δεν πάει πίσω. Τι πήγε να κάνει η κυβέρνηση; Να θέσει ως όρο για να θεωρηθεί κάποιος επί μακρόν διαμένων παράβολο 900 ευρώ. Αυτό βέβαια ήταν εντελώς παράνομο. Το απέσυραν μόνο μετά τη δική μας αντίδραση και τη γνωμοδότηση του Συμβουλίου της Επικρατείας».

Πράγματι, το Συμβούλιο της Επικρατείας συζήτησε στις 21/6 το σχέδιο του προεδρικού διατάγματος και έκρινε μεταξύ άλλων ότι το παράβολο είναι παράνομο: «Η διάταξη αυτή πρέπει να διαγραφεί ως μη νόμιμη, δεδομένου ότι η Οδηγία δεν προβλέπει την καταβολή παραβόλου, μεγάλου μάλιστα ύψους, όπως το προβλεπόμενο στην παραπάνω διάταξη, προκειμένου να ασκηθεί το δικαίωμα που κατοχυρώνεται με την Οδηγία και έρχεται σε αντίθεση με το σκοπό της».

Η κυβέρνηση υποχώρησε, αλλά υπάρχουν πληροφορίες ότι το υπουργείο Εσωτερικών ψάχνει τρόπους να κρατήσει το παράβολο μέσω εγκυκλίων. Παρόμοια προσκόμματα βάζει η κυβέρνηση και για οικογενειακή ένωση των μεταναστών.

Όπως παρατηρεί η Μαριλένα Κοππά, «βάζουν εισοδηματικούς όρους τους οποίους είναι αδύνατον να τους πληροί ένας μετανάστης. Πρέπει να διαθέτει ετήσιο προσωπικό εισόδημα σταθερό και τακτικό, το οποίο δεν μπορεί να είναι κατώτερο από τις ετήσιες αποδοχές ανειδίκευτου εργάτη. Δηλαδή αυτό που προσδιορίζεται με τη συλλογική σύμβαση. Πόσοι μετανάστες έχουν αυτό το εισόδημα; Εγώ δεν ξέρω κανέναν. Προσαυξάνεται μάλιστα κατά 20% για τη σύζυγο, και 15% για κάθε παιδί. Αυτό φτάνει σ' ένα ποσό που κανείς μετανάστης δεν μπορεί να έχει στην Ελλάδα. Ουσιαστικά, καταστρατηγείται η Κοινοτική Οδηγία. Έχουν τη λογική να νομοθετούν με εγκυκλίους, ώστε κανείς να μην το πάρει είδηση. Οικοδομούν ένα κράτος ξενοφοβικό, θεωρώντας ότι η μετανάστευση είναι μια φυσική καταστροφή που πρέπει να πάρουμε ορισμένα μέτρα για να την αντιμετωπίσουμε».

Επανερχόμαστε στο Π.Δ. για τους επί μακρόν διαμένοντες. «Το Π.Δ. θέτει προϋπόθεση για να αναγνωριστεί η ιδιότητα του επί μακρόν διαμένοντος ότι μπορείς να αποδείξεις επαρκή γνώση της γλώσσας του πολιτισμού και της κουλτούρας. Αυτό δεν το προβλέπει η Κοινοτική Οδηγία. Στο προσχέδιο υπήρχε και το "προσωπικό ήθος", το οποίο θυμίζει χούντα. Ο μετανάστης θα περνούσε από μια διοικητική επιτροπή, που θα έκρινε το ήθος του. Αυτό καταφέραμε να το απαλείψουμε με τη συζήτηση στη Βουλή. Αλλά παραμένει το ερώτημα. Τι είναι ο "ελληνικός πολιτισμός"; Είναι ο μουσακάς; Είναι. Είναι το τσάμικο; Είναι. Είναι η Ακρόπολη; Δηλαδή πρόκειται για μια χαώδη έννοια, την οποία καθένας μπορεί να την ερμηνεύει όπως θέλει.

»Ζητήσαμε να υπάρχουν συγκεκριμένα εγχειρίδια. Τίποτα. Σιωπή από πλευράς κυβέρνησης. Όσο για τη γλώσσα, ήταν το μοναδικό σημείο που κινητοποιήθηκαν και είπαν ότι θα κάνουν ορισμένα σεμινάρια. Θα πρέπει να αποδείξει ο μετανάστης ότι παρακολούθησε ορισμένες ώρες διδασκαλίας με λεφτά τα οποία πλήρωσε ο ίδιος. Αλλά έτσι αναιρείται η αρχική Οδηγία. Γι' αυτό λέω ότι πρόκειται για μια πολιτική απολύτως προσχηματική».

Την περασμένη Τρίτη ο κ. Παυλόπουλος ανακοίνωσε κάποιες τροποποιήσεις του νόμου για τη μετανάστευση (3386/2005), με τις οποίες αίρονται κάποια γραφειοκρατικά εμπόδια, αλλά δεν μεταβάλλεται η ουσία των κυβερνητικών αυτών κατευθύνσεων.

Ο τομέας Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΠΑΣΟΚ έχει ιδρύσει κέντρο βοήθειας μεταναστών που λειτουργεί κάθε Κυριακή στην οδό Σολωμού και σχολή εκμάθησης ελληνικών: «Είχαμε την τύχη να υπάρχουν αρκετοί εθελοντές καθηγητές ειδικευμένοι στο αντικείμενο αυτό, δηλαδή να διδάσκουν τα ελληνικά σαν δεύτερη γλώσσα», συμπληρώνει η κυρία Κοππά. «Λειτουργούν δύο τμήματα τώρα στην Αθήνα και ξεκινήσαμε και ένα τμήμα στο Περιστέρι. Φιλοδοξία μας είναι να λειτουργεί σε κάθε δήμο. Περιμένουμε να τελειώσουν οι

δημοτικές εκλογές για να έρθουμε σε επαφή με τους δήμους και να οργανώσουμε αυτά τα τμήματα δωρεάν και όχι με τους όρους που λέει το υπουργείο».

Για τη σύνδεση του Π.Δ. από τον Παυλόπουλο με μελλοντική απόδοση δικαιώματος ψήφου η κυρία Κοπά είναι κατηγορηματική: «Δεν προκύπτει από πουθενά. Είναι στάχτη στα μάτια. Ο κ. Παυλόπουλος θεωρεί τα πολιτικά δικαιώματα ως επιβράβευση για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών, ενώ ισχύει το αντίστροφο. Το ΠΑΣΟΚ κατέθεσε στις αρχές του χρόνου πρόταση νόμου, η οποία προβλέπει δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι σε δημοτικές εκλογές. Αποκλείει μόνο την εκλογή σε μονοπρόσωπα όργανα (δήμαρχοι, νομάρχες). Ουσιαστικά εξισώνουμε τους μετανάστες εφόσον έχουν τριετή παραμονή με τους πολίτες άλλων χωρών της Ε.Ε. που μένουν εδώ. Δεν βάζουμε τα μονοπρόσωπα όργανα επειδή αυτά έχουν εκτελεστικές εξουσίες, για τις οποίες απαιτείται ιθαγένεια. Σε όλα τα άλλα υπάρχει πλήρης εξίσωση». Φυσικά, το σχέδιο νόμου απορρίφθηκε από την πλειοψηφία.

Η πρόθεση της κυβέρνησης να δυσκολέψει τη ζωή των μεταναστών προδίδεται από τους περιορισμούς που θέτει ο νέος μεταναστευτικός νόμος στην άδεια παραμονής και εργασίας. Η άδεια ισχύει μόνο για ένα επάγγελμα και για το νομό στον οποίο εκδόθηκε: «Με ποια λογική σε μια οικονομία ανοιχτή, ελεύθερη και ευμετάβλητη όπως η ελληνική θα πούμε στον άλλο ότι θα κάνεις μόνο αυτή τη δουλειά και μόνο σ' αυτό το νομό; Μπορεί λ.χ. να δουλεύει κάποιος το καλοκαίρι σαν γκαρσόνι και μόλις τελειώνει η σεζόν να δουλεύει στην οικοδομή. Γιατί να μην το κάνει; Το αποτέλεσμα είναι να σπρώχνεται ο μετανάστης στην παρανομία».

Η δεύτερη γενιά μεταναστών

«Εμείς πιστεύουμε ότι το μεγάλο πρόβλημα είναι η δεύτερη γενιά, τα παιδιά των μεταναστών που πλέον είναι πολλά. Τα παιδιά αυτά έχουν ένα μεγάλο πρόβλημα που δεν έχει γίνει γνωστό, το πρόβλημα του πιστοποιητικού. Όταν ένα παιδάκι γεννιέται στην Ελλάδα από αλλοδαπό, δεν παίρνει πιστοποιητικό γεννήσεως. Αυτά τα παιδιά δεν έχουν χαρτιά. Είναι ένα δράμα που ζουν πολλές οικογένειες. Η δική μας γνώμη είναι ότι κάθε παιδί που γεννιέται στην Ελλάδα πρέπει να παίρνει την ελληνική υπηκοότητα. Και αν ένα παιδάκι συμπληρώνει κάποια χρόνια στο σχολείο, πρέπει κι αυτό να παίρνει υπηκοότητα. Κι όταν πάρει αυτό, παίρνουν και οι γονείς του μαζί. Το θέμα αυτό το είχε θέσει ο Παπανδρέου στη Βουλή κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου για τη μετανάστευση. Αυτό προϋποθέτει αλλαγή του κώδικα ιθαγένειας, τον οποίο θεωρούμε ξεπερασμένο, και πρέπει να δούμε με νέα αντίληψη όλα τα θέματα που άπτονται της ιθαγένειας. Μετά από μια εμπειρία 15 χρόνων πρέπει να καταλάβουμε ότι το θέμα της μετανάστευσης είναι θέμα δεύτερης γενιάς και αν δεν δοθεί μια λύση γι' αυτά τα παιδιά, ουσιαστικά όλα τα άλλα είναι μπαλώματα».

Όσο για τη συμμετοχή των μεταναστών στις δημοτικές εκλογές, αυτή διευκολύνει την κοινωνική τους ένταξη:

«Ο χώρος της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι ένας εξαιρετικά καλός χώρος συνάντησης των μεταναστών με την τοπική κοινωνία. Δηλαδή το να συμμετέχουν στα ψηφοδέλτια, να υπάρχει μια ανταλλαγή, τους φέρνεις κοντά. Τι είναι η ένταξη; Η ένταξη είναι να μάθουν να μιλάνε τη γλώσσα, να συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή, στην οικονομική ζωή. Αν υπάρχει ένα κοινό διακύβευμα όπως είναι η τοπική αυτοδιοίκηση, είναι ένας πολύ καλός δρόμος για την ένταξη. Αρα η ψήφος είναι σημαντική για την ένταξη ή το ζήτημα της οικογενειακής επανένωσης; Και εκεί μπαίνει το δίλημμα που θέσαμε στην κυβέρνηση κι αυτή δεν μας απάντησε. Τι θέλουμε; Θέλουμε περιθωριοποιημένους ανθρώπους, θύματα κάθε κυκλώματος; Ή οικογένειες που τους ενδιαφέρει το παιδί τους να έχει ασφάλεια, τους ενδιαφέρει να πηγαίνει καλά στο σχολείο; Σ' αυτά τα ερωτήματα δεν μπορούν να απαντήσουν, γι' αυτό τα μέτρα είναι αποσπασματικά και ουσιαστικά, είναι μέτρα αποκλεισμού».

Δικαίωμα υπό αμφισβήτηση

Η συμμετοχή στην πολιτική ζωή της χώρας όπου ζουν και εργάζονται των αλλοδαπών -και κυρίως των μεταναστών- έχει απασχολήσει τις ευρωπαϊκές χώρες τις δύο τελευταίες δεκαετίες και ιδιαίτερα μετά τις μετακινήσεις πληθυσμών που παρατηρήθηκαν από τις αρχές της δεκαετίας του '90. Πολλές χώρες φρόντισαν να αντιμετωπίσουν μόνες τους αυτό το έλλειμμα δημοκρατίας. Αλλά η επίλυσή του γίνεται πανευρωπαϊκό αίτημα από τη στιγμή που συζητιέται ανοιχτά στο Συμβούλιο της Ευρώπης.

*Στις 5/2/92 το Συμβούλιο της Ευρώπης υιοθέτησε τη «Σύμβαση για τη συμμετοχή αλλοδαπών στη δημόσια ζωή σε τοπικό επίπεδο». Η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ στις 1/5/97 και έως σήμερα έχει υπογραφεί από την Αλβανία, την Κύπρο, την Τσεχία, τη Δανία, τη Φιλανδία, την Ισλανδία, την Ιταλία, την Ολλανδία, τη Νορβηγία, τη Σουηδία και τη Μεγάλη Βρετανία. Η Ελλάδα δεν έχει υπογράψει, ούτε φαίνεται διατεθειμένη να το πράξει. Η ευρωπαϊκή αυτή σύμβαση θεσπίζει το δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι των αλλοδαπών στις εκλογές της

τοπικής αυτοδιοίκησης, με τον μοναδικό όρο ότι έχουν συμπληρώσει πέντε χρόνια νόμιμης παραμονής στην ευρωπαϊκή χώρα όπου ζουν.

*Στις 16/3/2000 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε ψήφισμα στο οποίο διατυπώνεται η ευχή «για λόγους σεβασμού των θεμελιωδών δημοκρατικών αξιών της Ε.Ε., να προσαρμόσουν τα κράτη-μέλη το συντομότερο δυνατόν τις νομοθεσίες τους, ώστε να επεκταθεί το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις δημοτικές και τις ευρωπαϊκές εκλογές σε όλους τους εξωκοινοτικούς πολίτες που έχουν μόνιμη διαμονή στο έδαφός τους για διάστημα άνω της πενταετίας» (άρθρο 19).

*Στις 5/7/01 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο συνιστά «στα κράτη-μέλη να κυρώσουν, εφόσον δεν το έχουν ακόμη πράξει, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση της 5ης Φεβρουαρίου 1992 για τη συμμετοχή των αλλοδαπών στον δημόσιο βίο σε τοπικό επίπεδο» (άρθρο 115). Σε άλλο σημείο το ίδιο ψήφισμα «συνιστά στα κράτη-μέλη να επεκτείνουν το δικαίωμα της ψήφου και της υποψηφιότητας στις δημοτικές και ευρωπαϊκές εκλογές, που το άρθρο 19 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση παρέχει στους πολίτες της Ένωσης, σε όλους τους πολίτες τρίτων χωρών που διαμένουν νομίμως στο έδαφός τους τουλάχιστον επί μία τριετία» (άρθρο 122).

*Στις αρχές του 2003 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε νέο ψήφισμα (με βάση την Έκθεση Σβίμπελ που είχε υποβληθεί από το 2001) με το οποίο «καλεί την Αυστρία, το Βέλγιο, τη Γερμανία, την Ισπανία, τη Γαλλία, την Ελλάδα, την Ιρλανδία, το Λουξεμβούργο και την Πορτογαλία να υπογράψουν και να κυρώσουν την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τη συμμετοχή των αλλοδαπών στον δημόσιο βίο σε τοπικό επίπεδο, και το Ηνωμένο Βασίλειο να κυρώσει την εν λόγω σύμβαση. Καλεί δε όλα τα κράτη-μέλη να την εφαρμόσουν» (άρθρο 130).

Σε άλλο άρθρο (136), το ψήφισμα «συνιστά στα κράτη-μέλη να επεκτείνουν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στις εκλογές των τοπικών αρχών και στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε όλους τους πολίτες τρίτων χωρών που κατοικούν νόμιμα στην Ευρωπαϊκή Ένωση για τουλάχιστον τρία χρόνια».

*Το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θα υπερψηφίσει με μικρή πλειοψηφία (221 υπέρ, 195 κατά και 23 αποχές) παρόμοια έκθεση του γάλλου ευρωβουλευτή και παλιού προέδρου της αντιρατσιστικής οργάνωσης SOS Racisme, Φοντέ Σιλά. Οι περισσότεροι έλληνες ευρωβουλευτές την καταψήφισαν. Είχαν το δικό τους πόνο, επειδή η έκθεση ζητούσε την κατάργηση του ειδικού καθεστώτος διακρίσεων εις βάρος των γυναικών που διέπει το Αγίον Ορος. Την επόμενη χρονιά η ετήσια έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου θα ακολουθήσει την ίδια κατεύθυνση. Μόνο που η έκθεση αυτή δεν υιοθετήθηκε ποτέ από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

*Το πιο πρόσφατο σχετικό ντοκουμέντο εγκρίθηκε στις 6/7/06 από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το οποίο «καλεί την Επιτροπή να προβεί σε νομική αναθεώρηση των υφισταμένων διατάξεων σχετικά με την ιδιότητα του ευρωπαίου πολίτη στα διάφορα κράτη-μέλη, καθώς και των πρακτικών που ακολουθούν σήμερα τα κράτη-μέλη σε σχέση με το δικαίωμα των επί μακρόν διαμενόντων μεταναστών να ψηφίζουν στις τοπικές και δημοτικές εκλογές».

ΔΙΑΒΑΣΤΕ

David C. Earnest

«**Voting Rights for Resident Aliens**» (Department of Political Science, The George Washington University, Washington, DC, November 7, 2003) Συγκριτική ανάλυση του δικαιώματος ψήφου για τους ξένους σε διάφορες χώρες.

Dita Vogel, Anna Triandafyllidou

«**Civic activation of immigrants - An introduction to conceptual and theoretical issues**» (University of Oldenburg, POLITIS-Working paper No. 1, 2005) www.uni-oldenburg.de/politis-europe/webpublications

Η συμμετοχή των μεταναστών στην πολιτική ζωή της χώρας υποδοχής.

Norbert Cyrus, Ruby Gropas, Ankica Kosic, Dita Vogel

«**Opportunity structures for immigrants' active civic participation in the European Union: sharing comparative observations**» (University of Oldenburg, POLITIS-Working paper No. 2, 2005) www.uni-oldenburg.de/politis-europe/webpublications

Συγκριτική μελέτη για τα πολιτικά δικαιώματα των μεταναστών. Σύμφωνα με την έρευνα στην Ε.Ε., το δικαίωμα εκλέγειν και εκλέγεσθαι για τους μετανάστες έχει παραχωρηθεί μέχρι το 2004 σε 11 χώρες (Δανία, Φιλανδία, Ιρλανδία, Ολλανδία, Μάλτα, Πορτογαλία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο), το δικαίωμα μόνο ψήφου σε 2 (Βέλγιο, Εσθονία), ενώ δεν έχει παραχωρηθεί κανένα δικαίωμα στις υπόλοιπες 12 (Αυστρία, Κύπρος, Τσεχία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Πολωνία).

ΕΠΙΣΚΕΦΘΕΙΤΕ

<http://www.diavatirio.net/>

Διαδικτυακό Περιοδικό για Μετανάστες του Ελληνοαλβανικού Συνδέσμου Φιλίας «Σωκράτης».

<http://www.coe.int/>

Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει από το 1992 ψηφίσει τη «Σύμβαση για τη συμμετοχή αλλοδαπών στη δημόσια ζωή σε τοπικό επίπεδο».

Ελευθεροτυπία, 15/10/2006

- www.kathimerini.gr - Ημερομηνία : 12-12-07

Παράνομοι μετανάστες: Οι σύγχρονοι παρίες της κοινωνίας

Είναι «αόρατοι» για το κράτος αλλά δουλεύουν στην Ελλάδα, τα παιδιά τους πάνε κανονικά σχολείο και έχουν δικαίωμα στις παροχές υγείας μόνο σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης. Είναι οι παράνομοι ή παράτυποι μετανάστες...

Στις 12 Νοεμβρίου του 2007 δόθηκε στη δημοσιότητα από τον υπουργό Εσωτερικών κ. Προκόπη Παυλόπουλο το «Πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ» που έχει στόχο την ομαλή προσαρμογή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν στην ελληνική επικράτεια. Οι δράσεις του προγράμματος καθώς και η -επερχόμενη- ίδρυση της Γενικής Διεύθυνσης Μεταναστευτικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ένταξης αφορούν μόνο τους νόμιμους μετανάστες που βρίσκονται στη χώρα μας.

Από την άλλη, υπάρχουν άνθρωποι που βρίσκονται χωρίς τα νόμιμα έγγραφα παραμονής στην Ελλάδα, οι οποίοι ζουν, εργάζονται και δημιουργούν οικογένειες που μεγαλώνουν σ' αυτό τον τόπο. Είναι οι παράνομοι ή παράτυποι μετανάστες.

Τον όρο «παράτυποι» και όχι «παράνομοι» μετανάστες χρησιμοποιεί η κ. Άννα Τριανταφυλλίδου στην έρευνα «Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: Προβλήματα και Κατευθύνσεις, ΕΛΙΑΜΕΠ 2005» για να τονιστεί ότι η μόνη παρανομία που διέπραξαν οι τελευταίοι είναι το ότι παραβιάζουν τη νομοθεσία περί μετανάστευσης μη έχοντας τα κατάλληλα χαρτιά για την είσοδο και παραμονή τους στη χώρα. Οι άνθρωποι αυτοί δεν εμπλέκονται σε άλλες παράνομες πράξεις και είναι γι' αυτό χρήσιμο και θεμιτό να χρησιμοποιείται γενικά ο όρος «παράτυποι» σε αντιστοιχία με τους αγγλικούς όρους *undocumented* ή *irregular* και όχι παράνομοι.

Αυτοί οι μετανάστες όμως είναι «αόρατοι» για τον κρατικό μηχανισμό και την κοινωνική μέριμνα. Δεν υπάρχουν και θα συνεχίσουν να μην υπάρχουν όσο δεν γίνονται προσπάθειες ένταξής τους στο κοινωνικό σύνολο. Άνθρωποι που ζουν καθημερινά με το φόβο της απέλασης και τα μόνα δικαιώματα που τους αναγνωρίζονται είναι: η παροχή ιατροφαρμακευτικής βοήθειας σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης και η δυνατότητα ένταξης των παιδιών τους στην υποχρεωτική εκπαίδευση.

Αυτά τα στοιχεία δείχνουν ότι η απουσία μιας «σύγχρονης» ελληνικής πολιτικής απέναντι στη μετανάστευση τα προηγούμενα χρόνια ενίσχυσε καταστάσεις ήδη παγιωμένες στην ελληνική κοινωνία: παράνομη παραμονή και απασχόληση των μεταναστών, αυξανόμενη δυσφορία του γηγενούς πληθυσμού για μια κατάσταση που ο απλός πολίτης αντιλαμβανόταν «εκτός ελέγχου», έξαρση του ρατσιστικού λόγου και των ξενοφοβικών αντιλήψεων.

Σημαντικές αλλαγές στο νέο νόμο

Ο νέος νόμος για τα θέματα μεταναστευτικής πολιτικής, ο 3536/07 που δημοσιεύτηκε στις 23 Φεβρουαρίου στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, φέρνει κάποιες αλλαγές στα κριτήρια που πρέπει να καλύπτει κάποιος για να υποβάλλει αίτηση για άδεια παραμονής στην Ελλάδα.

Πλέον μπορούν να υποβάλουν αίτηση: α) όσοι έχουν γραφτεί σε δημόσιο εκπαιδευτικό ίδρυμα πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης πριν την 31.12.2004 και από τότε συνεχίζουν να μένουν

στην Ελλάδα, β) όσοι είναι γονείς τέκνου το οποίο γράφτηκε σε δημόσιο εκπαιδευτικό ίδρυμα πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης πριν την 31.12.2004 και συνεχίζει να φοιτά μέχρι το 2007, γ) όσοι έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα και συνεχίζουν να μένουν στην Ελλάδα, δ) όσοι είναι γονείς τέκνου που γεννήθηκε στην Ελλάδα μέχρι τις 31.12.2004 εφόσον ο/η σύζυγος διαμένει νόμιμα στη χώρα και ε) όσοι έχουν τελέσει γάμο στην Ελλάδα μέχρι 31.12.2004 αν ο ένας από τους δύο συζύγους διαμένει νόμιμα στη χώρα.

Επίσης δικαίωμα αίτησης έχουν: όσοι είχαν υποβάλλει αίτηση για χορήγηση Ειδικού Δελτίου Ταυτότητας Ομογενούς μέχρι 31.12.2004 το οποίο είχε απορριφθεί μέχρι και 30.09.2007, όσοι ήταν κάτοχοι Ειδικού Δελτίου Ταυτότητας Ομογενή το οποίο έληξε μέχρι 31.12.2004 και δεν ανανεώθηκε και όσοι είχαν υποβάλλει αίτηση για άδεια διαμονής μέχρι 31.12.2004 η οποία είχε απορριφθεί από την Περιφέρεια μέχρι και 30.09.2007.

Όλες αυτές οι προσθήκες όμως, «ακυρώνονται» σχεδόν αυτόματα από τις μικρές προθεσμίες υποβολής των δικαιολογητικών που δίνονται στους μετανάστες. Είναι χαρακτηριστικό πως η νέα τροποποίηση του νόμου, αφήνει εκτός αρκετούς μετανάστες που θα ήθελαν να υποβάλλουν τα σχετικά δικαιολογητικά καθώς το χρονικό περιθώριο ήταν μέχρι τις 30.09.2007 -δηλαδή μόλις 7 μήνες.

Συνεπώς, για μικρά χρονικά διαστήματα μένουν εκτός νομιμοποίησης αρκετοί μετανάστες, περιμένοντας κάποια νέα ρύθμιση στα επόμενα χρόνια.

Ήμασταν κάποτε μετανάστες

Θα πρέπει, ως Έλληνες, να γνωρίζουμε πως «μετανάστης γίνεσαι, δεν γεννιέσαι» και θα πρέπει να θυμηθούμε πως η χώρα μας ήταν κάποτε χώρα «παραγωγής» μεταναστών και σε πολύ λίγο καιρό έγινε χώρα «υποδοχής».

Αναγκαίες είναι λοιπόν, οι αλλαγές στην κρατική αντίληψη και την κοινωνική αντιμετώπιση των παράτυπων μεταναστών και των οικογενειών τους.

Την ανάγκη αυτή, τονίζει στη συνέντευξή του στο kathimerini.gr ο αναπληρωτής καθηγητής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, κ. Γιώργος Κατρούγκαλος, σημειώνοντας πως οι δράσεις κατά της παράνομης μετανάστευσης είναι παρόμοιες στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με σούπερ τεχνολογικά μέτρα αστυνομικής φύσης με σκοπό τη δημιουργία του «φρουρίου Ευρώπη». Κάτι που θα οδηγήσει σε μια κατάσταση πραγματικού φρουρίου και όχι εικονικού.

Ο κ. Κατρούγκαλος συμπληρώνει πως ότι υπάρχουν σημαντικές διεθνείς συνθήκες προστασίας των μεταναστών που δεν έχουν ακόμα κυρωθεί από την Ελλάδα και πως θα μπορούσε το κράτος να διαχειριστεί καλύτερα τους «παράτυπους» μετανάστες.

Αναλυτικά η συνέντευξη με τον κ. Γιώργο Κατρούγκαλο

► *Τα επίσημα στοιχεία (απογραφή 2001) κάνουν λόγο για 797.091 μετανάστες νόμιμους και μη. Υπάρχει κάποιος νεότερος υπολογισμός;*

«Δεν υπάρχει νεότερος επίσημος υπολογισμός, αλλά αυτές οι εκτιμήσεις είναι πολύ ρευστές. Ως προς τους νόμιμους μετανάστες μπορούμε να κάνουμε μια εκτίμηση με βάση της αδειοδότηση, ως προς τους παράνομους είναι ακόμα πιο γενικές οι εκτιμήσεις. Ίσως θα ήταν ρεαλιστικότερο να μιλάμε για ένα πληθυσμό μεταναστών, αρκετοί από τους οποίους πηγαινοέρχονται στα γειτονικά κράτη, γύρω στο ένα εκατομμύριο».

► *Ποιοι είναι οι κυριότεροι λόγοι που οδηγούν στην μετανάστευση τους πολίτες που φτάνουν στη χώρα μας;*

«Υπάρχει μια βασική διάκριση ανάμεσα στην οικονομική μετανάστευση και στους πολιτικούς πρόσφυγες. Ένα μικρό κομμάτι από αυτούς που έρχονται στη χώρα μας και ζητούν πολιτικό άσυλο, πράγματι αντιμετωπίζουν διώξεις στις χώρες προέλευσής τους, είτε λόγο πολιτικών πεποιθήσεων είτε λόγο άλλων προκαταλήψεων εις βάρος τους.

Ο μεγάλος όμως κορμός, η συντριπτική πλειοψηφία, είναι άνθρωποι που προσπαθούν να ξεφύγουν από την οικονομική δυστυχία στις χώρες προέλευσής τους. Αυτό κάνει σε μεγάλο βαθμό το πρόβλημα της μετανάστευσης άλυτο, διότι εξακολουθεί να υπάρχει μια τάξη που διαιωνίζει μεγάλες ανισότητες μεταξύ

των σχετικά «εύπορων» κρατών -μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η «φτωχή» Ελλάδα- και των εξαθλιωμένων χωρών, όπου πολλοί άνθρωποι ζουν με λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα».

► *Το πρόγραμμα «ΕΣΤΙΑ» περιλαμβάνει δράσεις για τους νόμιμους μετανάστες. Ποια είναι η πρόβλεψη για τους παράνομους και αν ο διαχωρισμός τους είναι σωστός.*

«Από όσο γνωρίζω το πρόγραμμα «ΕΣΤΙΑ» δεν υπάρχει πρόβλεψη για τους παράνομους μετανάστες, όπως γενικότερα φαίνεται οι παράνομοι μετανάστες να είναι «αόρατοι» για την ελληνική πολιτεία -και για να μην είμαστε άδικοι και για άλλα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από τυπική νομική άποψη, πράγματι είναι λογικό να κάνουμε τη διάκριση ανάμεσα στους νόμιμους και στους παράνομους μετανάστες, από την άποψη ότι όλα τα διεθνή κείμενα που προβλέπουν προστασία για κάποια μερίδα μεταναστών την περιορίζουν αυτή την προστασία στους νόμιμους μετανάστες.

Αν τώρα, κοινωνικά θα πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας την ενσωμάτωση και των παράνομων μεταναστών, τότε η απάντηση είναι αναμφισβήτητη ναι. Και άλλες έννομες τάξεις, πιο παραδοσιακά ανοιχτές στη μετανάστευση από τη δική μας -όπως η αμερικανική, προσπαθούν να πάρουν μέτρα και ένταξη των παράνομων μεταναστών. Πέραν λοιπόν της νομιμοποίησης ή της εκάστοτε προσπάθειας τακτοποίησης των παράνομων πρέπει να έχουμε πάντα στο μυαλό μας αυτοί οι σύγχρονοι παρίες είναι δίπλα μας και πρέπει να προσπαθούμε σαν πολιτεία και σαν κοινωνία να παίρνουμε μέτρα που να μην τους περιθωριοποιούμε αλλά να τους εντάσσουμε».

► *Με ποιο τρόπο μπορεί ένας «παράτυπος» μετανάστης να διεκδικήσει τη νόμιμη παραμονή του στην Ελλάδα;*

«Υπάρχουν νομικές προϋποθέσεις που προβλέπονται κάθε φορά για τις νομιμοποιήσεις. Από εκεί και μετά, υπάρχουν πράγματα και για αυτούς που δεν στοιχειοθετούν αυτές τις ελάχιστες προϋποθέσεις.

Για παράδειγμα, και πρέπει να επισημάνουμε ότι είναι από τα λίγα θετικά στη χώρα μας, έχουν δυνατότητα τα παιδιά των παράνομων μεταναστών να πηγαίνουν στο σχολείο -αυτό πρέπει να το ξέρουν οι μετανάστες που οι ίδιοι δεν μπορούν να τακτοποιηθούν, ότι τα παιδιά τους μπορούν να έχουν μια καλύτερη ελπίδα για την τακτοποίησή τους. Μεγάλο είναι το θέμα που αφορά τις ιατρικές φροντίδες που μπορούν να έχουν οι παράνομοι μετανάστες. Η υφιστάμενη νομοθεσία προβλέπει ότι μόνο σε περιπτώσεις κινδύνου της ζωής τους μπορούν να έχουν πρόσβαση. Βλέπουμε ότι αυτά που υπάρχουν για τους παράνομους μετανάστες είναι υποτυπώδη και λίγα».

► *Υπάρχουν διαφορές στην αντιμετώπιση των μεταναστών στην Ελλάδα σε σχέση με τις ξένες χώρες;*

«Γενικά στην Ευρώπη, τείνουμε να αντιμετωπίσουμε τη μετανάστευση με αυτό που έχει χαρακτηριστεί «να χτίσουμε το φρούριο Ευρώπης», να περιχαράκωσουμε το δικό μας κύκλο ευμάρειας απέναντι σε αυτούς που προσπαθούν με κάθε τρόπο, με πιράγες από την δυτική Αφρική ή με δουλεμπορικά πλοία από το Ιράκ, να φτάσουν στο δικό μας «παράδεισο», ο οποίος δεν είναι στην πραγματικότητα αλλά γι' αυτούς που είναι σε χειρότερη κατάσταση έτσι φαίνεται.

Οι γενικές γραμμές της πολιτικής είναι ίδιες παντού, μια προσπάθεια περιορισμού των αποδοχών των αιτήσεων ασύλου -για να μιλήσουμε για την πιο κραυγαλέα περίπτωση- για τους ανθρώπους που μπορεί να πεθάνουν αν μείνουν στον τόπο τους και μια γενικότερη προσπάθεια αντιμετώπισης με αστυνομικά μέτρα της παράνομης μετανάστευσης όπως η κυβέρνηση Σαρκοζί στη Γαλλία. Γενικά είναι μια προσπάθεια να επωφελομάστε όπου μπορούμε σαν οικονομίες και υπάρχει έρευνα του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ που υποστηρίζει ότι η παρουσία των μεταναστών συντελεί κατά 1% στην αύξηση του ΑΕΠ κάθε χρόνο. Ουσιαστικά, περίπου το 1/3 της αύξησης της οικονομίας μας οφείλεται σε αυτούς τους ανθρώπους. Τους χρησιμοποιούμε όπου μπορούμε, έχουμε μια τάση να τους αγνοούμε σε όλες τις άλλες περιπτώσεις».

► *Οι αλλαγές στη «φύλαξη» των συνόρων της ΕΕ, επηρεάζουν τη μετανάστευση στη χώρα μας;*

«Τα αστυνομικής φύσης μέτρα τα οποία λαμβάνονται, είτε αυτά έχουν να κάνουν με τη Συνθήκη Σένγκεν, είτε με τη νέα συνθήκη της Λισσαβόνας που προβλέπουν βιομετρικές αναλύσεις, ιριδοσκοπήσεις ή λήψη αποτυπωμάτων για τον έλεγχο της εισόδου και της εξόδου, λιγότερο θωρακίζουν την αντίληψη του «φρουρίου Ευρώπης» από τη μετανάστευση και περισσότερο είναι απειλητικές για τα δικαιώματα των εντόπιων.

Στην Αμερική, που έχουν γίνει συγκεκριμένες έρευνες και που η τεχνολογία είναι τουλάχιστον στο επίπεδο της Ευρώπης, έχει φανεί ότι τέτοιου είδους μέτρα δεν μπορούν να εμποδίσουν κάποιον αποφασισμένο να περάσει ακόμα και με κίνδυνο της ζωής του, για να περάσει σε αυτό που θεωρεί καλύτερο κόσμο. Εκεί

συζητούν τώρα, να χτίσουν ένα τείχος κατά μήκος του Μεξικού που θα είναι κατά κάποιο τρόπο εξωφρενικό αν σκεφτεί κανείς την κριτική που είχαν κάνει οι Αμερικανοί στο τείχος του Βερολίνου. Αυτό δείχνει ότι τα «σούπερ τεχνολογικά» μέτρα, που προωθούν διάφορες συνθήκες, δεν είναι αρκετά και προσπαθούμε να γυρίσουμε σε μια εποχή πραγματικού φρουρίου, όχι απλώς εικονικού.

Επομένως, πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα σκεπτικιστές απέναντι σε τέτοια μέτρα, όποια και αν είναι η άποψή μας για τη μετανάστευση, γιατί σε κάποιο βαθμό θα γυρίσουν εναντίον μας, όπως και τα διάφορα μέτρα ελέγχου στα αεροδρόμια και όλα αυτά που προσπαθούν να μας επιβάλουν στο πλαίσιο της τρομοϋστερίας».

► *Θα μπορούσε η Ελλάδα να διαχειριστεί καλύτερα τους παράτυπους μετανάστες;*

«Σαφώς και θα μπορούσε. Είναι ένα μεγάλο ζήτημα που έχει πάρα πολλές απόψεις. Και κοινωνικά θα μπορούσαμε να έχουμε μια μεγαλύτερη ευαισθησία -για να είμαστε αντικειμενικοί, τα συνδικάτα έχουν προσπαθήσει τουλάχιστον διακηρυχτικά να αντιμετωπίσουν το θέμα, η πολιτεία σε ένα βαθμό μετά από μια αρχική προσπάθεια να φτιάξει κάποια στρατόπεδα, όπως το τελευταίο που εγκαινίασε πρόσφατα ο υπουργός Εσωτερικών, προσπαθεί με κινήσεις βιτρίνας να αντιμετωπίσει το πρόβλημα και όχι γενικότερα. Είναι όμως ένα θέμα, εκ των πραγμάτων, που δεν μπορεί να λυθεί όσο το δυνατόν περισσότερο σε πλανητική βάση, έστω σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, γιατί η βάση του προβλήματος είναι οι τεράστιες ανισότητες και δεν είναι εύκολο να τις αντιμετωπίσουμε».

► *Σέβεται η Ελλάδα τα ανθρώπινα δικαιώματα;*

«Πρέπει να κάνουμε τις εξής διάκριση: αφενός ότι υπάρχουν σημαντικές διεθνείς συνθήκες προστασίας των μεταναστών που δεν έχουν ακόμα κυρωθεί από την Ελλάδα, όπως για παράδειγμα η «Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων των μεταναστών και των οικογενειών τους» των Ηνωμένων Εθνών, πράγμα που δείχνει καταρχήν ένα έλλειμμα ακόμα και στο επίπεδο της τυπικής νομοθεσίας. Θα έλεγα ότι αυτό το έλλειμμα είναι το μικρότερο, καθώς θα μπορούσε κανείς να πει ότι η υφιστάμενη εθνική νομοθεσία είναι συγκρίσιμη με αυτή των υπόλοιπων ευρωπαϊκών κρατών. Υπάρχει σημαντικό έλλειμμα στο τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται αυτή η νομοθεσία, στη μεταχείριση των αλλοδαπών όταν συλλαμβάνονται, στη μεταχείριση των αλλοδαπών όταν κρατούνται για την απέλαση -που πολλές φορές οι συνθήκες κράτησης είναι πολύ αρνητικές και ακόμα και στην νοσοτροπία των δημόσιων αρχών όταν συναλλάσσονται μαζί τους».

► *Τον τελευταίο καιρό βλέπουμε δράσεις από μη κυβερνητικές οργανώσεις για την καλύτερη ενσωμάτωση των μεταναστών και την αλλαγή του τρόπου συμπεριφοράς των ημεδαπών πολιτών προς αυτούς. Πιστεύετε πως αυτές καλύπτουν το κενό που έχει αφήσει η πολιτεία;*

«Σαφέστατα όχι. Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις πρέπει οπωσδήποτε να παρεμβαίνουν γιατί δεν είναι μέριμνα μόνο της πολιτείας αλλά γενικότερα της κοινωνίας η ενσωμάτωση των μεταναστών. Από τα πράγματα όμως, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις μπορεί να έχουν μόνο συμπληρωματικό ρόλο σε ένα οργανωμένο θεσμικό πλαίσιο που θα έχει στηθεί από την πολιτεία. Διαφορετικά, είναι σαν να μεταθέτουμε υποχρεώσεις της πολιτείας σε μία, έστω και εξελιγμένη, νέας μορφής φιλανθρωπία, ενώ το σύγχρονο κράτος δικαίου και κοινωνικό κράτος διαφοροποιείται από τις παραδοσιακές αντιλήψεις αλληλεγγύης προς τους συνανθρώπους μας, στο γεγονός ότι βασίζεται σε δικαιώματα και θεσμούς και όχι απλά στην αίσθηση της βοήθειας προς τους ενδεέστερους».

► *Θα μπορούσαμε να σκιαγραφήσουμε το προφίλ του μέσου μετανάστη που έρχεται στην Ελλάδα;*

«Είναι ανάλογα από το που προέρχεται. Ας πούμε ότι ο μετανάστης από την Αλβανία θα έρθει εδώ, θα προσπαθήσει να ενσωματωθεί, συνήθως δεν επιστρέφει αλλά έχει στην άκρη του μυαλού του όμως ότι μπορεί να κάνει μια επιχείρηση πίσω στην πατρίδα του. Άλλοι βλέπουν τη χώρα μας σαν transit διάστημα, μια παρένθεση έως ότου πάνε σε άλλες πιο ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες, είτε ενδεχομένως και σε υπερατλαντικούς προορισμούς.

Θα έλεγε κανείς ότι κάθε μετανάστης είναι και η ιστορία του. Οι Πακιστανοί και οι Ινδοί είναι τόσο αφανείς, προέρχονται από μια κοινωνία που δίνει μεγάλη σημασία στην ομάδα, που δύσκολα τους βλέπει κανείς μεμονωμένα, και αυτοί συνήθως γυρίζουν.

Ακριβώς επειδή προέρχονται από διαφορετικά πολιτιστικά background είναι καθένας από αυτούς μια διαφορετική περίπτωση. Εμείς τείνουμε να τους βλέπουμε όλους σαν ξένους, για τον εαυτό τους ο καθένας είναι κάτι άλλο».

- <http://www.re-public.gr/?p=70>

Ηλίας Ρουμπάνης – Η πρόκληση της μετανάστευσης στην Ελλάδα

Η μετανάστευση δεν είναι ούτε επιθυμητή, ούτε ανεπιθύμητη. Είναι σαν την βροχή: κάποιες φορές αναζωογονητική, άλλες ολέθρια, όμως αναμφίβολα αναπόφευκτη. Οι άνθρωποι μετακινούνται ανά τον κόσμο από τις απαρχές του και θα συνεχίσουν να το κάνουν. Δεύτερον, η μετανάστευση είναι μία κρίση. Το κινέζικο γράμμα για την κρίση μου έχουν πει ότι συνδυάζει δύο γράμματα: το ένα αντιπροσωπεύει τον έσχατο κίνδυνο και το άλλο την έσχατη ευκαιρία. Η πρόκληση δεν είναι το αν θα έχουμε μετανάστες, αλλά το πώς θα τους αντιμετωπίσουμε όταν (όχι αν) έρθουν!

Η φανταστική διάσταση του ελληνικού εθνικισμού

Καλώς ή κακώς, η Ελλάδα αντιμετωπίζει την πρόκληση της μετανάστευσης σαν ένα έθνος-κράτος. Αυτό το έθνος-κράτος ιδρύθηκε στη βάση ενός κοινωνικού συμβολαίου – το οποίο ουδέποτε υπογράφηκε, αλλά ήταν φαντασικό- και που δηλώνει ότι το κύριο πολιτικό υποκείμενο είναι ο πολίτης. Η υπηκοότητα είναι μία αφηρημένη νομική έννοια: αναφέρεται σε ένα φαντασικό και απρόσωπο υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Πάντως, η εναλλασσόμενη χρήση των εννοιών πολίτης και υπήκοος δείχνει ότι αυτή η αφηρημένη νομική οντότητα αντιστοιχεί σε ένα πραγματικό πρόσωπο το οποίο είναι παρεμφερές από πολιτισμική άποψη με όλους τους υπόλοιπους πολίτες. Οι Έλληνες πολίτες έχουν μάθει ότι η πρόσβαση στα δημόσια αγαθά, όπως η εκπαίδευση, τα δημόσια αξιώματα, η πολιτική αντιπροσώπευση, κτλ, εξαρτάται από την αποδοχή ενός μοναδικού πολιτισμικού πακέτου, ή με νομικούς όρους, από ένα μονο-πολιτισμικό καθεστώς, το οποίο περιλαμβάνει την ικανότητα χρήσης μίας κυρίαρχης γλώσσας, την αποδοχή μίας κυρίαρχης θρησκείας, τη συμμετοχή σε μία συγκεκριμένη εθνική ιστορική αφήγηση, κτλ. Προσλαμβάνοντας τους εαυτούς μας σαν ‘αυθεντικούς Έλληνες’, ζητάμε, στην πραγματικότητα μία μεταχείριση ως πολίτες με συγκεκριμένη εξουσία.

Η μετανάστευση δεν είναι ένα καινούργιο φαινόμενο για την Ελλάδα. Στην δεκαετία του 20, η το Ελληνικό κράτος κατάφερε [να ενσωματώσει τους πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία](#), έναν πληθυσμό ο οποίος έφτανε το 20% του τότε πληθυσμού της. Στην πραγματικότητα, όλες οι περίοδοι οικονομικής ευμάρειας της Ελλάδας (κατά το τέλος του 19ου αιώνα, τις δεκαετίες του 20 και του 90) συνδέονται με την δημιουργία μεταναστευτικών κυμάτων προς τη χώρα.

Το πρόβλημα με τη σύγχρονη μετανάστευση στην Ελλάδα είναι, ίσως, ότι οι νεοεισελθέντες είναι κατηγορηματικά όμοιοι και ουσιαστικά διαφορετικοί από τον γηγενή πληθυσμό. Για παράδειγμα, ‘όπως εμείς’, και αυτοί μεγάλωσαν με ένα κυρίαρχο βιβλίο ιστορικής αλήθειας, Έναντι της ελληνικής ιστορικής θέσης υπάρχουν οι αντίστοιχες αλβανικές, τούρκικες, βουλγάρικες, κτλ. Κάθε έθνος διαθέτει ένα βιβλίο που παρουσιάζει την επίσημη, αληθινή, ιστορία του έθνους.

Αυτές οι αφηγήσεις αναιρούν η μία την άλλη όπως και τα φυσικά μας σύνορα. Για παράδειγμα, η ελληνική ιστοριογραφία αναφέρεται στη Νότια Αλβανία [με το όνομα Βόρεια](#)

Ήπειρος, υπαινισσόμενη έναν οργανικό δεσμό της περιοχής με την Ελλάδα, ή τουλάχιστον τον αφύσικο δεσμό της με την Αλβανία. Παρομοίως, η αλβανική ιστοριογραφία αναφέρεται στην Νότια Ήπειρο με το όνομα Τσαμουριά, ή αλλιώς σαν ένα αλύτρωτο τμήμα της ‘μητέρας πατρίδας’. Οι γηγενής και οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί διαθέτουν ένα κοινό, αλλά αντικρουόμενο, σύνολο ιστορικών αληθειών. Οι μετανάστες μετακίνησαν απλώς τα σύνορα (τα οποία είχαμε συμφωνήσει με επώδυνο τρόπο να χαράξουμε στην Ήπειρο, το Αιγαίο, τη Θράκη) στην καρδιά των πόλεων και των γειτονιών μας. Ο ‘φαντασιακός άλλος’ μένει πια στη διπλανή πόρτα, πηγαίνει στο σχολείο μαζί με τα παιδιά μας, και συχνά δουλεύει για ή μαζί με εμάς.

Προβλήματα ενσωμάτωσης

Αργά ή γρήγορα τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά ισοδυναμούν και με την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση. Ας πάρουμε ως παράδειγμα την παγκόσμια τάση αστικοποίησης. Οι μετανάστες εγκαθίστανται συνήθως σε περιοχές όπου προσφέρεται δουλειά και φτηνή κατοικία και όπου είναι πιθανόν να βοηθηθούν από μία ευρύτερη κοινότητα που προέρχεται από την χώρα τους. Ως αποτέλεσμα, άνθρωποι με συγκεκριμένα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, είναι πολύ πιθανό να δουλεύουν και να κατοικούν σε συγκεκριμένες περιοχές. Οι μετανάστες από τη Μικρά Ασία κατοίκησαν, για παράδειγμα, σε συγκεκριμένες περιοχές της Αθήνας με χαρακτηριστικά ονόματα, ενώ το ίδιο συμβαίνει και με τους σημερινούς μετανάστες - η έννοια του ‘γκέτο’ προέρχεται άλλωστε από μια γειτονιά της Βενετίας όπου κατοικούσαν Εβραίοι.

Όπως μπορεί κάποιος να υποπτευτεί, τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά αντηχούν και στη διαμόρφωση του εργασιακού τοπίου των μεταναστών. Οι δουλειές που κάνουν οι νεοαφιχθέντες μετανάστες είναι βρώμικες, δύσκολες, και επικίνδυνες. Πολλοί μεταναστευτικοί πληθυσμοί, όπως και οι ‘ομογενείς’, αντιμετώπισαν μία πτώση της κοινωνικής τους θέσης.

Έχω ακούσει πολλές φορές ότι ναι μεν οι Έλληνες έχουν υπάρξει και αυτοί μετανάστες, αλλά ότι ‘οι Αλβανοί είναι διαφορετικοί’. Έρευνες σημειώνουν ότι από την ηλικία των πέντε τα παιδιά αρχίζουν να μιμούνται στο παιχνίδι τους την συμπεριφορά των ενηλίκων. Σε αυτά τα παιχνίδια, που είναι πάντοτε πολύ σοβαρά, τα παιδιά θα μάθουν και θα επαναλάβουν τα κυρίαρχα στερεότυπα για τον ‘άλλον’, συμπεριλαμβανομένων των στερεοτύπων για τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς. Από αυτή την ευαίσθητη ηλικία τα παιδιά θα αρχίσουν να προτιμούν τα μέλη της δικής τους ομάδας, που μπορεί είτε να περιλαμβάνει είτε όχι παιδιά μεταναστών. Ο κοινωνικός αποκλεισμός ξεκινά γρήγορα. Η παιδική ηλικία δεν είναι αθώα αφού αποτελεί μία περίοδο μύησης για την μετάβαση στον κόσμο των ενηλίκων. Ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει μία συγκεκριμένη λογική: να τους κρατήσει όλους στη θέση τους!

Αν κάποιος θα έπρεπε να κάνει μία περίληψη των πολιτικών προτεραιοτήτων για τη μετανάστευση για τα χρόνια που έρχονται, πρώτα από όλα θα σημείωνε ότι η ελληνική κοινωνία πρέπει να ανοίξει τα μάτια της σε αυτή τη νέα πραγματικότητα. Οι μετανάστες ήρθαν για να μείνουν. Μπορεί να είναι ένας κίνδυνος, αλλά μπορούν και να είναι μία αναζωογονητική δύναμη, ένα πρόβλημα, ή μία πηγή πλούτου για μία κοινωνία που γερνά

όσον αφορά τις ιδέες της και το ανθρώπινο δυναμικό της. Η σοσιαλιστική, η εργατική, και η κομμουνιστική παράδοση έχουν θεμελιωθεί πάνω σε συμβιβασμένα όνειρα. Η λέξη 'συμβιβασμός' έχει χρησιμοποιηθεί από πολλούς, από τον Λένιν ως τον Μπερλίνγκουερ. Η αριστερή και η κεντροαριστερή πρόταση για το μέλλον της μετανάστευσης στην Ελλάδα είναι και αυτή προϊόν συμβιβασμού.

Ένας διαφανής δρόμος για την απόκτηση υπηκοότητας

Ο αρχηγός της αντιπολίτευσης, Γιώργος Παπανδρέου, δέσμευσε το ΠΑΣΟΚ στο κοινοβούλιο για την υιοθέτηση συγκεκριμένων μέτρων. Τρία χρόνια στη ελληνική εκπαίδευση, είτε, πρέπει να αποτελέσουν τη βάση για την απόκτηση υπηκοότητας. Έχουν γίνει ακόμα εισηγήσεις για την άμεση απόκτηση από τους μετανάστες του δικαιώματος ψήφου στις τοπικές εκλογές. Τέλος, ορισμένα κόμματα –το [ΚΚΕ](#), ο [Συνασπισμός](#), και το [ΠΑΣΟΚ](#)- άνοιξαν την κομματική τους ιδιότητα στους μετανάστες σε διαφορετικά επίπεδα (χωρίς καμία ποσόστωση πάντως). Αυτά τα μέτρα δίνουν τη δυνατότητα στο μετανάστη να μεταμορφωθεί από ένα αντικείμενο συζήτησης σε ένα υποκείμενο που συμμετέχει στην διαπραγμάτευση. Αυτός είναι ο δρόμος προς τα εμπρός, γιατί αν αναζητούμε ένα μέγα μεταρρυθμιστή ο οποίος με ένα μαγικό ραβδί, θα εκσυγχρονίσει, θα εφεύρει, θα δημιουργήσει και θα καταστρέψει, σαν ένας από μηχανής θεός, τότε φαντασιωνόμαστε έναν φασιστικό, δεσποτικό, ή τουλάχιστον απολυταρχικό καθεστώς. Η δημοκρατία, εκτός από έναν στόχο, είναι και μία διαδικασία.

Όποιος έχει πίστη στην αριστερή παράδοση δεν μπορεί να είναι ουδέτερος. Η ουδετερότητα είναι το προνόμιο της νεοφιλελεύθερης παράδοσης, η οποία διατείνεται για την αυτόματη κοινωνική αρμονία, τους οποιουσδήποτε μονόδρομους, και τον φαταλισμό μίας κοινωνίας όπου η αγορά εναρμονίζει τα αντικρουόμενα συμφέροντα. Για να παραθέσω μία ρήση της Μάργκαρετ Θάτσερ: 'Η κοινωνία δεν υπάρχει, υπάρχει μόνο η οικογένεια και το άτομο'. Δεν νομίζω!

Όσον αφορά το μεταναστευτικό καθεστώς, ο στόχος πρέπει να είναι η δημιουργία ενός διαφανή δρόμου προς την απόκτηση υπηκοότητας. Γιατί σε τελική ανάλυση, μόνον ένα υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων μπορεί να διαπραγματευτεί το μέλλον του επί ίσοις όροις. Δεν μπορούμε να δημιουργήσουμε ένα καθεστώς άμεσης απόκτησης υπηκοότητας με την άφιξη, γιατί ακόμα και αν το θέλαμε δεν θα μας το επέτρεπαν αφού τα σύνορα μας είναι και σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δεν μπορούμε όμως να εμμένουμε σε μία προοπτική του όλα ή τίποτα. Χρειάζεται να κωδικοποιήσουμε τα ενδιάμεσα στάδια μεταξύ της ολοκληρωτικής παρανομίας και της απόκτησης υπηκοότητας, και τουλάχιστον να εγγυηθούμε τα ανθρώπινα δικαιώματα όλων, είτε είναι πολίτες είτε μετανάστες.

Πρέπει να προσπαθήσουμε για να διατυπώσουμε την έννοια του Ελληνισμού ως δώρο, σαν μία έκκληση στην οικουμενικότητα, όχι απλώς σαν μία αμυντική ασπίδα. Δεν υπάρχει καμία 'καθαρή' κουλτούρα. Η μουσική μας παράδοση, τα έθιμά μας, το φαγητό μας, ακόμα και η γλώσσα μας, είναι υβριδικές, αλλά παρόλα αυτά μοναδικές αφού αυτές οι μορφές έκφρασης δεν θα ήταν δυνατόν να αναπτυχθούν αλλού. Οποιαδήποτε συνταγή που περιέχει ντομάτα χρωστά πολλά στην Αμερική, αφού από εκεί προήρθε αυτό το φρούτο. Όμως, ποιος θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι η πίτσα -όπου η ντομάτα έχει πρωταγωνιστικό ρόλο- δεν είναι

μία Ιταλική συνταγή. Παρομοίως, τι θα ήταν η ελληνική παραδοσιακή μουσική χωρίς το κλαρίνο, το οποίο προέρχεται σαφώς από άλλη περιοχή.

Ο πολιτισμός μας δεν έχει τίποτα να φοβηθεί από την ξένη επιρροή, γιατί οι πολιτισμοί δεν είναι στατικές οντότητες, ζουν και εξελίσσονται στο χρόνο. Πρέπει να καλωσορίσουμε τα νέα ιδιώματα στη γλώσσα μας, τα νέα συστατικά στην κουζίνα μας, και τα νέα ονόματα στους δρόμους μας. Οι Αφρο-Έλληνες, οι Φιλιππino-Έλληνες, οι Αλβανο-Έλληνες υπάρχουν, είτε θέλουμε να τους δούμε είτε όχι. Αν δεν δημιουργήσουμε ολοκληρωμένες προσωπικότητες, ανθρώπους με όνειρα και ελπίδες, ας προετοιμαστούμε για μια κοινωνία όπου θα κυριαρχείται από το φόβο.

Σύνθημα στην οδό Γούναρη, Πάτρα.

Συνωστισμένοι στην ουρά για την άδεια παραμονής.

Αφγανοί στην Πάτρα.

Μεταφορά κρατουμένων μεταναστών στη σύγχρονη Ελλάδα...

Πορεία για τα δικαιώματα των μετανάστων στο κέντρο της Αθήνας.

Στο πλάι των μεταναστών...

Επιχειρήσεις μεταναστών.

Στο δρόμο της μετανάστευσης...

Φράουλες και αίμα στη Νέα Μανωλάδα: Πολλές ώρες εργασίας, ελάχιστα χρήματα, καθόλου ασφάλεια...

Μάθημα ελληνικών στο Κυριακάτικο Σχολείο Μεταναστών.

Εικόνες από την καθημερινότητα των μεταναστών.